

LENIN

VLADIMIR ILJITŠ

LÜHIKE ELU
JA TEGEVUSE
ÜLEVAADE

RK >POLIITILINE KIRJANDUS<
TALLINN

A. 19. 162.

V. I. Lenin

Kõigi maade proletaarlased, ühinege!

MARX·ENGELS·LENINI INSTITUUT · MOSKVA

LENIN

VLADIMIR ILJITŠ

LÜHIKE ELU JA TEGEVUSE
ÜLEVAADE

RK „POLIITILINE KIRJANDUS“
TALLINN 1944

67607

LIIVIMAA RAAMATUKOGU
TALLINN 1945

I

VLADIMIR ILJITŠ ULJANOV (Lenin) — bolševismi ja maailma esimese sotsialistliku riigi rajaja — sündis 10. (22.) aprillil 1870. aastal Volga ääres Simbirski linnas (praegu Uljanovsk).

Tema isa Ilja Nikolajevitš oli pärit Astrahani linnakodanike seast. Lõpetanud gümnaasiumi ja Kaasani ülikooli, oli ta 14 aastat matemaatika ja füüsika õpetajaks Penzas ja Nižni-Novgorodis (praegu Gorki), 1869. aastast alates rahvakoolide inspektoriks ja hiljem direktoriks Simbirski kubermangus. Teenistusvanuse tasuna anti talle aadlitiitel. Ta oli haritud, eesrindlik venelane, kes oli täielikult andunud rahvahulkade haridustööle. Töökas, visa, nõudlik töös enese ja teiste suhtes, asetades kõigest kõrgemale asja huvid, püüdis I. N. Uljanov kasvatada neid omadusi ka oma lastes. Ta suri 12. jaanuaril 1886. a.

Lenini ema Maria Aleksandrovna Blank oli arsti tütar. Ta oli tähelepanuväärne naine, haritud, kõrgelt kultuurne ja arukas, silmapaistev oma suure tahtejõuga ja iseloomu kindlusega. Ta tundis hästi vene ja maailma ilukirjandust, prantsuse, saksa ja inglise keelt, ning tegeles palju muusikaga. Pühendades ennast täiesti perekonnale, püüdis ta kasvatada oma lapsi ausateks, haritud, ideelisteks inimesteks.

Kõigist Uljanovite lastest said revolutsionäärid: vanem poeg Aleksander oli narodovolets¹, teised, peale varasurnud Olga — Anna, Vladimir, Dimitri, Maria — bolševikud.

Lenin kasvas elava, väga andeka lapsena. Juba viieaastasena oskas ta lugeda. Üheksa-aastaselt astus ta Simbirski gümnaasiumi esimesse klassi. Oma väljapaistvate võimete ja tõsise suhtumise tõttu koolitöösse õppis ta väga hästi ja siirdus klassist klassi esimese järgu autasudega. Gümnaasiumi lõpetanud, tundis ta

¹ „Narodnaja Volja“ liige (Toim.).

hästi ladina, kreeka, prantsuse ja saksa keelt. Samuti hästi tundis Vladimir Iljitš ajalugu ja kirjandust. Ta hindas eriti neid kirjandusteoseid, mille kangelased omasid kindlat ja vankumatut iseloomu.

Oma lapse- ja noorpõlve veetis Lenin Volgamaadel — Simbirski, Kaasani ja Samaara kubermangus. Need olid tüüpilised talurahva-kubermangud. Siin ta vaatles lähedalt talurahva elu, viletsust ja pimedust, ebainimlikku orjust ja röövekspluateerimist, mis valitses külas, ta käis alaliselt läbi tööinimestega. Ta nägi, kuidas kõrvuti vene töörahvahulkadega olid rõhutatud paljud rahvused — tšuvašid, mordvalased, tatarlased jt. Juba noorena ta hakkas vihkama töörahvahulkade rõhumist, hakkas vihkama rahvuslikku survet.

Lenini õppe- ja nooruseaastad langesid ühele kõige süngemale perioodile Venemaa ajaloos. Neid aastaid nimetas Lenin hiljem „oheldamatu, uskumatult mõttetu ja metsiku reaktsiooni“¹ perioodiks. Tsarism võidutses, olles purustanud seitsmekümnendate aastate revolutsioonilise liikumise. Pärast Aleksander II tapmist narodovoletsite poolt 1881. aastal ruttas isevalitsus tühistama isegi kuuekümnendate aastate poolikuid reforme. Talupojad anti aadlikest semstvoülemate täieliku võimu alla. Suleti mitte ainult demokraatlik, vaid ka peaaegu kogu liberaalne ajakirjandus. Reaktsioon märatses ka koolis; rahvaharidusministeerium ehk nagu Lenin seda hiljem nimetas, „rahva pimestamisministeerium“ püüdis kasvatada õppivast noorsoost ustavaid isevalitsuse orje. Tsaarivalitsuse piiramatu omavoli, tööliste ja talupoegade täielik õigusetus ja seninägematu rõhumine, koletu rahvuslik surve, liberaalide argus ja alatu lõmitamine reaktsionääride ees — niisugune oli tolleaegse vene elu pilt.

Lenin hakkas varakult järele mõtlema ümbritseva elu üle, hakkas tähelepanelikult kuulama täiskasvanute poliitilisi kõnelusi. Ta luges palju ja oli juba varases nooruses läbi lugenud kõik parema, mida andis revolutsioonilis-demokraatlik publitsistika Venemaal. 14- kuni 15-aastasena tutvus ta Tšernõševski romaaniga „Mis teha?“, mis avaldas talle sügavat mõju. Ta luges samuti Dobroljubovi, Pissarevi teoseid ja teisi raamatuid, mida

¹ Lenin, Teosed, 4. väljaanne (vene keeles), k. I, lk. 267.

peeti sel ajal „keelatuiks“. Ta tundis hästi Nekrassovi-aegseid luuletajaid-demokraate.

Suurt mõju avaldas noorele Leninile vanem vend Aleksander, kellega ta väga sõbrustas. Aleksander oli tõsine, mõtlik, enesele ja oma kohustustele karmilt suhtuv noormees. Sõites aastate 1885 ja 1886 suvevaheaegadeks koju Peterburist, kus ta õppis ülikoolis füüsika-matemaatika fakulteedis, tõi Aleksander kaasa Marxi „Kapitali“. Lenin alustas juba siis tutvumist selle teosega.

Leninil hakkas varakult kujunema vaenulik suhtumine tsaari-Venemaa kogu ühiskondlik-poliitilisele korrale. Juba gümnaasiumi vanemates klassides oli ta revolutsiooniliselt meelestatud. Need meeled olud ilmnesisid ta koolitöodes. Nõnda kord gümnaasiumi direktor, andes talle tagasi kirjatöö, ütles rahulolematul toonil: „Millistest rõhutatud klassidest teie siin kirjutate, milleks see siin?“

1887. aasta oli murranguliseks Lenini elus, millal ta jäävvalt asus revolutsioonilisele teele.

Selle aasta alguses tabas Uljanovite perekonda suur õnnetus. 1. märtsil areteeriti Peterburis Vladimir Iljitši vend Aleksander Uljanov tsaar Aleksander III-le atentaadi ettevalmistamisest osavõtu pärast. Samal ajal areteeriti ka vanem õde Anna, kes samuti õppis Peterburis.

Uljanovite perekonna lähedane sõber V. V. Kaškadamova meenutab, kuidas ta, olles saanud Peterburist teate Aleksandri areteerimisest, kutsus gümnaasiumist välja Lenini (kes õppis siis viimases, kaheksandas klassis), et temaga nõu pidada, kuidas raskele teatele ette valmistada Maria Aleksandrovnat. Kirja läbi lugenud, vaikis Lenin kaua, kortsutades tugevasti kulmusid.

„Minu ees“, kirjutab Kaškadamova oma mälestustes, „istus mitte enam endine muretu, elurõõmus poiss, vaid täiskasvanud inimene, kes sügavalt järele mõtles tähtsa küsimuse üle.

„Kuid asi on ju väga tõsine,“ ütles ta, „see võib Sašale halvasti lõppeda.“

Kõik Maria Aleksandrovna katsed vanema poja surmast päästmiseks osutusid tagajärjetuks. Ta hukati Schlüsselburgi kindluses 8. mail 1887. aastal.

Kohe, kui sai teatavaks Aleksander Uljanovi areteerimine, hakkas kogu Simbirski liberaalne „seltskond“ emale hoiduma

Uljanovite perekonnast, nende juures lakkasid käimast isegi lähimad tuttavad. See üldine argus jättis noorele Leninile väga sügava mulje. Ta õppis tundma liberaalse loba tõelist väärtust.

Venna surm mõjutas tugevasti Lenini otsust minna revolutsioonilist teed. Kui suur venna kangelaslikkuse imetlemine oligi, ometi pidas Lenin juba siis terroristlikku võitlusteed isevalitsuse vastu ekslikuks, mis ei jõua sihile. Teada saanud, et Aleksander võtab osa terroristlikust organisatsioonist, ütles Lenin: „Ei, meie ei lähe seda teed. Mitte niisugust teed mööda ei tule minna.“

Lõpetanud gümnaasiumi kuldmedaliga, astus Lenin 13. augustil 1887. aastal Kaasani ülikooli õigusteaduskonda.

Kaasaniis lõi Lenin kiiresti sidemed revolutsionääridega ja võttis osa ühest üliõpilasringist, mis tsarismi ohranka määrangu kohaselt oli „äärniselt kahjuliku suunaga“. Üliõpilaste seas paistis Lenin välja igas suhtes. Ta oli revolutsiooniliselt meeletatud, energiline, paljulugenud, kaitses veendunult oma vaateid. Ülikoolis oli Lenin sandarmite ja ülikooli ülemuste erilise järelevalve all.

Tsaarivalitsus püüdis ülikoolide kateedrid täita ainult professorite-reaktsionääridega, jälitas kõiki üliõpilasorganisatsioone. Üliõpilaste üle oli loodud eriti karm järelevalve; igasuguseid ringe ja ühinguid, isegi neid, mis olid võtnud oma ülesandeks materiaalse abistamise, kahtlustati valitsusevastastes sihtides. Opositsiooniliste väljaastumiste eest pandi üliõpilasi kartseri. Politseilise jälitamise poliitika äratas üliõpilaste hulgas teravaid proteste. Otseseks tõukeks, mis suurendas üliõpilasrahutusi 1887. aastal, oli reaktsioonilise nõndanimetatud „ülikoolide 1884. aasta põhikirja“ elluviimine. Novembri lõpul puhkesid üliõpilasrahutused Moskvast, mis väga kiiresti kandusid üle provintsi. 4. detsembril 1887. aastal algasid rahutused ka Kaasani ülikoolis. Lenin võttis kõige aktiivsemalt osa nii üliõpilaste väljaastumisi ettevalmistavaist nõupidamistest kui ka väljaastumistest enestest. Tsaari administratsioon ei viivitanud üliõpilastele repressioonide rahe kaelasaatmisega. 4./5. detsembril ööl areteeriti Lenin oma korteris, samal ajal areteeriti ka rida teisi revolutsioonilise üliõpilasliikumise aktiivseid osavõtjaid ja organiseerijaid.

„Mis te mässate, noormees? Teie ees on ju sein,“ ütles Leninile teda vanglasse saatev pristav.

„Sein küll, aga pehkinud, tõuka — ja variseb kokku,“ vastas Lenin.

Kord kokku kogunedes hakkasid üliõpilased vanglas teineteiselt küsima, mida nad peale hakkavad, kui neid vabastatakse. Kui järg jõudis Leninini ja temalt küsiti: „Noh, aga sina, Uljanov, mida mõtled siis teha?“ — vastas ta, et tema ees on ainult üks tee — revolutsioonilise võitluse tee.

5. detsembril heideti Lenin ülikoolist välja ja kahe päeva pärast, 7. detsembril 1887. aastal, saadeti ta välja Kaasani kubermangu Kokuškino küllasse, politsei salajase järelevalve alla. Sinna asus ka ta õde Anna Iljinitšna, kelle väljasaatmine Siberisse oli asendatud politsei avaliku järelevalve all olemisega.

Nõnda sai seitsmeteistkümneaastane Lenin oma revolutsioonilise tuleristimise esimeses kokkupõrkes tsaari-isevalitsusega. Sellest ajast peale andis Lenin kogu oma elu täielikult võitlusele isevalitsuse ja kapitalismi vastu, tööraha rõhumisest ja ekspluaatimisest vabastamise tööle.

Tsaari ohranka märkis oma moodi seitsmeteistkümneaastase Lenini revolutsioonilise tegevuse algust. Sandarmid teatasid Kaasani kubernerile, et Kokuškinosse väljasaadetud Lenin võttis „aktiivselt osa revolutsiooniliste ringide organiseerimisest Kaasani õppiva noorsoo hulgas“. 27. detsembril 1887. aastal seati tema üle igapäevane politseinuhkide salajane valve. Sellest ajast peale Leninit ja kogu Uljanovite perekonda jälgis lakkamatult sandarmisilm. Igast Lenini sammust lendasid ettekanded politsei-departemangu.

Ligi aasta veetis Lenin väikeses külakolkas. Ta luges palju ja tegeles usinasti eneseharimisega. Juba sel ajal osutas Lenin oskust töötada süstemaatiliselt kindlalt läbimõeldud plaani järgi. Varas- test aastatest peale arendas ta visalt endas määratud töötamis- võimet.

1888. aasta oktoobri alguses lubati Leninil asuda Kaasani, kus elas ta ema Maria Aleksandrovna nooremate lastega. Kuid üli- kooli astuda tal ei lubatud. Lenini palve peale sõita välismaale õpinguid jätkama tegi politseidepartemang kubernerile korral- duse: „Välispassi talle mitte välja anda.“

Kaasanis tutvus Lenin mitmesugustest illegaalsetest revolutsioonilistest ringidest osavõtjatega. Nendes ringides loeti ja arutati elavalt Marxi teoseid nii algkeeles kui ka tõlkes, samuti Plehhanovi narodnikluse vastu suunatud raamatuid, eriti aga teost „Meie lahkumineku“. Politsei ettekannetes salajase järelevalve alusel Lenini üle märgiti, et tal on „kahjulik suund“, peab „tutvust kahtlaste isikutega“.

1888. aasta sügisel hakkas Lenin tõsiselt uurima Karl Marxi „Kapitali“. See raamat mõjustas teda jäävalt. „Suure innu ja vaimustusega“, meenutab A. I. Uljanova-Jelizarova, „jutustas ta mulle Marxi teooria alustest ja nendest uutest horisontidest, mida see teooria on avanud... Temast hõõgus reibast usku, mis kandus üle ka kaasvestlejaile. Juba siis oskas ta veenda ja kaasa tõmmata oma sõnadega. Midagi tundma õppides, uusi teid leides püüdis ta juba siis seda jagada ka teistele, värvata endale pooldajaid. Selliseid pooldajaid noori inimesi, kes samuti uurisid marksismi ja olid revolutsiooniliselt meelestatud, leidis ta endale Kaasanis varsti.“¹

Samal ajal astus Lenin ka ühte Kaasani marksistlikku ringi, mis oli organiseeritud N. J. Fedossejevi poolt, kes Siberisse asumisele saadetuna hukkus traagiliselt 1898. aastal. Fedossejevi ringis viibimise kuud olid Leninil täidetud visa tööga enese kallal, marksismi teooria omandamisega.

Sel ajal marksism rajas endale suure vaevaga teed Venemaal. Narodniklus hoidis revolutsiooniliselt meelestatud intelligentsi ikka veel kõvasti oma mõju all ja oli marksismi levikule peataksituseks. Iseloomustades kaheksakümnendate aastate revolutsionääride põlvkonda, kirjutas Lenin: „Paljud nendest hakkasid revolutsiooniliselt mõtlema narodovoletsitena. Peaaegu kõik olid oma varases nooruses vaimustusega imetlenud terrorikangelasi. Selle kangelasliku traditsiooni veetlevast muljest loobumine vajas võitlust, käis kaasas lahkulöömisega inimestest, kes iga hinna eest tahtsid jääda truuks „Narodnaja Voljale“ (Rahva Tahe) ja keda noored sotsiaaldemokraadid kõrgesti austasid. Võitlus sundis õppima, sundis lugema kõigi suundade illegaalseid teoseid“²...

¹ A. I. Uljanova-Jelizarova, Mälestused Iljitšist, 1934, lk. 31.

² Lenin, Teosed, k. IV, lk. 499.

Marksistliku õpetuse pooldajate arv oli Venemaal sel ajal äärmiselt väike. Vladimir Iljitš Lenin oli üks neid esimesi vene marksiste. Varakult, juba noorena mõistis ta narodnikute teekeslikkust, mõistis terroristlike meetodite otstarbetust ja kahjulikkust võitluses tsarismi vastu. Marksismi teoorias nägi tema uuriv, terav ja kaine mõistus võimsat relva, mis tagab võidu võitluses rahvahulki poliitilistest õigustest ilmajätva ja neid röövellikult ekspluateeriva korra vastu.

Revolutsioonilise töö elavnemine Kaasanis tegi sandarmid rahutuks. 1889. aasta juulis areteeriti Fedossejev. Purustati ka see ring, millest Lenin osa võttis. Ometi pääsis Lenin seekord õnnelikult uuest areteerimisest, mis ähvardas teda palju tõsisemate tagajärgedega kui esimene. See juhtus seetõttu, et kaks kuud enne Fedossejevi ringide liikmete massilist areteerimist, 3. mail 1889. aastal, asus kogu Uljanovite perekond alaliselt elama Samaara kubermangu. Alguses elas Lenin koos kogu perekonnaga Alakajevka küla lähedal asuvas talus, 50 versta Samaarast kaugel, aga 1889. aasta sügisest peale — Samaaras. Ka siin sandarmid ja Kaasani õpperingkonna kuraator organiseerisid valju järelevalve Lenini ja kogu ta perekonna üle.

Samaarasse tuli Lenin veendunud marksistina.

Samaara oli sel ajal üks narodnikluse kantse. Valvealuste ja väljasaadetute seas (politsei materjalidest nähtub, et neid oli umbes 40 inimest) valitsesid eranditult narodnikliku suuna pooldajad — marksismi vaenlased, kes ei mõistnud ühiskonna arengu seadusi. Narodnikud pidasid kapitalismi Venemaal „juhuslikuks“ nähtuseks ja eitasid selle arengu võimalust. Nad eitasid töölisklassi eesrindlikku osa revolutsioonilises liikumises ja lootsid sotsialismi tulekut talurahva kogukonna (obštšina) kaudu.

Lenini Samaarasse saabumisel oli seal mitu revolutsioonilise meelsusega õppiva noorsoo ringi. Üks kõige silmapaistvamaid oli A. P. Skljarenko ring. Ringis tegeldi ajalooliste, majanduslike ja filosoofiliste küsimustega, uuriti talurahvaküsimust. Selle ringi üldine suund oli narodniklik. Skljarenkol oli sidemeid ka töölistega, eriti raudteelastega. Lenini mõjustusel, kes tutvustas ringist osavõtjaid marksistliku õpetusega, loobus Skljarenko peagi oma narodniklikest vaadetest ja sai marksistiks.

Skljarenko ringis ja teistes revolutsioonilise nõorsoo illegaalsetes ringides esines Lenin marksismi propagandaga ja narodnikuluse kriitikaga. Ta pidas referaate tuntud narodniku V. V. (V. P. Vorontsovi) raamatu üle „Kapitalismi saatus Venemaal“, narodnikute Mihhailovski ja Južakovi tööde üle ja narodniku Nikolai —on'i (N. F. Danielsoni) teose „Ülevaated meie pärastreformiaegsest ühiskondlikust majandusest“ kohta. Ta pidas referaadi ka K. Marxi raamatu „Filosoofia viletsus“ üle. Nendes referaatides, vaidlustes ja vestlustes hämmastas Lenin juba siis kõiki oma sügava marksismi tundmisega. Samaara ringidest osavõtjad teatasid oma kirjades, et Samaaras on valvealune üliõpilane Uljanov, kes on silmapaistev inimene oma mõistuse ja hari-duse poolest.

Samaaras jätkas Lenin hoolega Marxi ja Engelsi teoste uurimist, peamiselt saksa ja prantsuse keeles, sest vene keeles oli nende töid väga vähe. Lenin ise tõlkis vene keelde Marxi ja Engelsi „Kommunistliku Partei Manifesti“. Tõlke käsikirja loeti Samaara ringides; see hävitati politseiliste läbiotsimiste ajal.

Lenin tutvus vene revolutsioonilise liikumise minevikuga, vestles nendel teemadel tuntuimate „Narodnaja Volja“ liikmetega, kes olid pärast väljasaatmist Samaarasse elama asunud.

Leninile oli võõras marksistliku teooria raamatuline, abstraktne tajumine. Temale oli marksism mitte surnud dogma, vaid alati eluline juhatus revolutsiooniliseks tegevuseks. Marxi-Engelsi õpetust propageerides asus kahekümneaastane Lenin Venemaa majandusliku ja poliitilise arengu sügavale uurimisele.

Lenin tutvus põhjalikult narodnikute majanduslike uurimustega. Ta kontrollis ja töötas iseseisvalt ümber kogu faktilise materjali, mille alusel narodnikud ehtasid oma valejärel-dused. Ta hakkas tegelema statistikaga, uuris läbi määratu materjalide hulga Venemaa majandusliku olukorra kohta, eriti semstvistatistika andmed talumajandusest. „Semstvistatistika“, kirjutas Lenin siis, „annab määratud ja detailseimat materjali talurahva majandusliku olukorra kohta.“¹

Uurides talumajandust teoreetiliselt, kontrollis Lenin oma järel-dusi praktika põhjal, otsese tutvumise najal talurahva eluga.

¹ Lenin, Teosed, 4. väljaanne, k. I, lk. 3.

Oma viibimisel viie suvehooaja (1889—1893) vältel Alakajevkas vestles Lenin sageli talupoegadega, vaatles tähelepanelikult nende olukorda. Lenini palvel teostas Skljarenko statistilise uurimise Samaara maakonna kolmes vallas. Selle talude kaupa uurimise küsimuslehe koostas Lenin ise.

Oma järeldused, mis tulenesid Vene majanduse sügavast ja hoolikast uurimisest, esitas Lenin suurepärasest artiklist „Uued majanduslikud voolud talurahva elus“ (kirjutatud 1893. aasta kevadel) — tema esimesi kirjanduslikke töid, mis on säilinud meie ajani. Selles artiklis analüüsis ta kriitiliselt V. Postnikovi raamatut „Lõuna-Vene talumajandus“, mis oli kirjutatud semstvistatistiliste andmete ja autori isiklike vaatluste põhjal Jekaterinoslavi, Hersoni ja Tauria kubermangus. Lenin hindas kõrgelt seda raamatut selles osas, kus Postnikov rikkalikult faktilise materjali põhjal näitas kihinemise olemasolu vene talurahva hulgas. Kuid Lenin hülgas tema liberaal-narodniklikud järeldused ja ettepanekud. Artikkel näitab, millise sügavuse ja iseseisvusega rakendas noor Lenin marksismi meetodit vene elu komplitseerituimate küsimuste analüüsimisel.

Oma selleaegses kirjavahetuses formuleeris Lenin sellest artiklist tulenevaid järeldusi järgnevalt:

„Selles esitatud teesid on mulle aluseks palju tähtsamate ja palju kaugemale ulatuvate järelduste tegemiseks, kui on tehtud artiklis eneses. Meie väiketootjate (talupoegade ja käsitöölise) laostumine näib mulle põhi- ja peafaktina, mis selgitab meile linna- ja suurkapitalismi, mis purustab müüdi talumajanduse eriformatsioonist (see on sama kodanlik formatsioon ainult selle erinevusega, et see on palju enam segatud feodaalkammitatega) ja sunnib nägema nõndanimetatud „töölises“ mitte väikest hulka eraldi asetatud isikuid, vaid ainult ülemisi kihte sellest määratud talurahvamassist, kes juba praegu elatub palju enam oma tööjõu müümisest kui oma majapidamisest.“¹

Lenin kavatses paigutada oma artikli ühte legaalsesse liberaal-narodniklikku ajakirja. Kuid ajakirja toimetus keeldus avaldamast tööd, mis oli suunatud narodnikluse vastu. Lenini artikkel lebas arhiivides 30 aastat ja alles 1923. aastal leiti see ja avaldati.

¹ Lenini koguteos, XXXIII, lk. 15—16.

1889. aasta sügisel püüab Lenin saavutada luba eksamite õiendamiseks eksternina õigusteaduskonnas mõne kõrgema õppeasutuse juures. Ühele Lenini palvele kirjutas haridusminister Deljanov: „Järele pärida kuraatorilt ja politseidepartemangult.“ Sellele järelepärimisele vastas politseidepartemangu direktor Durnovo: „Kaasaniis elamise ajal oli märgata Uljanovi läbikäimist poliitiliselt ebaustavate isikutega, kellest mõned on nüüd vastutusele võetud riigivastase süüteo pärast.“ Ja Lenin sai eitava vastuse. Tsaarivalitsus otsustas teda kui „poliitiliselt ebaustavat“ mitte lubada ülikooli. Alles 1890. aasta kevadel sai Lenin lõppeks loa õiendada eksternina õigusteaduse eksamid Peterburi ülikooli juures.

1890. aasta augusti lõpul sõidab Lenin Peterburi eelseisvate eksamite andmise tingimuste selgitamiseks. Pöördunud tagasi Samaarasse, hakkab Lenin paralleelselt tõsise tööga Marxi uurimisel visalt tegelema õigusteadusega, valmistudes tõsiselt eksamite vastu.

Kahekümneaastaselt Leninil tuli lühikese aja, ühe aasta jooksul iseseisvalt ära õppida kogu nelja-aastane ülikooli kursus. Peale selle tuli eksamikomisjonile esitatavale palvekirjale juurde lisada kodune kirjalik töö kriminaalõiguse alal. Eksamikomisjonis nõuti kirjaliku vastuse kirjutamist antud teemale ja seejärel eksamite õiendamist rooma õiguse dogma ja ajaloo alal, tsiviilõiguse ja -protsessi alal, kaubandusõiguse ja -protsessi alal, kriminaalõiguse ja -protsessi alal, vene õiguse ajaloo, kirikuõiguses, riigiõiguses, rahvusvahelises õiguses, politseiõiguses, majandusteaduses, statistikas, finantsõiguses, õiguse entsüklopeedias ja õiguse filosoofia ajaloo. Selleks kõigeks oli tarvis tõsiselt läbi uurida määratu hulka spetsiaalkirjandust.

Anna Iljinitšna Uljanova-Jelizarova jutustab, kuidas Lenin töötas eksamitele valmistamise ajal. „Paljud imestasid siis,“ kirjutab ta, „et olles ülikoolist välja heidetud, valmistas ta üheainsa aasta jooksul ilma ühegi kõrvalise abita, andmata mingeid kursuse või poolkursuse eksameid, nõnda hästi ette, et õiendas eksamid koos oma kursusega. Peale suurepärase võimete aitas Vladimir Iljitš'i seejuures tema suur töövoime.“¹

¹ A. I. Uljanova-Jelizarova, Mälestusi Iljitšist, lk. 36.

Talvel Samaaras ja suvel Alakajevka talus töötas Lenin väsimatult. „Alakajevkas“, jutustab Anna Iljinitšna, „ehitas ta endale üksikkabineti tihedas pärnade allees... Sinna läks ta raamatute koormaga pärast hommikust teejoomist sellise täpsusega, nagu ootaks teda karm õpetaja, ja seal, täielikus üksinduses, veetis ta kogu aja kuni lõunani, kella kolmeni.

Keegi meist ei läinud sellele alleele, et teda mitte segada.

Lõpetanud õppimise hommikupoolel, läks ta pärast lõunat samasse nurgakesse raamatuga ühiskondlike küsimuste alalt — nii mäletan, luges ta saksa keeles Engelsi raamatut „Töölisklassi olukord Inglismaal“. Seejärel jalutab, supleb, ja pärast õhtust teed... Volodja pea on uuesti kummardunud raamatu kohale.“¹

Kahes osas — 1891. aasta kevadel ja sügisel — sooritas Lenin hiilgavalt eksamid Peterburi ülikooli juures. 33-st eksamineeritavast sai ainult tema üksi kõrgeima hinnangu kõigis ainetes. Õigusteaduse eksamikomisjon andis talle esimese järgu diplomi.

Kevadiste eksamite andmise ajal tabas Leninit uus suur isiklik õnnetus: ta noorem õde Olga, kes õppis Peterburis Kõrgematel Naiskursustel, suri kõhutüüfusse. Vladimir Iljitš oli suur sõber Olgaga, kes oli temast poolteist aastat noorem. Veidi aega enne õe surma kutsus Lenin ema Peterburi. Pärast Olga Iljinitšna surma sõitis ta koos emaga Samaarasse.

Eksamite ajal kohtus Lenin Peterburis mõnede marksistidega. Nendelt sai ta marksistlikku kirjandust vene ja saksa keeles, mida ta viis kaasa Samaarasse.

1892. aasta jaanuaris võeti Lenin vandeadvokaatide abide nimestikku. Kõrvuti pingelise teoreetilise tööga, marksistlike sotsiaaldemokraatlike ringide juhtimisega, referaatide koostamisega ja ettekandmisega hakkab Lenin 1892. aasta märtsist peale esinema kaitsjana Samaara ringkonnakohtus. Tema kaitsealusteks olid peamiselt kehvtalupojad, venelased ja tatarlased, kes Volgamaadel üle elasid kohutava nälja-aasta. Tema esimest kaitsealust talupoega süüdistati selles, et ta oli „teotanud jumalat, jumalaema, püha kolmainust, keisrit ja troonipärijat, öeldes, et keiser ei talita õieti“.

¹ A. I. Uljanova-Jelizarova, Mälestusi Iljitšist, lk. 36.

Lenin elas Samaaras üle nelja aasta. Siin ta kujundas lõplikult välja oma marksistlikud vaated ja pidas esimesed lahingud narodnikute vastu. Tema töö Venemaa ökonomika ja ajaloo uurimise alal, referaadid, mis ta pidas Samaara ringides, said hiljem aluseks mõnele ta hilisemale teosele, nende seas ka kuulsale raamatule „Mis on „rahvasõbrad“ ja kuidas nad võitlevad sotsiaaldemokraatide vastu?“. Lenini ümber kujunes esimene Samaara marksistide ring, millel oli suur mõju revolutsioonilisele noorsoole. Lenin lõi sidemed Nižni-Novgorodi, Vladimiri, Peterburi marksistidega, oli kirjavahetuses Fedossejeviga, kes viibis Vladimiri vanglas. Neil kaugetel aastatel, kui marksistlik liikumine tegi Venemaal alles oma esimesi samme, said Volga-maad tänu Leninile ja Fedossejevile üheks marksismi leviku põhiraajooniks.

Ometi marksismi ideede propageerimine Samaara ringides, vaidlused narodnikutega ei võinud rahuldada Leninit. Elu provintslikus Samaaras, kaugel proletaarse liikumise ja poliitilise võitluse keskkohadest, rõhus teda. Ta püüdis pääseda tööstusproletariaadi hulkade keskele. Lenini selleaegne meeololu on hästi edasi antud A. I. Uljanova-Jelizarova märkustes muljest, mida avaldas Leninile Tšehhovi jutustus „Palat nr. 6“, mille ta läbi luges 1892.—1893. aasta talvel: „Kui ma selle jutustuse eile õhtul lõpuni läbi lugesin, siis hakkas mul otse õudne, ma ei suutnud jääda oma tuppa, tõusin ja läksin välja. Mul oli selline tunne, nagu oleksin ka mina suletud palatisse nr. 6.“¹

Lenin püüdis pääseda suure revolutsioonilise võitluse areenile.

1893. aasta augusti keskpaiku lahkus Lenin Samaarast Peterburi. Teel peatus ta Nižni-Novgorodis, kus marksistlikus ringis kandis ette referaadi narodnikluse vastu.

31. augustil 1893. aastal jõudis Lenin Peterburi — Venemaa poliitilisse keskusse.

¹ A. I. Uljanova-Jelizarova, Mälestusi Iljitsšist, lk. 45.

II

LENIN saabus Peterburisse massilise töölisliikumise tõusu eelõhtul. Kümme aastat oli möödunud sellest ajast, kui „Töö Vabastuse“ rühm Plehhanovi juhtimisel alustas marksismi ideede propageerimist Venemaal, astudes esimese sammu töölisliikumisele lähemale. Sellel perioodil kasvas seoses kapitalismi arenemisega Venemaal üles tööliklass, tugevnes töölisliikumine. Marksistlik propaganda, kuigi see siis oli üsna väike, kandis vilja: Venemaal tekkisid esimesed töölised-marksistid. Kuid marksistlikud ringid olid väga nõrgalt seotud massilise töölisliikumisega. Lenin kirjutas hiljem kaheksakümnendate aastate lõpust ja üheksakümnendate aastate algusest kui sotsiaaldemokraatliku liikumise „viletsa kasvu“ perioodist. Paljud ei suutnud mõista, et olid valminud tingimused järgmiseks suureks sammuks edasi — sotsialismi kokkusulamiseks töölisliikumisega. Paljud ei mõistnud, et järjekorras seisis ülesanne ühendada eraldi seisvad marksistlikud ringid organisatsiooniks, mida hoiab koos eesmärgi ja võitlusvahendite ühtsus, varustada see organisatsioon marksistliku programmiga ja teha ta tööliklassi poliitiliseks juhtijaks.

Kohe pärast Peterburisse jõudmist asus Lenin selle ajaloolise ülesande lahendamisele. Ta oli siis kõigest 23-aastane, kuid ta oli juba täielikult välja kujunenud, suurepäraselt haritud, piiritult tööliklassile andunud revolutsionäär-marksist.

Peterburis töötas sel ajal mitu revolutsiooniliselt ja opositsiooniliselt meelestatud noorsooringi. Lenin astus kohe ühega nendest ühendusse. See ring — Brusnevski sotsiaaldemokraatliku organisatsiooni kild, mis oli terveks jäänud peale 1892. aasta politseilikku rüüstamist — kujutas enesest marksistide suletud rühma. Sellest ringist osavõtjad olid ühenduses üksikute eesrindlike töölistega ja tegid nende seas propagandatööd, kuid

marksistlikku õpetust käsitasid nad abstraktselt, maa poliitilisest elust isoleerituna. Niisama abstraktselt, väljaspool elavat tege- likkust, õpiti marksismi ka Peterburi sotsiaaldemokraatide ringis eneses. Ringi liikmed võrdlesid õieti Lenini tulekut Peter- buri 1893. aasta sügisel oma „tagajärgede poolest elustava kõue- kõrgatusega“. Lenin seadis oma sihiks Peterburi sotsiaaldemo- kraatide grupi suunamise praktilise poliitilise töö teele massides. Otsustavat osa etendas selles suhtes Lenini kuulus referaat „Nõndanimetatud turgude küsimuse puhul“, millega Lenin esi- nes 1893. aasta sügisel Herman Krassini vastu, kes oli Peterburi sotsiaaldemokraatide grupi liige. Seda referaati peeti igavesti kadunuks. Alles 44 aasta pärast leiti see ja avaldati 1937. aastal.

Mispärast pühendati marksistlikes ringides suurt tähelepanu turgude küsimusele? Asi oli selles, et narodnikud väitsid, et kapitalism, ruineerides küla, vähendab siseturgu. Sellest nad tegid järelduse, et kapitalismil puudub nüüd ja tulevikus turg Vene sisemaal. Järelikult Venemaal kapitalism ei saa areneda, selle tekkimine on juhuslik asi, seepärast ka proletariaadi tek- kimist tuleb pidada samuti juhuslikuks nähtuseks.

Vaidlused turgude üle olid tihedalt seotud kapitalismi saatuse küsimusega Venemaal. Selle küsimuse marksistlikes ringides arutamise peamiseks sihiks oli marksistide ettevalmistamine võitluseks narodnikutega.

Referaadis Lenin töötas välja oma kuulsa kapitalismi arene- mise skeemi, mis kujutab naturaalmajanduse kaubamajanduseks muutumise ajaloolist protsessi, lihtsa kaubamajanduse laostu- mise ja selle kapitalistlikuks majanduseks muutumise protsessi.

Lenin arvustas karmilt Krassinit seepärast, et see oma ette- kandes turgudest piirdus skemaatiliste arutlustega kapitalismi arengust „üldse“, väljaspool seost kapitalismi arengu konkreet- sete vormidega ja iseloomuga Venemaal. Lenin arvustas Krassi- nit ka seepärast, et see rõhutas ainult kapitalismi progressiivset iseloomu, ignoreerides kapitalismi vastuolusid, viletsuse ja töötavate hulkade vaesumise kasvu kapitalismi ajal, proletariaadi klassihuviseid. Lenin näitas, et marksistid peavad hoolitsema mitte turgude eest kodanluse jaoks, vaid tööliisklassi organiseeri- mise eest, selle eest, et arendada ja tugevdada massilist töölii- likumist Venemaal. Krassini vaadetes märkas Lenin kohe siis

alles kujuneva „legaalse marksismi“ idusid, s. o. kodanliku intelligentsi katset kasutada marksismi võitluses narodniklusega kapitalismi ülistamiseks ja kindlustamiseks.

Purustades narodnikute teooriaid oletatavast turgude puudumisest tingitud kapitalismi arenemise võimatusest Venemaal, nõudis Lenin turgude küsimuse ümberasetamist „võimalikkuse“ ja „vajalikkuse“ viljatute oletuste sfäärist tegelikkuse pinnale. Ta andis marksistliku seletuse selle kohta, „kuidas kujuneb Vene majanduslik kord ja mispärast see kujuneb just nõnda ja mitte teisiti“. Lenin näitas konkreetsete faktide ja mitmekesiste statistiliste materjalide alusel paljudest Venemaa kubermangudest, et talurahvas, nii jõukas kui ka vaesuv, hakkab järkjärgult kasutama turgu. Sellest tegi Lenin järelduse, et „meie ees on elav orgaaniline protsess, kaubamaiaanduse arengu ja kapitalismi kasvu protsess“. Lenin näitas, et kapitalism on juba saanud „Venemaa majanduselu arengu põhifooniks“¹.

Lenini esinemine avaldas väga suurt mõju Peterburi marksistidele. Lenin andis tõelise relva võitluseks narodniklusega, olles näidanud, kuidas on vaja võidelda narodnikute vastu.

N. K. Krupskaja jutustab, kuidas tollaegsed marksistid olid hämmastatud Lenini tähelepanuväärsest esinemisest. Turgude küsimus oli „sissesõitnud marksisti“ käsituses saanud ülikonkreetses, oli „seotud masside huvidega, kogu käsituses oli tunda just elavat marksismi, mis käsitas nähtusi nende konkreetse olukorras ja nende arengus“². Ringi liikmed, kus Lenin esines, meenutasid hiljem, et Lenin hämmastas oma oskusega rakendada marksismi vene tegelikkuse tookordsete erutavate küsimuste kohta.

Lenin sai Peterburi sotsiaaldemokraatide juhiks. „Erakordselt sügav Marxi tundmine, oskus marksismi rakendada selleaegse Venemaa majanduslikus ja poliitilises olukorras, tuline ja vanakumatu usk tööliste võitluse võidusse, silmapaistev organiseerimisanne — kõik see tegi Lenini Peterburi marksistide tunnustatud juhiks.“³

¹ Lenin, Teosed, 4. väljaanne, k. I, lk. 94, 107, 93.

² N. K. Krupskaja. Mälestusi Leninist, 1933, lk. 12.

³ „ÜK(b)P Ajalugu, Lühikursus“, Moskva 1943, lk. 15.

Sotsiaaldemokraatliku partei loomise teel seisis veelgi ees narodniklus. Plehhanov ja tema „Töö Vabastuse“ rühm tegi palju marksismi levitamiseks, andis purustava hoobi narodnikluse väärvaadetele, oli nõrgestanud selle mõju revolutsioonilise intelligentsi seas. Kuid narodnikluse ideeline purustamine polnud veel kaugeltki lõpule viidud. See ülesanne — purustada lõplikult narodniklus kui marksismi vaenlane — langes Leninile.

1894. aasta jaanuaris sõitis Lenin Moskvasse omaste juurde, kus viibis paar-kolm nädalat. Sel ajal toimus Moskvas arstide kongress, millest võttis osa palju liberaalset ja radikaalset intelligentsi. Narodnikud kasutasid kongressi ja korraldasid 1894. aasta jaanuari alguses illegaalse öhtu, kus ettekandega esines tolleaegne tuntud liberaal-narodniklik kirjanik V. V. (Vorontsov). Lenin sattus juhuslikult sellele koosviibimisele ja esines seal selle narodniku vastu, andes tema ettekandele sellise hävitava kriitika, et kõigile sai selgeks: võit kuulub noorele marksistile.

Tema õde A. I. Uljanova-Jelizarova, kes viibis sellel peoõhtul, jutustab Lenini esinemisest: „Julgelt ja otsustavalt, kogu nooruse hooga ja veenmise jõuga, kuid varustatud samuti ka teadmistega, hakkas ta purustama narodnikute doktriini, jätmata selles kivi kivi peale. Ning vaenulik suhtumine sellisele „poisikeselikule häbematusel“ hakkas aegamööda asenduma kui mitte vähem vaenulikuga, siis juba enam lugupidavama suhtumisega. Enamus hakkas vaatama temale kui tõsisele vastasele... Üleolev suhtumine, teaduslikud vastuväited... ei häirunud venda. Ta hakkas kinnitama oma arvamisi samuti teaduslike tõenditega, statistiliste arvudega ja tungis oma vastasele kallale veel suurema sarkasmiga ning jõuga... Määratu huviga jälgisid teda kõik, eriti noored. Narodnik hakkas alandama häält, ta sõnad jäid loiumaks ja lõpuks tõmbus ta hoopis tagasi.

Noorsoo marksistlik osa pühisest võitu.“¹

Koosolekule oli pugenud politseinuhk, kes teatas oma ülemusele kogu vaidluste käigu. Politsei teatest nähtub, et enne Leninit esines üks kohalikke marksiste. Nuhi nende „andmete“ alusel Moskva ülempolitseimeister teatas politseidepartemangule,

¹ A. I. Jelizarova, Mälestuste leheküljeke, „Proletaarne Revolutsioon“, 1923, nr. 2 (14), lk. 58—59.

et Vorontsov „sundis oma argumentatsiooniga selle marksisti vaikima, nii et viimase vaadete kaitsmise võttis enesele keegi Uljanov (vististi poodu vend), kes selle kaitse teostas ka täieliku asjatundmisega“.

Noore Lenini näol uus, marksistlik suund andis avaliku lahingu vanale, oma aja äraelanud narodniklikule voolule. Sellest lahingust marksism tuli välja võitjana. Lenini esinemisest hakati rääkima revolutsioonilistes ringides.

Kuid ainult suusõnalistest esinemistest ja referaatidest üksikute narodnikute vastu oli vähe. Narodniklus kui suund tuli purustada ideeliselt. See ülesanne oli seda enam tungiv, et narodnikud, eriti selline tol ajal mõjukas kirjanik nagu N. K. Mihhailovski, alustasid 1893. aasta lõpus oma legaalses ajakirjas „Russkoje Bogatstvo“ sõjakäiku marksismi vastu.

1894. aasta kevadel ja suvel kirjutab Lenin oma kuulsa raamatu „Mis on „rahvasõbrad“ ja kuidas nad võitlevad sotsiaaldemokraatide vastu?“.

Selles raamatus Lenin tõmbas maha liberaalsete narodnikute maski, paljastas nende võltside „rahvasõprade“ tõelise näo, kes tegelikult lähevad rahva vastu, juba ammu on loobunud revolutsioonilisest võitlusest ja jutlustavad kokkulepet tsaarivalitsusega. Lenin tõestas narodnikluse degenerereerumise seadusepärasuse ja paljastas liberaalsete narodnikute kui kulakluse huvide väljendajate klassiloomuse. Ta paljastas narodnikute teoreetiliste vaadete reaktsioonilisuse ja nende poliitilise platvormi antirevolutsioonilise iseloomu.

Lenin näitas, et rahva tõelisteks sõpradeks on marksistid, kes seavad oma ülesandeks mõisnike ja kapitalistide rõhumise kaotamise, tsarismi hävitamise.

Lenini raamatu „Mis on „rahvasõbrad““ tähtsus ei piirdu kaugeltki ainult narodnikluse kriitikaga. See on — Venemaal tekkiva revolutsioonilise marksistliku partei tõeline manifest. Selles töös esitas Lenin marksistliku maailmavaate alused. Imestamisväärse selgusega põhjendas Lenin Venemaa töölisklassi ajaloolise tee ja määras kindlaks vene marksistide põhiülesanded.

Töölisklass, näitab Lenin, astub võitlusse kapitalismi vastu kogu Venemaa töötava ja ekspluateeritava rahvastiku ainsa

esindajana. Tema lähimaks ülesandeks teel lõppsihile — teel kapitalistliku korra kukutamisele ja kommunistliku ühiskonna loomisele — on isevalitsuse kukutamine. Võitluses isevalitsuse vastu proletariaat ei või arvestada kodanlust, kes paratamatult sõlmib liidu reaktsiooniga töölisliikumise vastu. Töölisklassi liitlaseks on talurahvas. Nõnda juba üheksakümnendatel aastatel ühes oma esimeses töös esitas Lenin tööliste ja talurahva revolutsioonilise liidu idee kui tsarismi, mõisnike ja kodanluse kukutamise peavahendi.

Töölisklassi võitlus liidus talurahvaga võib olla edukas ainult sel juhtumil, ütles Lenin, kui lahendatakse vene marksistide üks põhiülesandeid — laialipillatud marksistlikest ringidest ühtse sotsialistliku töölispartei loomine. Meil on vaja, kirjutab Lenin, „välja töötada meie tingimustele kõige sobivam organisatsioonivorm sotsiaaldemokratismi levitamiseks ja tööliste liitmiseks poliitiliseks jõuks.“¹

Lenini raamat lõpeb Venemaa töölisklassi ajaloolise tee prohvetliku kujutamisega.

„Töölisklassile suunavadki sotsiaaldemokraadid kogu oma tähelepanu ja kogu oma tegevuse. Kui tema eesrindlikud esindajad omandavad teadusliku sotsialismi ideed, idee vene tööliste ajaloolisest osast, kui need ideed saavad laialdase leviku ja tööliste hulgas kujunevad tugevad organisatsioonid, mis muudavad tööliste praeguse killustatud majandusliku sõja teadlikuks klassivõitluseks, — siis vene tööline, kõigi demokraatlike elementide eesotsas, kukutab absolutismi ja viib vene proletariaadi (kõrvuti kõigi maade proletariaadiga) avaliku poliitilise võitluse otsesest teed mööda võidukale kommunistlikule revolutsioonile.“²

Need prohvetlikud sõnad teostusid täielikult juba Lenini eluajal.

Raamatu „Mis on „rahvasõbrad““ ajalooline tähtsus seisneb selles, et selles raamatus, olles purustanud narodnikluse ja tähistanud vene marksistide ülesanded, „näitas Lenin õigesti

¹ Lenin, Teosed, 4. väljaanne, k. I, lk. 302.

² Samas, lk. 282.

teed töölisklassi võitlusele, määras ära töölisklassi kui ühiskonna eesrindliku revolutsioonilise jõu osa, määras ära talurahva kui töölisklassi liitlase osa¹.

Lenini geniaalne töö oli salaja hektograafil paljundatud ainult mõnekümnes eksemplaris. Ja ometi see sai tuntuks enamusele sel ajal Venemaal töötavatele sotsiaaldemokraatidele. Tiflisis luges seda ka noor Stalin, kes alles oli astunud revolutsioonilisse liikumisse.

Võideldes narodniklusega astus Lenin ühtlasi ka end marksismile külge kleepinud ajutiste „kaasajooksjate“ — nõndanimeetatud „legaalsete marksistide“ — vastu, nende oma olemusel kodanlike liberaalide vastu. Võitlust narodniklusega püüdsid nemad kasutada selleks, et allutada töölisliikumist kodanluse huvidele; nad püüdsid steriliseerida marksismi revolutsioonilist sisu, muuta marksismi kodanlikuks reformismiks. Paljudest nendest „kaasajooksjatest“ said hiljem kadetid ja kodusõja ajal valgekaartlased.

Oli vaja Lenini imestamisväärset läbinägelikkust, et kohe „legaalse marksismi“ tekkimise ajal selle esindajates ära tunda kodanlikke liberaale. Võitlust „legaalsete marksistidega“ alustas Lenin esinemisega nende peaesindaja — Peeter Struve vastu, kes pani ette „tunnistada meie kultuuritust ja minna õppima kapitalismi juurde“. 1894. aasta sügisel Peterburi marksistide kitsal koosolekul nõndanimeetatud „legaalse marksismi“ esindajate juuresolekul pidas Lenin referaadi Struve raamatu puhul. Selles referaadis, mille nimeks oli „Marksismi vastukaja kodanlikus kirjanduses“, paljastas Lenin järsult ja otsustavalt Struve vaateid, paljastas „legaalsete marksistide“ liberaal-kodanliku loomuse.

Lenin ütles „legaalsete marksistide“ kohta, et need on kodanlikud demokraadid, kes, olles loobunud narodniklusest ja pidades võitlust viimase vastu, ei siirdunud narodniklikult, väikekodanlikult (või talupoeglikult) sotsialismilt mitte proletaarsele sotsialismile, vaid kodanlikule liberalismile.

Kuid Lenin pidas sel ajal võimalikuks ajutist kokkulepet (blokki) „legaalsete marksistidega“, et kasutada neid narodnikute

¹ „ÜK(b)P Ajalugu, Lühikursus“, Moskva 1943, lk. 19.

vastu. Selles blokis avaldusid kujukalt leninliku poliitika põhi-
jooned igalaadi poliitiliste blokkide ja kokkulepete puhul: pro-
letariaadi täielik ideeline, poliitiline ja organisatsiooniline ise-
seisvus, oma ajutise ja ebakindla liitlase täielik arvustamise
vabadus. Selle kokkuleppe tulemusena ilmus 1895. aasta kevadel
legaalne koguteos „Materjale meie majandusliku arengu iseloo-
mustamiseks“ Lenini, Plehhanovi, Struve ja teiste artiklitega.
Tsaari tsensuur oli alguses andnud loa sellisele „süütu“ nimetu-
sega koguteosele ja raamat trükiti. Kuid tsaarivalitsus taipas
kiiresti oma eksitust, koguteos konfiskeeriti ministrite komitee
erimääruse alusel ja põletati (mis siis oli harukordne ja äärmine
vahend). Ainult sadakond eksemplari õnnestus päästa ja levitada
sotsiaaldemokraatlikele ringidele ja gruppidele. Selle koguteosega
tutvus ka seltsimees Stalin, kellele avaldas väga suurt mõju
Lenini artikkel K. Tulini allkirjaga — „Narodnikluse ökonoo-
miline sisu ja selle kriitika härra Struve raamatus“.

„Ma pean teda tingimata nägema,“ oli öelnud Stalin, läbi
lugenud Tulini (Lenini) töö — meenutab üks seltsimehi, kes sel
ajal tundis Stalinist lähedalt.

Lenini artikkel oli koguteose keskseks tööks. Selles artiklis
Lenin andis kõigepealt narodnikluse, selle sotsioloogiliste ja
majanduslike vaadete põhjaliku kriitika ja esitas oma vaated
Venemaa majandusliku arengu kohta. See töö on mitmes suhtes
konspektiks Lenini hilisematele majanduslikele töödele, eriti ta
raamatule „Kapitalismi areng Venemaal“. Arvustades narodnik-
lust osutas Lenin ühtlasi narodnikluse programmis leiduvatele
demokraatlikele sugemetele, mis väljendavad linna ja maa väike-
kodanluse huvisid kodanlik-demokraatliku revolutsiooni ajas-
tus. Selle Lenini osutusega pandi teoreetiline alus bolševistlikule
taktikale demokraatlike kihtide ja parteide suhtes esimeses Vene
revolutsioonis.

Lenin andis oma töös „legaalse marksismi“ ulatusliku kriitika,
eriti rõhutades Struve loobumist marksismi tähtsaimast teesist —
sotsialistliku revolutsiooni ja proletariaadi diktatuuri õpetusest.
Struve ja teiste „legaalsete marksistide“ põhipaheks pidas Lenin
kodanlikku objektivismi, mis viib kapitalismi õigustamisele ja
ülitamisele, klassivastuolude kinnimätsimisele, kuna tõeline
marksist-materialist paljastab julgelt need vastuolud ja asub

revolutsioonilise klassi — proletariaadi — poole. „Materialism“, kirjutas Lenin, „sisaldab eneses niiõelda parteilisust, kohustades iga sündmuse hinnangul asuma otse ja avalikult kindla ühiskondliku rühma vaatepunktile.“¹

Nõnda mõned aastad enne revisjonistide avalikku esinemist Läänes, enne „berNSTEINIAADI“ ilmumist, andis Lenin otsustava vastulöögi esimestele marksismi moonutamise katsetele Venemaal. Võitluses narodnikute ja „legaalseste marksistide“ vastu kasvatas Lenin marksistlikke kaadreid Venemaal, töötas välja ideelise leppimatuse traditsioonid vähimagi marksismi moonutamise suhtes.

Kõrvuti vene marksistide revolutsioonilise programmi väljatöötamisega ja võitlusega narodnikluse ning „legaalse marksismi“ vastu arendas Lenin suurt organisatsioonilist tööd partei ülesehitamisel. Tal olid sidemed Peterburi eesrindlike töölistega. Lenin püüdis neist luua tulevase partei organisaatorite kaadreid. Ta vestles töölistega, luges mõnedega nendest „Kapitali“. 1894. aasta sügisest peale hakkas ta tegema propagandat tööliste ringides Nevski väravate taga, kus asus rida suuremaid tehaseid ja vabrikuid. Samal ajal hakkas Lenin töötama ka tööliste ringis Peterburi poolal ja hiljem sadamatöölalste ringis Vassili saarel.

1894. aasta talvel Lenin tutvus Nadežda Konstantinovna Krupskajaga, Nevski väravate taga asuva õhtuse pühapäevakooli õpetajaga. Sellest ajast peale saab N. K. Krupskaja Lenini lähemaks sõbraks ja seltsimeheks revolutsioonilises töös kuni tema elu lõpuni.

Semjannikovi tehase (praegune V. I. Lenini nimeline tehas) tööliste ringi hingeks oli I. V. Babuškin, truu leninlane, üks silmapaistvaid sotsiaaldemokraatliku partei tegelasi, kes karistus-salga poolt Siberis 1906. a. metsikult maha lasti. Babuškin oli väga lähedane Leninile, kes pidas teda „partei uhkuseks“, selle üheks paremaks piirilt parteile andunud ja lõpuni kindlaks pojaks.

Babuškin kirjeldab marksismi propageerimist Lenini poolt oma ringis järgmiselt:

¹ Lenin, Teosed, 4. väljaanne, k. I, lk. 380—381.

„Lektor seletas meile seda teadust suuliselt ilma mingite märkmeteta, püüdes sageli meie juures välja kutsuda kas vastuväiteid või soovi vaidluste alustamiseks, ergutas ja püüdis siis sundida ühte tõestama teisele oma vaatekoha õigsust antud küsimuses. Nõnda meie loengud olid väga elavad ja huvitavad... Me olime kõik väga rahul nende loengutega ja olime alati vaimustuses oma lektori tarkusest.“¹

Eesrindlikud töölised, kellega Lenin tegeles ringides, armastasid teda palavalt. Kõik tööliised, kellel oli tegemist Leniniga Peterburis, on märkinud üksmeelselt, et ta oli nendele „oma inimene“. Ta kõneles väga lihtsalt ja arusaadavalt kõige tõsisematest asjadest — Marxi teooriast, kodanliku korra alustest, Venemaa majanduslikust ja poliitilisest olukorrast. Seda, mis tavaliselt näis raskesti arusaadav, mõistsid töölised, kes kuulasid Leninit, kergesti ja vabalt, nagu midagi ammu tuttavat, mida nad hästi tundsid, kuid mida nad ei suutnud väljendada sõnadega.

Oskus kõnelda selgelt ja lihtsalt kõige komplitseeritumast teoreetilisest küsimusest oli Lenini silmapaistvaks omaduseks.

Lenin tõi ringide töösse uue sisu. Ta ühendas marksismi propaganda Venemaa tegelikkuse tundmaõppimisega. „Me saime lektoritelt“, jutustab Babuškin, „lehekese väljatöötatud küsimustega, mis nõudsid meilt tehase ja vabrikuelu tähelepanelikku tundmaõppimist ja vaatlemist.“² Kasvatades eesrindlikke töölisi, püüdis Lenin ühtlasi tundma õppida tööliste olukorda tehases, tööpalga ja trahvide süsteemi, hindamise tehnikat, küsitles käitiste sisekorra üle, selgitas välja, millega töölised rahul ei ole. „Vladimir Iljitš“, jutustab N. K. Krupskaja, „huvitus igast pisisjast, mis kujutas tööliste olustikku, elu; üksikute joonekeste kaudu püüdis ta pilti saada tööliste elust tervikuna, leida seda, millest võiks kinni haarata, et paremini läheneda tööliste revolutsioonilisele propagandaga.“³

Juba oma Peterburi töö alguses arvas Lenin, et ei saa piirduda ainult propagandaga ringides eesrindlike tööliste hõreda kihi seas, et hädavajalik on agitatsioonitöö laialdastes tööliishulkades.

¹ I. V. Babuškini mälestused (aastatest 1893—1900), 1925, lk. 51.

² Samas, lk. 51.

³ N. K. Krupskaja, Mälestusi Leninist, lk. 16.

Selle küsimuse aetas ta otseselt juba esimestel kohtamistel Peterburi sotsiaaldemokraatidega.

Tema enda propagandatöö kogemused ringides kinnitasid Leninile veelgi enam vajadust propagandalt ringides üle minna laialdasele aktuaal-poliitilisele agitatsioonile töölisklassi otsete vajaduste kaitsmise pinnal. Esmakordselt tehti seda rahutuste ajal Semjannikovi tehases 1894. aasta lõpul. Süstemaatilised kinnipidamised tööpalka väljamaksmisel tekitasid tööliste hulgas vihapurske. Tööliste täiesti seaduslik nõudmine rahuldati, kuid osa töölisi areteeriti ja saadeti Peterburist välja.

Lenin pidas hädatarvilikuks viibimata reageerida sündmustele, mis toimusid Semjannikovi tehases. Ta kirjutas lendlehe, mis arutati läbi tööliste ringis, kirjutati käsitsi ümber mitu eksemplari ja levitati tehases. Selle koostamisest ja levitamisest võttis aktiivselt osa Babuškin. Lendlehel oli suur menu. See Peterburi sotsiaaldemokraatide esimene agitatsiooniline lendleht tähendas pöörde algust kogu nende tegevuses.

Pööre massilise poliitilise agitatsiooni suunas omas otsustavat tähtsust mitte ainult Peterburile, vaid ka kogu Venemaa töölislüükumise edasisele arengule.

1895. aasta veebruaris algas käärimine Uue Sadama tööliste hulgas. Lenini juhitud sotsiaaldemokraadid andsid välja lendlehe „Mida tuleb taotleda sadamatöölistel?“, milles formuleerisid nende nõudmised. Lendlehel oli suur mõju töölistes. Administratsioon oli sunnitud tegema järeleandmisi. Sellel tööliste võidul oli suur tähtsus. Sotsiaaldemokraatide autoriteet ja mõju kasvasid pärast seda suuresti. Lendlehed omandasid suure populaarsuse, neid oodati, neid arvestati.

Mitte väiksemat populaarsust ei omandanud illegaalses trüki-kojas trükitud, kuid väliselt legaalsena kujundatud Lenini brošüür „Töölistel vabrikutes ja tehastes võetavate trahvide seaduse seletus“. Lenin töötas innuga selle brošüüri kallal, mis oli määratud massilisele töölislugejale.

„Ma ei soovi midagi muud nõnda palju, millestki muust ei ole ma unistanud nii palju, kui kirjutamise võimalusest tööliste,“¹ kirjutas ta hiljem asumisel olles. Brošüür näitas tööliste

¹ Lenin, Teosed, k. XXVIII, lk. 17.

arusaadaval kujul, kuidas tsaarivalitsus ja vabrikuomanikud ekspluateerivad töölisi ja kuidas tuleb proletaarlastel töölispartei juhtimisel võidelda rõhujate vastu.

Nõnda oli Lenini juhtimisel tehtud ajalooline pööre marksismi propageerimiselt väikestes eesrindlike tööliste ringides poliitilisele agitatsioonile laialdastes töölishulkades. Lenini poolt juhitavate revolutsiooniliste sotsiaaldemokraatide agitatsiooni tulemusel arenes Peterburi tööliste liikumine, mis avas uue ajajärgu Venemaa töölisklassi ajaloos.

Kuulsast 1885. aasta Morozovi streigist, millel on suur tähtsus töölisliikumise ajaloos, oli möödunud kõigest 10 aastat. Peterburis alanud töölisliikumine ja eriti kuulsad 1896. aasta streigid, mida juhtisid revolutsioonilised marksistid, „avasid siitpeale kõrvalekaldumatult tõusva töölisliikumise — selle kogu meie revolutsiooni kõige võimsama teguri — ajajärgu“¹.

Sellel murrangumomendil astus Lenin otsekohe nende vastu, kes püüdsid piirata agitatsiooni majanduslike küsimustega, kes tahtsid tööliste võitlust kahandada ainult majanduslikuks võitluseks peremeestega. Leninil tuli anda lahing „ökonoomismi“ esimestele avaldustele juba 1895. aasta algul, kui Peterburis toimus Venemaa mitmesuguste linnade (Peterburi, Moskva, Kiievi, Vilno) sotsiaaldemokraatlike gruppide esindajate nõupidamine, kus arutati agitatsioonile ülemineku ja „Töö Vabastuse“ rühmaga tiheda sideme loomise küsimust. Sel nõupidamisel tuli ilmsiks kaks suunda — revolutsiooniline ja oportunistlik. Tulemuseks oli see, et ei õnnestunud kokku leppida kõigi rühmade ühise esindaja välismaale saatmise küsimuses sidemete loomiseks „Töö Vabastuse“ rühmaga. Välismaale sõitis kaks esindajat. Peterburi sotsiaaldemokraadid otsustasid saata Lenini.

Lenini väljasõit viibis üle kuu. Ta haigestus kopsupõletikku. Veel mitte täiesti tervenenedu, uurib ta saksa keeles vastilmunud „Kapitali“ kolmandat köidet.

25. aprillil 1895. aastal sõitis Lenin välismaale. Šveitsis ta kohtas esmakordselt Plehhanovit. Lenin leppis temaga ja teiste „Töö Vabastuse“ rühma liikmetega kokku koostöö asjus, arutas nendega mitmeid põhimõttelisi poliitilisi ja organisatsioonilisi

¹ Lenin, Teosed, k. XII, lk. 57.

küsimusi. „Töö Vabastuse“ rühm võttis vastu Lenini ettepaneku tööliste jaoks populaarsete koguteoste väljaandmise kohta. Asutati mitteperioodiline koguteos „Rabotnik“ (Tööline). Lenin organiseeris koguteose jaoks artiklite ja korrespondentsi saatmist Venemaalt.

Läbirääkimiste ajal ilmneseid lahkkelid Lenini ja Plehhanovi vahel mõnes põhimõttelises küsimuses. Tutvunud Lenini artikliga, mis oli sihitud Struve vastu, võttis Plehhanov seisukoha Lenini taktika vastu liberaalide suhtes, tähendades: „Teie pöörate liberaalidele selja, aga meie — näo.“ Plehhanov alahindas talurahva osa ja tähendust proletariaadi liitlasena ja pidas liberaalset kodanlust kandvaks jõuks eelseisvas kodanlik-demokraatlikus revolutsioonis Venemaal. Ilmnes ka teoreetilisi lahku minekuid reas ajaloolise materialismi küsimustes.

Šveitsis viibis Lenin umbes poolteist kuud ja üle kahe kuu Pariisis ja Berliinis, kus ta tähelepanelikult uuris töölisliikumist, külastas tööliste koosolekuid, tutvus Lääne-Euroopa tööliste elu ja olustikuga. „Berliini nägemisväärusid,“ kirjutab ta emale, „külastan väga loiult: ma olen nende suhtes üldse üsna ükskõikne ja enamasti satun neile juhuslikult. Üldse lonkimine mitmesugustel rahvaõhtutel ja lõbustustel meeldib mulle enam kui muuseumide, teatrite, passaažide jne. külastamine.“¹

Kui Lenin jõudis välismaale, oli Engels raskesti haige ja Lenin ei saanud temaga kokku. Pariisis tutvus Lenin tuntud prantsuse sotsialistiga — Marxi väimehe Paul Lafargue'iga.

Lenini välismaal viibimise aja lõpul 1895. aasta augustis suri Engels. Lenin kirjutas nekroloog-artikli „Friedrich Engels“, mis paigutati ilma allkirjata koguteosesse „Rabotnik“ nr. 1—2. See väike artikkel on parim, mis on ilmunud maailmakirjanduses Marxi kaasvõitleja, ühe revolutsioonilise marksismi rajaja, Friedrich Engelsi elust ja tegevusest.

Välismaal viibimist kasutas Lenin ka selleks, et uurida neid Marxi ja Engelsi teoseid, mida polnud saada Venemaal. Välismaal töötas Lenin palju ja usinasti raamatukogudes.

Venemaale pöördus Lenin tagasi 7. septembril 1895. aastal. Sandarmitel piiril oli vali ettekirjutus hoolega läbi vaadata

¹ Lenin, Kirjad omastele, 1934, lk. 9.

Lenini pagas. See läbiotsimine ei andnud siiski midagi. Kahekordse põhjaga kohvris tõi Lenin tervelt ja puutumatult kaasa marksistlikku kirjandust. Suure osavusega libises ta välja politsei järelevalve alt ja veetis enne Peterburi sõitmist 22 päeva ringsõitudel Venemaal mööda: oli Vilnos, kus pidas läbirääkimisi marksistliku kirjanduse välismaalt transporteerimise asjus; siis külastas Moskvat, Orehhovo-Zujevot, luues sidemeid kohalike sotsiaaldemokraatidega.

Lenin tundis väga teravalt toleaegete sotsiaaldemokraatlike organisatsioonide kullustatud oleku ja nokitseva teguviisi mittevastavust Vene töölisklassi ees seisvate ajalooliste ülesannete suurusele. Marksistlikku töölisparteid siis veel ei olnud. Oma selleaegsetest meeoludest kirjutab ta hiljem 1902. aastal raamatus „Mis teha?“. „Ma töötasin ringis, kes seadis endale väga laialdased, kõikehaaravad ülesanded, — ja meil kõigil, selle ringi liikmeil, tuli piinavalt, valusalt kannatada sellest teadmisesest, et me osutume nokitsejateks seesugusel ajaloolisel momendil, kus võiks, tuttavat aforismi teisendades, öelda: andke meile revolutsionääride organisatsioon ja — meie pöörame Venemaa ümber!“¹

Selle ülesande lahendamisele asus Lenin juba oma töö alguses Peterburis. Tagasi pöördunud välismaasõidult, asus ta uue, kümnekordse energiaga sotsiaaldemokraatliku organisatsiooni tugevdamisele ja laiendamisele. Peaaegu iga päev viibib ta töölisrajoonides, organiseerib koosolekuid ja nõupidamisi, vestleb töölistega, annab juhiseid sotsiaaldemokraatliku organisatsiooni liikmetele. Lenin ühendas kõik Peterburis olevad marksistlikud töölisringid (neid oli umbes 20) üheks organisatsiooniks, mis sai nimetuse „Töölisklassi Vabastusvõitluse Liit“. Seega valmistas ta ette revolutsioonilise marksistliku partei loomist.

Lenin kujundas töö „Võitlusliidus“ tsentralismi ja valju distsipliini põhimõttele. „Liidu“ esotsas seisis keskne rühm, kogu tööd juhtisid otseselt aga selle rühma viis liiget Leniniga esotsas, kes oli ühtlasi „Liidu“ väljaannete toimetajaks. Organisatsioon oli jaotatud rajoonide järgi. Rajoonidesse kuulusid organisatsioonid eesrindlike, kõige enam teadlike tööliste seast,

¹ Lenin, „Mis teha?“, ENSV Riiklik Kirjastus, Moskva 1944, lk. 109.

kes pidasid sidet rajoonigrupi ja tehaste vahel. Tehastes olid samuti organisaatorid informatsiooniks ja kirjanduse levitamiseks. Kõigis suuremais tehastes olid loodud töölisringid, kus marksismi teooria propageerimise kõrval arutati ka poliitilise elu päevaküsimusi. Tegelikult kujutasid need ringid enesest sotsiaaldemokraatlikke rakukesti käitistes.

Lenini poolt juhitud „Võitlusliit“ oli tihedalt seotud massilise töölisliikumisega. Lenin jälgis tähelepanelikult olukorda tehastes ja vabrikutes, oli kursis tööliste meeleoludega. Kui algas käärimine Thornton'i vabrikus, kogus Lenin hoolega kõik materjalid tööliste olukorrast, trahvidest, tundis üksikasjaliselt kõiki hindesid, uuris isegi kaupade nomenklatuuri. Selline põhjalik tööliste olukorra ja meeleolude tundmine andis võimaluse konkreetsetelt juhtida streigivõitlust.

Streik Thornton'i vabrikus oli „Võitlusliidu“ poolt hästi organiseeritud. 5. novembril „Võitlusliit“ andis välja lendlehe „Mida nõuavad kangrud?“ ja levitas seda. Lendleht avaldas töölistesse väga suurt mõju, juba järgmisel päeval hakkasid kangrud streikima. Mõne päeva pärast anti välja teine Lenini kirjutatud lendleht Thornton'i vabriku streikivatele mees- ja naistöölistele. Lendlehes paljastati Thornton'i poliitikat, kes alandas tööpalka mitte kõigile töölistele korraga, vaid järk-järgult. Lendleht selgitas, et oma olukorda võivad töölisel parandada ainult ühiste üksmeelsete jõupingutuste abil. Streik lõppes töölistele edukalt. See pani alguse uuele streigiliikumise tõusule Peterburis.

Iga selline lendleht, milles tööliste majanduslikud nõudmised olid ühendatud vastavate poliitiliste nõudmistega, tõstis tööliste meeleolu. „Võitlusliidu“ autoriteet kasvas töölishulkades tugevasti. „Võitlusliidu“ juhtimisel toimusid ka teised streigid. Leninliku „Võitlusliidu“ töö avaldus eriti tugevasti 1896. aasta suvel, kui toimus kuulus Peterburi tekstiiltööliste streik.

Lenini juhtimisel Peterburi „Töölisklassi Vabastusvõitluse Liit“ hakkas esmakordselt Venemaal teostama sotsialismi ühendamist töölisliikumisega, sidudes tööliste võitlust majanduslike nõuetega eest poliitilise võitlusega tsarismi vastu. Hiljem Lenin kirjutab: „Ainult agitatsioon aastatel 1894—1895 ja streigid aastatel 1895—1896 löid kindla, katkestamatu

sideme sotsiaaldemokraatia ja massilise töölisliikumise vahel.¹ Peterburi „Võitlusliit“ andis võimsa tõuke töölisringide ühendamisele samasugusteks liitudeks ka teistes Venemaa linnades ja piirkondades.

Lenin ei pidanud sugugi küllaldaseks „Võitlusliidu“ tegevust ainuüksi Peterburi piirides. Ta seadis enesele palju laialdasemad ülesanded: „Võitlusliit“ pidi saama partei loomise aluseks. Lenin pidas eriti tähtsaks sidemete loomist eri linnade sotsiaaldemokraatide vahel. Kahe aasta jooksul tehti ära tõhus töö selliste sidemete loomiseks. „Liidul“ olid juba sidemed sotsiaaldemokraatlike organisatsioonidega Moskvas, Kiievis, Vladimiris, Jaroslavlis, Ivanovo-Voznessenskis, Orehhovo-Zujevos, Nižni-Novgorodis, Samaaras, Saraatovis, Orjolis, Tveris, Minskis, Vilnos. Neid sidemeid oli tarvis laiendada ja kõvendada. Selle ülesande pidi teostama ajaleht, mis oleks formuleerinud tööliklassi võitluse lähemad ülesanded ja lõppsihid. Sellise ajalehe, nimega „Rabotšije Delo“, esimene number oli juba trükivalmis.

Lenin kirjutas esimese numbriga kolm artiklit: juhtkirja „Vene töölistele“, artikli Friedrich Engelsist tema surma puhul ja „Millest mõtlevad meie ministrid?“. Juhtkirjas räägiti Venemaa tööliklassi ajaloolistest ülesannetest ja eelkõige võitlusest poliitilise vabaduse eest. Artikli kõrval olid valmis veel sõnumid Jaroslavlist, Ivanovo-Voznessenskist, Vlnost, Belostokist ja kokkuvõtlik aruanne streigiliikumisest Peterburis.

Ometi Lenini plaani ei õnnestunud seekord teostada. Tsaarivalitsus jälgis lakkamatult Lenini revolutsioonilist tegevust. Lenini isikus nägi tsaarivalitsus väga ohtlikku vaenlast. Ööl vastu 9. detsembrit 1895. aastal purustasid sandarmid „Võitlusliidu“, areteerides tunduva osa selle liikmeid, nende seas „Liidu“ organisaatori ja juhi — V. I. Lenini.

Vastuseks Lenini ja teiste „Liidu“ tegelaste areteerimisele kirjutasid tööliselised lendelehe selgete poliitiliste nõudmistega. See lendeleht trükiti ja seda levitati tehastes ja vabrikutes.

Peterburi perioodil oli ülisuur tähtsus V. I. Lenini elus ja tegevuses. Üle kahe aasta viibis Lenin Peterburis, Peterburi tööliste seas. See oli revolutsioonilise töö kool, revolutsiooni-

¹ Lenin, Teosed, k. XVII, lk. 353.

meistriks saamise kool. Esimesena Venemaal hakkas Lenin siin teostama sotsialismi ühendamist tööliikumisega, rajas „Töölisklassi Vabastusvõitluse Liidu“ — tööliikumisele tugineva revolutsioonilise partei esimese tõsise eo. Peterburi „Võitlusliidu“ revolutsioonilistele kogemustele tugines Lenin oma edasises töös marksistliku partei loomisel Venemaal. Peterburis Lenin juhtis proletariaadi esimesi lahinguid oma klassivaenlastega, kasvas tööliklassi ja valmistas teda ette otsustavaks rünnakuks isevalitsuse ja kodanluse vastu. Siin arendas Lenin otsustavat ja leppimatut võitlust narodnikluse, „legaalse marksismi“ ja „ökonomismi“ esimeste avalduste vastu. Selles võitluses kasvas ja liitis Lenin tihedaks rühmaks oma mõtte- ja võitluskaaslasi, bolševistliku partei ülesehitajaid.

XIX sajandi lõpul toimusid suured muudatused kogu ühiskondlikus elus.

Kapitalistlik maailm astus uude ajastusse — imperialismi ajastusse. Uuelaadselt kerkisid üles proletaarse partei organiseerimise küsimused, tööliklassi võitluse strateegia ja taktika küsimused. Revolutsioonilise liikumise keskus nihkus Venemaale. Siin valmis suur rahvarevolutsioon.

Sellel ajaloolisel momendil astus välja Vladimir Iljitš Lenin, tõstes kõrgele ja kandes edasi Marxi ja Engelsi võitluslippu, revolutsioonilise marksismi lippu.

III

LENIN viibis 14 kuud vanglas. Kuid tema elav tegevus ei lakanud siingi. Tema päev oli valjult jaotatud ja tööga täidetud. Lenin leidis teid ja vahendeid, et vanglavõrede tagant juhtida enda loodud organisatsiooni: saatis välja kirju, lendlehti ja kirjutas isegi brošüüri „Streikidest“ ja „Sotsiaaldemokraatliku Partei programmi projekti ja seletuse“. Selles esimeses programmi-visandis formuleerib Lenin proletariaadi klassivõitluse peasihid ja ülesanded järgmiselt: isevalitsuse kukutamine, poliitilise vabaduse kättevõtmine, võimuhaaramine proletariaadi poolt, sotsialistliku tootmise organiseerimine. Suurt tähelepanu pühendab Lenin programmis ka agraarküsimusele.

Konspiratsiooni sihil kirjutas Lenin oma kirjad ja brošüürid piimaga mingisse raamatusse ridade vahele. Et vangivalvurid teda ei tabaks, voolis Vladimir Iljitš leivast väikesed tindipotid, mis ta ohu puhul kiiresti suhu pistis. „Täna söin ära kuus tindipotti,“ teatas ta naljatades ühes oma kirjas.

Brošüür „Streikidest“ võeti ära sandarmite poolt illegaalse trükikoja tabamisel, kus seda trükiti, ja on leidmata tänapäevani. „Sotsiaaldemokraatliku Partei programmi projekt ja seletus“ trükiti esmakordselt alles 1924. aastal.

Lenin pidas sidet mitte ainult väljapoole, vaid ta oli kirjavahetuses ka vahialustega. Ta kirjadest õhkub reipust, need on täidetud hoolitsusega areteeritud seltsimeeste eest.

Kolm nädalat pärast areteerimist kirjutas Lenin vanglast: „Mul on plaan, mis kütkestab mind tugevasti minu areteerimisest peale, ja mida enam edasi, seda tugevamini. Tegelesin juba ammu ühe majandusliku küsimusega (ümbertöötava tööstuse poolt toodetavate kaupade turustamisest sisemaal), kogusin mõningat kirjandust, koostasın selle läbitöötamise plaani — midagi isegi kirjutasin, kavatsedes oma tööd välja anda eri raa-

matuna, kui see ületab ajakirja artikli ulatuse. Loobuda sellest tööst ma kuidagi ei tahaks, aga nüüd nähtavasti seisab ees alternatiiv: kas kirjutada see siin, või üldsegi mitte.“¹

Kirjades omastele annab Lenin raamatute, kogumike, materjalide loetelu, mis on talle tööks hädavajalikud. Raamatute kätetoimetamine vanglasse oli organiseeritud Lenini õe Anna Iljinitšna poolt. Vladimir Iljitš uurib innuga läbi määratu hulga materjale, teeb hulgalisi väljakirjutusi. Nõnda algas töö geniaalse raamatu „Kapitalismi areng Venemaal“ kirjutamiseks.

1896. aasta suvel sai Lenin rõõmuga teada, et tema rajatud „Töölisklassi Vabastusvõitluse Liidu“ töö kannab vilja: Peterburis streikis 30.000 kudumistöölist. See oli, nagu Lenin 1905. aastal kirjutab, „massiline liikumine ja uulitsa-agitatsiooni algus juba terve sotsiaaldemokraatliku organisatsiooni osavõtul“².

29. jaanuaril 1897. aastal kuulutati otsus „Võitlusliidu“ asjus. Lenin saadeti kolmeks aastaks Ida-Siberisse asumisele.

Leninil, nagu ka teistel „Võitlusliidu“ asjus süüdimõistetuil, õnnestus enne Siberisse saatmist jääda kolmeks päevaks Peterburis isiklike asjade korraldamiseks. Selle aja jooksul jõudis ta korraldada rea Peterburi sotsiaaldemokraatide nõupidamisi. Oma raamatus „Mis teha?“ jutustab Lenin, et temal ja teistel „vanadel“ „tuli nende Siberisse saatmise eel osa võtta ühest eranõupidamisest, kuhu olid kogunenud „vanad“ ja „noored“ „Töölisklassi Vabastusvõitluse Liidu“ liikmed, et „vanade“ („dekabristide“, nagu siis neid naljapärasest hüüdsid Peterburi sotsiaaldemokraadid) ja mõnede „noorte“ vahel... tuli kohe ilmsiks terav lahkeli ja puhkes äge poleemika“³.

„Noored“, erinevalt „vanadest“, pidasid oma põhiülesandeks „tööliste kassade“ organiseerimist streikijate abistamiseks ja kultuurilisteks sihtideks. Võitluse asemel poliitilise vabaduse ja sotsialismi eest, töölisklassi juhtiva revolutsionääride organisatsiooni loomise ülesande asemel esitasid „noored“ tööliste puhtametiühingulise ühendamise idee. Lenin andis nendele tendentsidele otsustava vastulöögi, märgates nendes tulevase „ökonoomismi“ idusid.

¹ Lenin, Kirjad omastele, lk. 14.

² Lenin, Teosed, k. VII, lk. 105.

³ Lenin, „Mis teha?“, ENSV Riiklik Kirjastus, Moskva 1944, lk. 41.

17. veebruaril 1897. aastal asus Lenin väljasaadetuna teele kaugesse Siberisse. Ema palvel lubati tal sõita individuaalses korras omal kulul.

4. märtsil jõudis Lenin Krasnojarskisse. Siin tuli tal peatuda peaaegu kaks kuud alalise asumiskoha määramist oodates. Seda aega kasutas ta iga päev hoolega Krasnojarski kaupmehe-bibliofiili G. V. Judini rikkalikus raamatukogus töötamiseks, tehes vajalikke väljakirjutusi raamatu „Kapitalismi areng Venemaal“ jaoks. Krasnojarskis töötas ta samuti ka artikli „Majandusliku romantismi iseloomustamiseks“ koostamisel, milles näitas, et väga palju Venemaa arengu „omapärastest teedest“ jutlustavate liberaalsete narodnikute majanduslikud vaated on tegelikult ainult Šveitsi majandusteadlase Sismondi, kes kirjutas XIX sajandi alguses, reaktsioonilis-utoopiliste väikekodanlike vaadete vene-pärane teisend. Oma viibimist Krasnojarskis kasutas Lenin ka seal asumisel olevate marksistidega kohtamiseks. Tal õnnestus vahialuste asju toova veoäri pidaja näol vanglasse tungida ja vestelda seal istuva Fedossejeviga.

Seni kui Lenin jätkas oma teaduslikku tegevust raamatukogus ja pidas elavat kirjavahetust omastega ja sõpradega, tekkis politseiametkonnas segadus. Jenissei kubermangu vanglate inspektor, kes kohalejõudnud väljasaadetute hulgas ei leidnud „riigivastast kurjategijat V. I. Uljanovit“, lõi alarmi. Algasid intensiivsed otsingud telegraafi teel. Asjasse segasid end vanglate peavalitsus, politseidepartemang, Jenissei kuberner, Krasnojarski politseimeister ja Irkutski kindralkuberner. Lenin „avastati“ lõpuks oma korteris Popovi majas, kuhu ta asus kohe Krasnojarskisse jõudes.

Lenini asumiskohaks määrati Šušenskoje küla Jenissei kubermangu Minussinski ringkonnas, raudteest üle 500 versta kaugel. 8. mail jõudis ta sellesse külasse, kus tal tuli viibida ligi kolm aastat. „Küla on suur, mitu üsna räpast, tolmust uulitsat — kõik nagu olema peab,“ kirjutas Lenin oma õele. „Asub stepis — aedu ja üldse taimestikku ei ole. Ümbritsetud on küla ... sõnnikuga, mida siin põldudele ei veeta, vaid visatakse otse küla taha, nõnda et külast välja minemiseks tuleb peaaegu alati minna läbi mõninga sõnniku hulga.“¹

¹ L e n i n, Kirjad omastele, lk. 56.

Kerge polnud elada asumisel, olla ärakistud otsesest revolutsioonilisest tööst. „Jah, kadestan sind,“ kirjutas Lenin 1898. aasta lõpul oma õele Maria Iljinitšnale, kes sõitis Belgiasse. „Oma asumisel viibimise alguses otsustasin isegi mitte kätte võtta Euroopa-Venemaa ja Euroopa kaarte: selline kibedus haaras vahest, kui rullid lahti need kaardid ja hakkad neil vaatlema mitmesuguseid musti täppe. Nüüd aga pole vigagi, kannatasin välja ja silmitsen kaarte juba rahulikumalt; sageli hakkame isegi unistama, millisesse nendest mustadest „täppidest“ oleks huvitav sattuda edaspidi. Asumisaja esimene pool sundis vaatama enam tagasi, nüüd aga — edasi. Noh, *qui vivra*, — *verra* (elame, — näeme. *Toim.*)“.¹

Kuid miski ei suutnud murda Lenini reipust ega elurõõmu. Selles metsikus kauges kolkas arendab Lenin määratud teoreetilist tegevust, jaotades täpselt oma aja reale kirjanduslikele töödele ja eelkõige raamatu „Kapitalismi areng Venemaal“ lõpetamisele. Ta loeb uuesti Marxi ja Engelsi teoseid, tutvub marksistliku kirjanduse uudisteostega võõrkeeltes, mida tal õnnestub saada, loeb palju raamatuid mitmesugustelt teadusealadelt, vene ja välismaa ajalehti ja ajakirju, täiendab oma võõrkeelte oskust, tegeleb tõlkimisega. 1898. aasta mai alguses sõitis Šušenskojesse N. K. Krupskaja, kes samuti oli areteeritud „Võitlusliidu“ asjus ja saanud loa veeta asumiselolek koos Leniniga. Koos Krupskajaga tõlkis Lenin inglise keelest S. ja B. Webb'ide kaheköitelise teose „Inglise trade-unionismi teooria ja praktika“.

Pingelise töötamise kõrval oskas Lenin ka puhata. Ta armastas pikki jalutuskäike, oli kirglik kütt, mängis innuga malet ja uisutas. Ta luges uuesti Puškinit, Lermontovi, Nekrassovit ja teisi vene kirjanduse klassikuid, keda tundis suurepäraselt ja armastas väga.

Lenin õppis tähelepanelikult tundma Siberi küla, selle elu-olu, talurahva olukorda. Tal läks tarvis ka ta juriidilist haridust. Lenin saavutas kiiresti autoriteedi talurahva seas, aidades neil kaitsta nende õigusi kohalike võimude ja rikaste omavoli vastu.

Neil aastail oli Siberis asumisel suur hulk sotsiaaldemokraate. Samas Šušenskojes elutses peale Lenini ainult kaks väljasaadetut,

¹ Lenin, Kirjad omastele, lk. 144—145.

kuid kogu Minussinski ringkonnas viibisid asumisel Lenini protsessikaaslased ja tema seltsimehed Peterburi revolutsioonilise töö alalt. Ühel või teisel sobival ettekäändel korraldati mõnikord ühiseid kokkutulekuid ja nõupidamisi, mis möödusid väga elavalt. Lenin lõi sidemed väljasaadetud sotsiaaldemokraatidega, kes olid laiali paisatud kaugele Põhja ja Siberi eri kolgastesse.

Hoolimata raskustest õnnestus Leninil luua sidemeid välismaal asuva „Töö Vabastuse“ rühmaga ja Venemaa revolutsioonilise elu keskustega, saada illegaalset kirjandust. Ta ise kirjutab artikleid ja brošüüre illegaalsele ajakirjandusele.

Kord ilmusid Lenini juurde äkki sandarmid ja korraldasid läbiotsimise. Tänu Lenini ettenägelikkusele ja leidlikkusele ei andnud läbiotsimine mingeid tulemusi.

Vladimir Iljitš pidas üsna laialdast kirjavahetust omastega, väljasaadetud seltsimeestega, „Töö Vabastuse“ rühmaga ja sotsiaaldemokraatidega Venemaal. Kirjad olid talle tähtsaimad sidepidamise, informatsiooni ja juhtimise vahendid. Need kirjad on säilinud ainult osaliselt. Nendes on valgustatud kõige mitmekesisemaid küsimusi: marksistlik filosoofia ja poliitika, parteitöö, uued nähtused töölisliikumises, uued raamatud, tulevikuplaanid jne.

Erilist huvi pakub Lenini kirjavahetus Lengnikiga filosoofia küsimustest. Lengnik, olles väljasaadetuna „Võitlusliidu“ asjade pärast Kazatšenski külas Jenissei kubermangus, huvitus Kantist ja Hume'ist. Lenin sai sellest teada ja nende vahel tekkis elav kirjavahetus (Lenini kirjad on seni leidmata). „Oma vastustes esines Vladimir Iljitš,“ ütleb Lengnik, „küll väga delikaatselt kuid täiesti otsustavalt nii Hume'i skeptitsismi kui ka Kanti idealismi kindla vastasena, asetades nende vastu Marxi ja Engelsi elurõõmsa filosoofia. Ta tõestas tuliselt, et ei saa olla mingeid piire inimteadmisel, mis vastavalt revolutsioonilise töölisliikumise kasvule peab progresseeruma ja vabanema idealistlikust, kodanlikust kestast, mis peab kindlaks määrama mitte ainult tööliklassi enese käitumise ja maailmavaate — täielikult selge, elurõõmsa ja oma lihtsa iluga kaasahaarava, — vaid et see määrab kõige täpsemalt kindlaks ka oma klassivastaste käitumise ja maailmavaate ja sunnib neid

uduste, pilvetaguste teooriate ja unistuste asemel kõnelema faktide keeles ja barikaadide tulega.¹

Lenini teoreetiline ja kirjanduslik tegevus, kuigi seda kitsendasid rasked asumistingimused, jõudis haruldasele õitsengule. Kolme asumisel viibimise aasta jooksul kirjutas ta üle kolmekümne töö, nende seas: „Kapitalismi areng Venemaal“, „Vene sotsiaaldemokraatide ülesanded“, „Majandusliku romantismi iseloomustamiseks“, „Millisest pärandusest meie loobume?“, „Kapitalism põllumajanduses“, „Venemaa sotsiaaldemokraatide protest“, „Meie partei programmi projekt“. Nendes töedes Lenin püstitab ja lahendab tööliikumise põhiküsimused: töötab välja partei programmi ja taktika, jätkab otsustavat võitlust narodnikluse vastu, astub välja „legaalsete marksistide“ vastu, heiskab võitluslipu „ökonomismi“ vastu.

Esimeseks ülesandeks asumisel olles oli Leninil kokkuvõtete tegemine tehtud tööst, et siis selle alusel kavastada edasisi ülesandeid. See oli seda enam hädavajalik, et lähemal ajal seisis ees partei I kongressi kokkukutsumine.

Selle sihiga kirjutab Lenin 1897. aasta lõpus oma ajaloolise brošüüri „Vene sotsiaaldemokraatide ülesanded“. Selles üldistas Lenin Peterburi „Võitlusliidu“ kogemused ja põhjendas Venemaa revolutsioonilise sotsiaaldemokraatia poliitilise programmi ja taktika. Lenin näitas, et marksistliku partei sotsialistlik ja demokraatlik tegevus on lahutamatult seotud, selgitas tööliisklassi suhtumist opositsioonilistesse ja revolutsioonilistesse parteidesse kodanlik-demokraatlikus revolutsioonis, näitas proletariaadi eesrindlikku osa selles revolutsioonis, püstitas küsimuse relvastatud ülestõusust kui isevalitsuse kukutamise vahendist ja rõhutas marksistliku teooria otsustavat tähtsust tööliisparteile. Just selles töös on esmakordselt antud tuntud leninlik formuleering, et „ilma revolutsioonilise teooriata ei saa olla ka revolutsioonilist liikumist“. Brošüür oli taktikaliseks platvormiks kõigile sel ajal Venemaal tegutsevatele sotsiaaldemokraatidele.

Minutikski unustamata määratud ülesandeid, mis seisid vene sotsiaaldemokraatia ees, nägi Lenin juba sel ajal maa majan-

¹ Lenini koguteos I, lk. 204—205.

dusliku elu uurimise põhjal ette kriisi paratamatust, mis peab järgnema tööstuse „õitsengule“. Ta kirjutas:

„Vene sotsiaaldemokraadid peavad hoolitsema selle eest, et see krahh leiaks Vene proletariaadi eest enam teadlikuna, enam organiseerituna, Vene tööliklassi ülesandeid mõistvana, suutelisena vastulööki andma kapitalistide klassile, kes lõikab praegu hiiglatulusid ja püüab alati kahjud veeretada tööliste kaela, — suutelisena astuma vene demokraatia eesotsas otsustavasse võitlusse politseiliku absolutismi vastu, mis seob käsist ja jalust vene töölisi ja kogu vene rahvast.“¹

Selles brošüüris pöördub Lenin kõigi Venemaal laialipillatud töölisringide ja sotsiaaldemokraatlike gruppide poole tulise üleskutsega ühineda ühtseks sotsiaaldemokraatlikuks parteiks.

Brošüür anti välja „Töö Vabastuse“ rühma poolt Genfis 1898. aastal, kuid partei I kongressile see hilines. Ei esitatud kongressil ka parteiprogrammi projekti, mille Lenin kirjutas juba vanglas.

Esimesed kaks asumiselviibimise aastat pühendas Lenin oma tähtsaima teadusliku töö „Kapitalismi areng Venemaal“ lõpetamisele, mis viis lõpule narodnikluse ideelise purustamise.

Suurima teadusliku kohusetunde ja põhjalikkusega, mis näivad võimatud vangla ja väljasaadetu olukorras, uuris Lenin kogu Venemaa majandust käsitavat kirjandust, kontrollis põhjalikult, töötas kriitiliselt läbi ja rühmitas uuesti ametliku ja semstvistatistika hiiglamaterjali. 1898. aasta augusti esimeseks päevadeks oli käsikirja mustand valmis. Siis asus Lenin tööd lõplikult viimistlema, saates ühe peatüki teise järel trükki. 30. jaanuaril 1899. aastal oli ajalooline raamat valmis ja märtsi lõpus ilmus see trükist „Vladimir Iljin'i“ allkirjaga.

Samm-sammult jälitab Lenin oma raamatus vastast, andes talle purustavaid hoope, kuni tema hävitamine on lõpule viidud. Alguses paljastab Lenin narodnikute teoreetiliste vaadete aluse tuse turgude küsimuses ja kohe samas annab kokkusurutud ja hiilgava ülevaate marksistlikust reproduktsiooniteooriast. Seejärel siirdub ta kesksele küsimusele — talumajandusele, tõesta-

¹ Lenin, Teosed, 4. väljaanne, k. II, lk. 322.

des täiesti ümberlukkamatult kapitalismi arenemist küla-kogukonnas. Piirdumata sellega, analüüsib Lenin edasi kapitalismi tungimist mõisamajandusse ja jälgib kapitalismi arengut tööstuses (talupoja käsitöö, manufaktuur, masinatega suurtööstus). Raamat lõpeb Venemaa siseturu kujunemise ülevaatega.

„Kapitalismi areng Venemaal“ — see on Lenini poolt juba Samaaras alustatud hiiglasuure, mitmeaastase töö lõpuleviimine Venemaa ökonomika uurimisel. 1894. aastal aetas Lenin raamatus „Mis on „rahvasõbrad““ Vene marksistide ette teoreetilise ülesande „anda tervikuline pilt meie tegelikkusest kui tootmissuhete kindlast süsteemist, näidata töörahva ekspluateerimise ja eksproprieerimise paratamatust selle süsteemi juures, näidata seda väljapääsu sellest korrast, millele osutab majanduslik areng“¹. Selle ülesande täitis Lenin raamatus „Kapitalismi areng Venemaal“.

Selle Lenini töö tagajärjel oli purustatud põhibaas, vundament, millelt kerkisid näiliselt teaduslikud narodniklikud vaated. Lenin tõestas oma raamatus, et „agraarsuhete arenemine Venemaal on kapitalistlik nii mõisa- kui ka talumajanduses, nii väljaspool kui ka seespool kogukonda. Seda esiteks. Et see areng on juba tagasipööramatult kindlaks määratud mitte muu kui kapitalistliku arenemistee, mitte muu kui kapitalistliku klassiderühmituse. Seda teiseks.

Selle üle oli vaidlus narodnikutega. Seda oli vaja tõestada. See tõestati.“²

Kuid sellega ei piirdu veel raamatu tähtsus. Selles selgitas Lenin eri klasside, eriti proletariaadi ja talurahva, olukorda ja osa Venemaal XIX sajandi lõpul.

1907. aastal kirjutas Lenin „Kapitalismi areng Venemaal“ teise väljaande eessõnas: „Seda Venemaa ühiskondlik-majandusliku korra ja järelikult klassistruktuuri analüüsi, mis on antud käesolevas teoses majandusliku uurimuse ja statistiliste andmete kriitilise analüüsi alusel, kinnitab praegu kõigi klas-

¹ Lenin, Teosed, 4. väljaanne, k. I, lk. 278.

² Lenin, Teosed, k. XIV, lk. 213.

side avalik poliitiline esinemine revolutsiooni käigus. Täielikult on ilmnenu proletariaadi juhtiv osa. On ilmnenu ka see, et tema jõud ajaloolises liikumises on mõõtmatu suurem, kui ta osa üldises rahvastiku massis. Nii selle kui ka teise nähtuse majanduslik alus on tõestatud esitatavas töös.¹

Edasi Lenin näitas, et revolutsioon on täie selgusega avastanud talurahva kahesuguse seisundi ja kahesuguse osa. On ilmnenu nii talurahva kõikumine proletariaadi ja kodanluse vahel kui ka talurahva kui massi revolutsioonilisuse sügavad juured. „Mõlemate talurahva seas valitsevate voolude majanduslik alus on tõestatud esitatavas töös,“² — kirjutab Lenin.

Selle teadusliku analüüsi alusele rajanes bolševike taktika 1905.—1907. aasta revolutsioonis.

Lõpetanud oma raamatu, jätkas Lenin üksikute majanduslike teemade läbitöötamist: kirjutas suure artikli „Kapitalism põllumajanduses“ ja mõned retsensioonid, mis ilmusid „legaalsete marksistide“ poolt väljaantavais ajakirjades. 1899. aasta suvel lõpetab ta kaastöö tegemise nendele ajakirjadele. Lenin on täielikult haaratud võitlusest revisjonismi vastu, edasise tööplaani väljatöötamisest.

Oli viimne asumisaasta. Rahvusvahelises sotsiaaldemokraatlikus liikumises olid selleks ajaks tekkinud uued nähtused, — avalikult ja agressiivselt tungis esile revisjonism. 1899. aasta alguses ilmus Saksamaal Bernsteini kurikuulus raamat „Sotsialismi eeldused“, mis asus revideerima marksistlikku teooriat; juunis Prantsuse „sotsialist“ Millerand astus kodanlikku valitsusse.

Olles tuhandete kilomeetrite kaugusel tööliikumise keskustest, vaatleb Lenin teraselt selles toimuvaid protsesse. Lenin näeb, et Saksamaal väljaastunud bernsteinlased ei saa otsustavat vastulööki, et oportunistide esinemised on võtnud rahvusvahelise iseloomu. Lenin näeb, et vene „legaalsed marksistid“, kes alustasid justkui väikeste Marxi „parandamistega“, on jõudnud juba täielikule marksismi kodanlikule moonutamisele. Oma kirjades asumiselt kirjutas ta, et teda häirib, mispärast Plehhanov ei astu otsustavalt välja marksismi filosoofia revideerimise vastu Bern-

¹ Lenin, Teosed, 4. väljaanne, k. III, lk. 9.

² Samas, lk. 10.

steini, Struve jt. poolt, ta rääkis revolutsiooniliste ja „legaalse“¹ marksistide liidu lõpetamise vajadusest. Meil tuleb kuulutada päris tõsine sõda Marxi kriitikute vastu, — kirjutab Lenin.

Revisjonistide rünnakud marksistliku filosoofia vastu õhutasid Leninit tegelema filosoofiaga. „Volodja loeb intensiivselt igasugu filosoofiat (see on nüüd ta ametlik töö), Holbachi, Helvetiust jms.

Ma naeran, et temaga varsti on hirmus rääkida, niivõrd imbub ta läbi selle filosoofiaga,² kirjutab Krupskaja Lenini emale 1899. aastal. Äärmiselt nõudlik enese vastu, ei rahuldunud Lenin oma olemasolevate teadmistega. Ta asus filosoofilise kirjanduse lugemisele. „Tunnen väga hästi oma filosoofilise hariduse puudlikkust ega kavatse neil teemadel kirjutada enne, kui olen juurde õppinud,“ kirjutab ta 1899. aasta juunis. „Nüüd ma just sellega tegelen, olen alanud Holbachist ja Helvetiusest ning kavatsen siirduda Kantile.“³

Kannatamatult ootas Lenin Bernsteini raamatut. Viimaks ta sai selle. Jõudmata veel lõpuni, lugenud läbi ainult poole, kirjutab Lenin äärmise meelepaha ja vihaga: „Selle sisu hämmastab meid üha enam. Teoreetiliselt — uskumatult nõrk; võõraste mõtete kordamine. Fraasid kritiseerimisest, aga tõsise ja iseseisva kriitika katsetki pole olemas. Tegelikult — oportunist (fabianism, õigem: suure hulga Bernsteini väidete ja ideede algupära leidub Webb'idel nende viimastes raamatutes), piiritu oportunist ja possibilism, ning seejuures veel a r g oportunist, sest programmi Bernstein otse puudutada ei taha.“³

Eriti tegid Lenini rahutuks teated „ökonomistide“ tegevusest. „Ökonomismi“ esimeste avalduste vastu astus Lenin järsult ja otsustavalt välja juba Peterburis „Töölisklassi Vabastusvõitluse Liidus“. Nende aastate jooksul „ökonomism“ levis, muutus oportunisti erisuunaks, allutades oma mõjule ühe kohaliku sotsiaaldemokraatliku organisatsiooni teise järel.

1898. aasta märtsis toimus Minskis VSDTP I kongress. Kongress kuulutas välja Vene Sotsiaaldemokraatliku Töölispartei

¹ Lenin, Kirjad omastele, lk. 217.

² Lenin, Teosed, k. XXVIII, lk. 40.

³ Lenin, Kirjad omastele, lk. 230.

asutamise. Ometi ei õnnestunud kongressil ühendada killustatud marksistlikke ringe ja organisatsioone üheks parteiks. Endiselt valitses nokitsemine. Kohalikes organisatsioonides suurenes ideeline segasus pärast kongressi veelgi, mille tõttu kujunesid soodsad tingimused „ökonomismi“ tugevdamiseks töölisliikumises.

Lenin mõistis paremini kui keegi teine, et „ökonomistid“ olid oportunistlikuks põhirühmituseks Venemaa töölisliikumises. Ta mõistis, millist tõsist hädaohtu kujutavad endast „ökonomistid“, kui nende vastu ei arendata otsustavat ja leppimatut võitlust. Ja niipea kui Lenin 1899. aastal sai „ökonomistide“ manifesti — nõndanimetatud „credo“ (usutunnistus, programm), organiseeris ta viibimata otsustava vastulöögi nendele, esines võitluse algatajana nende vastu. Selle sihiga koostas Lenin „Venemaa sotsiaaldemokraatide protesti“, mis tema initsiatiivil läbi arutati ja vastu võeti Minussinski ringkonnas asumisel olevate sotsiaaldemokraatide nõupidamisel 1899. aasta suvel. Lenin materdab „ökonomiste“ selle eest, et nad on taganenud marksismist, et nad eitavad tööliklassi iseseisva poliitilise partei vajadust, et nad katsuvad tööliklassi muuta kodanluse poliitiliseks ripatsiks. „Me oleme veendunud,“ kirjutas Lenin, „et igasugused katsed tuua oportunistlikke vaateid Venemaale, leiavad niisama otsustava vastulöögi vene sotsiaaldemokraatide määratu enamiku poolt.“¹

„Protest“ kutsus sotsiaaldemokraate koondama kõiki oma jõude partei organiseerimisele. Seda levitati marksistlikes organisatsioonides kogu Venemaal ja poliitiliste väljasaadetute — marksistide — kolooniates. „Protest“ etendas suurt osa võitluses „ökonomistide“ vastu ja revolutsiooniliste sotsiaaldemokraatide organisatsioonilises ühendamises. Sel oli „määratu“ suur tähtsus marksistliku mõtte ja marksistliku partei arengule Venemaal“².

Vene „ökonomistid“ jutlustasid neidsamu vaateid, mida marksismi vastased välismaade sotsiaaldemokraatlikes parteides, nõndanimetatud bernsteinlased. Seepärast Lenini võitlus „ökonomistide“ vastu oli ühtlasi võitlus rahvusvahelise oportunisti vastu.

¹ Lenin, Teosed, k. II, lk. 481.

² „ÜK(b)P Ajalugu, Lühikursus“, Moskva 1943, lk. 21.

Mida lähemale jõudis asumiseloleku lõpp, seda enam koondas Lenin oma tähelepanu edasise revolutsioonilise töö ülesannetele. Asumisel Lenin mõtles läbi ja skitseeris revolutsioonilise proletaarse partei loomise plaani. Selle plaani esitas ta oma suurepäraustes artiklites „Meie programm“, „Meie lähim ülesanne“, „Aktuaalne küsimus“, mis olid määratud „Rabotšaja Gazeta“ (Tööliste ajaleht) jaoks, mis VSDTP I kongressi poolt oli kuulutatud partei keskhäälekandjaks.

Lenin esitab revolutsioonilise sotsiaaldemokraatia tähtsaima ülesandena halastamatu võitluse marksismi „kriitikute“ vastu, revolutsioonilise teooria puhtuse kõrvalekaldumatu kaitsmise. Ühtlasi aga kaitses Lenin kogu jõuga marksismi edasise loova läbitöötamise vajadust, marksistliku teooria rikastamist tööliikumise praktiliste kogemustega.

„Meie ei vaata Marxi teooriale“, kirjutas Lenin artiklis „Meie programm“, „sugugi kui mingile lõplikule ja puutumatule; vastupidi, me oleme veendunud, et see teooria on pannud ainult nurgakivid sellele teadusele, mida sotsialistid peavad igas suunas edasi arendama, kui nad ei taha elust maha jääda. Me arvame, et vene sotsialistidel on eriti vajalik Marxi teooria iseseisev läbitöötamine.“¹

Lenin näitab, et oma ajalooliste ülesannete täitmiseks tuleb vene tööliklassil likvideerida nokitsemine ja luua revolutsiooniline proletaarne partei. Ühtlasi rõhutab Lenin, et vene marksistidel ei tule mehaaniliselt kopeerida Lääne-Euroopa töölisparteid, vaid neil on tarvis kriitiliselt läbi töötada rahvusvahelise ja Venemaa tööliikumise kogemused ning minna oma partei ülesehitamisel oma iseseisvat teed mööda.

„Sotsialismi ja demokraatia ajalugu Lääne-Euroopas,“ kirjutas Lenin artiklis „Meie lähim ülesanne“, — „Vene revolutsioonilise liikumise ajalugu, meie tööliikumise kogemused, — selline on see materjal, mida me peame valdama, et välja töötada meie partei otstarbekat organisatsiooni ja taktikat. Selle materjali „läbitöötamine“ peab olema siiski iseseisev, sest valmis eeskujudid pole meil kuskilt leida.“²

¹ Lenin, Teosed, k. II, lk. 492.

² Samas, lk. 497.

Lenini arvates on sotsiaaldemokraatide ideelise ja organisatsioonilise ühendamise tähtsaimaks vahendiks partei loomise tähtsaimaks vahendiks ülevenemaaline poliitiline ajaleht. „Me arvame,“ kirjutas Lenin samas artiklis, „et praegusel ajal kõige aktuaalsem ülesanne seisneb nende küsimuste lahendamisele asumises ja selleks me peame oma lähimaks sihiks seadma — regulaarselt ilmuva ja kõigi kohalike gruppidega tihedas seoses oleva häälekandja organiseerimise. Me arvame, et selle asja organiseerimisele peab kõige lähemas tulevikus olema suunatud sotsiaaldemokraatide kogu tegevus.“¹

Lenini üks viimaseid töid asumisel oli „Meie partei programmi projekt“ (1899. a.). Lenin pidas tarvilikuks teha „Töö Vabastuse“ rühma programmis (1887. a.) olulisi parandusi ja täiendusi.

Lenin rõhutas oma töös „Meie partei programmi projekt“ kapitalismi põhitendentsi: rahva lõhestamist kodanluseks ja proletariaadiks. „Viletsuse, rõhumise, orjastamise, alanduse, ekspluateerimise kasv“² — need Marxi kuulsad sõnad, ütles Lenin, on tingimata vaja sisse võtta partei programmi projekti, eriti nüüd, kui bernsteinlased ja muud „revisjonistid“ ja Marxi „kriitikud“ vaidlevad vastu Marxi pauperiseerimise teooriale. Lenin pani samuti ette anda selgem proletariaadi klassivõitluse iseloomustus, näidata ära selle võitluse sihid ja töölisliikumise rahvusvaheline iseloom. Ta pidas vajalikuks partei programmis eriti rõhutada proletariaadi klassivõitluse poliitilist mõtet ja selle lähemat ülesannet — poliitilise vabaduse kättevõitmist.

Lenin pidas hädavajalikuks iseloomustada selgemalt Vene absolutismi klassi-iseloomu ja tõestada, et selle vägivaldne kukutamine on vajalik kogu ühiskondliku arengu kui terviku huvides. Lenin nõudis, et programmis näidataks kapitalismi arengu omapärasusi Venemaal ja sellest tulenevaid tööliklassi võitluse erilisi poliitilisi ülesandeid ja vahendeid. Lenin formuleeris vene marksistide agraarprogrammi põhimõtted, arendades mõtet, et proletarne partei peab toetama talurahvast, kes taotleb isevalitsuse kukutamist ja kõigi pärisorjuse jäänuste likvideerimist.

¹ Lenin, Teosed, k. II, lk. 493.

² Samas, lk. 513.

Lähenes lõpule Lenini asumiseloleku tähtaeg. „Vladimir Iljitš“, meenutab Krupskaja asumiseloleku viimaseid kuid, „lakkas magamast, jäi kohutavalt kõhnaks. Unetuil öödel kaalutles ta oma plaani kõigis üksikasjus... Mida kaugemale, seda enam vallutas Vladimir Iljitši kannatamatus, seda enam kippus ta tööle.“¹

29. jaanuaril 1900. aastal lõppes Lenini asumiselolek. Samal päeval lahkus ta Šušenskoje külast, et asuda viibimata oma võitlusplaani — marksistliku partei ülesehitamise — realiseerimisele, ülevenemaalise marksistliku ajalehe rajamisele. Selliseks ajaleheks oli „Iskra“, mille esimene number ilmus 1900. aasta detsembris.

Kogu 1900. aasta pühendas Lenin ajalehe organiseerimise määratu suurele tööle. Ajalehte tuli hakata välja andma välismaal, väljaspool tsaaripolitsei kättesaadavuse piire. Kuid enne oli vaja luua sidemed rea sotsiaaldemokraatidega Venemaal, kindlustada endale nende toetus, välja valida tulevased „Iskra“ agendid, leppida nendega kokku töö suhtes, otsida rahasummasid lehe jaoks.

Leninil oli keelatud viibimine pealinnades ja kõigis tööstuskeskustes. Seepärast valis ta endale elukohaks Pihkva, Peterburile lähemale. Teel asumiselt sõitis ta läbi Ufast, Moskvast, Peterburist, kus kohtas ja pidas läbirääkimisi kohalike sotsiaaldemokraatidega. 26. veebruaril jõudis Lenin Pihkva, mis sai revolutsiooniliste sotsiaaldemokraatide tegevuse keskuseks, nende staabi asukohaks. Aprillis toimus siin nõupidamine, kus arutati tulevase ajalehe toimetuse programmi deklaratsiooni projekti, mis oli Lenini kirjutatud. Siia Vladimir Iljitši juurde sõitis parteitegelasi mitmesugustest kohtadest, siia sõideti nõu küsima, juhtnõore saama, läbi rääkima. Siit tegi Lenin oma sõite teistesse Venemaa linnadesse. Ta käis sel ajal Riias, Podolskis, Nižni-Novgorodis, Ufas, Kaasanis ja Samaaras, luues igal pool sidemeid ja värvates poolehoidjaid oma ülevenemaalise poliitilise ajalehe väljaandmise plaanile. Kaks korda sõitis Lenin illegaalselt Peterburi. Tema teine sinnasõit pidi peaaegu kaasa tooma ajalehe loomise plaani nurjumise. Vladimir Iljitš areteeriti uulitsal.

¹ Krupskaja, Mälestusi Leninist, lk. 35.

Hiljem jutustas Lenin sellest areteerimisest: „Haarati otse mõlemast küünarnukist kinni nii, et ei olnud mingit võimalust midagi taskust välja visata. Ka voorimehel olles hoidsid kahekesi kogu tee mõlemast küünarnukist kinni.“¹ Tal oli kaasas välismaiste sidemete nimestik, mis oli keemilise tindiga kirjutatud mingile arvele. Õnneks sandarmid ei pööranud mingit tähelepanu sellele arvele ja, olles hoidnud Leninit kümme päeva vahi all, lasksid ta vabaks. Kui nuhid oleksid avastanud selle nimestiku, tsaarivalitsus ei oleks lasknud teda välja oma käppade vahelt.

Tsarism tundis Leninis oma ohtlikemat vaenlast. Tsaari ohranka agent, sandarmipolkovnik Zubatov, teatas 1900. aastal oma salajases kirjavahetuses ülemusega, et „revolutsioonis pole praegu suuremat meest kui Uljanov“ ja nõudis seepärast Lenini täpsemis kohest organiseerimist. „See pea tuleb maha võtta revolutsiooniliselt kehalt,“ — kirjutas see timukas.

Vahetu tutvumine olukorraga kohtadel, ideelise segasusega ja organisatsioonilise killustatusega, veenis Leninit veel enam, et tema poolt valitud tee partei ülesehitamiseks on õige. Lenin sai teada mõnede komiteede katsest viibimata kokku kutsuda kongress partei moodustamiseks. Ta pidas sellist katset ekslikuks. Tema arvates tuli luua enne partei ideeline ja organisatsiooniline ühtsus; kongress pidi olema mitte partei ülesehitustöö algus, vaid selle ülesehitustöö lõpuleviimine.

Lenin esines partei tegeliku loojana, selle tõelise juhina. Tema ümber hakkasid koonduma tööliklassi parimad elemendid.

Olles Venemaal ette valmistanud baasi ajalehe jaoks, sõitis Lenin 16. juulil 1900. aastal välismaale.

Algas Lenini esimene emigratsioon, mis kestis üle viie aasta.

¹ A. I. Uljanova-Jelizarova, Mälestusi Iljitšist, lk. 99.

IV

SÕITES välismaale oli Leninil selge, läbimõeldud võitlus-
plaan marksistliku partei ülesehitamiseks Venemaal. Keegi ei
tundnud nõnda põhjalikult partei olukorda, selle vajadusi ja
edasilükkamatuid tarvidusi kui Lenin. Keegi ei mõistnud nõnda
selgelt revolutsioonilise proletaarse partei loomise tungivat vaja-
dust Venemaal kui Lenin.

Lenin mõistis juba imperialismi varasel koidikul protsesse, mis
toimusid kapitalistliku ühiskonna sisemuses ja töölisliikumise
sügavustes. Lenin nägi esimesena, et kapitalismi „rahuliku“
orgaanilise arengu ajastu asemele oli tulemas revolutsiooniliste
tormide ja vapustuste ajastu. Võrreldes XIX sajandi teist poolt
ja XX sajandi algust, rõhutas Lenin kogu jõuga nende kahe ajastu
sügavat erinevust. „Siis,“ kirjutas ta „Iskras“, „—viimaste kodan-
like revolutsiooniliste liikumiste ajastu, ja nüüd — pöörase
reaktsiooni ajastu, kõigi jõudude äärmine pingutamine prole-
taarse revolutsiooni eelõhtul, need erinevad teineteisest kõige
ilmsemalt.“¹

Juba oma varastes töödes nägi Lenin geniaalselt ette, et
Venemaal tuleb esimesena alustada uue ajaloolise ajastu revolut-
sioonide rida. Lenin nägi, et kogu ajaloo käigu poolt tõstetakse
vene tööliklass rahvusvahelise töölisliikumise eesmistele posit-
sioonidele, et revolutsioonilise liikumise keskus on asetunud
ümber Venemaale. Ta kirjutas prohvetlikult: „Ajalugu on nüüd
meie ette seadnud lähima ülesande, mis on r e v o l u t s i o o n i -
l i s i m kõigist iga teise maa proletariaadi lähima ist üles-
andeist. Selle ülesande teostamine, mitte ainult Euroopa, vaid
(võime nüüd öelda) ka Aasia reaktsiooni vägevaima kantsi

¹ Lenin, Teosed, k. V, lk. 340.

purustamine muudaks vene proletariaadi rahvusvahelise revolutsioonilise proletariaadi avangardiks.¹

See uue ajastu ja sellest tulenevate Venemaa töölisklassi eriliste ülesannete mõistmine oli partei ülesehitamise leninliku plaani aluseks.

Jõudnud välismaale, asus Lenin energiliselt selle plaani teostamisele, ülevenemaalise poliitilise ajalehe „Iskra“ organiseerimisele. „Iskra“ organiseerimisel tuli tal kokku põrgata rea raskustega. Üks neist oli järsk kokkupõrge Plehhanoviga.

1900. aasta augustis oli Corsier's (Genfi lähedal) Lenini, Potressovi, Plehhanovi, Axelrodi ja Zassulitši nõupidamine „Iskra“ organiseerimise ja programmi asjus. Läbirääkimised toimusid väga tormiliselt. Nõupidamine oleks peaaegu lõppenud Lenini täieliku lahkulöömisega Plehhanovist ja loobumisega „Iskra“ viivitamatust väljaandmisest. „Kuidas „Iskra“ (Säde) oleks peaaegu kustunud?“ — nimetas Lenin oma märkmeid selle nõupidamise kohta.

Lenin kannatas väga raskesti ajalehe väljaandmise plaani nurjumise võimaluse pärast. „See oli tõeline draama,“ kirjutas ta, „täielik suhete katkemine sellega, millega palju aastaid oled ringi käinud nagu lemmiklapsel, millega oled lahutamatult sidunud kogu oma elutöö.“²

Suure vaevaga õnnestus jõuda kokkuleppele. Otsustati „Iskra“ välja anda mitte Šveitsis (nagu panid ette Plehhanov ja Axelrod), vaid Saksamaal. Lenin sõitis Müncheni, kuhu asus ka toimetuse tuum. „Iskra“ kõrval organiseeriti ka teaduslik-poliitilise ajakirja „Zarja“ (Koit) väljaandmist.

Lenini väsimatu tegevus, tema raudne tahe, mis purustasid kõik takistused teel kavatsatud sihile, kindlustasid ülevenemaalise poliitilise ajalehe väljaandmise. 1900. aasta oktoobris ilmus Lenini kirjutatud „„Iskra“ toimetuse deklaratsioon“ ajalehe ülesannetest. Kujundada Venemaa sotsiaaldemokraatia ideeline ja organisatsiooniline ühtsus, luua partei — sellised olid ülesanded. Need võisid olla teostatavad ainult otsustavas võitluses ideelise segasuse ja organisatsioonilise nokitsemise vastu, võit-

¹ Lenin, „Mis teha?“ ENSV Riiklik Kirjastus, Moskva 1944, lk. 36.

² Lenin, Teosed, k. IV, lk. 25.

luses „ökonomistide“, bernsteinlaste ja muude oportunistide vastu.

„Enne kui ühineda ja selleks et ühineda, on tarvis kõigepealt otsustavalt ning kindlalt üksteise vahele piirid tõmmata.“¹ kirjutas Lenin selles esimeses „Iskra“ programmidokumendis.

11. detsembril 1900. aastal ilmus „Iskra“ nr. 1. Juhtkiri „Meie liikumise aktuaalsed ülesanded“ oli Lenini sulest. Lihtsalt, selgelt ja vastupandamatu jõuga arendab Lenin selles esimeses „Iskra“ artiklis „Iskra“ põhieesmärki — tugeva, organiseeritud partei loomist, ilma milleta töölisklass ei suuda teostada oma suurt ajaloolist missiooni: vabastada ennast ja kogu rahvast poliitilisest ja majanduslikust orjusest.

„Iskra“ arendas oma tööd revolutsioonilise liikumise kasvu olukorras kogu maal. Raske majandusliku kriisi tingimustes XX sajandi alguses hakkas töölisklass siirduma majanduslikelt streikidelt poliitilistele streikidele ja demonratsioonidele, asudes revolutsioonilisele võitlusele tsaari-isevalitsusega.

1901. aasta kevadel toimusid poliitilised demonstratsioonid paljudes suurtes linnades. 1902. aastal hakkasid streigid liituma demonstratsioonidega. Sellised kõige enam silmapaistvad streigid-demonstratsioonid toimusid Batumis, Stalini juhtimisel, ja Rostovis. 1903. aastal veeres üle kogu Lõuna-Venemaa — Taga-Kaukaasia ja Ukraina — võimas poliitiliste massistreikide laine. Töölisliikumise mõjul asusid võitlusse ka talupojad, purustades 1902. aasta kevadel ja suvel mõisu Ukrainas, Volgamaal ja Gruusias.

Revolutsiooni ilmne lähedus Venemaal XX sajandi alguses nõudis tungivalt proletariaadi ühtse, tsentraliseeritud partei loomist, mis suudaks revolutsioonilist liikumist juhtida, töölisi ja talupoegi rünnakule viia tsarismi vastu. Kuid sellise partei loomise ülesanne oli uskumatult raske. Partei tuli üles ehitada tsarismi julmade jälitamiste tule all. Ühes sellega tuli ületada kohalike parteiorganisatsioonide mahajäämus, loidus ja kitsas praktilisus. Tuli purustada „ökonomistid“, kes kõigest jõust takistasid partei loomist. Kujutades selleaegset olukorda sotsiaaldemokraatlikus liikumises, kirjutas seltsimees Stalin, et

¹ Lenin, „Mis teha?“ ENSV Riiklik Kirjastus, Moskva 1944, lk. 32.

„nokitsemine ja ringitsemine uuristasid parteid ülalt kuni alla“ ja „ideeline segasus moodustas partei siseelu iseloomuliku joone“¹.

Lenin asus partei loomise ajaloolise ülesande teostamisele ja viis selle lõpule. Oma raamatus „Mis teha?“ joonistas ta kujuka pildi sellest olukorrast, milles arenes iskralaste tegevus: „Me sammume tiheda hulgana järsku ja rasket teed mööda, kõvasti käsikäest kinni hoides. Me oleme igast küljest piiratud vaenlastest, ja meil tuleb peaaegu alati käia nende tule all.“²

Lenin oli „Iskra“ algataja ja organiseerija, selle ideeline innustaja ja praktiline juhtija. „Iskra“ oli Lenini tõeliseks lemmikuks. Ta redigeeris hoolega iga numbri algusest lõpuni, kirjutas ise palju, märkis artiklite teemad, leidis autoreid, pidas sidet kirjasaatjatega, tegi hoolikalt korrektureid, leiutas illegaalseid meetodeid ajalehe Venemaale saatmiseks, otsis rahalisi vahendeid. Lenin saavutas „Iskra“ regulaarse ilmumise, mis selleaegsetes Venemaal illegaalsetes tingimustes oli ennenägematu asi.

Lenini „Iskra“ oli revolutsioonilis-marxistliku ajalehe eeskujuks. See oli tõeline bolševistlik ajaleht, uut tüüpi ajaleht, seni nägematu töölisklassi ajaloos. „Iskra“ valmistas ette saabuvat revolutsiooni Venemaal. Iskralased kandsid selle loosungid töölisklassi hulka, organiseerisid ja suunasid nende võitlust. Lenini „Iskra“ tõstis kõrgele marxismi revolutsioonilise teooria eest võitlemise lipu. Lenin kasvatas eesrindlikke proletaarlasti truuduse vaimus revolutsioonilisele teooriale, arendas hoolega ideelise leppimatuse traditsioone marxismi vähimagi moonutamise vastu. Oma võitluses arvukate marxismi vaenlastega oli „Iskra“ halastamatu. Täiesti põhjendatult kirjutas Lenin, et „vana „Iskra“ teenis enesele nii vene kui ka Lääne-Euroopa oportunistide austava vihkamise“³.

Harva ilmus „Iskra“ number ilma Lenini artiklita. Temale kuulub enamik põhiartikleist „Iskras“. Polnud ühtegi enam-vähem suuremat küsimust partei ja töölisklassi elus, rahvusvahelise ja sise poliitika alal, mis ei oleks leidnud valgustamist Lenini artikleis.

¹ J. Stalin, Leninismi küsimusi, 11. väljaanne (vene k.), lk. 61.

² Lenin, „Mis teha?“ ENSV Riiklik Kirjastus, Moskva 1944, lk. 23.

³ Lenin, Teosed, k. VI, lk. 327.

Lenini artiklid on revolutsioonilise publitsistika klassikalised eeskujud. Ühed neist on suurepärased poliitilised süüdistused tsarismi vastu, selle röövvalutusi ja röövsõdasid taotleva välispoliitika, rahvamasside julma ekspluateerimise ja kõike elavat metsikult lämmatava sisepoliitika vastu. Teised sisaldavad „ökonomistide“ hävitavat arvustamist, paljastavad sotsialistide-revolutsionääride avantürismi, annavad tabavaid hoope „Bundi“ natsionalismile, paljastavad zubatovlust, materdavad liberaale. Eesrindlikud proletaarlased, partei tegelased said Lenini artiklitest selge vastuse neid erutavaile küsimusile, täpsed juhtnöörid — mida ja kuidas teha.

Kogu Lenini tegevus oli neil aastail pühendatud ühele eesmärgile — partei loomisele. Tee küsimus, mida mööda läheb töölisliikumine, oli otsustamisel. Sellelt teelt tuli kõrvaldada peataktistus — „ökonomism“. Oli tarvis otsustada küsimused tööliklassi stiihilise liikumise ja sotsialistliku ideoloogia vastastikusest suhtumisest, teadvuse, teooria ja partei osast töölisliikumises, marksistliku partei iseloomust, sihtidest ja ülesannetest, selle loomise teedest ja viisidest.

1901. aasta mais ilmus „Iskras“ nr. 4 Lenini kuulus artikkel „Millest alata?“. Selles oli esitatud marksistliku partei ülesehitamise leninliku plaani visand.

Kõik need, kes siiralt muretsesid sotsiaaldemokraatliku liikumise seisukorra pärast, kes otsisid väljapääsu ideelisest segasusest ja organisatsioonilisest killustatusest, said geniaalselt lihtsa vastuse. Tuleb alustada ülevenemaalise poliitilise ajalehe organiseerimisega, õpetas Lenin. Ajaleht tagab töölisliikumise sisemiste vaenlaste purustamise ja kaitseb revolutsioonilise teooria puhust: ajaleht loob partei programmiliste sihtide, taktikaliste ülesannete ja praktiliste tegevusmeetodite ühtse mõistmise. Ajaleht kujundab partei ideelise ühtsuse. Ajaleht on ka võimsaks vahendiks kohalike organisatsioonide organisatsioonilisel ühendamisel parteiks. Ajalehe ümber kujuneb poolehoidjate organisatsioon, agentide ja kirjasaatjate võrk, kes varustavad ajalehte materjalidega, levitavad seda ja seovad töölistega. Sest, ütles Lenin, „ajaleht on mitte ainult kollektiivne propagandist ja kollektiivne agitaator, vaid ka kollektiivne organisaator“. See agentide võrk, kes on sidemes ajalehega ja üksteisega, on partei organisatioo-

niliseks kondikavaks. Kohalike organisatsioonide eraldioleku asendab nende ühendamine üldparteilisele tööle. Nõnda kujuneb ka partei organisatsiooniline ühtsus.

Lenini artikkel avaldas määratud mõju sotsiaaldemokraatlikele töölistele. Üks Peterburi tööline kirjutab „Iskrale“: „Ma kogusin möödunud pühapäeval üksteiskümmend inimest ja lugesin neile ette: „Millest alata?“, nõnda me olime koos hilisööni. Kuidas kõik on öeldud õigesti, kuidas kõigele on mõeldud!“¹

Artiklis „Millest alata?“ ütles Lenin, et ta annab ainult plaani visandi, mida ta üksikasjalisemalt edasi arendab trüki jaoks valmivas brošüüris. Kuid toimetuse töö ja organisatsioonilised asjad neelasid Lenini aja ja ta sai brošüüri kallal tööle asuda alles 1901. aasta sügisel. 1902. aasta märtsis ilmus see trükist. See oli Lenini geniaalne töö „Mis teha?“.

Lenin näitas selles, et „ökonomismi“ aluseks on kummardamine tööliikumise stiihilisuse ees ja sotsialistliku teadvuse osa vähendamine tööliikumises, tööliklassi avangardi — tema partei — juhtiva osa vähendamine. Sotsialistlik ideoloogia ei saa tekkida stiihilisest liikumisest, nagu väitsid „ökonomistid“, see tekib teadusest. Eitades sotsialistliku teadvuse sisendamise vajadust tööliklassile, puhastasid „ökonomistid“ seega teed kodanlikule ideoloogiale. Kummardamine stiihilisuse ees tähendab loobumist parteist kui tööliklassi avangardist, aga igasugune partei osa eitamine või vähendamine suurendab kodanliku ideoloogia mõju töölistesse. Sellepärast on tingimata vajalik lakkamatu, süstemaatiline ja visa võitlus tööliklassi sissetungivate kodanlike mõjude vastu, on tingimata tarvilik sotsialistliku teadvuse sisendamine tööliklassile.

Edasi Lenin rõhutas, et teadlikkuse osa vähendamine tähendab teooria väärtusetuks muutmist partei silmis. Sellega kaotab partei tähtsaima relva, mille ta on võimatu võita võitluses. „Ilma revolutsioonilise teooriata“, kirjutab Lenin, „ei saa olla ka revolutsioonilist liikumist... eesrindliku võitleja osa võib täita ainult partei, keda juhib eesrindlik teooria.“²

¹ „Iskra“ nr. 7, august 1901.

² Lenin, „Mis teha?“ ENSV Riiklik Kirjastus, Moskva 1944, lk. 34.

Lenin näitas, et „ökonomitide“ stiihilisuse „teooria“ on tiheidalt seotud „sabassörkimisega“ poliitikas. Töölisliikumise stiihilise protsessi ülistamisega määravad „ökonomitid“ partei alati-selt selle liikumise sabas sörkijaks, muudavad partei passiivseks jõuks, see aga tähendab tegelikult partei hävitamist. Sellega nad jätaavad tööliklassi relvadeta, annavad ta käsist-jalust seotuna proletariaadi kõige kurjemate vaenlaste — tsarismi ja kodanluse kätte.

Salvavalt piitsutab Lenin „ökonomiste“ nende oportunistliku muganemise pärast tegelikkusele. Marksism, ütleb Lenin, õpetab otse vastupidist: ta kutsub revolutsiooniliselt muutma tegelik-kust, ta näitab partei otsustavat tähtsust tööliklassi võitluses, näitab teadliku ja läbimõeldud taktika, teadlike tööliste initsia-tiivi ja energia hiiglatähendust.

Lenin näitas, et „ökonomitid“ vähendavad tööliklassi ja partei poliitilisi ülesandeid, juhivad proletariaati kõrvale üld-poliitilisest võitlusest tsarismi vastu, piiravad tema ülesandeid „majandusliku võitlusega peremeeste ja valitsuse vastu“ — sel-lega määravad nad tööliklassi igavesse orjusse. Tööliklass tahavad võidelda mitte ainult oma olukorra vähesel parandamise eest kapitalistliku korra alusel, nad taotleavad kapitalistliku süsteemi ja eksploateerimise hävitamist. Kuid tööliklass ei saa arendada võitlust kapitalismiga, kuni töölisliikumise teel seisab ees tsarism. Sellepärast tööliklass peab esiteks kõrvaldama tsarismi, murdes sellega endale tee sotsialismile. Võitluses tsarismi vastu töölik-klass peab välja astuma eesrindliku võitlejana.

Lenin näitas, et kummardamisega stiihilisuse ees, partei osa vähendamisega, proletariaadi poliitiliste ülesannete vähendami-sega on „ökonomitidel“ tiheidalt seotud ka töölisliikumise orga-nisatsiooniliste ülesannete vähendamine. „Ökonomitid“ õigus-tavad kohalike organisatsioonide nokitsemist, pisipraktilisust ja lahusolekut. Tööliklassi ajalooliste ülesannete lahendamiseks on vaja revolutsioonilist organisatsiooni, parteid.

Lenini plaani järgi peab partei koosnema kahest osast: juhti-vate kaadrite kitsast ringist, peamiselt elukutselistest revolutsio-nääridest, ja partei perifeeriaorganisatsioonide laialdasest võrgust, arvukast liikmete massist, kes on ümbritsetud sadade tuhandete töötajate kaasatundmisega ja toetusega.

Lenin näitas, et minek „ökonomitide“ poolt propageeritavat teed mööda tähendab mitte revolutsioonilise partei loomist, kes viiks töölisklassi rünnakule kapitalismi vastu, vaid „sotsiaalsete reformide“ partei loomist, kes aitab muuta põliseks kapitalistide võimu. Järelikult osutuvad „ökonomitid“ reformistideks, kes reedavad proletariaadi põhihuvid.

Lenin näitas, et „ökonomism“ pole juhuslik nähtus Venemaal, et „ökonomitid“ on kodanluse mõju juhtijateks töölisklassile, on marksismi, revolutsiooni, sotsialismi ja proletariaadi diktaatori vastu väljaastuva rahvusvahelise oportunisti vene erikujuks.

Lenini raamatu „Mis teha?“ mõju oli väga suur. „Igal pool opereerin“, kirjutab üks „Iskra“ agente, „leninliku adraga, kui kõige parema, produktiivsema maaharijaga. See purustab suurepäraselt rutiinikesta, teeb kohedaks maapinna, mis töötab vilja kanda. Kui leidub teel „Rabotšeje Delo“ poolt külvatud umbrohtu, siis hävitab see viimase alati juurtega.“¹

Oma teadaandes „Iskraga“ liitumise kohta ütles Peterburi komitee, et ta „on jõudnud veendumusele, et on tarvis lõpetada, väljendades brošüüri „Mis teha?“ autori sõnadega, nokitsemise, kohaliku killustatuse, organisatsioonilise kaose ja programmiliste lahkarvamiste perioodi likvideerimine“². Moskva komitee otsustas avaldada tänu „Mis teha?“ autorile. Tuula komitee teatas, et alles pärast Lenini raamatu ilmumist olid „Iskra“ tõeline positsioon ja siht mõistetavad komiteele ja kõige teadlikemaile töölilistele. Siberi Liit kirjutab: „Lenini raamat „Mis teha?“ avaldab tugevat mõju aktiivsetele sotsiaaldemokraatidele ja viib lõplikult võidule „Iskra“ vaated organisatsioonilistes ja taktikalistes küsimustes.“ Aruandes VSDTP II kongressile iseloomustas „Iskra“ organisatsioon Lenini raamatu mõju järgmiselt: „„Mis teha?“ osutab tugevat mõju vene tegelastele, terve rida isikuid on nende eneste tunnistuste põhjal saanud „Iskra“ pooldajateks selle raamatu mõjul.“

„Ökonomismi“ ideeline purustamine oli täielik.

¹ Marx-Engels-Lenini Instituudi Arhiiv.

² „Iskra“ nr. 26, 15. oktoobril 1902.

„Mis teha?“ ajalooline tähtsus seisneb selles, et Lenin ses oma kuulsas raamatus:

1) esimesena marksistliku mõtte ajaloos paljastas juurteni oportunismi ideelised lätted, näidates, et nad peituvad eelkõige kummardamises töölisliikumise stiihilisuse ees ja töölisliikumises sotsialistliku teadvuse osa vähendamises;

2) tõstis kõrgele teooria, teadlikkuse ja partei kui stiihilist töölisliikumist revolutsioniseeriva ja juhtiva jõu tähtsuse;

3) põhjendas hiilgavalt selle põhimise marksistliku seisukoha, mis lausub, et marksistlik partei on töölisliikumise ühendamine sotsialismiga;

4) töötas geniaalselt välja marksistliku partei ideoloogilised alused.¹

Armastusega ja tähelepanelikkusega, kannatlikult ja visalt Lenin valis välja ja kujundas partei juhtivaid kaadreid, kasvatas ja arendas elukutselisi revolutsionääre, kes pühendasid revolutsioonile kogu oma elu. Visalt taotles ta seda, et iskralaste kõik jõud, vahendid ja tähelepanu oleks koondatud „Iskrale“ kui üldparteilisele asjale. Lenin õpetas iskralasi mitte kunagi keelduma pisitööst, sest pisiasjadest ehitatakse suur.

„Iskra“ levitamise organiseerimine Venemaal politseirežiimi tingimustes oli väga keeruline ja raske ülesanne. Ajalehe toimetamine üle piiri ja selle levitamine Venemaal toimus vilunud ja ennastohverdavate agentide poolt, kes sissekukkumise korral riskisid sundasumisele minekuga, vanglas istumisega või sunnitööga. Nende tegevus ei piirdunud ainult ajalehe levitamisega. Selle sihiks oli ka kohalike komiteede liitmine „Iskra“ ümber.

Lenin andis ääretu suure tähtsuse „Iskra“ agentide tööle, suunas ja organiseeris nende tegevust. Ta juhtis vahetult „Iskra“ organisatsiooni loomist Venemaal.

Kogu „Iskra“ kirjavahetus agentidega ja organisatsioonidega Venemaal oli Lenini käes. Tema aktiivseks abiliseks sel alal oli N. K. Krupskaja, kes 1901. aasta kevadel sõitis välismaale ja sai „Iskra“ toimetuse sekretäriks. „Me teadsime väga üksikasjaliselt,“ jutustab Krupskaja, „kes „Iskra“ agentidest mida teeb, ja arutasime nendega kogu nende tööd; kui nende vahel katkes

¹ „ÜK(b)P Ajalugu, Lühikursus“, Moskva 1943, lk. 33.

side — seadsime sideme nende vahel uuesti jalule, teatasime sissekukkumistest jm.¹

Lenin pidas kirjavahetust Peterburi, Moskva, Bakuu, Samaara, Harkovi, Nižni-Novgorodi, Odessa, Kiievi, Orehhovo-Zujevo ja rea teiste organisatsioonidega.

Juba sel perioodil luuakse kindel side Lenini ja seltsimees Stalini loodud Taga-Kaukaasia „Iskra“ organisatsiooni vahel. Kohe leninliku „Iskra“ ilmumise algusest peale asus Stalin täielikult „Iskra“ positsioonile, nähes Leninis partei juhti ja asutajat.

„Tutvumine Lenini revolutsioonilise tegevusega“, kõneleb seltsimees Stalin, „üheksakümnendate aastate lõpust alates ja eriti pärast 1901. aastat, pärast „Iskra“ ilmumahakkamist, viis mind veendumusele, et meil on Lenini isikus tegemist erakordse inimesega. Tema oli minu silmis siis mitte lihtne partei juhtija, ta oli selle tegelik looja, sest ainult tema mõistis meie partei sise-
mist olemust ja edasilükkamatuid vajadusi. Kui ma võrdlesin teda meie partei teiste juhtijatega, siis näis mulle kogu aeg, et Lenin võitluskaaslased — Plehhanov, Martov, Axelrod ja teised on tervelt peajagu Leninist madalamal, et Lenin on nendega võrreldes mitte ainult lihtsalt üks juhtidest, vaid kõrgemat tüüpi juht, mägikotkas, kes ei tunne hirmu võitluses ja viib julgesti parteid edasi Vene revolutsioonilise liikumise senitundmatutel teedel.“²

Seltsimees Stalin arendas elavat tegevust „Iskra“ poolt vene marksistidele seatud ülesannete teostamisel. Tema ja seltsimees Ketshoveli juhtimisel organiseeriti Bakuu illegaalses trükikojas osa „Iskra“ numbrite trükkimine matriitsidelt, mis illegaalsel teel saadi välismaalt. Bakuus seltsimeeste Stalini ja Ketshoveli initsiatiivil asutatud ajaleht „Brdzola“ (Võitlus) oli parim iskralaste häälekandja Venemaal. See teostas suure töö Taga-Kaukaasia „ökonomitide“ ja natsionalistide purustamisel, marksistliku revolutsioonilise teooria propageerimisel ja Taga-Kaukaasia marksistide ühendamisel Lenini ja leninliku „Iskra“ ümber.

Lenin rakendas kõik jõu selleks, et kindlustada lakkamatut ja regulaarset sidet Venemaa organisatsioonidega, jälgis tähele-

¹ N. K. Krupskaja, Mälestusi Leninist, lk. 59—60.

² J. Stalin, Leninist, 1940, lk. 18—19.

panelikult iskralaste tegevuse iga sammu. Ta sageli ei maganud öid, olles saanud teateid selle või teise tegelase areteerimisest, komitee või kirjanduse transpordi sissekukkumisest, suure vae- vaga loodud sideme kaotamisest mõne organisatsiooniga. Tähele- panelikult vestles Lenin välismaale sõitnud seltsimeestega; ta mõistis kaasvestlejat küsitledes paremini kui keegi teine välja selgitada olukorda kohtadel, kohaliku organisatsiooni töö tege- likku seisukorda.

Lenin juhtis iskralaste kogu tegevust, iga sammu nende võit- luses „ökonomitide“ vastu. Eriti palju tähelepanu pühendas ta iskralaste võitlusele Peterburis ja Moskvast: Peterburi, kus 1902. aasta lõpul „ökonomitid“ aktiivseks läksid, saatis ta silma- paistva parteitegelase I. Babuškini, Moskvasse — ühe „Iskra“ peaagendi — N. Baumani.

Lenini kirjad on konkreetse juhtimise eeskuju. Tuntud „Kiri seltsimehele meie organisatsioonilistest ülesannetest“ (1902. a.), mis oli saadetud Peterburi organisatsioonile, mida paljundati ja laialt levitati sotsiaaldemokraatlikes organisatsioonides, oli kogu parteitöö iskralikule alusele ümberkorraldamise praktili- seks programmiks. See kiri oli oma sisult partei põhikirja visan- diks. Lenin kutsus oma kirjas muutma iga tehast töölispartei kindluseks.

Lenini nõuanded, juhtnöörid ja direktiivid olid rajatud kõige tähelepanelikumale tutvumisele olukorraga kohtadel, partei kaadrite põhjalikule tundmisele. Lenin oli sunnitud elama välis- maal, kuid keegi ei tundnud olukorda Venemaal, tööliklassis, parteis nõnda hästi kui tema.

„Väga vähesed nendest, kes jäid Venemaale“, meenutab seltsi- mees Stalin, „olid nii tihedalt seotud Vene tegelikkusega, töölis- liikumisega sisemaal, kui Lenin, kuigi ta viibis kaua välismaal. Alati, kui ma sõitsin välismaale tema juurde aastatel 1907, 1908 ja 1912, nägin tema juures kirjade kuhje praktikutelt Venemaalt, ja alati teadis Lenin enam kui need, kes olid jäänud Vene- maale.“¹

Kuid Leninil polnud kerge elada emigratsioonis, lahutatud otsestest läbikäimisest tööliklassiga, rahvahulkadega. „Ta pidas

¹ J. Stalin, Leninist, lk, 35.

alati oma välismaal viibimist enesele koormaks¹ — ütleb seltsimees Stalin. Lenin taotles vahetut sidet töölistega, nõudis, et töölised ise kirjutaksid enesest, oma elust, partei asjadest, ta palus teatada tööliste arvamus tema teoste kohta. Kirjas Moskva komiteele, kes oli avaldanud solidaarsust „Mis teha?“ autoriga, kirjutas Lenin:

„Illegaalsele kirjanikule on see seda väärtuslikum, sest temal tuleb töötada tingimustes, kus ta on lugejast ebatavaliselt lahutatud. Iga mõtetevahetus, iga teade sellest muljest, mida see või teine artikkel või brošüür avaldab mitmesugustele lugejate kihitidele, on meile eriti suure tähtsusega, ja me oleme väga tänulikud, kui meile kirjutatakse mitte ainult asjust sõna kitsamas mõttes, mitte ainult trüki jaoks, vaid ka selleks, et kirjanik ei tunneks ennast lugejast isoleerituna.“²

Poolteist aastat viibis Lenin Münchenis. „Iskra“ kogu kolme aasta kestvuse ajal oli see kõige viljakam periood Lenini kirjanuduslikus tegevuses. Siin on kirjutatud suurem osa ta artikleid „Iskra“ jaoks, sellised tööd nagu „Semstvo tagakiusajad ja liberalismi Hannibalid“, „Agraarküsimus ja Marxi „kriitikud““, „Vene sotsiaaldemokraatia agraarprogramm“, tehtud suur töö partei programmi jaoks, loodud ajalooline teos „Mis teha?“.

Sel ajal hakkas Vladimir Iljitš esmakordselt oma mõnede töödele alla kirjutama Lenin. Selle nime all avaldati 1901. aasta detsembris ajakirjas „Zarja“ artikli „Agraarküsimus ja Marxi „kriitikud““ algus, ja 1902. aasta kevadel raamat „Mis teha?“. Lenini nimi sai kogu töötava inimkonna vabastamise eest peetava võitluse lipuks.

1902. aasta alguses said „Iskra“ jälile nii saksa kui ka tsaari politseinuhid. Edasine viibimine Saksamaal muutus võimatuks.

Tuli otsustada, kuhu „Iskra“ üle viia. Plehhanov ja Axelrod olid Genfi poolt, Lenin — Londoni poolt. Olukord toimetuses muutus ikka pinevamaks.

Leninil tuli peaaegu kogu aeg võitlust pidada oportunistlike kõikumiste vastu „Iskra“ toimetuses eneses. Lenini kokkupõrked Plehhanoviga algasid juba toimetuse organiseerimise mo-

¹ J. Stalin, Leninist, lk. 35.

² Lenin, Teosed, k. V, lk. 167.

mendil. Ühenduses Lenini kirjutatud artikliga „Semstvo taga-kiusajad ja liberalismi Hannibalid“ ilmnesis 1901. aasta suvel uuesti (nagu 1895. aastalgi Lenini välismaale sõidu puhul) tõsised lahkkelid ühes taktika põhiküsimuses — suhtumises liberaalsele kodanlusele. Selles artiklis astus Lenin otsustavalt liberaalide vastu, arvustades nende poliitilist lõtvust ja argust. Plehhanov teiste „Töö Vabastuse“ rühma liikmete toetusel astus selle liberaalide hinnagu vastu, soovitades liberalismi „nüüd mitte vastu karva silitada“.

1901. aasta detsembris ilmus Lenini artikkel ajakirjas „Zarja“. 1902. aasta jaanuaris algasid aga veel suuremad lahkkelid parteiprogrammi küsimuses.

Lenin tõstis esimesena „Iskra“ toimetuses üles partei programmi küsimuse. Juba 1901. aasta juulis kirjutas ta Axelrodile: „Venemaalt kirjutati meile, et jutud kongressist on kõvenenud. See sunnib meid ikka ja jälle mõtlema partei programmist. Programmi projekti avaldamine on äärmiselt vajalik ja omaks määratu suurt tähtsust.“¹

Juba Peterburi „Võitlusliidus“, vanglas ja asumisel olles töötas Lenin parteiprogrammi koostamisel. Otsustavad programm-artiklid „Iskras“ olid Lenini kirjutatud. Lenini tööd olid aluseks, kindlaks vundamendiks partei programmi väljatöötamisel. Kuid täiesti koormatud organisatsioonilise tööga ja „Iskra“ toimetamisega, ei saanud Lenin ise asuda programmi koostamisele. Selle projekti töötas välja Plehhanov.

Lenin kritiseeris teravalt seda projekti. Lenini põhimised märkused on kokkuvõetult järgmised: see on — õpik kapitalismist üldse, aga mitte vene kapitalismile sõjakuulutamise programm; iseloomustus väiketootjate miljoniliste masside väljatõrjumisest ja ruineerimisest suurkapitalistliku tootmise poolt on väljendatud äärmiselt ebaselgelt ja laiali valguvalt; puudub tähtsaim marksismi põhiidee — proletariaadi diktatuur; on mitte ainult rõhutamata tööliklassi juhtiv osa ja partei proletaarne iseloom, vaid ümberpöördult, tööliklass kaob ära töörahva üldisse massi. Lenin kirjutas oma „Plehhanovi teise projekti iseloomustuses“, et Plehhanovil on „proletariaadi diktatuuri“

¹ Lenin, Teosed, k. XXVIII, lk. 238.

asemel „revolutsioon, mis tuleb teostada proletariaadil kapitalistliku ekspluateerimise all kannatavate rahva teiste kihtide toetusel“ ja isegi proletariaadi klassivõitlus on asendatud „töötavate ja ekspluateeritavate masside võitlusega“¹.

Projekti väljatöötamise ajal „Iskra“ toimetuses tekkinud tõised lahkkelid oleksid toonud peaaegu täieliku lõhe Lenini ja Plehhanovi vahel. Lenin saavutas selle, et programmi projekti võeti tähtsaim punkt — proletariaadi diktatuur, ja et selgesti oli näidatud töölisklassi juhtiv osa revolutsioonis. Lenin nõudis, et programmis oleks täpselt defineeritud partei avan-gardlik, juhtiv osa töölisliikumises. Tänu Leninile oli „Iskra“ programm töölisklassi partei revolutsiooniliseks programmiks, erinedes järsult II Internatsiooni parteide pooloportunistlikest programmidest.

Vaidluste hoos partei programmi üle otsustati Londoni ülekolimise küsimus. 1902. aasta aprilli alguses kogunes toimetuse programmiprojekti lõplikuks arutamiseks Zürichis. Lenin sellest nõupidamisest osa ei võtnud. 30. märtsil 1902. aastal sõitis ta Münchenist Londoni.

Lenin uuris tähelepanelikult Londonit — seda kaasaegse kapitalismi tsitadelli. Ta tutvus Inglise töölisliikumisega, õppis tundma töölise elu, tema olustikku, psüühikat, külastas töölis-rajoone, koosolekuid, miitinguid. Ta veetis terveid päevi Briti muuseumis, kus omal ajal töötas ka Marx, luues oma geniaalse teose „Kapital“.

Võitlus „Iskra“ toimetuses võttis Londonis elamise esimestel kuudel veel teravama iseloomu ning kulutas Leninil palju jõudu ja aega. Seekord oli jutt mitte enam Plehhanovi programmi-projektist, vaid Lenini artiklist „Vene sotsiaaldemokraatia agraarprogramm“.

Lenin esimesena marksistide seas, lähtudes Marxi ja Engelsi õpetustest, töötas välja ja põhjendas proletariaadi poliitika talu-rahva suhtes. Juba üheksakümnendatel aastatel esitas Lenin esmakordselt idee tööliste ja talupoegade revolutsioonilisest liidust kui tsarismi, mõisnike ja kodanluse kukutamise pea-vahendist. Ka siin, välismaal, pühendas ta palju tähelepanu

¹ Lenin, Teosed, k. V, lk. 36.

partei teoreetiliste vaadete ja praktilise poliitika väljatöötamisele talurahva küsimuses. Talle omase hoolikusega ja kohuse-truudusega uuris ta tähelepanelikult kõike, mis agraarküsimuse alal oli kuidagi tähelepanuväärivat maailmakirjanduses.

Lenin oli „Iskra“ agraarprogrammi autor. 1901. aasta aprillis ilmus „Iskras“ tema artikkel „Töölispartei ja talurahvas“. Selle artikli lähtekoht — proletariaat peab välja astuma eesrindliku võitlejana vabaduse eest ja tõmbama enesega kaasa talurahva. Külas toimub kaks sotsiaalset sõda: üks — maatööliste ja maakodanluse vahel, teine — kogu talurahva ja mõisnikuseisuse vahel. Tuleb õhutada klassivõitlust külas, tõmmata talurahvas võitlusse pärisorjuse jäänuste vastu. Sel eesmärgil tulebki esitada talurahvakomiteede organiseerimise ja mõisnike poolt äravõetud talumaade — „lõikude“ — tagasiandmise nõudmised. Need Lenini ideed said „Iskra“ programmiprojekti agraarosa aluseks.

Erilise tähtsuse andis Lenin marksistliku programmi propageerimisele talurahvahulkades. 1903. aasta kevadel kirjutas ta brošüüri „Maakehvikutele“, milles ta meisterlikult selgitas partei programmi kõige laialdasemaile ja väheteadlikumaile talurahvakihtidele

Seoses agraarprogrammi leninliku põhjendamisega puhkeski terav poleemika „Iskra“ toimetuses. 1902. aasta märtsis lõpetas Lenin artikli „Vene sotsiaaldemokraatia agraarprogramm“. See artikkel on partei agraarprogrammi klassikaline kommenteerimine, bolševistliku talurahvapoliitika hiilgav põhjendamine. Lenin näitas selles artiklis, et talurahvarevolutsiooni laienemise korral ei tule piirduda lõigete talupoegadele tagasiandmise nõudmisega, vaid on vaja võõrandada kõik mõisamaad ja püstitada kogu maa natsionaliseerimise loosung.

Selle artikli ja eriti Lenini maa natsionaliseerimise loosungi vastu astus Plehhanov, keda toetasid „Töö Vabastuse“ rühma teised liikmed. Kokkupõrge Lenini ja Plehhanovi vahel oli niivõrd äge, et „Iskra“ toimetuse lõhenemine näis olevat vältimatu. Kuid lõheni ei läinud ka seekord veel mitte.

Londonis tuli Leninil „Iskra“ toimetamise kõrval palju aega pühendada partei II kongressi otsesele ettevalmistamisele. Kongressi ettevalmistamine toimus ägeda ideelise võitluse olukorras:

Vahepeal oli poliitiline olukord Venemaal teravnenud. Kõik klassid valmistusid läheneva revolutsiooni vastu. 1902. aasta alguses tekkis väikekodanlik sotsialistide-revolutsionääride partei. Samal aastal organiseeriti kodanlik rühm „Osvoboždenije“ (Vabastus), vene kodanluse tulevase tähtsama partei — kadettide (konstitutsiooniliste demokraatide) partei tuum. Leninlik „Iskra“ ehitas energiliselt Venemaa töölisklassi parteid. 1902. aasta suvel kirjutas Lenin, et „see võitlus, mis möödunud sajandi üheksakümnendate aastate esimesel poolel oli võitlus revolutsioonilise noorsoo väikeste ringide vahel, algab nüüd uuesti kui küpsede poliitiliste suundade ja tõeliste poliitiliste parteide otsustav võitlus“¹. Klassid sepistasid oma ideelis-poliitilist relva tulevasteks revolutsioonilisteks lahinguteks.

Lenini pinev ja väsimatu tegevus partei ülesehitamisel, otsustav ja järjekindel võitlus „ökonomitidega“ annab tulemusi. „Ökonomism“ on ideeliselt purustatud. 1902. aasta suvel jõuab lõpule „segasuse, laokiloleku, kõikumise“ periood. Üks komitee teise järel väljendab poolehoidu „Iskra“ programmile, taktikale, organisatsioonilisele plaanile, — „Iskra“ võit on väljaspool kahtlust.

Lenin tõstab üles partei kongressi kokkukutsumise õigeaegsuse ja vajalikkuse küsimuse. Suurima hoolsuse ja ettevaatlikkusega valmistus Lenin kongressi vastu, mis pidi kindlustama „Iskra“ peaaegu kolmeaastase tegevuse tulemused, kroonima tema võitu partei loomisega. Kogu „Iskra“ toimetuse töö II kongressi ettevalmistamisel lasus tegelikult Leninil. Tema vahetul juhtival osavõtul moodustati Organiseerimiskomitee II kongressi kokkukutsumiseks. Oma kirjades „Iskra“ organisatsioonidele ja agentidele Venemaal valmistas Lenin iskralasi ette eelseisvateks võitlusteks kongressil, osutas vajadusele saata kongressile ustavaid, kontrollitud, kindlaid inimesi.

1903. aasta aprillis sõitis Lenin Londonist Genfi, kuhu oli üle viidud „Iskra“ trükkimine. Genfis esines Lenin enne kongressi kahe artikliga: esimene — „Vastus meie programmiprojekti kriitikale“ — oli pühendatud „Iskra“ agraarprogrammi kaitsmisele; teine — „Rahvusküsimus meie programmis“ — põhjendas rah-

¹ Lenin, Teosed, k. V, lk. 165.

vaste enesemääramise õiguse programmloosungit. „Iskra“ toimetamise kõrval vallutasid kongressi ettevalmistustööd Lenini täiesti. Kõik kongressiga seoses olevad küsimused olid tema poolt hooliga läbi mõeldud. Lenin töötas välja partei põhikirja projekti, valmistas ette kodukorra, päevakorra ja otsused rea küsimuste kohta, mis pidid kongressil arutusele tulema.

Delegaadid hakkasid Genfi saabuma kuu ja paar enne kongressi. Lenin vestles nendega sageli ja tähelepanelikult, üllatades kõiki oma lihtsuse ja tagasihoidlikkusega. Ta küsitles delegaate olukorras kohtadel, pidas koos nendega eelarutlusi paljudest kongressi küsimustest. Juba enne kongressi avamist teadis Lenin iga delegaadi poliitilist positsiooni, temale oli selge, kuidas igauks nendest käitub kongressil.

17. juulil 1903. aastal avati VSDTP II kongress. Alguses pidas kongress istungeid Brüsselis, hiljem aga Belgia politsei jälitamise tõttu kolis üle Londoni. Esimesest kongressi päevast peale algas kongressil äge võitlus revolutsiooniliste ja oportunistlike elementide vahel. Ägedad lahingud puhkesid igal, isegi vähetähtsal põhjusel.

Lenin kulutas palju jõudu selleks, et tagada „Iskra“ suuna võitu. Ta oli valitud kongressi büroosse ja oli kongressi tähtsamate komisjonide: programmi-, põhikirja- ja mandaatkomisjoni liige. Lenin pidas üksikasjalist kongressi istungite päevikut, ta esines peaaegu kõigi päevakorra küsimuste kohta. Üldse oli Leninil kongressil, mis kestis üle kolme nädala, üle saja kahekümne esinemise, märkuse ja repliigi.

Lenin ja temaga koosminevad kindlad iskralased arendasid kongressil energilist võitlust „Iskra“ ideeliste, taktikaliste ja organisatsiooniliste põhimõtete võidu eest kõigi ja igasuguste oportunistide vastu. Lenin kaitses otsustavalt partei programmi, proletariaadi diktatuuri ideed, talurahva nõudmiste toetamise vajadust, rahvaste enesemääramise õigust. Lenin andis oportunistidele purustava hoobi, kaitses edukalt „Iskra“ revolutsioonilist programmi, ja saavutas selle kinnitamise kongressi poolt.

Teravalt ja leppimatult esines Lenin revolutsioonilise marksistliku partei kaitseks. Tema esinemised olid suunatud katsete vastu luua monoliitse ja selgepiiriliselts organiseeritud võitluspartei asemel kirju ja laialivalguv partei, katsete vastu asetada

üksiku ringi huvid kõrgemale partei huvidest, katsete vastu lahutada töölised parteiorganisatsioonides rahvuslike tunnuste alusel ja loobuda töölisklassi ühtsetest territoriaalsetest klassiorganisatsioonidest.

Mida kaugemale, seda kuumemaks läks atmosfäär kongressil. Ikka selgemini ilmnes, et ka iskralaste seas on kõikuvaid sooelemente. See ilmnes eriti tugevasti partei põhikirja arutamisel, mis kutsus välja ägedaid vaidlusi. Kõige teravamad lahkkelid kujunesid põhikirja esimese paragrahvi — partei liikmeskonda kuulumise — formuleerimise pärast.

Oportunistid, sooelemendid, tundsid endid halvasti selles pinevas olukorras. „Ei saa meelde tuletamata jätta,“ kirjutas Lenin raamatus „Üks samm edasi, kaks sammu tagasi“, „... ühte jutujamist kongressil minu ja ühe „tsentrumi“ delegaadi vahel. „Milline raske atmosfäär valitseb meil kongressil!“ — kurtis ta mulle. — „See äge võitlus, agitatsioon teineteise vastu, terav poleemika, ebaseltsimehelik suhtumine!...“ „Milline tore asi on meie kongress!“ — vastasin mina temale. — „Avalik, vaba võitlus. Arvamised on välja öeldud. Varjundid kujunenud. Rühmitused ilmnenu. Käed tõstetud. Otsus vastu võetud. Etapp läbi käidud. Edasi! — seda ma juba mõistan. See on elu. See pole see, mis lõputud, viljatud intelligentide sõnalahingud, mis lõpevad mitte seepärast, et inimesed on küsimuse lahendanud, vaid lihtsalt seepärast, et nad on väsinud rääkimast...“ Seltsimees „tsentrumist“ vaatas mulle hämmastunud silmadega otsa ja kehitas õlgü. Me rääkisime eri keeltes.“¹

Aruandjana põhikirja üle esines Lenin. Tema poolt esitatud põhikirja projektis olid selgesti väljendatud proletariaadi tsentraliseeritud, distsiplineeritud võitluspartei organisatsioonilised põhimõtted. Põhikirja esimese paragrahvi Lenini poolt antud formuleeringus öeldi, et partei liikmeks võib olla igaüks, kes tunnustab partei programmi, toetab parteid aineliselt ja on ühe tema organisatsiooni liige. Lenini formuleering kõneles parteist kui organiseeritud tervikust, kindlustas partei püsiva proletaarse iseloomu ja raudse distsipliini tema ridades. Lenini formuleering

¹ Lenin, Teosed, k. VI, lk. 274—275.*

arvestas seda, et tõsta iga partei liikme aktiivsust, distsiplineeritust ja teadlikkust, kaitsta partei puhtust ja raskendada mitteproletaarsete elementide sissepääsu parteisse. „Meie ülesanne on,“ kõneles Lenin kongressil, „kaitsta meie partei tugevust, põhimõttekindlust ja puhtust. Meie peame püüdma tõsta partei liikme nimetust ja tähtsust ikka kõrgemale, kõrgemale ja kõrgemale.“¹

Lenin tahtis luua niisugust parteid, organiseerida selle sisemist korda nõnda, et see ei sarnaneks Lääne-Euroopa töölisparteiidele, kus rahulikult sobisid üksteisega revolutsionäärid ja oportunistid, kus ikka enam lokkama hakkas oportunistlik praktika. Leninlik põhikirja esimene paragrahv oli suunatud terava otsaga oportunistide vastu. Martov, keda toetasid Axelrod, Zassulits, Trotski, ebakindlad iskralased ja kogu avalikult oportunistlik kongressiosa, astus Lenini joone vastu. Põhikirja esimese paragrahvi Martovi poolt antud formuleering pidas küll partei programmi tunnustamist ja partei ainelist toetamist parteiliikmeks kuulumise vajalikeks tingimusteks, ei pidanud aga kohuslikuks osavõttu ühestki partei organisatsioonist, lubas, et parteiliige ei tarvitse liikmeks olla üheski partei organisatsioonis. Partei liikmeskonda kuulumise selline tõlgitsemine tähendas, et partei on midagi laialivalguvat ja vormitut, et igaüks võib ise pidada ennast partei liikmeks ega ole kohustatud alluma partei distsipliinile. See formuleering avas partei ukseid pärani ebakindlatele mitteproletaarsetele elementidele. Väikese hääaltenamusega viisid oportunistid läbi Martovi formuleeringu.

Oportunistid triumfeerisid, neile viirastus juba täielik võit kongressil. Hädaoht kümnekordistas Lenini jõu. Oportunistide vastu „pidime meie“, ütles Lenin hiljem, pärast kongressi „laadima oma püssid kahekorde laenguga“².

Eriti terav ja leppimatu oli võitlus kongressi viimastel istungitel, mis olid pühendatud partei keskuste valimistele. Partei keskasutuste koosseisu küsimus oli algusest peale Lenini tähelepanu keskuses. Lenin pidas hädatarvilikuks kindlate ja konsekvantsete revolutsionääride valimist Keskkomiteesse.

¹ Lenin, Teosed, k. VI, lk. 33.

² Samas, lk. 97.

Oportunistid võtsid tarvitusele senikuulmatud ja täiesti lubamatud võitlusvõtted. Martovi kõne oli täis laimukallaletunge Leninile. Lenini vastus sellele oli tema üks kõige mõjukamaid kõnesid kongressil.

„Mind ei hirmuta sugugi kohutavad sõnad „piiramiseseisukor-
rast parteis“, „erakorralistest seadustest üksikute isikute ja rüh-
made vastu“ jms.“ vastas Lenin. — „Ebakindlate ja kõikuvate
elementide suhtes me mitte ainult võime vaid peame looma
„piiramiseseisukorra“, ja kogu meie partei põhikiri, kogu meie
kongressi poolt nüüdsest peale kinnitatud tsentralism ei ole muud,
kui „piiramiseseisukord“ arvukate poliitilise laialival-
g u v u s e allikate vastu. Laialivalguse vastu on just tarvilikud
erilised, kas või erakorralised seadused, ja kongressi poolt astu-
tud samm määras õigesti poliitilise suuna, luues kindla baasi
niisuguste seaduste ja niisuguste vahendite jaoks.“¹

Ainult Lenini otsustavuse ja suure printsibiikindluse tõttu, mis paljastas ja purustas oportunistid ning liitis tihedalt kokku revolutsioonilised elemendid, saavutasid lõppeks võidu kindlad iskralased, Lenini pooldajad. See võit väljendus selles, et kongressi enamus asus parteikeskuste valimisel Lenini poole. Keskhäälekandja toimetused ja Keskkomitee valiti bolševistlike nimes-
tikkude põhjal.

Lenini pooldajaid, kes said valimistel enamuse, hakati nime-
tama bolševikeks (enamlasteks); Lenini vastaseid, kes jäid vähe-
musse, — menševikeks (vähemlasteks).

Pärast kongressi teravnes võitlus parteis veelgi. Menševikud
püüdsid kõigest jõust partei II kongressi otsuseid nurja ajada ja
haarata endi kätte partei keskusi. Leninile oli täiesti selge, et
vanade, juba purukslöödud oportunistide „ökonomitide“ kohale
hakkasid parteis asuma uued oportunistid — menševikud. Ta
mõistis, et ees seisab äge võitlus nendega, et praegu tuleb lõpule
viia see, mida ei suutnud teha II kongress — paljastada ja iso-
leerida menševikud.

Raskeks kujunes olukord pärast II kongressi välismaal. Leninil
oli tegu mitte ainult menševikega, vaid ka igasuguste kokku-
leplelike elementidega, kes kapituleerusid menševike oheldamatu

¹ Lenin, Teosed, k. VI, lk. 36.

desorganiseeriva tegevuse ees. Klopsinud kokku enamuse Vene sotsiaaldemokraatide „Välismaaliigas“, astusid menševikud (Martov, Trotski, Axelrod jt.) Liiga II kongressil (1903. a. oktoobris) Lenini vastu rea senikuulmatute laimurünnakutega. Nad muutsid Liiga oma parteivastaste mahhinatsioonide tööriistaks, keeldusid allumast partei II kongressi otsustele. Lenin, bolševikud lahkusid Liiga kongressilt. Keskkomitee esindaja kuulutas kongressi edasised istungid ebaseaduslikeks.

Bolševike ja menševike vahel puhkes üha ägedam võitlus. Selles võitluses oli vaja kindlust ja paindumatust lõpuni. Need omadused olid Leninil täiel määral. Kuid neid ei olnud „Iskra“ toimetuse teisel liikmel — Plehhanovil, keda kallutas menševike poole tema endiste oportunistlike vigade koorem.

Liiga kongressi lõpupäeval, 18. oktoobri õhtul, toimus „Iskra“ toimetuse kahe liikme — Lenini ja Plehhanovi jutuajamine, mis osutus üheks murrangumomendiks kongressile järgnevas võitluses. Plehhanov, kes II kongressil läks koos Leniniga, pöördus menševike poole; ta teatas, et ei suuda „tulistada omasid“ ja nõudis kõigi vanade, kongressi poolt tagandatud toimetajate „menševike“ kutsumist „Iskra“ toimetuse koosseisu, ähvardades vastasel korral äraminekuga „Iskra“ juurest. Lenin ei võinud nõustuda kongressi tahte sellise jämeda rikkumisega, ta ei võinud võtta enese peale vastutust sellise väärsummu eest. Ta otsustas lahkuda „Iskra“ toimetusest selleks, et kindlustada partei Keskkomitees ja sellelt positsioonilt võidelda oportunistidega. Plehhanov koopteeris omavoliliselt „Iskra“ toimetusse kõik neli vähemlast (Martov, Axelrod, Zassulitš, Potressov). Alates „Iskra“ 52. numbrist ei ole Leninit enam ajalehe toimetuse koosseisus. Vana leninliku, bolševistliku „Iskra“ asemele ilmus uus, menševistlik.

Üle aasta oli Lenin ilma sellisest võimsast partei ja massidega sidepidamise, läbikäimise ja nende mõjustamise vahendist, nagu ajaleht. Parteiorganisatsioonidega läbikäimise, nendega sideme- pidamise, nende juhtimise peavahendiks sai Leninil isiklik kirjavahetus. See tõusis varsti selleaegsetes tingimustes hiiglaarvuni — keskmiselt 300 kirja kuus. Kirjade kaudu andis Lenin bolševikele edasi oma pidurdamatut energiat võitluses, oma vihkamist partei desorganiseerijate vastu, oma kindlat võidu veendumust. Koha-

like tegelaste vastused andsid väga palju ka Leninile: need tutvustasid teda olukorraga kohtadel, parteiliikmete ja tööliste meeoleoludega. Nendest ammutas Lenin jõudu võitluseks.

Sügavat muljet avaldas Leninile kiri, mille ta sai Stalinilt tema sõprade kaudu. Stalin toetas Leninit täielikult, nähes Leninis partei loojat ja juhti. Lenin vastas Stalinile kirjaga.

„Lenini kiri“, meenutab seltsimees Stalin, kes sai selle Siberis asumisel olles, „oli võrdlemisi lühike, kuid ta sisaldas meie partei tegeliku töö julge, kartmatu kriitika ja andis tervest partei lähema tuleviku töökavast tähelepanuväärselt selge ja kokkuvõtliku ülevaate. Ainult Lenin oskas kirjutada kõige keerulismateist asjadest niivõrd lihtsalt ja selgelt, kokkuvõtlikult ja julgelt, — et iga lause mitte ei räägi, vaid tulistab. See lihtne ja julge kirjake kinnitas veel enam minu veendumust, et me omame Leninis meie partei mägiokkast.“¹

Nõnda areneb parteile raskel momendil kahe kaasaja suurima inimese — Lenini ja Stalini — esialgne kirjalik tutvus.

Haaranud „Iskra“ enda kätte, alustasid menševikud jultunud kampaaniat Lenini, bolševike vastu. „Iskra“ järel muutus tegelikult tööriistaks menševike käes ka Partei Nõukogu. Peatselt hakkasid ka Keskkomitees ikka tugevamini avalduma kokkuleppemeeleolud. Menševike desorganiseeriv tegevus, organisatsioonilise lodevuse oheldamatu propageerimine, parteilikkuse ja partei distsipliini aluste õhnestamine, intelligentliku individualismi ülistamine ja anarhilise distsiplineerimatuse õigustamine ähvardasid partei olemasolu.

Oli vaja võita menševikud kogu liinil, paljastada menševike oportunist organisatsioonilistes küsimustes, anda bolševismi organisatsiooniliste ideede täielik ja igakülgne käsitus ning põhjendus. Seda ülesannet ei suutnud küllaldasel määral täita need kirjad, mis Lenin saatis komiteedele ja praktikutele Venemaal pärast II kongressi. 1904. aasta jaanuaris asus Lenin kirjutama oma ajaloolist raamatut „Üks samm edasi, kaks sammu tagasi“. 6. mail 1904. aastal ilmus raamat trükist.

Selles töös andis Lenin meisterliku analüüsi võitlusest II kongressil ja pärast seda. Samm-sammult jälgib Lenin vaidluste ja

¹ J. Stalin, Leninist, lk. 19.

hääletamise käiku. Lenin näitas, et võitlus teisel kongressil on — põhimõtteline võitlus, kahe suuna — revolutsioonilise ja oportunistliku — vaheline võitlus, võitlus proletaarsete revolutsionääride ja väikekoodanlike reformistide vahel.

Lenin paljastab järsult menševike organisatsioonilise oportunismi põhijooned: vaenu tsentralismi vastu, distsipliini vihkamise, organisatsioonilise mahajäämuse kaitsmise, töölispartei uste pärani avamise väikekoodanlikele oportunistlikele elementidele. Lenin näitab, et menševike organisatsiooniline oportunism tähendab organisatsiooni ülisuure tähtsuse eitamist tööliklassi võitluses sotsialistliku revolutsiooni ja proletariaadi diktatuuri eest.

Oma raamatus kujundab Lenin proletariaadi organisatsioonilist relva, töötab välja marksistliku partei organisatsioonilised alused. Marx ja Engels olid andnud proletariaadi partei põhi-visandid. Lähtudes nendest visanditest töötas Lenin välja tervikliku ja lõpuleviidud õpetuse tööliklassi tsentraliseeritud ja distsiplineeritud revolutsioonilisest parteist.

Marksistlik partei, kirjutab Lenin, on osa tööliklassist, tema eesrindlik, teadlik väesalk, relvastatud ühiskondliku arengu seaduste tundmisega, klassivõitluse seaduste tundmisega ja seetõttu suuteline edasi viima tööliklassi, juhtima tema võitlust.

Partei on ühtlasi organiseeritud väesalk, kellel on oma distsipliin, mis on kohuslik tema liikmetele. Ainult organiseeritud ühtsesse ühisesse väesalka, mis on kokku liidetud tahte, tegevuse ja distsipliini ühtsusega, võib partei tegelikult juhtida tööliklassi võitlust ja suunata teda ühe sihi poole.

Partei on kõrgeim organisatsioonivorm kõigi teiste tööliklassi organisatsioonide seas, sest ta on relvastatud eesrindliku teooriaga, revolutsioonilise liikumise kogemustega ja kutsutud juhtima kõiki teisi tööliklassi organisatsioone.

Partei on tööliklassi eesrindliku väesalga ja tööliklassi miljoniliste masside vahelise sideme kehastus. Kui hea eesrindlik väesalk partei ka ei oleks, kui hästi ta ka ei oleks organiseeritud, ikkagi ei suuda ta elada ja areneda, kui tal pole sidemeid parteitute massidega, kui ta ei suurenda nende sidemete arvu ega kõvenda neid.

Selleks et õigesti funktsioneerida ja plaanikindlalt juhtida masse, peab partei olema organiseeritud tsentralismi põhimõtete alusel, ühtse põhikirjaga, ühtse distsipliiniga, ühtse juhtiva organiga, temas peab vähemus alistuma enamusele, üksikud organisatsioonid keskusele, allorganisatsioonid kõrgematele.

Kui partei tahab säilitada oma ridade ühtsust, siis peab ta oma praktikas läbi viima ühtse proletaarse distsipliini, mis on ühtlaselt kohuslik kõigile parteiliikmeile, nii liidreile kui ka lihtliikmeile.

Oma raamatu lõpetas Lenin järgmiste prohvetlike sõnadega:

„Võimu eest võitlemiseks pole proletariaadil muud relva kui organisatsioon. Proletariaat, keda killustab anarhilise konkurentsi valitsemine kodanlikus maailmas, kes kapitalile tehtava sunniviisilise tööga on maha surutud, keda alatasa päisatakse täieliku viletsuse, metsistumise ja degeneratsiooni „põhja“, see proletariaat võib saada ja paratamatult saab võitmatuks jõuks ainult seetõttu, et tema ideelist ühendamist marksismi põhimõtete abil kinnistab miljoneid töötajaid töölisklassi-armeeks liitva organisatsiooni materiaalne ühtsus. Sellele armeele ei suuda vastu panna ei Vene isevalitsuse raugastunud võim ega rahvusvahelise kapitali raugastuv võim.“¹

Menševike organisatsioonilisele oportunistmile Lenini raamatus antud hävitav kriitika oli ühtlasi ka II Internatsionaali organisatsiooniliste ideede kriitikaks. Lenini poolt väljatöötatud bolševistliku partei organisatsioonilised alused olid II Internatsionaali parteidest põhjalikult erineva uut tüüpi partei organisatsioonilisteks põhimõteteks.

Mõõtmatult suur on Lenini raamatu „Üks samm edasi, kaks sammu tagasi“ ajalooline tähtsus.

„Selle raamatu tähtsus seisneb eelkõige selles, et tema abil jäi parteilikkuse võitjaks üksteisest eraldatud ringide tegevuse üle ja partei — desorganiseerijate üle; et ta lõi puruks menševistliku oportunisti organisatsioonilistes küsimustes ja rajas bolševistliku partei organisatsioonilised alused.

Kuid raamatu tähtsus ei piirdu sellega. Tema ajalooline tähtsus seisneb selles, et Lenin ses raamatus esimesena marksismi ajaloos töötas välja õpetuse parteist kui proletariaadi juh-

¹ Lenin, Teosed, k. VI, lk. 328.

tivist organisatsioonist, kui peamisest relvast proletariaadi käes, millela on võimatu võita võitluses proletaarse diktatuuri eest.¹

Lenini raamatust leidsid bolševikud vastuse neid erutavaile küsimusile, leidsid oma praktiliste kogemuste geniaalse üldistuse. Relvastatult leninlike ideedega läksid bolševikud julgelt edasi töölisliikumise uutel teedel.

1904. a. suvel oli olukord parteis raske. Leppelaste abil vallutasid menševikud ka Keskkomitee. Nüüd olid nende käes kõik partei tsentrumid. Partei jäi ilma trükitud häälekandjata, ilma Keskkomiteeta.

Lisaks kõigele tuginesid menševikud II Internatsionaali toetusele. II Internatsionaali juhtijatele oli võõras Lenini joon, kes kasvatas partei kaadreid otsustavas ja leppimatus võitluses oportunistidega. Oportunistid tormasid bolševike kallale. Isegi rahvusvahelise töölisliikumise parimad inimesed, nagu Rosa Luxemburg, ei suutnud mõista seda uut, mida tõi tööliklassile Lenin.

II Internatsionaal ei tahtnud tunnustada bolševikke. Lenin saavutas siiski bolševikele iseseisva esinduse II Internatsionaali Amsterdami kongressil, mis toimus 1904. aasta augustis. Delefaatidele anti kätte bolševike aruanne, mis oli Lenini redigeeritud. Aruandes oli otse deklareeritud, et Lenin, kaitstes oma formuleeringut põhikirja esimese paragrahvi suhtes, pidas silmas ka saksa sotsiaaldemokraatia kurba kogemust, sest „saksa põhikirja esimese paragrahvi formuleeringut, mis ei nõua parteiliikme kuulumist mõnda parteiorganisatsiooni, on laialt kasutatud desorganiseerivate elementide poolt“.

Parteitöö desorganisatsiooni ja kaose kiireima likvideerimise vajadus suurenes veel ka seetõttu, et 1904. aastal alanud Vene-Jaapani sõda muutis olukorra maal teravamaks. Partei pidi olema täiesti võitlusvalmis vastuminemiseks lähenevale revolutsioonile. Oli vaja organiseerida partei uus, III kongress ja purustada menševikud. Selle ülesande võttis endale Lenin, võtsid bolševikud.

Otsustavalt ja energiliselt kogub Lenin parteile ustavate inimeste kaadreid. 1904. aasta juuli viimastel päevadel toimub

¹ „ÜK(b)P Ajalugu, Lühikursus“, Moskva 1943, lk. 44.

Šveitsis Lenini juhtimisel 22 delegaadi-bolševiku nõupidamine. Nõupidamine võttis vastu Lenini kirjutatud leegitseva üleskutse „Parteile“, mis sai bolševikele võitlusprogrammiks III kongressi kokkukutsumiseks. Partei enamus astus menševike poolt haardatud keskuste vastu, lõi uued, tõeliselt parteilised keskused. Kolmel (Lõuna, Kaukaasia ja Põhja) oblastikonverentsil valitakse Enamuse Komiteede Büroo, mis Lenini juhtimisel hakkas tegelekult ette valmistama partei III kongressi. Väga suurt osa võitluses III kongressi eest etendas bolševike Taga-Kaukaasia väesalk seltsimees Stalini juhtimisel, kes 1904. aasta jaanuaris oli põgenenud asumiselt.

Võites kõik raskused, organiseerib Lenin bolševistliku kirjastuse. Erilise tähtsuse andis ta ajalehe loomisele ja kirjutas bolševikele Venemaale: „Selles häälekandjas seisneb praegu kogu asi.“ Ja Lenin saavutas bolševistliku ajalehe väljaandmise. 1904. aasta detsembri lõpust peale hakkas Lenini toimetusel ilmuma ajaleht „Vperjod“ (Édasi). Bolševistlik „Vperjod“ kõneles vana, leninliku „Iskra“ keelt. Lenin kirjutab rõõmuga seltsimeestele Venemaale: „Kogu enamus juubeldab ja on julgustatud enam kui kunagi varem. Lõppeks ometi on läbi murtud see räpane intriig ja hakkame üksmeelselt tööle koos nendega, kes tahavad töötada, aga mitte skandaalitseda!... Hurraa! Ärge laske meeoleul langeta, nüüd me kõik alles hakkame elama, nüüd meil tuleb elu sisse!“¹

Periood pärast teist kongressi oli üks tähtsamaid ja otsustavamaid perioode bolševistliku partei ajaloos.

„Lenini suurim teene vene proletariaadi ja tema partei ees seisneb selles,“ kirjutab seltsimees Stalin, „et ta paljastas menševistliku organisatsioonilise „plaani“ kogu hädaohu suuruse juba sel momendil, kui see „plaan“ oli vaevalt eos, kui „plaani“ autorid ise vaevalt kujutlesid selle piirjooni, ja paljastanud selle, alustas marulist rünnakut menševike organisatsioonilise lodevuse vastu, koondades praktikute kogu tähelepanu sellele küsimusele. Sest küsimuses oli partei olemasolu, partei elu või surm.“

Lenin liitis partei kokku — ta tuli võitlusest välja võitjana. Lenini plaani võit „rajas vundamenti sellele monoliitsele ja

¹ Lenin, Teosed, k. XXVIII, lk. 389, 398.

karastatud kommunistlikule parteile, millele võrdset pole kogu maailmas¹.

Seljataga olid aastad visa ja ägedat võitlust partei eest „ökonomistidega“ ja menševikega. Selle võitluse tules töötas Lenin välja bolševistliku partei ideoloogilised ja organisatsioonilised alused, kasvatas hoolega tema kaadreid. Lenin ja partei läbisid ägeda kriisi ajajärgu. „Iga kriis nõrgestab ühtesid, k a r a s t a b teisi“ — ütles Lenin. Selles kriisis karastusid bolševikud.

Ees olid uued raskused, uued katsumised, uus võitlus. Kännisel seisis 1905. aasta.

¹ J. Stalin, Leninist, lk. 5.

9. JAANUARIL 1905. aastal algas Venemaal revolutsioon.

Lenin nägi revolutsioonitormi lähenemist ammu enne Peterburi sündmuse. Juba 1904. aastal, kui algas Vene-Jaapani sõda, näitas Lenin, et see sõda, paljastades isevalitsuse kogu pehkinud oleku ja õõnestas selle võimu alused, mängib revolutsiooni kiirendaja osa. Ta arvestas, et tsaarivalitsuse kaotus selles röövsõjas nõrgestab tsarismi ja kõvendab revolutsiooni. Edasiste sündmuste käik kinnitas täielikult Lenini ettenägelikkust. Artiklis „Isevalitsus ja proletariaat“, mis oli trükitud ajalehes „Vperjod“ nr. 1, 23. detsembril 1904. aastal, kõneles Lenin otseselt mitte ainult eelseisvast, vaid ka juba „meil Venemaal alanud revolutsioonist“. Saanud teate Port-Arthuri vallutamisest jaapanlaste poolt, kirjutas Lenin mõni päev enne „verist pühapäeva“: „Port-Arthuri kapituleerimine on tsarismi kapituleerumise proloog“¹.

Algav Vene revolutsioon oli esimene revolutsioon pärast pika-aegset poliitilist reaktsiooni, mis valitses Euroopas Pariisi Kommuuni langemise ajast alates. Revolutsiooni algus kuulutas ette selle revolutsiooni hiiglaulatust, selle tõeliselt üldrahvalikku iseloomu. Keegi ei mõistnud nõnda sügavalt kui Lenin, et revolutsioon õpetab ja valgustab määratu suure kiirusega, et üks revolutsiooni päev kontsentreerib endas palju „rahuliku“ arengu aastaid. Lenin osutas korduvalt, et revolutsioon on suurim kool, kool mitte ainult massidele vaid ka parteile ja juhtidele. Ometi, kirjutas Lenin, seisneb ülesanne mitte ainult selles, et õppida revolutsioonilt, vaid ka selles, kas me suudame õpetada midagi ka revolutsioonile, vajutada temale proletaarse pitseri, et kindlustada sellega revolutsiooni tõelist võitu.

¹ Lenin, Teosed, k. VII, lk. 49.

Sündmused arenesid peadpööritava kiirusega. Niisugusel ajal tajus Lenin teravalt oma emigratsioonis viibimist. „On arusaadav,“ kirjutab Lenin ühes oma kirjutuses 9. jaanuari sündmuste puhul, „et meil siin Genfis sellest neetud kaugusest muutub ikka määratult raskemaks sündmustega sammu pidada. Kuni me aga oleme mõistetud piinlema selles neetud kauguses, me peame püüdma sündmustega sammu pidada, tegema kokkuvõtteid ja järeldusi, ammutama tänase ajaloo kogemustest õpetusi, mis kõlbavad kasutada homme teises kohas, kus täna veel „rahvas vaikib“, kus aga lähemas tulevikus sel või teisel kujul puhkeb revolutsiooni tulekahju.“¹

Ja Lenin valmistub aktiivselt tulevasteks revolutsioonilisteks võitlusteks. Lenin uurib innuga masside ajaloolist loomingu, võitluse ja organisatsiooni uusi vorme, mis tekivad massilises revolutsioonilises võitluses. Ikka uuesti ta „peab nõu“ Marxi ja Engelsiga, lugedes uuesti nende artikleid 1848. aasta revolutsiooni kohta, eriti relvastatud ülestõusu kohta, uurib Engelsi sõjalisi kirjutusi ja kirjandust uulitsalahingute ja barrikaadivõitluste kohta, eriti Pariisi Kommuuni perioodil. Ei ole ainustki suuremat ajalehte vene, inglise, saksa ja prantsuse keeles, mida Lenin ei jälgiks: isegi kodanlike ajalehtede informatsioonist mõistis tema paremini kui keegi teine koostada enesele õiget kujutlust revolutsiooni käigust.

Lenin seab põhiülesandeks — proletariaadi ja talurahva relvastamise, relvastatud ülestõusu ettevalmistamise ja organiseerimise, tööliste ja talupoegade revolutsioonilis-demokraatliku diktatuuri sisseseadmise.

Lenin tunneb muret, et partei ei jääks maha revolutsioonilistest sündmustest, oskaks haarata oma mõju alla ja juhtimisele uusi tööliste kihte ja kindlustaks proletariaadi täieliku klassiiseseisvuse.

1905. aasta veebruaris ilmub Lenini artikkel „Uued ülesanded ja uued jõud“, milles on esmakordselt formuleeritud bolševismi strateegiline põhiloosung kodanlik-demokraatlikus revolutsioonis: proletariaadi ja talurahva revolutsiooniline demokraatlik diktatuur. Lenin selgitab, et revolutsioon loob uued partei elu-

¹ Lenin, Teosed, k. VII, lk. 82—83.

tingimused ja uued masside kasvatamise meetodid. Ta piitsutab nende parteitegelaste inertsust ja konservatiivsust, kes on tardunud vanade, ringide töö meetodite juurde ning ei taha või ei oska üle minna uutele organisatsioonivormidele. Ta kutsub organiseerimistööst igakülgele arendamisele, revolutsioonilisele isetegevusele ja initsiatiivile, noorte jõudude julgele esiletõstmisele, kellel energia võib korvata poliitiliste kogemuste puudust. Ainult siis partei suudab täita proletariaadi avangardi osa. „Revolutsiooniline ajastu on sotsiaaldemokraatiale sama, mis sõjaaeg armeele,“ kirjutas Lenin. „Tuleb suurendada meie armee kaadreid, viia armee rahuaegseilt kontingentidelt üle sõjaaegseile, mobiliseerida tagavara- ja reservväelased, kutsuda lipu alla puhkusel olijad, korraldada uusi abikorpusi, salku ja teenistust. Ei tule unustada, et sõjas on vältimatu ja vajalik täiendada oma ridu vähem ettevalmistatud nekrutitega, asendada igal sammul ohvitsere lihtsõduritega, kiirendada ja lihtsustada sõdurite ülen-damist ohvitserideks.“¹

Lenin kiirustab III kongressi kokkukutsumist. Nüüd on see kahekordselt vajalik. Varem — enne revolutsiooni — oli kongressi peaaesandeks teha lõpp korraldeldusele ja desorganisatsioonile, mille parteitõesse olid toonud menševikud, likvideerida partei kriis. Nüüd kerkib esiplaanile partei revolutsioonialekse taktika väljatõötamise ülesanne. Lenin tegi energiliselt ettevalmistusi kongressiks: kirjutas tähtsamate resolutsioonide projektid, koostas kongressi tööde üldplaani ja reas artiklites („Sotsiaaldemokraatia ja ajutine revolutsiooniline valitsus“, „Proletariaadi ja talurahva revolutsiooniline demokraatlik diktatuur“ jt.) töötas välja kongressi taktikalised põhiküsimused.

1905. aasta aprillis algas Londonis VSDTP III kongress, tegelikult bolševistlik kongress. Menševikud kongressile ei tulnud, vaid korraldasid Genfis oma konverentsi. Lenin juhib otseselt kogu kongressi tööde käiku: juhatab seda, võtab aktiivselt osa komisjonidest (resolutsioonide väljatõötamise, mandaat- ja protokollikomisjonist), peab üksikasjalist istungite päevikut. Lenin esines peaaegu kõigi päevakorras olevate küsimuste puhul: Lenini ettekannete, esinemiste, repliikide ja ettepanekute üldarv on üle

¹ Lenin, Teosed, k. VII, lk. 148.

saja. Kõik tähtsamad kongressi poolt vastuvõetud resolutsioonid — relvastatud ülestõusust, ajutisest revolutsioonilisest valitsusest, suhtumisest talurahvaliidumisele — olid Lenini kirjutatud.

Lenini juhitud kongress kinnitas põhikirja § 1, parteiliikmeks kuulumisest, leninlikus redaktsioonis, töötas välja bolševike taktikalise joone, mis arvestas kodanlik-demokraatliku revolutsiooni täielikku võitu ja selle ülekasvamist sotsialistlikuks revolutsiooniks. Kongressi poolt vastuvõetud leninlikes resolutsioonides oli rõhutatud, et proletariaadil tuleb revolutsioonist kõige aktiivsemalt osa võtta, vallutada juhtiv osa revolutsioonis, luua liit talurahvaga ja isoleerida liberaalne kodanlus. Kongress näitas, et partei tähtsaimaks ülesandeks on relvastatud ülestõusu ettevalmistamine, organiseerimine ja läbiviimine, ja et ajutisest revolutsioonilisest valitsusest, mis on loodud võiduka ülestõusu tagajärjel, ja on selle organiks, võtab sotsiaaldemokraatia kindlaksmääratud tingimustel osa selleks, et lüüa kontrrevolutsiooni mitte ainult „alt“, väljaspoolt, vaid ka „ülalt“, valitsusest enesest. Kongress kuulutas, et partei ülesandeks on talurahva kõige energilisem toetamine kuni mõisamaade konfiskeerimiseni, ja püstitas revolutsiooniliste talurahvakomiteede viivitamatu organiseerimise loosungi.

Bolševistliku kongressi joon oli otsene vastand menševistlikule taktikale, mis toetas liberaalset kodanlust kui kodanliku revolutsiooni juhti.

Kongressi taktikalistes resolutsioonides üldistas Lenin masside revolutsioonilisi kogemusi. Ta vaatles tähelepanelikult tööliste ja talupoegade võitlust, eriti Kaukaasias. Siin omandas masside liikumine bolševike juhtimisel eriti laia ulatuse.

Lenini ettepanekul kongress võttis vastu resolutsiooni „Kaukaasia sündmuste puhul“, milles öeldi, et liikumine Kaukaasias on jõudnud juba üldrahvaliku ülestõusuni isevalitsuse vastu, ja anti kõrge hinnang partei Kaukaasia organisatsioonidele kui partei kõige paremale võitlusorganisatsioonidele. Kongress tegi Keskkomiteele ja kohalikele komiteedele ülesandeks asuda kõige energilisemalt ja kõige laialdasemalt levitama teateid olukorrast Kaukaasias, aga ka toetada õigeaegselt Kaukaasiat kõigi nende käsutuses olevate vahenditega.

Paljastades menševike demagoogiat, kes „ökonomitide“ järel püüdsid külvata vaenu ja usaldamatust partei liikmete — tööliste ja intelligentide vahele, tõstis Lenin esiplaanile tähtsaima ülesande: „kõvendada kõigi jõududega partei sidet tööliklassi massidega, tõstes ikka laiemaid proletaarlaste ja poolproletaarlaste kihte täielikule sotsiaaldemokraatlikule teadvusele, arendades nende revolutsioonilist sotsiaaldemokraatlikku isetegevust, hoolitsedes selle eest, et tööliste massist esile tõsta võimalikult suuremat arvu töölisi, kes oleksid suutelised juhtima liikumist ja partei organisatsioonide kohalike keskuste ja üldparteilise keskuste liikmetena.“¹

Lenin astus vihaselt välja inertsuse vastu, selle vastu, et ei taheta komiteedesse sisse tuua töölisi. „Ma ei võinud rahulikult istuda, kui kõneldi, et ei ole töölisi, kes kõlbaksid komiteeliikmeteks,“² ütles Lenin pahaselt. Ta nõuab tungivalt tööliste sisseviimist komiteedesse. „Tööliste sisseviimine komiteedesse“, kõneles ta kongressil, „on mitte ainult pedagoogiline, vaid ka poliitiline ülesanne. Töölistel on klassi-instinkt ja väikese poliitilise vilumuse juures tulevad töölistest üsna kiiresti kindlad sotsiaaldemokraadid. Ma pooldaksin väga seda, et meie komiteede koosseisus oleks iga 2 intelligendi kohta 8 töolist.“³ Need näpunäited said bolševismi organisatsioonilise poliitika aluseks.

Kongress valis Keskkomitee esotsas Leniniga. Juba Keskkomitee esimesel pleenumil kinnitati Lenin partei keskhäälkandja „Proletari“ (Proletaarlane) vastutavaks toimetajaks, — selle esimene number, III kongressile pühendatud Lenini artiklitega, ilmus 14. mail 1905. aastal.

Pärast kongressi tööde lõpetamist külastasid Lenin ja delegaadid, nagu ka pärast II kongressi, Marxi hauda. Siis algas laiali-sõitmine Londonist. Lenin pöördus tagasi Genfi.

Üheks tähtsaimaks ülesandeks pärast kongressi pidas Lenin kongressi taktikalise joone propageerimist ja menševike Genfi konverentsi otsuste arvustamist. Ta kirjutas „Teadaande VSDTP III kongressist“, esines rea artiklitega ja ettekannetega kong-

¹ Lenin, Teosed, k. VII, lk. 283.

² Samas, lk. 284.

³ Samas, lk. 282.

ressi üle. Bolševike taktikast õige informatsiooni andmiseks Lääne-Euroopa töölistele organiseeris Lenin „Teadaande“ ja tähtsamate kongressi otsuste väljaandmise saksa ja prantsuse keeles.

Bolševistliku taktika geniaalse põhjenduse ja menševike taktika hiilgava arvustuse andis Lenin oma ajaloolises raamatus „Sotsiaaldemokraatia kaks taktikat demokraatlikus revolutsioonis“ (ilmus 1905. aasta juulis). Lenin näitas selles, et revolutsiooni — selle iseloomu, selle kandvate jõudude, selle perspektiivide, proletariaadi osa ja ülesannete — bolševistlik ja menševistlik hinnang erinevad üksteisest põhjalikult. Menševistliku taktika aluseks on hirm revolutsiooni võimaliku võidu ees, proletariaadi allutamise püüe kodanluse juhtimisele: see on — revolutsiooni reetmise taktika. „Minnes võitlusse,“ kirjutas Lenin, „me peame soovima võitu ja oskama näidata õiget teed võidule.“¹

„Lenini suurim teene Vene revolutsioonile seisneb selles,“ ütleb seltsimees Stalin, „et ta paljastas juurteni menševike ajalooliste paralleelide tühisuse ja menševistliku „revolutsiooni skeemi“ kogu hädaohu, mis andis tööliste ettevõtte kodanlusele õgimiseks.“² Lenini raamatus antud vene menševike taktika hävitav kriitika oli ühtlasi ka rahvusvahelise oportunisti kriitikaks.

Loova marksismi tõelise väljendajana purustab Lenin julgesti vanad, šabloonilised kujutlused kodanlikust revolutsioonist ja proletariaadi taktikast, mis valitsevad II Internatsionaali parteides. Lähtudes marksismi olemusest, üldistades rahvusvahelise töölisliikumise ja Vene revolutsiooni kogemusi, kujundas Lenin uue revolutsioonilise teooria, proletariaadi uue taktika revolutsioonis.

Marx ja Engels olid andnud proletariaadi hegemoonia idee põhivisandid. Lenin, lähtudes nendest visanditest, töötas välja harmoonilise õpetuse proletariaadi hegemooniast revolutsioonis, arendas taktikalise põhiteesi proletariaadist kui kodanlik-demokraatliku revolutsiooni juhust.

¹ Lenin, Teosed, k. VIII, lk. 63.

² J. Stalin, Leninist, lk. 8.

Oma raamatus „Kaks taktikat“ põhjendas Lenin igakülgset võimalust, et proletariaat võib saada kodanlik-demokraatliku revolutsiooni juhtijaks, sest proletariaat on kõige eesrindlikum ja ainus järjekindlalt revolutsiooniline klass, tal on oma, kodanlusest sõltumatu poliitiline partei ja oma võitluses sotsialismi eest ta on huvitatud selle revolutsiooni lõpuleviimisest, tsarismi kukutamisest. Selleks et proletariaat saaks tegelikult revolutsiooni juhiks, tuleb tal võita enda poole talurahvas ja isoleerida liberaalne kodanlus. Sellega, et Lenin esitas ja põhjendas proletariaadi hegemoonia idee kodanlik-demokraatlikus revolutsioonis, andis ta ühtlasi marksistlikule parteile uue taktikalise orientatsiooni selles revolutsioonis, mis põhjalikult erineb orientatsioonidest, mis seni olid olemas marksistlikus arsenalis.

Lenin töötas hoolega läbi revolutsiooni võitu tagavate vahendite küsimuse. Ta tõestas, et revolutsiooni otsustava võidu saavutamise tähtsaimaks vahendiks on rahva relvastatud ülestõus. Ta andis loosungid, mis vallandavad masside revolutsioonilise initsiatiivi, mis organiseerivad masse ülestõusuks: poliitilise massistreigi loosungi, loosungid 8-tunnise tööpäeva viibimatuks revolutsiooniliseks teostamiseks linnas ja demokraatlike uuenuduste viibimatuks teostamiseks maal, revolutsiooniliste talurahvakomiteede viibimatu organiseerimise ja tööliste relvastamise loosungi. Ta põhjendas ajutise revolutsioonilise valitsuse moodustamise vajadust rahva võiduka ülestõusu tulemusena ja näitas, et revolutsiooni otsustava võidu huvides tsarismi üle peab see valitsus olema mitte midagi muud kui proletariaadi ja talurahva revolutsiooniline demokraatlik diktatuur. Lenin kujundas uue taktikalise relva proletariaadile, uued vahendid masside revolutsiooniliseks mobiliseerimiseks, mis varem olid tundmatud marksistlikele parteidele.

Kutsudes proletariaati kõige otsustavamale ja ennastsalgavamale võitlusele demokraatliku revolutsiooni võidu eest, rõhutas Lenin, et sellega ei piirdu tööliklassi ülesanded. Ta esitas pildi Vene revolutsiooni võimsast hoost, näitas, et demokraatlik ja sotsialistlik revolutsioon on ühe ahela kaks lüli; et demokraatlike ülesannete täitmise järel peab algama võitlus juba sotsialistliku revolutsiooni eest. Lenin töötas välja õpetuse kodanlik-

demokraatliku revolutsiooni ülekasvamisest sotsialistlikuks revolutsiooniks. Ta tõi uuesti päevavalgele II Internatsionaali oportunistide poolt unustusehõlma jäetud Marxi geniaalsed mõtted permanentsest revolutsioonist ja talurahva revolutsioonilise liikumise ühendamisest proletaarse revolutsiooniga. Neid Marxi mõtteid arendas Lenin edasi ja lõi uue, harmoonilise sotsialistliku revolutsiooni teooria. Selle teooria põhjal peab proletariaadi hegemoonia kodanlikus revolutsioonis proletariaadi ja talurahva liidu puhul üle kasvama proletariaadi hegemooniaks sotsialistlikus revolutsioonis proletariaadi ja teiste töötavate, ekspluateeritavate masside liidu puhul, proletariaadi ja talurahva demokraatlik diktatuur peab aga ette valmistama pinna proletariaadi sotsialistlikule diktatuurile.

Uus Lenini loodud revolutsiooniteooria sisaldab eneses juba põhielemente õpetusest, et on võimalik sotsialismi võit ühel maal eraldi.

Teose „Sotsiaaldemokraatia kaks taktikat demokraatlikus revolutsioonis“ tähtsus on hindamatu.

„Selle Lenini teose ajalooline tähtsus seisneb eelkõige selles, et ta ideeliselt purustas menševike väikekodanliku taktikalise seisukoha, relvastas Venemaa tööliklassi kodanlik-demokraatliku revolutsiooni edasiarendamiseks, uueks pealetungiks tsaris-
mle ja andis vene sotsiaaldemokraatidele selge perspektiivi kodanliku revolutsiooni ülekasvamise vajadusest sotsialistlikuks revolutsiooniks.

Kuid Lenini teose tähtsus ei piirdu sellega. Tema äraarvamatu suur tähtsus seisneb selles, et ta rikastas marksismi uue revolutsiooniteooriaga ja pani aluse sellele bolševistliku partei revolutsioonilisele taktikale, mille abil meie maa proletariaat 1917. aastal saavutas võidu kapitalismi üle.“¹

Kõigis oma sõnavõttudes kaitses ja selgitas Lenin järjekindlalt bolševistlikku strateegilist plaani. Artiklis „Sotsiaaldemokraatia suhtumine talurahvaliidumisele“ kirjutas ta: „Demokraatlikust revolutsioonist me alustame kohe üleminekut ja just vastavalt meie jõule, teadliku ja organiseeritud proletariaadi jõule, alustame üleminekut sotsialistlikule revolutsioonile. Meie oleme per-

¹ „ÜK(b)P Ajalugu, Lühikursus“, Moskva 1943, lk. 64.

manentse revolutsiooni poolt. Meie ei jää peatuma poolele teele.¹

Töölise revolutsiooniline võitlus võttis ikka teravama, poliitilisema iseloomu. Majanduslikest streikidest ja solidaarsusestreikidest hakkasid töölised üle minema poliitilistele streikidele ja demonstratsioonidele. Sagenesid rahva relvastatud kokkupõrked politsei ja sõjaväega. Eriti visa iseloomu kandis Ivanovo-Voznessenski töölise süvine streik, mis kestis peaaegu kaks ja pool kuud. Selle streigi ajal moodustasid Ivanovo-Voznessenski töölised Volinike Nõukogu, mis oli tegelikult üks esimesi töölise saadikute nõukogusid.

Töölise poliitilised streigid virgutasid üles kogu maa. Linna järel hakkas tõusma küla. Kevadest peale algasid talurahva rahunused, mis võtsid laia ulatuse Kesk-Venemaal, Volgamaadel ja Taga-Kaukaasias, eriti Gruusias.

Töölise ja talurahva liikumine ning rida Vene vägede kaotusi Vene-Jaapani sõjas avaldasid oma mõju sõjaväele. Tsarismi tugi lõi vankuma. 1905. aasta juunis puhkes ülestõus Musta mere laevastiku soomuslaeval „Potjomkin“. See oli esimene massiline revolutsiooniline väljaastumine sõjaväes ja laevastikus, esimene tsaari suure sõjaväeosa üleminek revolutsiooni poole.

Revolutsiooniliste sündmuste mõjul hakkas ka kodanlus ennast liigutama. Ta kartis revolutsioonilist rahvast, otsis kokkulepet tsaariga revolutsiooni vastu ja nõudis väikesi reforme „rahva jaoks“, et „rahustada“ rahvast, lõhestada revolutsiooni jõude ja oheldada revolutsiooni.

Tsaarivalitsus jätkas töölise ja talupoegade mahasurumist metsiku julmusega. Kuid repressioonide kõrval hakkas ta tarvitama ka laveerimise poliitikat: ühelt poolt ässitas ta Venemaa rahvaid teineteise vastu, teiselt poolt — lubas kokku kutsuda „esinduskogu“ Zemski sobori või Riigiduuma kujul.

Lenini artiklitest, mis ilmuvad ajalehes „Proletari“, saab partei teadusliku marksistliku analüüsi revolutsiooni käigust, selle edasise arengu hiilgavaid ennustusi, täpseid ja selgeid loosungeid, põhjalikke direktiive ja näpunäiteid. Oma „Genfi kaugusest“ jälgib Lenin teraselt kõigi klasside käitumist revolutsioonis.

¹ Lenin, Teosed, k. VIII, lk. 186.

Lenin näitab liberaalse kodanluse ebajärjekindlust, omakasu-püüdlikkust, argust, reetlikku käitumist; ükski liberaalide samm ei jäänud varjule tema terase silma eest. Lenini artiklid kadettide vastu on selge süüdimõistev otsus nendele kontrrevolutsionääridele, kes katavad ennast võltsdemokratismiga. „Proletariaat võitleb, kodanlus hiilib võimu juurde“ — nõnda ise-loomustab ta töölisklassi ja liberaalse kodanluse taktikat revolutsioonis.

Lenin piitsutab vihaselt menševikke, kes olid kokkunud Vene revolutsiooni hoost ja rahva võidust. „Kas monarhistliku kodanluse sabas või revolutsioonilise proletariaadi ja talurahva eesotsas?“ — selles oma artikli pealkirjas formuleerib Lenin menševistliku ja bolševistliku taktika sügava põhimõttelise vastandlikkuse. Lenin nõuab kohalikelt parteitegelastelt võitluse kõvendamist menševike vastu. Stalini antud tabavad hoobid menševismile kutsuvad esile tulise heakskiidu Lenini poolt. Ta palub endale kiiresti saata Stalini brošüüri „Parteilisi lahkelisid riivates“, mis ilmus 1905. aasta suvel Kaukaasias. Ta mainib „kuulsa „teadvuse väljastpoolt sissetoomise“ küsimuse suurepärast käsitust“ Stalini artiklis „Vastus „Sotsiaaldemokraadile““.

Lenin suunas bolševike kogu tegevust. Tema esitatud relvastatud ülestõusu, revolutsioonilise armee loomise, ajutise revolutsioonilise valitsuse moodustamise loosungites sai partei võitlussihtide ja -vahendite kokkusurutud ja selge formuleeringu.

Visalt ja süstemaatiliselt tegi Lenin ettevalmistusi relvastatud ülestõusuks: organiseeris energiliselt relvade ostmist ja toimetamist Venemaale, saatis inimesi tihedaid sidemeid looma ülestõusnud soomuslaevaga „Potjomkin“, õpetas parteid sellest ülestõusust õpetust võtma, näidates, et see püstitas praktiliselt revolutsioonilise armee loomise küsimuse. „Revolutsiooniline armee on tarvilik sellepärast,“ kirjutas Lenin, „et suuri ajaloolisi küsimusi saab otsustada ainult jõuga, aga jõu organiseerimine kaasaeelses võitluses tähendab sõjalist organiseerimist.“¹

Parteitegelastelt nõudis Lenin tungivalt, et nad õpiksid tõsiselt sõjaasjandust ja töötaksid kõige energilisemalt sadade ja

¹ Lenin, Teosed, k. VII, lk. 383.

tuhandete võitlussalkade moodustamiseks. Oma kirjas 5. oktoobrist 1905. a. Võitluskomiteele VSDTP Peterburi komitee juures arvustas Lenin teravalt selle tööd ja koostas Võitluskomitee tegevuse konkreetse plaani. „Minge noorsoo juurde...“ õpetas Lenin. „Asutage kohe võitlusdružinasi igal pool ja kõikjal, ja eriti üliõpilaste ja tööliste seas jne. jne. Organiseeritage kohe salgad 3 kuni 10, kuni 30 jne. inimesest. Nad relvastugu kohe ise, kuidas keegi saab, kes revolvriga, kes pussiga, kes petrooleumise kaltsuga süütamise otstarbeks jne. Need salgad valigu kohe endale juhatajad ja astugu võimalust mööda s i d e m e s s e Võitluskomiteega Peterburi Komitee juures... 5—10 inimest käigu nädala jooksul läbi sajad tööliste ja üliõpilaste ringid, tungigu igale poole, kuhu aga võimalik, ja esitage igal pool selge, lühike, otsekohene ja lihtne plaan: moodustage kohe salk, relvastuge millega saate, töötage kõigest jõust, meie aitame teid, millega suudame, kuid ärge oodake meilt, töötage ise... Salgad peavad aga kohe alustama sõjalist õppust viivitamatutes operatsioonides, aga kohe.“¹

Lenin kiirustas sõjalise ülestõusu ettevalmistusi, sest ta nägi, et see ülestõus läheneb suureneva kiirusega. Ta taotles visalt, et ülestõus ei tabaks parteid ootamatult.

Geniaalse läbinägelikkusega nägi Lenin ette revolutsiooni edasiarenemise käigu. Kolm päeva enne tsaari 6. augusti Duuma seaduse avaldamist esineb Lenin artikliga „Bulõgini duuma boikott ja ülestõus“, kus ta annab selge plaani poliitiliseks kampaaniaks: Riigiduuma aktiivne boikoteerimine relvastatud ülestõusu loosungi all. See ülisuur poliitiline kampaania, mille bolševikud teostasid Lenini juhtimisel, lõppes ajaloolise võiduga. Revolutsioonikeeris pühkis minema Bulõgini duuma. 1905. aasta oktoobris puhkes poliitiline üldstreik, võitlustules tekkisid Nõukogud. Lenin nägi ette, et tsarism asub järeleandmistele, hakkab revolutsiooni lämmatamise sihiga manööverdama. Mõni tund enne teate jõudmist Genfi tsaari 17. oktoobri manifesti kohta kirjutas Lenin: „Tsarism ei suuda ena m võita — revolutsioon ei suuda veel võita.“² Rahva petmiseks lubab

¹ Lenin, Teosed, k. VIII, lk. 325—326.

² Samas, lk. 351.

tsarism arvatavasti anda konstitutsiooni; proletariaadi ülesanne on — saavutada seda, et revolutsioon hüppaks üle sellest tsari antud konstitutsioonist, tõuseks astme kõrgemale — isevalitsuse kukutamisele relvastatud ülestõusu teel.

Revolutsioonilained tõusid üha kõrgemale. Ikka raskemaks muutus kaugelt sammu pidada sündmuste keerisega, juhtida parteid. Lenin kippus Venemaale. Juba 1905. aasta kevadel unistas ta oma artiklites sellest ajast, millal ta võib kõnelda töölistega ja talupoegadega tuhandepealistel rahvakoosolekutel. Oktoobri üldstreigi hoos kirjutas Lenin: „Meil Venemaal on tore revolutsioon, jumala eest! Loodame varsti tagasi pöörduda — selle poole liigub asi hämmastava kiirusega.“¹ Ta valmistub energiliselt kodumaale tagasipöördumiseks. Gorki kaastegevusel organiseerib ta legaalse bolševistliku ajalehe „Novaja Žizn“ (Uus Elu) väljaandmise Peterburis. Ja viimaks, 1905. aasta oktoobri lõpul, sõidab ta Genfist Venemaale.

Stokholmis, kus tal tuli mõned päevad peatuda, kirjutas Lenin artikli „Meie ülesanded ja Tööliste Saadikute Nõukogu“. See Lenini programmartikkel ei näinud omal ajal päevavalgust, see leiti ja avaldati esmakordselt alles 35 aastat hiljem, 1940. aastal. Tööliste Saadikute Nõukogudes, mis olid loodud proletaarsete masside revolutsioonilise loominguna, nägi Lenin otsekohe uue võimu organite idu, rahva revolutsiooniliste elementide diktaatori organite idu. Ta hindas Nõukogusid kui ajutise revolutsioonilise valitsuse loodet, kui kasvava ja valmiva ülestõusu organit. Selgesti kindlaks määranud partei ja Nõukogude, Tööliste Saadikute Nõukogude ja laiade rahvamasside vastastikused suhted, püstitas Lenin ühiste Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogude organiseerimise ülesande, ülesande kogu rahva koondamiseks Nõukogude kui poliitiliselt juhtiva revolutsioonilise keskuse ümber. Lenin kutsus üles viivitamatult moodustama ajutist revolutsioonilist valitsust, mille programmiks peab olema: täieliku poliitilise vabaduse teostamine tegelikult, tõeliselt üldrahvaliku Asutava Kogu kokkukutsumine, rahva relvastamine, rõhutud rahvustele viibimata tõelise ja täieliku poliitilise vabaduse andmine, kaheksatunnise tööpäeva kindlustamine, kogu

¹ Lenin, Teosed, k. VIII, lk. 319.

maa minek talurahva kätte. See valitsus pidi kutsuma rahva ülestõusule.

Niisugune oli proletaarse partei konkreetne tegevusprogramm, mille Lenin välja arendas Venemaal sõidu eel.

1905. aasta novembri alguses jõudis Lenin pärast mõneaastast emigratsiooni tagasi Peterburi. Hoolimata tsaari poolt annetatud „vabadustest“ pidi ta ennast varjama politsei eest. Lenini legaalselt elama asumise katse tagajärjeks oli see, et tema korterit ümbritses kohe kari nuhke, ja seepärast ta läks põranda alla, vahetades tihti passe, korterit, kolides mitmel korral Peterburist Soome, kus oli suhteliselt vähem ohtlik.

Kohe pärast Peterburi jõudmist võttis Lenin osa legaalse päevalehe „Novaja Žizn“ toimetuse bolševistliku osa istungist, kus määrati kindlaks uus toimetuse koosseis ja töötati välja tööplaan. Seejärel toimus Lenini osavõtul partei Keskkomitee istung, millel kinnitati üleskutse partei organisatsioonidele partei kongressi kokkukutsumisest. Mõne päeva pärast esines Lenin Tööliste Saadikute Nõukogus lokaudi küsimuse kohta, mis kapitalistide poolt oli välja kuulutatud vastuseks tööliste omavolilisele kaheksatunnise tööpäeva sisseviimisele vabrikutes ja tehastes. Nõukogu Täitevkomitee võttis vastu Lenini esitatud resolutsiooni.

Päevad möödusid pinevas töös igapäevases otseses läbikäimises parteiorganisatsioonidega: osavõtt Keskkomitee ja Peterburi komitee istungitest, esinemised parteikoosolekutel ja nõupidamistel, kohtamised ja vestlused kõigist Venemaa nurkadest kohalesõitnud parteitegelastega. Lenin võttis otseselt osa relvastatud ülestõusu ettevalmistamisest. Novembri lõpul toimus Keskkomitee istung, kuhu oli kutsutud Gorki informeerima Moskva tööliste meeleoludest. See oli Lenini ja Gorki esimene kohtamine.

Kohe võttis Lenin enda kätte ajalehe „Novaja Žizn“ juhtimise. 10. novembril ilmub tema esimene artikkel — „Partei reorganiseerimisest“. Lenin kutsub üles parteitöö otsustavale ja julgele reorganiseerimisele ühenduses muutunud tingimustega: säilitades partei konspiratiivset aparaati tuleb kõige laiemas ulatuses kasutada tööliklassi poolt kättevõidetud legaalseid võimalusi. Põrandaalustes tingimustes ei saanud partei organisatsioone

ehitada valitavuse alusel, nüüd on tarvis nendesse sisse viia valitavuse põhimõte, korraldada nad demokraatliku tsentralismi alusel.

Kaks päeva hiljem, 12. novembril, ilmub teine artikkel — „Proletariaat ja talurahvas“. Selles tähistas Lenin üldjoontes töölisklassi ja talurahva ülesanded revolutsioonis ja nende võitlusliidu kindlustamise. Talurahvas tahab maad ja vabadust. Töölisklass peab kogu jõuga toetama revolutsioonilist talurahvast. Kuid sellega ei lõpe võitlus. Talupoegadele tuleb otse öelda, et maa minek nende kätte ja poliitiline vabadus ei kaota veel kapitali võimu ega masside viletsust. „Nõnda siis,“ kirjutas Lenin, „teadlike tööliste punane lipp tähendab esiteks seda, et meie toetame kõigi jõududega talurahva võitlust täieliku vabaduse ja kogu maa eest; teiseks tähendab see seda, et meie ei peatu sellel, vaid läheme edasi. Meie peame peale võitluse maa ja vabaduse eest ka võitlust sotsialismi eest.“¹

Lenini artiklid ajalehes „Novaja Žizn“ olid juhtnööriks partei igapäevases töös.

Bolševistlike organisatsioonide tegevus töölisklassis omandas üha laiemat ulatust. Bolševikud hakkasid tungima ikka sügavamale külasse, looma tugipunkte armees ja laevastikus.

1905. aasta detsembri algul sõitis Lenin Tamperele (Soomes) bolševike esimesele konverentsile. Lenin ja Stalin kohtasid siin esmakordselt. Nad töötasid koos Riigiduumat käsitleva resolutsiooni väljatöötamise komisjonis.

Lenin esines kahe ettekandega — käesolevast momendist ja agraarküsimusest. „Need olid innustavad kõned, mis viisid kogu konverentsi tormilisse vaimustusse,“ meenutab seltsimees Stalin. „Erakordne veenmisjõud, argumentatsiooni lihtsus ja selgus, lühikesed ja kõigile arusaadavad laused, poosi puudumine, mõjuavaldamist taotleivate peadpöörivate žestide ja efektsete väljenduste puudumine — kõik see eraldas meeldivalt Lenini kõned tavaliste „parlamendi“ oraatorite kõnedest.

Kuid mind köitis siis mitte Lenini kõnede see külg. Mind köitis see loogika võitmatu jõud Lenini kõnedes, mis natuke kuivalt, kuid see-eest põhjalikult vallutab auditooriumi, elektri-

¹ Lenin, Teosed, k. VIII, lk. 384.

seerib selle aegamisi ja siis, nagu öeldakse, vangistab selle meeled täielikult.¹

Konverents, mis langes ühte Moskvas algava relvastatud ülestõusuga, lõpetas Lenini nõuandel kiiresti oma töö ja delegaadid sõitsid kohtadele laiali, et ülestõusust isiklikult osa võtta.

Esimestena alustasid relvastatud võitlust Moskva töölised, keda juhtis Moskva Tööliste Saadikute Nõukogu bolševikega eesotsas. Seitsemendal detsembril algas Moskvas poliitiline streik, üheksandal ilmusid esimesed barrikaadid. 9 päeva pidas mõni tuhat relvastatud töölise kangelaslikku võitlust. Alles Peterburist, Tverist ja läänepiirilt toodud polkudega suutis tsarism ülestõusu maha suruda. Ülestõusu juhtivad organid olid just võitluse eelpäeval osalt areteeritud, osalt isoleeritud. Relvastatud ülestõus muutus üksikute rajoonide ülestõusuks, mis olid omavahel eraldatud ja pirdusid peamiselt kaitsega.

Relvastatud ülestõusust oli haaratud ka rida teisi linnu ja rajooni. Ülestõusud olid Krasnojarskis, Motovilihhhas (Perm), Novorossiiskis, Sormovos, Sevastopolis, Kroonlinnas. Relvastatud võitluseks tõusid ka Venemaa rõhutud rahvad. Peaaegu kogu Gruusia oli ülestõusust haaratud. Suur ülestõus toimus Ukrainas, Donbassis. Visa iseloom oli võitlusel Lätis. Kuid kõik need ülestõusud, nagu Moskvaski, suruti tsarismi poolt maha ebainimliku julmusega.

Detsembri relvastatud ülestõus lõppes kaotusega. Algas pööre revolutsiooni järkjärgulise taandumise suunas.

Võitlus bolševike ja menševike vahel puhkes uue jõuga. Menševikud hakkasid kutsuma töölisi võitluse lõpetamisele, väites, et ülestõusu mahasurumisega on revolutsioon lõppenud. Ei, vastas Lenin nendele, revolutsioon ei ole lõppenud, see kestab: me ei pea mitte relvadest loobuma, vaid need veel otsustavamalt ja energilisemalt kätte haarama! Tuleb pidada otsustavat võitlust „konstitutsiooniliste illusionide“ vastu, mida levitavad kadetid, sotsialistid-revolutsionäärid ja menševikud. Bolševikud kuulutasid välja I Riigiduuma aktiivse boikoteerimise.

Menševik Plehhanov ütles pärast ülestõusu mahasurumist: „Ei oleks pidanud haarama relvi.“ Ta võrdles oma seisukohta

¹ J. Stalin, Leninist, lk. 20.

Marxi seisukohaga 1871. aastal. Lenin tungis ägedalt Plehhanovile kallale. Miks siis Plehhanov ei peaks ennast võrdlema Marxiga, — ironiseeris Lenin. Eks ju Plehhanov ütelnud end argpükslikult ja renegaatlikult lahti Moskva tööliste kangelaslikust ülestõusust, Marx aga tervitas vaimustusega Pariisi tööliste ajaloolist initsiatiivi, kes olid valmis „ründama taevast“. Eks Plehhanov ju pühendanud detsembrile „teose“, mis on saanud peaaegu kadettide evangeeliumiks, Marx aga kirjutas teose, mis seni on parimaks juhiseks võitluses „taeva“ eest. „Venemaa tööliklass“, kirjutas Lenin, „on juba kord tõestanud ja tõestab veel korduvalt, et ta on suuteline ründama taevast“.¹

Lenin esitas parteile ülesande: teha revolutsiooni esimese aasta kokkuvõtted, uurida läbi oktoobri-detsembri võitluste kogemused. Ta asus nende kokkuvõtete kõige tähelepanelikumale, terasemale uurimisele. Lenin kirjutas paljudes oma artiklites: oktoobri-detsembri periood näitas, millised kolossaalsed revolutsioonilise energia tagavarad peituvad töölikklassis; detsembriülestõusu õppetunnid meenutasid veel kord, et ülestõus on kunst ja selle kunsti peareegel on — meeletult julge, kindlalt otsustav pealetung.

Oktoobri-detsembri võitluste kogemused üldistas Lenin oma tuntud töös „Kadettide võit ja töölispartei ülesanded“ (kirjutatud 1906. aasta märtsis). Lenin suunas oma terava löögi „revolutsiooni hauakaevajate“, kadettide ja nende järelekiitjate, menševike vastu. Kaitstes Marxi ideed proletariaadi diktatuurist, rikastas Lenin seda Vene esimese revolutsiooni kogemustega. Menševistlik-oportunistlikule hinnangule Nõukogudest kui omavalitsuse organitest seadis Lenin vastu oma hinnangu Nõukogudest kui relvastatud ülestõusu organitest, kui uue revolutsioonilise võimu organite eost. 1920. aastal näitas Lenin, et „vaidlused Nõukogude tähendusest olid juba siis seotud diktatuuri küsimusega“².

Raamatus „Kadettide võit ja töölispartei ülesanded“ kirjutas Lenin: „Need organid loodi eranditult revolutsiooniliste rahvakihtide poolt, need loodi väljaspool igasuguseid

¹ Lenin, Teosed, k. X, lk. 367.

² Lenin, Teosed, k. XXV, lk. 433.

seadusi ja norme täiesti revolutsioonilisel teel omapärase rahvaloomingu produktina, vanadest politseikammitstest vabanenud või vabanemas oleva rahva isetegevuse tulemusena. Need olid lõppeks nimelt võimuorganid, hoolimata sellest, et nad olid algelised, stiihilised, vormitud, väljakujunenud oma koosseisult ja funktsioneerimiselt... need olid kahtlemata uue, rahva- või, kui tahate, revolutsioonilise valitsuse eod. Oma sotsiaalpoliitiliselt iseloomult oli see rahva revolutsiooniliste elementide diktatuur eos.¹

Kokkuvõtete tegemist revolutsiooni esimesest aastast dikteeris ka asjaolu, et ees seisis ühinemiskongress menševikega. Juba Tampere konverentsil, arvestades tööliste nõudmisi masside võitluse ühtse juhtimise jaluleseadmiseks, tegid bolševikud partei ühtsuse taastamise otsuse. Bolševikud tegid menševikele ettepaneku kokku kutsuda ühinemiskongress. Masside surve olid menševikud sunnitud selle ettepaneku vastu võtma. Kaitstes ühinemise vajadust, oli aga Lenin samal ajal bolševike ja menševike vaheliste lahkkelide varjamise vastu. Arvustades leppelasi, kirjutas Lenin juba 1905. aasta oktoobris Keskkomitee liikmetele: „Me ei tohi segada kahe osa ühendamise poliitikat mõlemate osade segiajamisega. Ühendama kaks osa oleme nõus. Segi ajama kaks osa — ei iialgi.“² Lenin nõudis, et bolševikud läheksid kongressile oma platvormiga kõigis revolutsiooni küsimustes, et töölised näeksid selgesti põhimõttelist erinevust bolševike ja menševike vahel, võiksid teadlikult valida nende vahel.

Selle sihiga töötas Lenin kongressiks välja bolševike taktikalise platvormi. 1906. aasta veebruaris-märtsis arutati Lenini juhtimisel seda platvormi mitmel parteinõupidamisel: alguses Kuokkalas (Soomes) „Vaasa“ suvilas, kuhu Lenin sel ajal oli sunnitud siirduma Peterburist; seejärel Moskvas, kus ühe sellise nõupidamise ajal Lenin ainult juhuslikult pääses areteerimisest, ja lõpuks Peterburis. Lenin võttis aktiivselt osa ägedast kongressielesest diskussioonist, esinedes menševistlike liidrite vastu arvukail parteikoosolekuil Peterburis.

¹ Lenin, Teosed, k. IX, lk. 116, 117.

² Lenin, Teosed, k. VIII, lk. 247.

Kongressiks ettevalmistudes pühendas Lenin erilist tähelepanu agraarküsimusele. Ta võttis osa agraarkomisjoni tööst ja kirjutas brošüüri „Töölispartei agraarprogrammi revideerimine“, milles ta kaitses ja põhjendas bolševistlikku teesi mõisamaade konfiskeerimisest ja kogu maa natsionaliseerimisest revolutsiooni võidu korral.

Enne ärasõitu välismaal toimuvale kongressile korraldas Lenin Peterburis bolševike-delegaatide nõupidamise. Seltsimees Vorosilov, kes oli Luganski organisatsiooni delegaadiks ja kes nägi Leninit siis esmakordselt, meenutab, millise sügava mulje jättis neisse see vestlus Leniniga. Pärast nõupidamisest osavõtjate aruandeid parteitööst kohtadel formuleeris Vladimir Iljitš kokkuvõetult üldise olukorra ja siirdus samas vestlemisele delegaatidega.

„Jutuajamisel Vladimir Iljitš naljatas palju ja naljade vahel esitas kord ühele, kord teisele kuhja mitmesuguseid tihti ootamatuid küsimusi. Teda huvitas otse kõik. Ta kuulas ühesuguse huviga jutustusi nii sellest, kuidas möödusid Riigiduuma valimised, kui ka menševike salasepitsustest, kadettidest, meie võitlusdružinadest, nende väljaõppest ja relvastusest, Luganski lähedal asuvate staniitsade kasakatest ja talupoegadest, kes võtsid ära mõisamaid jm. jm.

Mäletan praegugi, millise innuga Vladimir Iljitš haaras selle või teise teate, mis vastas tema mõtetele, kinnitas tema oletusi... Just äramineku eel kõneles Vladimir Iljitš kongressist ja meie (bolševistlikest) perspektiividest... Nüüd me nägime juba oma silmadega ja kuulsime seda, kes oli proletaarse revolutsioonilise partei tõeline ehitaja ja selle väsimatu kaitsja ning juht.

Me tundsim, et meie Lenin teab täpselt teid ja vahendeid revolutsiooni ja revolutsioonilise sotsiaaldemokraatia kaitsmiseks, kellele on osaks langenud suure vabadusliikumise juhtimine Venemaal.¹

1906. aasta aprillis toimus Stokholmis (Rootsis) VSDTP IV, „Ühinemis“-kongress. Kongressil teostus ainult formaalne ühinemine. Sisuliselt jäid bolševikud ja menševikud oma vaadete juurde, oma iseseisvate organisatsioonidega. Kongressil arenes bolševike ja menševike vahel äge võitlus. Lenin esines kõigi

¹ K. Vorosilov, Lenin, Stalin ja Punaarmee, 1934, lk. 103–104.

kongressi põhiküsimuste puhul: agraarprogrammi, momendi hinnangu ja proletariaadi klassiülesannete, relvastatud ülestõusu, Riigiduumale suhtumise ja organisatsiooniliste küsimuste puhul. Lenini juhtimisel võitlesid monoliitse salgana tema võitluskaaslased ja truud õpilased: Stalin, Kalinin, Vorošilov, Frunze, Šaumjan ja teised. Menševikel oli kongressil väike jõudude ülekaal. Bolševistlikud organisatsioonid olid pärast detsembri-ülestõusu purustatud ja kõik ei saanud delegaate kongressile läkitada. Menševikud viisid reas küsimustes läbi oma otsused.

Kuid Lenini meeleolu siiski ei langenud; ta oli kindlasti veendunud tulevases võidus menševike üle. „Seekord ma nägin Lenini esmakordselt võidetu osas,“ meenutab seltsimees Stalin. „Ta ei sarnanenud sugugi nende juhtidega, kes pärast kaotust meeleolul langeda lasevad ja virisevad. Vastupidi, kaotus muutis Lenini kontsentreeritud energia kehtaseks, kes vaimustas oma pooldajaid uutele lahingutele, tulevasele võidule. Ma kõnelen Leninile osaks saanud kaotusest. Aga mis kaotus see oli? Tarvitses vaadelda Lenini vastaseid, võitjaid Stokholmi kongressil — Plehhanovit, Axelrodi, Martovit ja teisi: nad sarnanesid väga vähe tõeliste võitjatega, sest Lenin oma halastamatu menševismi kriitikaga ei jätnud neile, nagu öeldakse, tervet kohta. Mäletan, kuidas meie, delegaadid-bolševikud, kogunedes kokku, vastasime Leninile, küsisime temalt nõu. Mõnede delegaatide kõnelustes tundus väsimust, troostitust. Mäletan, kuidas Lenin vastuseks sellistele juttudele surus salvavalt läbi hammaste: „Ärge virisege, seltsimehed, meie võidame kindlasti, sest meil on õigus.“ Virisevate intelligentide vihkamine, usk oma jõusse, usk võidusse — sellest kõneles siis meiega Lenin. Tundus, et bolševike kaotus on ajutine, et bolševikud peavad lähemas tulevikus võitma.

„Mitte viriseda kaotuse korral“ — see on see omapära Lenini tegevuses, mis aitas tihedalt koondada enese ümber lõpuni ustava ja oma jõusse uskuva armee.“¹

Lenin kutsus bolševikke otsustavale, avalikule ja halastamatu võitlusele menševike vastu, kongressi oportunistlike otsuste vastu, menševistliku Keskkomitee vastu. Kohe pärast kongressi

¹ J. Stalin, Leninist, lk. 20—21.

korraldas Lenin bolševike — kongressi delegaatide — nõupidamise. Lenini ettepanekul nõupidamine võttis vastu üleskutse parteile, milles oli antud bolševistlik hinnang kongressi tulemus-tele, paljastatud selle põhivead (menševike maa munitsipaliseerimise programmi vastuvõtmine, keeldumine võitlusest konstitutsiooniliste illusioonidega ja Riigiduumaa iseloomustamine parima vahendina rahva vabastamiseks tsarismist, 1905. aasta oktoobri-detsembri võitluste kogemuste hinnangu puudumine).

Pärast kongressi pöördus Lenin tagasi Peterburi. Siin ta elas kuni 1907. aasta jaanuarini, millal ta, varjates ennast politseinuhkide eest, asus uuesti Kuokkalasse „Vaasa“ suvilasse. Äärmiselt rasketes tingimustes, illegaalses olukorras, kolides ühest korterist teise, ööbides kord omaste, kord sõprade ja tuttavate juures, tegi Lenin väsimatult määratu suurt ja pinevat tööd. Ta esines partei ja tööliste koosolekutel, kirjutas artikleid ja brošüüre, juhtis vahetult partei-ajakirjandust ja bolševike tööd masside organiseerimisel. Selle aja jooksul kirjutas Lenin üle saja artikli ja brošüüri.

Hädaohust hoolimata esines Lenin 9. mail 1906. aastal Karpovi nime all Panini rahvamajas hiiglamiitingul. Seal oli töölisi kõigist Peterburi rajoonidest. Esinesid kõigi parteide esindajad. Viimasena võttis sõna Lenin. Ta paljastas kadettide kokkuleppepoliitika ivalitsusega, mida nad rahva kulul harrastasid. Läbirääkimised on kokkuleppe ettevalmistamine, — näitas Lenin, pidades silmas kadettide läbirääkimisi tsaari ministritega; kokkulepe — läbirääkimiste äriline lõpuleviimine. Revolutsiooni jõud on proletariaadi klassiteadvuse arengus, talurahva poliitilise teadvuse arengus. Kui sotsiaaldemokraat arvustab kadettide poliitikat, siis ta arendab seda teadvust, tugevdab revolutsiooni. Kui kadett uimastab rahvast oma jutlusega, siis ta tumestab seda teadvust, nõrgestab revolutsiooni. Seepärast on meie ülesanne, ütles Lenin, paljastada kadette, purustada nende mõju massidele. Tuleb rakendada kõik jõud selleks, et proletariaat etendaks ka revolutsiooni uue tõusu puhul võiduka revolutsioonilise armee juhi osa.

Lenini kõne jättis kustumatu mulje. „Pärast kadett Ogorodnikovi“, meenutab Krupskaja, „andis juhataja sõna K. rprovile. Seisins rahvahulgas. Iljits oli äärmiselt erutatud. Ta seisins minuti

vaikides, oli hirmus kahvatu. Kogu veri valgus tal südamesse. Ja kohe tundus, kuidas kõneleja erutus kandus üle auditooriumile. Ning järsku täitus saal käteplaksutamise mürinaga — parteilased tundsid ära Iljitši. Jäi meelde minu kõrval seisva töölise arusaamatu, erutatud nägu. Ta küsis, kes, kes see on? Keegi ei vastanud temale. Auditoorium tardus. Ebatavaline ülev meeleolu haaras kõiki koosolijaid pärast Iljitši kõnet, eelseisvast võitlusest kuni lõpuni mõtlesid sel minutil kõik.¹

Võtnud vastu Lenini ettepannud resolutsiooni, läksid töölised revolutsioonilisi laule lauldes tänavale.

Töölised ja revolutsioonilised talupojad taganesid pärast detsembriülestõusu pikkamööda, võitlustega. 1906. aasta suvel ja sügisel tugevnes revolutsiooniline võitlus uuesti. Uuesti tõusis poliitiliste streikide laine. Võttis hoogu talurahva võitlus mõisnike vastu. Kroonlinnas ja Sveaborgis toimusid madruste ülestõusud.

Bolševikud hakkasid uuesti välja andma oma legaalsed ajalehte (pärast „Novaja Žizni“ sulgemist tsaarivalitsuse poolt 1905. aasta detsembris). See ilmus mitmesuguste nimede all: „Volna“ (Laine), „Vperjod“ (Edasi), „Ehho“ (Kaja). Neid ajalehti toimetas Lenin. Oma artiklites paljastas ta I Riigiduumas töö faktide najal tsaarivalitsust ja kadette, näidates talupoegadele, et neil ei ole Duumalt midagi loota, ei maad ega vabadust. Ta ennustas, et tsaar ajab Riigiduumas laiali, ja arvustas teravalt menševikke kadettide toetamise pärast Riigiduumas. Terav võitlus tekkis menševike poolt toetatava kadettide loosungi „Duuma-ministeerium“ (s. t. Duuma ees vastutav ministeerium) ümber. Menševistliku Keskkomitee vastu astus välja bolševistlik Peterburi komitee Lenini juhtimisel. Lenin arvustas teravalt oportunistlikke loosungeid, mis olid esitatud menševistliku Keskkomitee poolt pärast I Riigiduumas laialiajamist 1906. aasta juulis. Menševike kõikumise ja kindlusetuse poliitikas paljastas Lenin tulevase likvidaatorluse eo, alatu taganemise tööliste oktoobri-detsembri kangelaslikust võitlusest.

Valimised II Riigiduumasse seadsid jällegi päevakorda Duumasse suhtumise küsimuse. Tõelise dialektikuna otsustab Lenin

¹ N. K. Krupskaja, Mälestusi Leninist, lk. 116—117.

selle küsimuse, lähtudes mitte abstraktseist kujutlusist; vaid konkreetsest olukorra analüüsist. I Duuma boikoteerimine, kuigi õonestas tunduvalt selle autoriteeti, ei suutnud ometi seda hävitada, sest boikott toimus juba revolutsiooni languse olukorras. Valimised teise Duumasse toimusid revolutsioonilise laine jätkuva mõõna tingimustes. Selles olukorras tuli kasutada Riigiduumat ja selle valimisi revolutsioonilise propaganda eesmärgil. 1905. aastal õpetas Lenin parteile revolutsioonilise pealetungi kunsti, nüüd ta õpetab parteile seda, kuidas õigesti ja organiseeritult taganeda, taganedes viimastena, et pärast jõudude kogumist asuda uuesti veel võimsamale pealetungile vaenlase vastu.

Menševikud pooldasid valimiskokkulepet kadettidega, kadettide toetamist Duumas. Bolševikud nõudsid partei täielikku iseseisvust valimiskampaanias ja „pahempoolse bloki“ taktikat valimistel ning Duumas eneses, s. t. kokkulepet nõndanimetatud tööparteidega kui linna ja maa demokraatliku väikekodanluse esindajatega.

Eriti terava iseloomu omandas võitlus menševike vastu Peterburis. VSDTP Peterburi organisatsiooni konverents 1907. aasta jaanuaris võttis Lenini ettekande järel vastu tema ettepanekud. Purukslöödud menševikud võtsid Keskkomitee toetusel, kus menševikud olid ülekaalus, tarvitusele desorganiseeriva ja lõhkuva tegevuse. Lenin näitas, kuidas menševikud tööliste häält tööliismasside seljataga kadettidele maha müüvad. Lenini brošüür „Valimised Peterburis ja 31 menševiku variseerikkus“ ja teised tema esinemised paljastasid menševikud täielikult. Menševistlik Keskkomitee andis Lenini parteikohtusse. See Keskkomitee otsus tekitas parteiorganisatsioonides pahameeletormi. Lenin esines kohtus terava paljastuskõnega: kohtumõistmise enese üle muutis ta kohtuots menševike ja menševistliku Keskkomitee üle. Lenin teatas otse ja avalikult, et oma teravate väljaastumistega menševike vastu on ta püüdnud „äratada massis vihkamist, vastikust ja põlastust nende inimeste vastu, kes on l a k a n u d olemast ühtse partei liikmed, kes on saanud poliitilisteks vaenlasteks, kes panevad valimiskampaanias jala taha meie sotsiaaldemokraatlikule organisatsioonile. N i i s u g u s t e poliitiliste vaenlaste suhtes ma pidasin siis — ja lõhe kordumise ning arenemise korral

pean edaspidigi alati — hävitavat võitlust.¹ Tundes ette oma täielikku kaotust, lõpetas menševistlik Kesk-komitee selle kohtuasja.

Reaktsiooni pealetung aina tugevnes. Lenin kindlustas energiliselt partei illegaalset aparati. Üha raskemaks muutus legaalse ajalehe regulaarne väljaandmine. 1906. aasta juulis sulges tsaarivalitsus legaalse bolševistliku ajalehe „Ehho“; augustist alates hakkasid bolševikud Lenini toimetusel uuesti välja andma illegaalset „Proletari“d“. Igas numbris ilmub Lenini artikleid.

1907. aasta veebruaris avati II Riigiduum. Opereerides konkreetsete faktidega selle tegevusest, paljastas Lenin „Proletari“ ja populaarse häälekandja „Vperjod“ veergudel, samuti ka bolševistlike legaalsetes ajalehtedes „Novõi Luts“ (Uus Kiir) ja „Naše Ehho“ (Meie Kaja) tsaarivalitsuse manöövreid, näitas, kuidas kadetid sobitavad tehinguid monarhiaga, reedavad ja müüvad maha rahva huvisid. Lenin ennustas, et isevalitsus ajab varsti laiali ka II Riigiduum, et mustsajalased valmistavad ette riigipööret. Kadettide loosungeid kordavate menševike oportunistlikule taktikale seadis Lenin vastu bolševistliku taktika, mis oli arvestatud nõnda, et eemaldada kadettidest väikekodanlik-demokraatlikke, esmajoones talupoeglikke elemente. Kannatlikult ja osavalt õpetas Lenin tööliissaadikuile tsaariduum revolutsioonilise kasutamise kunsti.

Koondanud visa võitlusega bolševike ümber parteiorganisatsioonide enamuse, taotleb Lenin parteikongressi kokkukutsumist ja valmistub aktiivselt selle vastu. Ta paljastab ja hülgab menševistliku loosungi „tööliskongressi“ kokkukutsumisest kui katse likvideerida parteid ja see ära sulatada väikekodanliku massi hulka.

1907. aasta aprillis-mais toimub Londonis VSDTP V kongress. Lenin koos teiste leninlastega pidas kongressil leppimatut võitlust menševike ja Trotski vastu, kes püüdis kokku klopsida oma tsentristlikku rühma. Lenini ettekande puhul vastuvõetud resolutsioonis suhtumisest kodanlikele parteidele andis kongress bolševistliku hinnangu kõigile neile parteidele, formuleeris bolševistliku taktika nende suhtes: halastamatu võitlus mustsaja-

¹ Lenin, Teosed, k. XI, lk. 221.

lastega ja oktoobristidega; otsustav kadettide paljastamine ja võitlus nende katsete vastu asuda talurahva etteotsa; nõndanimetatud rahva- või tööparteide (rahvasotsialistid, tööühm, sotsialistid-revolutsionärid) endi sotsialistliku maskiga varjamise katsete paljastamine ja võimalus sõlmida nendega üksikuid kokkuleppeid võtluseks tsarismi ja kadettide vastu, kuivõrra need parteid siis väljendasid linna ja maa väikekodanluse huvisid.

V kongress tähendas bolševike suurt võitu töölisliikumises. Kuid võit ei pannud Lenini pead pööritama. „Nägin siis Leninit esmakordselt võitja osas,“ meenutab seltsimees Stalin. „Tavaliselt paneb võit mõnedel juhtidel pea pööritama, teeb nad upsakaks ja uhkeks. Õige sageli hakatakse sellistel kordadel võitu pühitsema, loorberitel puhkama. Kuid Lenin ei sarnanenud sugugi selliste juhtidega. Ümberpöörduvalt, just pärast võitu muutus ta eriti valvsaks ja erksaks. Mäletan, kuidas Lenin siis visalt sisendas delegaatidele: „esiteks — võidust mitte vaimustusse sattuda ega upsakaks minna; teiseks — kindlustada oma võitu; kolmandaks — purustada vaenlane lõplikult, sest ta on ainult löödud, kuid kängeltki veel mitte purustatud.“ Ta naeris mürgiselt välja need delegaadid, kes kergemeelselt väitsid, et „nüüdsest peale on menševike laul lauldud“. Tal ei olnud raske näidata, et menševikel on süiski veel juuri töölisliikumises, et nendega on vaja osavalt võidelda, vältides igati oma jõu ülehindamist ja eriti vastase jõu alahindamist.

„Võidust mitte upsakaks minna“ — see on just see Lenini iseloomu omapärasus, mis aitas tal kainelt kaaluda vastase jõudu ja kindlustada parteid võimalike ootamatuste eest.“¹

Nagu Lenin ennustas, ajas tsaarivalitsus II Riigiduumale laiali, areteeris Duuma sotsiaaldemokraatliku fraktsiooni ja muutis valimisseadust, teostades nõndanimetatud kolmanda juuni riigipöörde. Tsarism jätkas pealetungi. Revolutsioon lõppes kaotusega.

Lenin märgib ära partei uued ülesanded seoses uue olukorraga. Ta materdab menševikke, kes on loobunud igasugusest revolutsioonilisest tööst ja kutsuvad parteid orgaaniliselt osa võtma Duumast blokis kadettidega. Samal ajal suunab ta oma kriitika

¹ J. Stalin, Leninist, lk. 21.

vaheda mõõga boikotistide (Kamenev, Bogdanov jt.) vastu, kes nõudsid Duuma boikoteerimist ja olid Duuma-tribüüni revolutsioonilise kasutamise vastu partei poolt.

1907. aasta juulis esines Lenin VSDTP Peterburi organisatsiooni konverentsil. „Ma olin Terijõel Piiteri konverentsil, kus otsustati Riigiduumasse suhtumise küsimust,“ kirjutab üks naisdelegaate oma seltsimeestele. „Kuulsin Leninit ja sattusin vaimustusse. Lenin on valimistest osavõtmise poolt... Meil tuli liidreid kuulata kohutavas olukorras: alguses koguneti trahteripidaja korterisse. — Lenin sai vaevalt alustada, kui tuli peremees ja ütles, et politsei ähvardab tema trahterit sulgeda. Siis läksime metsa. Konspiratsiooni huvides läksime ükshaaval, vihma aga valas nagu ämbrist, ei lasknud isegi resolutsiooni vastu võtta.“¹ Visa võitluse tulemuseks oli Lenini võit Piiteri konverentsil. Seejärel VSDTP III ja IV konverentsil 1907. aasta juulis ja novembris saavutas Lenin samuti oma joone võidu.

1907. aasta augustis sõitis Lenin Stuttgarti Rahvusvahelisele Sotsialistlikule Kongressile. Siin ta võtab aktiivselt osa võitlusest, mis arenes revolutsiooniliste ja oportunistlike elementide vahel. Koos Rosa Luxemburgi tegi ta ajaloolised „parandused“ militarismiga võitlemist käsitlevasse resolutsiooni, täpselt ja selgesti näidates, et töölisparteide ülesandeks on mitte ainult võitlus sõja puhkemise vastu, vaid ka sõja puhul tekkiva kriisi kasutamine sotsialistliku revolutsiooni huvides.

Kongressi ajal Lenin kutsus kokku pahempoolsete nõupidamise, et liita neid võitluseks II Internatsionaali oportunistide ja tsentristide vastu.

Stuttgardist pöördus Lenin tagasi Soome. Kuid siin viibimine muutus ikka ohtlikumaks. Lenin kolib Kuokkalast Oglbysse (väike jaam Helsingi lähedal), kus samuti ei võinud kaua peatuda. Tsaari nuhid otsisid Leninit; tsarism tahtis revolutsiooni juhiga arveid õiendada. Bolševistlik keskus tegi otsuseks Lenini välismaale asumise.

Soomest välja pääseda ei olnud kerge; sadamas laevale minekul ähvardas areteerimine. Siis läks Lenin öösi jääd mööda ühele saarele, et sealt laevale asuda. Jää oli ebakindel, ühes kohas see

¹ „Punane Arhiiv“, 1934, k. I (62), lk. 209—210.

hakkas kaduma jalge alt. Hiljem meenutas Lenin, et sel momendil ta mõtles: „Oh, küll tuleb rumalasti hukkuda.“ Nõnda õnnestus Leninil määratu suure riskiga elule pääseda 1907. aasta detsembris välismaale.

Algas Lenini teine, juba kestvam emigratsioon.

VI

25. DETSEMBRIL 1907. aastal jõudis Lenin Genfi. Raske oli Venemaalt tagasi pöörduda sellesse unisesse väikekoodanlikku linna. „Mul on niisugune tunne, nagu oleksin tulnud siia surema,“ ütles Lenin Genfi jõudmise päeval. „Kurb on, kurat võtku, jälle tagasi tulla neetud Genfi,“ kirjutas ta 1908. aasta jaanuaris, „aga midagi pole teha!“¹

Teine emigratsioon oli mitu korda raskem esimesest. Siis, XX sajandi alguses, tuli elada ja töötada revolutsiooni lähenemise olukorras. Teated Venemaalt kõnelesid töölisliikumise kasvust, marksistliku partei edukast ülesehitamisest, „Iskra“ võidust võitluses partei eest. Teissugune oli olukord teise emigratsiooni esimestel aastatel. Revolutsioon oli kaotanud, reaktsioon maksis revolutsionääridele julmalt kätte, politsei hävitas parteiorganisatsioone, massides ilmnnes väsimus, revolutsiooni kaasajooksikute, eriti intelligentsi seas oli palju reetmise, renegaatluse, revolutsioonist ja parteist alatu taganemise fakte.

Kuid reaktsiooniaastad ei murdnud Leninit, vaid ümberpöörduvalt, tema tahe muutus veel kindlamaks, veel visamaks ja leppimatumaks sai tema võitlus partei vaenlastega. Lenin oli täis usku tööliklassi jõusse, uue revolutsiooni paratamatusse. Juba esimeses artiklis pärast Genfi saabumist kirjutas Lenin: „Meie oskasime pikki aastaid töötada enne revolutsiooni. Mitte põhjuse ta kutsuti meid kivikõvadeks. Sotsiaaldemokraadid kujundasid proletaarse partei, kes ei kaota julgust esimese sõjalise pealetungi ebaõnnestumise pärast, ei kaota pead, ei satu avanüüridesse. See partei läheb sotsialismi poole, ei seo ennast ega oma saatust kodanlike revolutsioonide ühe või teise perioodi tulemusega. Just sellepärast ta ongi vaba kodanlike revolutsiooni“

¹ Lenini koguteos, XXVI, lk. 34.

sioonide nõrkadest külgedest. Ja see proletaarne partei sammub võidule.¹

Lenin asus kohe bolševistliku parteihäälekandja „Proletari“ välismaal väljaandmise organiseerimisele. Ränga reaktsiooni tingimustes nägi Lenin ajalehes tähtsaimat vahendit bolševistlike kaadrite koondamiseks, kokkuliitmiseks ja kasvatamiseks, nägi tähtsaimat tööriista partei ideeliseks ja organisatsiooniliseks ettevalmistamiseks uuele revolutsioonitõusule. Juba kuu aja pärast õnnestus korraldada „Proletari“ väljaandmist. Kuid üsna varsti puhkesid toimetuses, kuhu kuulusid Lenin, Dubrovinski ja Bogdanov, tõsised lahkkelid.

Reaktsiooni võidu olukorras tugevnesid marksismi „kriitikute“ katsed moonutada ja vassida revolutsioonilist teooriat. Kontrerevolutsiooni pealetung toimus ka ideoloogilisel rindel. Kodanliku ajakirjanduse veergudelt voolasid müstitsismi, pornograafia, dekadentsi ja religiooni sogased joad. Arvukad kodanlikud sulevedajad alustasid sõjakäiku marksismi vastu. Kodanluse agentuur töölisliikumises liitus reaktsiooni selle sõjakäiguga.

Mõned varem bolševikega liitunud literaadid (Bogdanov jt.), samuti rida menševistlikke kirjanikke alustasid marksismi, selle filosoofilis-teoreetiliste ja teaduslik-ajalooliste aluste „kriteerimist“. Marksistliku filosoofilise materialismi asendasid nad rafineeritud idealismiga, mõned nendest (nõndanimetatud „jumalatsijad“ ja „jumalaehitajad“) hakkasid jutlustama uue religiooni vajadust, tumestades töölishulkade teadvust usulise uimastamisega. Oma marksismi reetmist varjasid nad silmakirjalikult marksismi „kaitsmise“ lipuga. Nende „kriitika“ liitus reaktsiooni sõjakäiguga partei vastu, revolutsiooni vastu, Lääne-Euroopa revisjonistide pealetungiga marksismile.

Nendes tingimustes sai marksismi vaenlaste paljastamise ja purustamise vajadus eriti tungivaks. Partei võitlus teoreetilisel rindel sai peaülesandeks. Revolutsioon äratas ja tõstis poliitilisele elule uued kihid, parteisse tuli palju uusi tegelasi. Nendel ei olnud ega võinudki korruga välja kujuneda kindlat marksistlikku maailmavaadet. Lenin kirjutas 1908. aastal: „Kui massid seedivad otsese revolutsioonilise võitluse uusi ja ennenägemata rikkalikke

¹ Lenin, Teosed, k. XII, lk. 12.

kogemusi, siis teoreetiline võitlus revolutsioonilise maailmavaate eest, s. t. revolutsioonilise marksismi eest saab päevaloosungiks.“¹

1908. aasta alguses ilmus mahhistide (Austria füüsiku ja idealistliku filosoofi Mach'i pooldajate) kogumik nimetusega „Esseed marksismi filosoofia üle“. Siia olid kokku kogutud kõik marksismi moonutamised ja vassimised, mida mahhistide poolt serveeriti marksismi „kaitsmise“ lipu all. Lenin otsustas, et on saabunud moment avalikuks võitluseks, et purustada see antimarksistlik vool.

„Nüüd on ilmunud „Esseed marksismi filosoofia üle“,“ kirjutab Lenin Gorkile 25. veebruaril 1908. aastal. „Olen läbi lugenud kõik artiklid peale Suvorovi artikli (mida praegu loen) ja iga artikli puhul otse raevutsesin meelepahast. Ei, see ei ole marksism! Ronivad aga meie empiriokriitikud, empiriomonistid ja empiriosümbolistid rappa. Kinnitada lugejale, et „usk“ välismaailma reaalsusse on „müstika“ (Bazarov), ajada kõige kõlvatumal kujul segi materialism ja kantiaanlus (Bazarov ja Bogdanov), jutlustada agnostitsismi erikuju (empiriokrititsismi) ja idealismi erikuju (empiriomonismi), õpetada töölistele „usulist ateismi“ ja kõrgemate inimpotentside „jumaldamist“ (Lunatšarski), — kuulutada Engelsi õpetus dialektikast müstikaks (Berman), — ammutada mingisuguste „sümbolistliku tunnetusteooriaga“ prantsuse „positivistide“ — agnostikute või metafüüsikute, kurat neid võtaks, haisvast allikast (Juškevitš)! Ei, see on juba liig! Muidugi, meie, marksistid-reamehed, pole ju filosoofia alal paljulugenud inimesed, — aga milleks meile siiski nõnda liiga teha, ja meile sellist asja marksismi filosoofiana serveerida! Ma lasen enese pigem neljaks kiskuda, kui et nõustuksin osa võtma häälekandjast või kolleegiumist, kus jutlustatakse selliseid asju.“²

1908. aasta aprillis, ühenduses Marxi kahekümne viienda surmapäevaga, ilmus Lenini artikkel „Marksism ja revisjonism“. Selles artiklis näitas Lenin, kuidas sellest peale, kui marksism võitis töölisliikumises, marksismi vaenlased on muutnud oma töömeetodeid ja hakanud marksismi aluseid õõnestama Marxi „parandamise“, Marxi „läbivaatamise“ ja marksismi „revidee-

¹ Lenin, Teosed, k. XII, lk. 393.

² Lenin, Teosed, k. XXVIII, lk. 528—529.

rimise“ kujul. Lenin paljastas revisjonismi ideelise sisu filosoofias, poliitilises ökonomias ja poliitikas, paljastas selle klassialused, näitas, et võitlus revisjonismi vastu on võitlus sotsialismi eest.

„See, mida me nüüd pahatihti üle elame ainult ideeliselt,“ kirjutas Lenin prohvetlikult selles artiklis, „vaidlused teoreetiliste paranduste vastu Marxi juures, see, mis nüüd praktikas esile tungib ainult töölisliikumise üksikutes eriküsimustes taktikaliste lahkkelide näol revisjonistidega ja lõhedena sellel pinnal, — see tuleb tööliklassil veel tingimata üle elada võrratult suuremas ulatuses, kui proletaarne revolutsioon ajab teravaks kõik vaidlusalused küsimused, kontsentreerib kõik lahkkelid punktidesse, millel on kõige vahetum tähtsus masside käitumise määramisel, sunnib võitlushoos eraldama vaenlased sõpradest, hülgama halbu liitlasi vaenlasele otsustavate hoopide andmiseks.

Revolutsioonilise marksismi ideeline võitlus revisjonismiga XIX sajandi lõpus on ainult eelmäng proletariaadi suurtele revolutsioonilistele lahingutele, proletariaadi lahingutele, kes läheb edasi oma võitluste täieliku võiduni, hoolimata kõigist väikekodanluse kõikumistest ja nõrkustest.“¹

Artikkel tähendas avalikku sõjakuulutust revisjonismile, kõigile ja igasugustele ümberkohendujatele marksismi teooria alal. Lenin oli äärmiselt pahane „mittevahelesegamise“, õieti aga minnalaskmise positsioonile, millele oli asunud Kautsky filosoofilise revisjonismi suhtes, ja samuti ka sellele, et Plehhanov piirdus ainult mõne tühise artikliga mahhistide vastu. Lenin kirjutas, et Plehhanov ei taha või ei oska astuda Bogdanovi filosoofia vastu kindlalt ja otsustavalt ja et tema, Lenin, „saagu, mis saab“, ütleb „seda o m a m o o d i“.

Lenin asus suurima energiaga uurima vene mahhistide teoseid. Temal tuli isegi „Proletarile“ pühendada vähe tähelepanu. „Ajalhe jätan hooletusse oma filosoofiahaigusega“², kirjutas ta 1908. aasta märtsis Gorkile. Ta uurib vene mahhistide filosoofiliste õpetajate — Machi, Avenariuse, Hume'i, Berkeley ja nende järelkäijate kirjutusi. Kuid Lenin ei piirdu sellega, — ta uurib hoolega loodusteaduslikku kirjandust, eriti teoreetilise füüsika alal.

¹ Lenin, Teosed, k. XII, lk. 189.

² Lenin, Teosed, k. XXVIII, lk. 534.

Mai teisel poolel sõidab ta Londonisse, kus töötab ligi kuu aega Briti muuseumis.

Juuni lõpul kirjutas Lenin omastele: „Minu tööd filosoofia alal takistas tugevasti minu haigus. Kuid nüüd olen peaaegu täiesti paranenud ja kirjutan tingimata raamatu. Olen töötanud palju mahhistide kallal ja arvan, et olen aru saanud kõigist nende (ja samuti „empiriomonismi“) väljendamatutest labasustest.“¹ Asunud veebruaris oma raamatu kirjutamisele, lõpetas Lenin selle 1908. aasta oktoobris.

Algasid visad kirjastaja otsimised, kes nõustuks raamatu Venemaal legaalselt välja andma. Lõppeks oli kirjastaja leitud ja raamat trükki antud. „Ainult ühest ma praegu unistan ja ainult ühte ma palun,“ kirjutas Lenin öele 1909. aasta veebruaris: „raamatu ilmumise kiirendamist.“² Kuu aega hiljem, märtsis, kirjutas ta uuesti: „Kuid ühtlasi on mul p a g a n a tähtis, et raamat ilmuks kiiremini. Mul on selle ilmumisega seotud mitte ainult kirjanduslikud, vaid ka tõsised poliitilised kohustused.“³

Lenin kiirustas raamatu väljaandmisega sellepärast, et 1909. aasta juunis seisis ees „Proletari“ laiendatud toimetuse (tegelikult Bolševistliku Keskuse) nõupidamine, kus pidi toimuma otsustav võitlus Bogdanoviga ja tema pooldajatega.

1909. aasta mais ilmus raamat trükist. See oli Lenini geniaalne teos „Materialism ja empiriokrititsism“.

Oma raamatus Lenin arvustas igakülgset kodanliku idealistliku filosoofia uuemaid kavaldamisi, esitas tähelepanuväärse sügavusega dialektilise materialismi tunnetusteooria, üldistas filosoofiliselt dialektilise materialismi vaatekohalt uued nähtused loodusteaduses, eriti füüsikas.

Mahhistid püüdsid „kummutada“ materialismi, toetudes „uusimale positivismile“, „kaasaegse loodusteaduse filosoofiale“ jne. Vaadeldes maailma ja asju kui „aistingute komplekse“, taastasid nad tegelikult vanu subjektiiivse idealismi vaateid.

Lenin näitas, et „XX sajandi loodusteaduse filosoofia“ nimel Bogdanov jt. äratavad ellu Inglise XVIII sajandi filosoofi

¹ Lenin, Kirjad omastele, lk. 315.

² Samas, lk. 336.

³ Samas, lk. 342.

Berkeley subjektiivse idealismi. Tunnetuse küsimuste teaduslik lahendamine, näitas Lenin — on võimalik ainult materialismi seisukohalt. Maailm on liikuv materia. Loodus eksisteeris enne inimest, inimese teadvus on kõrgesti organiseeritud materia produkt. Asjad eksisteerivad väljaspool meie teadvust ja sõltumata sellest. „Meie tajud ja kujutlused on nende kujud. Nende kujude kontrollimine, tõeliste eraldamine vääradest, toimub praktikas,“¹ — selline on Lenini järgi materialistliku tunnetusteooria olemus.

Lenin esitas marksistliku tunnetusteooria kolm põhiteesi:

„1. Asjad eksisteerivad sõltumatult meie teadvusest, sõltumatult meie tajumisest, väljaspool meid...“

2. Mingit põhimõttelist vahet nähtuse ja asja iseendas vahel kindlasti ei ole ega saagi olla. Vahe on lihtsalt selle vahel, mis on tunnetatud, ja selle vahel, mis veel ei ole tunnetatud...“

3. Tunnetusteoorias, nagu ka kõigil teistel teadusealadel, tuleb arutleda dialektiliselt, s. t. mitte eeldada valmina ja muutumata meie tunnetust, vaid analüüsida, mil viisil mitte-teadmiseist ilmub teadmine, mil viisil ebatäielik, ebatäpne teadmine muutub täielikumaks ja täpsemaks.“²

Inimtunnetus, peegeldades välismaailma, ei suuda korruga haarata kogu looduse ja ühiskondliku elu nähtuste lõputut mitmekesisust. Tunnetus on protsess, mis koosneb paljudest külgedest ja astmetest, millest igaüks eraldi omab relatiivset iseloomu, kuid sisaldab endas ka absoluutse tõe tera. „Inim-mõtlemine oma olemuselt suudab anda ja annab meile absoluutse tõe, mis koosneb relatiivsete tõdede summast. Iga aste teaduse arengus lisab uusi teri sellesse absoluutse tõe summasse, kuid iga teadusliku teesi tõe piirid on relatiivsed, olles kord laiendatavad, kord kitsendatavad teadmise edasise kasvu poolt.“³ Nõnda näiteks, kuni XX sajandini, pidas enamik õpetlasi aatomit kõige väiksemaks mittejaotatavaks materia osaks. Kaasaegne teadus on näidanud, et ka aatom koosneb paljudest osadest ja omab komplitseeritud struktuuri. „Ajalooliselt tinglikud on meie tead-

¹ Lenin, Teosed, k. XIII, lk. 89.

² Samas, lk. 84.

³ Samas, lk. 110.

miste lähenemise piirid objektiivsele, absoluutsele tõele, kuid see tõde eksisteerib tingimata, meie läheneme sellele tingimata.“¹

Tunnetus areneb tihedas seoses inimeste praktilise tegevusega. Küsimus objektiivsete faktide ja seaduste õigest peegeldusest inimese mõistetes otsustatakse samuti praktika poolt.

XIX sajandi lõpu ülisuured avastused — raadioaktiivsus, elektron, selle massi muutuvus ja teised — teostasid revolutsiooni loodusteaduses, tekitasid teaduse vanades, üldtunnustatud mõistetes põhjaliku murrangu. Paljud looduseuurijad ei suutnud vanast metafüüsilisest materialismist üle minna dialektilisele materialismile, vaid libisesid reaktsioonilisele filosoofiale, idealistlikele järeldustele materia kaduvusest, ruumi ja aja subjektiivsusest jne. Lenin, analüüsinud põhjalikult revolutsiooni loodusteaduses, eriti füüsikas, näitas, et need teaduse avastused ei kummuta, vaid ümberpöörduvalt, kinnitavad dialektilise materialismi õigsust. Lenin püstitas teesi, et „elektron on samuti a m m e n d a m a t u nagu aatomgi“². Väljapääsu loodusteaduse, eriti füüsika kriisist nägi Lenin ülemineku vajaduses „ainuõigele filosoofiale ja ainuõigele meetodile“ — dialektilisele materialismile. „Kaasaegne füüsika lamab sünnitusvaludes. Ta sünnitab dialektilise materialismi.“³

Lenin paljastas ka filosoofiliste revisjonistide katse identifitseerida ühiskondlik olemine ja ühiskondlik teadvus. „Materialism üldse“, kirjutas Lenin, „tunnustab objektiivselt reaalselt olemist (materiat), mis ei sõltu inimkonna teadvusest, aistingust, kogemustest jne. Ajalooline materialism tunnustab ühiskondliku olemise sõltumatuks inimkonna ühiskondlikust teadvusest. Teadvus nii siin kui seal on ainult olemise peegeldus, parimal juhtumil tema ligikaudu õige (adekvaatne, ideaalselt täpne) peegeldus. Sellest marksismi filosoofiast, mis on valatud ühest terasetükist, ei saa välja võtta ainustki põhieeldust, ainustki olulist osa, eemaldumata objektiivsest tõest, langemata kodanlik-reaktsioonilise vale sülle.“⁴

¹ Lenin, Teosed, k. XIII, lk. 111.

² Samas, lk. 215.

³ Samas, lk. 256.

⁴ Samas, lk. 266—267.

Lenin paljastas täielikult Bogdanovi, Bazarovi ja teiste ümberkohendujate filosoofia idealistliku, proletariaadile vaenuliku olemuse ja selle klassiülesande. Uusim filosoofia on samuti parteiline nagu kaks tuhat aastat tagasi. Gnoseoloogilise skolas-tika taga peitub klassivõitlus ja klassiideoloogia. Mahhistide objektiivne osa on reaktsiooni ja pappide teenimine. Marksistide ülesanne seisneb selles, näitas Lenin, et omandada ja kriitiliselt läbi töötada teaduse saavutused, selle hulgas ka kodanluse teaduslike käsilaste, nagu kodanlike majandusteadlaste, materjalid ja „osata kõrvale heita nende reaktsiooniline tendents, osata hoida oma joont ja võidelda meile vaenulike jõudude ja klasside joone vastu täies ulatuses. Seda just ei ole osanud meie mahhistid, kes orjalikult järgnevad reaktsioonilisele professorlikule filosoofiale.“¹

Lenini raamat etendas silmapaistvat osa bolševistlike ridade koondamisel reaktsiooni võidutsemise aastatel. Seltsimees Stalin kirjutas kohe samal, 1909. aastal, niipea kui ta oli tutvunud „Materialismi ja empiriokrititsismiga“, et „Iljiti raamat on ainus omataoline marksismi filosoofia (gnoseoloogia) õpetuse kokkuvõtte“, et „Iljiti materialism erineb palju Plehhanovi materialismist“.

Lenini raamat tähendas filosoofilise revisjonismi täielikku purustamist. Ühtlasi oli ta määratu suureks sammuks edasi marksismi filosoofiliste aluste edasiarendamisel, uueks etapiks dialektilise materialismi arengus. „Mitte keegi muu kui Lenin asus täitma tõsisemat ülesannet: kokku võtta materialistliku filosoofia põhjal kõige tähtsam sellest, mis teadus oli andnud ajajärgul Engelsist Leninini, ja anda igakülgne kriitika antimaterialistlike voolude kohta marksistide hulgas. Engels ütles, et „materialismil tuleb võtta uus kuju iga uue suure avastuse puhul“. Teatavasti täitis selle ülesande oma aja jaoks ei keegi muu kui Lenin oma suurepärasel raamatus „Materialism ja empiriokrititsism“.² See raamat oli uut tüüpi marksistliku partei teoreetiliseks ettevalmistuseks.

¹ Lenin, Teosed, k. XIII, lk. 280.

² J. Stalin, „Leninismi alustest“, Võõrkeelse Kirjanduse Kirjastus, Moskva 1942, lk. 16.

Partei üheks tähtsamaks ülesandeks pidas Lenin esimese revolutsiooni kokkuvõtete tegemist, selle õppetundide uurimist ja propageerimist töölisklassis ja rahvamassides. Sellele ülesandele osutas Lenin erakordset tähelepanu ja pühendas sellele tunduva hulga oma töid. Ta võitleb kontrrevolutsiooniliste liberaalide ja menševistlike renegaatide vastu, kes püüavad rahva teadvusest hävitada revolutsioonilisi traditsioone. Ta piitsutab liberaalset revolutsiooni laimamist, revolutsiooni ajaloo menševistlikku moonutamist. Ta kaitseb püsivalt ja järjekindlalt masside otsese revolutsioonilise võitluse kangelaslikku traditsiooni, selle võitluse rikkalikke kogemusi.

„Meie revolutsiooni hinnangu küsimusel“, kirjutas Lenin 1908. aastal, „pole sugugi mitte ainult teoreetiline, vaid ka kõige vahetum aktuaalpraktiline tähtsus. Kogu meie propaganda-, agitatsiooni- ja organiseerimistöö on praegusel momendil katkematult seotud kolme suure aasta õppetundide omandamise protsessiga töölisklassi ja poolproletaarse rahvastiku kõige laiemate masside poolt... Meie peame kuulutama avalikult ja kõigile kuuldavalt, kõhklejate ja julgust kaotajate õpetamiseks, renegaatide ja sotsialismist taganejate häbistamiseks, et töölispartei näeb masside otseses revolutsioonilises võitluses, 1905. aasta oktoobri- ja detsembri-võitluses proletariaadi suurimat liikumist pärast Kommuuni, et ainult selliste võitlusvormide arengus on revolutsiooni tulevaste edusammude tagatis, et need võitluse eeskujud peavad meile olema tuletorniks uute võitlejate generatsioonide kasvatamisel.“¹

Lenin näitab, et oma kangelasliku võitlusega saavutas vene proletariaat kolme revolutsioonista jooksul selle, millele teised rahvad olid kulutanud aastakümneid. Peatähtsus seisneb selles, et töölishulgad vabanesid reetliku ja ara liberalismi mõju alt, et proletariaat saavutas enesele hegemooni osa demokraatlikus revolutsioonis, et rõhutatud massid õppisid pidama revolutsioonilist massilist võitlust. Lenin selgitab igale teadlikule tööli- sele kolm peamist revolutsiooni õppetundi, ja nimelt: oma olukorra tõsist parandamist võivad rahvamassid saavutada ainult visa ja kindla revolutsioonilise võitlusega; vähe on ainult tsaari-

¹ Lenin, Teosed, k. XII, lk. 212—213.

võimu nõrgestamisest, see tuleb põhjalikult välja juurida, hävitada; massid nägid, kuidas toimivad revolutsioonis mitmesugused klassid — millised on nende tõelised püüded, mille eest nad võitlevad, millise jõu, visaduse ja energiaga nad suudavad võidelda.

Lenin avastas esimese Vene revolutsiooni ebaõnnestumise peapõhjused. Üht peapõhjust nägi ta selles, et revolutsioonis ei olnud veel tööliste ja talupoegade tugevat liitu, et talupojad tegutsesid „liiga killustatult, organiseerimatult, mitte küllalt pealetungivalt“. Ta näitas, et tööliklassi pealetung tsarismile ei olnud küllalt tugev, sest puudus ühtsus tööliklassi enese ridades ja ta ei suutnud saada veel tõeliselt revolutsiooni juhiks. Lenin arvas, et partei peab rakendama kõik abinõud selleks, et tulevases revolutsioonis proletariaat võiks etendada oma ajaloolist osa revolutsiooni tõelise juhina ja tõmmata enese järel töörahva kümned miljonid.

Lenin uurib tähepanelikult tööliklassi võitlust revolutsioonis, analüüsib hoolega streigiliikumise käiku. Ta tõestab, et tööliikumise jõud seisneb majandusliku ja poliitilise streigi ühendamises, et üldstreik peab edasi arenema ülestõusuks. Ta näitab, millised revolutsioonilise energia hiiglatagavarad tõi ilmsiks tööliste võitlus revolutsioonis. „Viie aasta eest“, kirjutas Lenin 1910. aastal artiklis „Revolutsiooni õppetunnid“, „andis proletariaat tsaari-isevalitsusele esimese hoobi. Vene rahvale paistsid korraks heledalt esimesed vabaduskiired. Nüüd on tsaari-isevalitsus jällegi restaureeritud, jälle valitsevad ja võimutsevad feodaalsed orjuse pooldajad, jälle on kõikjal vägivald tööliste ja talupoegade üle, igal pool võimude asiaatlik omavoli, alatu irvitamine rahva üle. Kuid rängad õppetunnid ei möödunud asjatult. Vene rahvas ei ole enam see, mis ta oli enne 1905. aastat. Proletariaat õpetas, teda võitlema. Proletariaat viib ta võidule.“¹

Erilist tähelepanu pühendab Lenin agrariküsimusele revolutsioonis. Tema töedes on antud Vene kodanlik-demokraatliku revolutsiooni marksistlik iseloomustus, on paljastatud selle majanduslik alus: meie revolutsiooni rahvuslik omapära, selle

¹ Lenin, Teosed, k. XIV, lk. 373.

„nael“ on — agraarküsimus. Lenin arvustas põhjalikult kõigi Venemaa klasside ja parteide agraarprogramme; konkreetsete faktide najal revolutsiooni ajaloost, eriti I ja II Riigiduuma tegevusest, paljastas ta kadettide vaenulikkuse talupoegade suhtes. Revolutsiooni rikkalikele kogemustele tuginedes valgustas Lenin igakülgset bolševistlikku agraarprogrammi — pärisorjuse revolutsioonilise purustamise ja külas sotsialismile võitlustee puhastamise programmi.

Kaugeltki mitte kõik, mis Lenin kirjutas agraarküsimuse alal, ei näinud sel ajal päevavalgust. Oma põhijäreldused esitas ta mõnedes väikestes, kuid erakordselt põhjalikes artiklites, mis olid paigutatud illegaalsesse väljaannetesse (auto-referaat „Sotsiaaldemokraatia agraarprogramm Vene revolutsioonis“ jt.). Tema suuremaid teoseid ei saadud isevalitsuse ajal välja anda: kapitaal-teos „Sotsiaaldemokraatia agraarprogramm esimeses Vene revolutsioonis aastail 1905—1907“ hävitati tsaari politsei poolt juba trükikojas, artikkel „Agraarküsimus Venemaal XIX sajandi lõpus“ ei saanud samuti trükkis ilmuda. Alles pärast isevalitsuse kukutamist said need tööd miljonite omanduseks.

Tõelise hiiglatöö tegi Lenin esimese Vene revolutsiooni kogemuste teoreetiliseks üldistamiseks ja propageerimiseks. II Internatsionaali parteide juhid ei tahtnud ega suutnud hinnata Vene 1905.—1907. aasta revolutsiooni kui imperialismi epohhi esimese revolutsiooni kogu tähtsust, ei tahtnud ega suutnud sellest vajalikke õpetusi võtta. Kõik nad „ilmutasid täielikku võimetust nende kogemuste tähtsuse mõistmiseks ja oma revolutsionääri kohustuse täitmiseks, s. t. asuda kogemuste õppetundide uurimisele ja propageerimisele.“¹ Lenin kaitses Vene revolutsiooni kangelaslikke traditsioone, ei lasknud neid hävitada masside teadvusest. Üldistades geniaalselt revolutsiooni kogemusi, muutis ta need rahvusvahelise proletariaadi omanduseks.

Ideelis-poliitilise segasuse ja raske kriisi ajal, mida partei üle elas, oli töölisliikumise ja partei saatusele otsustava tähendusega õige tee kindlaksmääramine, mida mööda partei pidi minema. Lenini ülisuur teene seisneb selles, et ta näitas sel erakordselt

¹ Lenin, Teosed, k. XXV, lk. 432.

raskel ja kriitilisel perioodil partei elus geniaalse ettenägelikkusega parteile edasiliikumise tee ja pidas vihast võitlust nende vastu, kes püüdsid parteid sundida kõrvale pöörama sellelt teelt, tekitada tema ridades paanikat või tõugata teda poliitilisele avantüürile.

Lenin baseerus Venemaa arenemisteede, eri klasside olukorra ja positsiooni, nende vastastikuste suhete ja poliitika kõige täpsel, igakülgsel, karmilt teaduslikul analüüsil. Venemaa kodanlik-demokraatliku revolutsiooni objektiivsed ülesanded, ütles Lenin, on lahendamata; ei ole kõrvaldatud sügavad põhjused, mis tekitasid esimese revolutsiooni ja mis tõukavad massid uuesti revolutsioonilisse võitlusse, — uus revolutsioon on vältimatu. Ometi, jätkas ta, ei oleks õige silmi sulgeda selle uue ees, mis on ilmunud pärast revolutsiooni, mis on selle üks resultaate. See uus on Stolõpini režiim.

Metsikult maha surudes tööliste ja talupoegade revolutsioonilise liikumise, tegi tsaarivalitsus samal ajal suure manöövri. 9. novembril 1906. aastal tsaariminister Stolõpin andis välja uue maaseaduse, mille järgi talupojad võisid kogukonnast välja astuda ja asutada krunditalud. Selle seadusega lõhuti vägivaldselt kogukondlikku maakasutamist. Igale talupojale tehti ettepanek võtta oma hingemaa isiklikku valdusse, lahkuda kogukonnast; talupoeg sai õiguse oma hingemaa müümiseks. Külakogukond oli kohustatud kogukonnast lahkuvaile talupoegadele välja mõõtma maa ühes kohas (hutor, otrub). Rikkad talupojad-kulakud said võimaluse kehvadelt talupoegadelt nende maid odava hinnaga kokku osta. Mõne aasta jooksul pärast selle seaduse andmist oli üle miljoni kehviktalupoja oma maa hoopis kaotanud ja ruineerunud. Nende arvel kasvas kulakute krunditalude hulk. Kogukonna maast sundis tsaarivalitsus talupoegi eraldama kulakutele parimat osa ning andis neile suuri laenusid. Kulakutest tahtis Stolõpin teha väikesi mõisnikke, tsaariisevalitsuse ustavaid kaitsjaid.

Oli vaja aru saada sellest, mida tähendab Stolõpini režiim, et mõista, kuidas kujunevad revolutsiooni perspektiivid. Lenin arvustab karmilt Stolõpini režiimi doktrinäärset, šabloonilist käsitlust likvidaatorite ja otzovistide poolt. Ta piitsutab seda käsitlust kui täielikku loobumist marksistliku meetodi nõuetest.

Reas artiklites ja ettekannetes esitab ja kaitseb Lenin Stolõpini režiimi bolševistlikku hinnangut.

Lenini iseloomustus Stolõpini režiimile on klassikaline näidis marksistliku dialektilise meetodi rakendamisest ühiskondlike nähtuste analüüsimisel. Põhjalikult väär on likvidaatorite väide, et kaovad igasugused lootused uuele revolutsioonile. Ei! — kuulutab Lenin, Stolõpini režiim on samm edasi feodalistliku isevalitsuse kodanlikuks monarhiaks muutumise teel, see on feodaalmõisnike katse lahendada ülalt, oma meetoditega, Venemaa kodanliku arengu ülesandeid, kuid see poliitika on määratud täielikule läbikukkumisele ja pankrotile. Stolõpin oma agrarpoliitikaga, kulakluse loomise ja toetamise poliitikaga teravdab olukorda külas, teravdab klassivastuolusid talurahva hulgas. Revolutsiooniline plahvatus on taas vältimatu, kuid me läheneme sellele uut moodi. Lenin suunab oma kriitika terava otsa otzovistide vastu, kes ei näe seda uut, kes eitavad seda uut. „See sisemiselt vastuoluline, võimatu katse,“ kirjutab Lenin Stolõpini režiimi kohta, „mille kaudu isevalitsus jälle ja möödapaäsmatult läheb vastu kokkuvarisemisele, viib meid jällegi 1905. aasta kuulsa epohhi ja kuulsate lahingute kordamisele. Kuid see ei tule mitte nõnda, nagu tuli aastatel 1897—1903, — viib rahva revolutsioonile mitte nõnda, nagu viis enne 1905. aastat. Just seda „mitte nõnda“ tuleb osata mõista; tuleb osata vastavalt muuta oma taktikat.“¹

Üleelatava momendi iseärasustest tulenesid ka Lenini poolt kavatsetud taktika iseärasused, mis oli rajatud visale ja süstemaatilisele masside ettevalmistamisele uueks revolutsiooniks illegaalse ja legaalse töö ühendamise teel, ning legaalsete toetusbaaside: Riigiduumaa sotsiaaldemokraatliku fraktsiooni, ametiühingute, haigekassade, tööliisklubide jne. igakülgse revolutsioonilise kasutamise teel illegaalse partei poolt. „Mida tugevam on reaktsiooni mehaaniline jõud,“ kirjutab Lenin, „ja mida nõrgem on ta side massidega, seda enam tõuseb päevakorrale masside teadvuse ettevalmistamise ülesanne (aga mitte otsese aktsiooni ülesanne), seda enam tõuseb päevakorrale vana võimu poolt loodud propaganda- ja agitatsiooni-

¹ Lenin, Teosed, k. XIV, lk. 147.

teede kasutamise (aga mitte masside otsene pealetung vana võimu enese vastu).¹

Nende ülesannete lahendamiseks tuli arendada kõige halastamatumat võitlust nende vastu, kes püüdsid parteid likvideerida: avalikult ja otseselt, nagu likvidaatorid, või keeldumisega legaalse võimaluste kasutamisest, nagu panid ette otzovistid. Oli tingimata tarvilik rakendada kõik abinõud töölisklassi illegaalse revolutsioonilise partei säilitamiseks ja kindlustamiseks.

Nõnda määras Lenin partei organisatsioonilise poliitika ja taktika Stolõpini režiimi ajaks.

Need ülesanded olid formuleeritud juba Lenini esimestes esinemistes välismaal. 1908. aasta märtsis kirjutas Lenin „Proletaris“: „Kriis Venemaa kodanliku revolutsiooni teostamata objektiivsete ülesannete alusel on vältimatu. Puht-majanduslikud, spetsiaalrahanduslikud, sisepoliitilised ja välised sündmused, asjaolud ja äkilised muutused võivad selle kriisi teravaks ajada. Ja proletariaadi partei, kes on astunud tugeva illegaalse sotsiaaldemokraatliku organisatsiooni loomise otsesele teele, kes omab arvukamaid ja mitmekesisemaid legaalse ja poollegaalse mõjustamise vahendeid kui varem, — oskab sellele kriisile vastu minna paremini ettevalmistatult otsustavaks võitluseks kui 1905. aasta oktoobris ja detsembris.“²

Oli tarvis organiseerida halastamatut vastulööki igalaadi likvidaatorlikele tendentsidele. Selle sihiga tegid bolševikud 1908. aasta augustis Keskkomitee pleenumil otsuse konverents kokku kutsuda.

Tegeldes konverentsi ettevalmistus-töödega asus Lenin 1908. aasta detsembris Pariisi — selleaegsesse vene poliitilise emigratsiooni keskusse.

Pariisis, nagu alati, seadis Lenin enesele valju režiimi: tõusis kell 8 hommikul, sõitis jalgrattal äärelinnast, kus ta elas, kesklinna Rahvusraamatukogusse, pöördus sealt tagasi kella 2 ajal ja jätkas kodus tööd. Kord teel Juvisy'st (väike linnake Pariisi lähedal, kuhu ta oli sõitnud lennukite lendusid vaatama) tormas möödasõitev auto Lenini jalgrattale peale. Vladimir Iljitš jõudis vaevalt maha hüpata. Jalgrattas purunes.

¹ Lenin, Teosed, k. XIV, lk. 144.

² Lenin, Teosed, k. XII, lk. 172.

Pariisis võtab Lenin aktiivselt osa kohaliku bolševistliku grupi tööst, peab referaate „Proletari“ klubis, esineb emigrantide miitingul.

Varsti pärast Lenini Pariisi jõudmist toimus seal VSDTP V konverents. See oli, Lenini väljenduse järgi, „pöördepunktiks“ partei ajaloos Stolõpini reaktsiooni aastatel. Lenin oli konverentsil peaaruanjaks. Ta pidas energilist võitlust kahel rindel, likvidaatorite ja otzovistide vastu. Konverents võttis vastu leninliku resolutsiooni, mis sisaldas momendi selge analüüsi, partei taktika kindlaksmääramise ja likvidaatorluse ning otzovismi hukkamõistmise.

Konverents tähendas Lenini suurt võitu võitluses partei eest. Konverentsi otsused tegid veel vihasemaks partei vaenlased, bolševismi vaenlased. Likvidaatorid, partei otsesed vastased, ja neid toetavad likvidaatorlikud diplomaadid — „goloslased“ (menševistliku ajalehe „Golos Sotsial-Demokrata“ — „Sotsiaaldemokraadi Hääl“ — pooldajad, Martov jt.), trotskistid, kes varjasid oma likvidaatorlikku loomust igalaadi kõlavate „lepitus“-fraasidega, „pahupidi likvidaatorid“ — otzovistid, leppelased kõigis varjundites, Trotski varjatud liitlased, kõik need püüdsid igal viisil ja igasuguste vahenditega takistada partei kokkuliitmist, püüdsid lõhkuda proletaarset parteilisust, likvideerida VSDTP.

Pidades leppimatut võitlust partei menševistlike likvidaatorite vastu, peab Lenin eelkõige vajalikuks puhastada bolševistlik organisatsioon väikekodanlikest kaasajooksikuist, vabastada partei nendest, kes, takistades bolševikel võitluse pidamist partei eest ja nõrgestades nende sidemeid massidega, on tal jalus ees. Ta suunab oma hoobid otzovistide vastu. 1909. aasta juunis toimus „Proletari“ toimetuse laiendatud nõupidamine, kus Lenin otsustavalt välja astus otzovistide-jumalaehitajate vastu. Nõupidamine andis võidu Leninile, mõistis hukka otzovistid ja heitis nad bolševistlikust organisatsioonist välja.

Lenini võitlus otzovistide, ultimaatumlaste, mahhistide ja jumalaehitajate vastu leiab tulist toetust Venemaal. Lenini võitluskaaslane Stalin, kes oli pöördunud tagasi Kaukaasiasse pärast põgenemist 1909. aasta juunis Solvõtšegodskist asumiselt, ühendab bolševike jõude. Bakuu komitee, keda juhtis seltsimees

Stalin, kutsus 1909. aasta augustis oma resolutsioonis halastamat-est ja revolutsioonilistest parteidest taganesid bolševikud kõige kuulutas selle võitluse partei töö üheks järjekordseks üles-andedks.

Hiljem Lenin kirjutas, et „kõigist lüüasaanud opositsioonilistest ja revolutsioonilistest parteidest taganesid bolševikud kõige suuremas korras, kõige väiksemate kahjudega oma „armeele“, selle tuuma kõige suurema säilitamisega, kõige väiksemate lõhe-odega (sügavuse ja parandamatuse poolest), kõige vähem demora-liseerituna, kõige suurema võimega uuendada tööd kõige laie-malt, õigemalt ja energilisemalt. Ja bolševikud saavutasid selle ainult seetõttu, et nad halastamatult paljastasid ja minema kihu-tasid fraasirevolutsionäärid, kes ei tahtnud mõista, et tuleb taga-neda, et tuleb osata taganeda, et tingimata tuleb õppida legaal-selt töötama kõige reaktsoonilisemates parlamentides, kõige reaktsoonilisemates ametiühingulistes, kooperatiiv-, kindlustus-ja teistes sellistes organisatsioonides.“¹

Võitluses likvidaatorite vastu oli Lenin halastamatu. Likvidaa-toreid kaitses kogu jõuga Trotski. Oma likvidaatorlikku olemust püüdis Trotski maskeerida leplusega, tsentrismiga.

Trotski ja tema varjatud agendid — Kamenev, Zinovjev, Rõkov jt. — kutsusid vastu Lenini tahtmist 1910. aasta jaanuaris kokku Keskkomitee pleenumi. Määratu suurte jõupingutustega saavutas Lenin 1908. aasta detsembri-konverentsi otsuste õigeks-tunnistamise pleenumil. Võeti vastu resolutsioon, mis mõistab hukka likvidaatorid ja otzovistid kui kodanliku mõju kandjad proletariaadi sekka. Samal ajal aga Trotski ja tema varjatud agendid viisid pleenumil läbi rea antileninlikke otsuseid: bolševistliku ajalehe „Proletari“ sulgemise, rahalise toetuse määramise trotskistlikule ajalehekesele, mis ilmus Viinis. Lenin kõneles hiljem pleenumi otsustest kui „idiootlikest“ leplusotsustest, mis pidurdasid parteitöö arengut terve aasta.

Pärast Keskkomitee pleenumit teravnes võitlus veelgi. Likvi-daatorid, martovlased, trotskistid, vperjodlased, leppelased asusid võitlusse Lenini vastu, kümnekordistasid oma kallaletunge par-teile. Kõigest sellest kirjust põhimõttelagedast karjast hakkas

¹ Lenin, Teosed, k. XXV, lk. 177.

juudas Trotski bolševike vastu, Lenini vastu kokku klopsima oma parteivastast Augustiblokki. II Internatsionaal tuli menševikele appi. Euroopa sotsialistliku ajakirjanduse veerud olid külalislahkelt avatud igasugu laimurünnakutele bolševike aadressil. „Sotsiaaldemokraadi“ toimetuses punusid Zinovjev ja Kamenev intriigide võrku, sõlmisid Lenini seljataga kokkuleppeid tema vastastega.

Selles pinevas olukorras arendab Lenin agarat tegevust võitluses partei eest. Tema jõud on nõrkematu, energia tühjematu, usk bolševike võidusse kõige partei vaenlaste üle piiritu. Lenin ühendab bolševike ridu, loob bloki bolševikest ja parteilistest menševikest (plehhaanovlastest), loob illegaalse partei säilitamise ja kindlustamise pooldajate bloki.

Lenin häbimärgistab Trotski katse luua parteivastane printsiibilage blokk kõigist bolševismi vaenlastest. Järgmistes väljendustes paljastab ta juurteni trotskismi parteivastase olemuse: „Trotski ühendab kõiki, kellele on kallis ja armas ideeline laostumine, kõiki, kellel pole tegemist marksismi kaitsmisega; kõiki olelejaid, kes ei mõista, mille pärast käib võitlus, ega soovi õppida, mõelda, uurida lahkuminekute ideelisi juuri.“

Lenin naelutas Trotski häbiposti. Artiklis „Häbipunast juudas Trotski juures“ kiskus Lenin maha maski sellelt variserilt ja silmakirjateenrilt ja näitas, kuidas Trotski „Keskkomitee pleenumil kõigest jõust võitles likvidaatorluse ja otzovismi vastu“, kuidas „töötas ja vandus jumala nimel, et tema on parteilisuse poolt“, aga pärast pleenumit hakkas roomama likvidaatorite ja otzovistide ees ja koos nendega organiseerima vandeseltsi partei vastu.

Lenin ajas nurja kõik partei vaenlaste plaanid, paljastas nende pettustehingud, mis olid suunatud partei desorganiseerimisele. „Vandeselts partei vastu on paljastatud,“ kirjutab Lenin. „Kõik, kellele on kallis VSDTP olemasolu, tõuske üles partei kaitseks!“¹

Oma võitluses likvidaatorite vastu tugines Lenin parteiorganisatsioonidele Venemaal. Täielikku toetust võitluses likvidaatorluse vastu osutas temale Stalin. Martovlaste marulise vastuseisu juures ilmuvad partei keskhäälekandjas „Sotsiaaldemokraat“ kuul-

¹ Lenin, Teosed, k. XIV, lk. 262.

sad Stalini „Kirjad Kaukaasiast“, milles anti hävitav kriitika likvidaatoritele ja mõisteti teravalt hukka trotskismi abiliste äraandlik käitumine. Nendes artiklites ja samuti kirjas, mille ta saatis 1910. aasta lõpul Solvõtšegodskis asumisel olles Leninile, esitas seltsimees Stalin parteitöö organiseerimise plaani Venemaal: üldparteilise konverentsi kokkukutsumine, legaalse parteiajalehe väljaandmine, illegaalse praktilise parteikeskuse loomine. See plaan teostati hiljem Praha parteikonverentsil.

Lenin pidas halastamatut sõda oportunistide ja tsentristide vastu II Internatsionaalis. Ta jälgib teraselt protsesse, mis toimuvad rahvusvahelise töölisliikumise sügavustes. Oma artiklites näitab ta, kuidas suureneb ja tugevneb oportunism II Internatsionaalis. Ta avastab selle põhiallikad: väikekodanlikud kaasaajooksjad töölisliikumises ja kodanluse poolt ülesostetud tööliklassi ülakiht — „töölisaristokraatia“. Ta teeb kindlaks, et oportunismi peamisteks kandjateks on ametiühingute bürokraatia ja parlamendi fraktsioonid. Lenin näitab, kuidas kõigil maadel kasvab paratamatu ja otsustav oportunistidest lahkulöömine, ja arvustab teravalt II Internatsionaali parteide tsentristlikku juhtimist. Ta toetab pahempoolseid elemente, ühtlasi aga arvustab nende vigu, nende ebajärjekindlust võitluses oportunismiga. Rahvusvahelise sotsialistliku büroo istungitel (aastail 1908, 1909 ja 1911), mille liikmeks Lenin oli 1905. aasta sügisest alates, kaitseb ta järjekindlalt revolutsioonilist joont, arvustab Kautsky tsentristi, toetab pahempoolseid hollandi sotsiaaldemokraate, esineb Rosa Luxemburgi kaitseks, kui saksa sotsiaaldemokraatia juhtkond temale ägedalt kallale tungis.

1910. aasta augustis võtab Lenin aktiivselt osa II Internatsionaali Kopenhaageni kongressi tööst, kus esineb oportunistide vastu. Kongressi ajal kutsub Lenin kokku pahempoolsete nõupidamise sihiga organiseerida ja ühendada revolutsioonilisi elemente rahvusvahelises töölisliikumises.

1910. aasta lõpul hakkasid ilmema esimesed tundemärgid elavnemisest massides, apaatias ja väsimusest üleminekuks revolutsiooniliste meeolude suurenemisele. Lenini energilised sammud saavutavad, et välismaal hakatakse välja andma uut bolševistlikku ajalehte „Rabotšaja Gazeta“ (Tööliste Ajaleht) ja Venemaal legaalselt ajalehte „Zvezda“ (Täht) ja ajakirja „Mösl“

(Mõte). „Eile“, kirjutas Lenin Jelizarovale 20. detsembril 1910. aastal, „sain Venemaalt „Zvezda“ nr. 1 ja täna „Mõsl“ nr. 1. See juba rõõmustab! Loodan, et ka Teie olete näinud. See asi on meeldiv!“¹

Lenin pühendab väga palju tähelepanu „Zvezdale“ ja „Mõslile“, nendes ilmuvad tihti tema artiklid. Lenin peab tihedat sidet Peterburi bolševikega. Kujuneb kirjavahetus Sverdloviga, kes töötab siis Peterburis Keskkomitee agendina.

Suure rõõmuga märkis Lenin uute parteitegelaste ilmumist tööliste seast. Energiliselt kujundas ta nendest parteile andunud kaadreid. Välismaale sõitnud tööliste eest hoolitses Lenin väga, jälgis nende õppust, kontrollis nende teadmisi. Kui otzovistid, kasutades tööliste tungi teadmiste järele, asutasid Capril oma kooli, paljastas Lenin selle fraktsioonilise iseloomu. Ta saavutas, et selle kooli kuulajad sõitsid Pariisi, kus ta neile 1909. aasta novembris-detsembris pidas loenguid käesolevast momendist ja Stolõpini agraarpoliitikast. 1911. aasta suvel organiseeris Lenin parteikooli Longjumeau's, Pariisi lähedal. Siin ta pidas bolševikele-tööliste loenguid poliitilisest ökonomiast, sotsialismi teooriast ja praktikast, agraarküsimusest.

Läheneva tõusu — mida Lenin oli ennustanud — esimesed tundemärgid kirjutavad tungivalt ette likvidaatorite lõpliku purustamise ja partei uuestiloomise vajaduse. Lenin rõhutab oma artiklites, et bolševike edasijäämine ühte parteisse menševikega on lubamatu, et bolševike põhiülesandeks on täielik lahkulöömine menševikest, nende minemakihutamine parteist, partei puhastamine oportunistidest.

Lenin ründab energiliselt likvidaatoreid ja neid toetavat Keskkomitee Välismaa Bürood. Ta saavutab, et 1911. aasta juunis organiseeritakse Keskkomitee liikmete nõupidamine ja et sellel nõupidamisel võetakse vastu parteikonverentsi kokkukutsumise otsus.

Lenin tegi määratu suurt tööd konverentsi ettevalmistamisel. Võitlus likvidaatorite vastu lähenes otsustavale lahendusele ja need tegid bolševikele igasuguseid takistusi. Eriti kahjulikku osa etendasid sel momendil leppelased, püüdes nurja ajada konve-

¹ Lenin, Kirjad omastele, lk. 370.

rentsi kokkukutsumist ja proletaarse partei puhastamist renegaa-
tidest. Lenin paljastab neid teravalt kui likvidatorite abilisi. Oma artiklis „Leppelaste ehk vooruslike uuest fraktsioonist“
kirjutab ta: „Leppelaste osa kontrrevolutsiooni eppohhis võib ise-
loomustada järgmise pildiga. Bolševikud veavad suure vaevaga
järsust mäest üles meie parteikoormat. Likvidatorid-goloslased
tirivad seda kõigest jõust tagasi mäest alla. K o o r m a o t s a s
istub leppelane. Ta näib üliheldinuna: nagu ülimagus justkui
Jeesusel Kristusel. Kogu kuju — kehastunud voorus. Ja silmi
alandlikult langetades, käsi üles sirutades hüüab leppelane:
„Täna sind, issand, et mina ei ole n e n d e — peanoogutus
bolševike ja menševike aadressil — kurikavalate fraktsionääride
sarnane, kes takistavad igasugust edasiliikumist.“ Aga koorem
liigub vähe-haaval edasi ja koorma otsas istub leppelane.“¹

Puhkeb võitlus konverentsi kokkukutsumise ümber. Lenin ja
leninlased esinevad järsult välismaise organisatsioonilise ja
tehnilise komisjoni vastu, mis oli loodud Keskkomitee liikmete
juuni-nõupidamisel konverentsi kokkukutsumiseks, mis aga tege-
likult saboteeris konverentsi likvidatorite meeleheaks.

Võitlus, mida seltsimees Stalin intensiivselt peab likvidatorite
vastu Venemaal, saab Lenini poolt täieliku heakskiidu osaliseks.
Ta avaldab Stalini artikli — „Stolõpini „töölis“-partei laagrist“,
millele annab järgmise hinnangu: „Seltsimees K. (Stalini —
T o i m.) kaastöö pälvib suurimat tähelepanu kõigi poolt, kes
peavad kalliks meie parteid. Paremat „goloslaste“ poliitika (ja
„goloslaste“ diplomaatia) paljastamist, paremat meie „lepitajate
ja kokkuleppijate“ vaadete ja lootuste kummutamist on raske
enesele kujutella.“²

Lenin saadab sm. Ordžonikidze Venemaale, et luua seal
Venemaa Organiseerimiskomisjon konverentsi kokkukutsumi-
seks. Sm. Ordžonikidze energiline töö annab tagajärgi. Komisjon
peab nõupidamisi, pöördub partei poole üleskutsetega konverentsi
kokkukutsumiseks. Lenin kõneleb vaimustusega selle komisjoni
tööst. „Muidugi,“ kirjutas Lenin, — „oleks andeksandmatu
naivsus anduda kergeusklikule optimismile; ees on veel hiigla-

¹ L e n i n, Teosed, k. XV, lk. 242.

² Samas, lk. 217.

raskusi; politsei jaht on kümnekordistunud pärast sotsiaaldemokraatliku keskuse esimese vene lendlehe avaldamist; võib ette näha pikki ja raskeid kuid, uusi sissekukkumisi, uusi töökatkestusi. Kuid peamine on tehtud. Lipp on heisatud; töölisringid kogu Venemaal suunduvad selle poole, ja seda ei kisu maha enam ükski kontrrevolutsiooniline rünnak.¹

Konverentsi ettevalmistamise sihil külastab Lenin sügisel bolševistlikke gruppe Pariisis, Zürichis, Bernis, Genfis, Brüsselis, Antwerpenis ja Londonis, esineb seal referaatidega. 1911. aasta detsembris korraldab Lenin Pariisis välismaiste bolševistlike gruppide nõupidamise, esineb seal aruandega partei olukorrast.

Purustades kõiki takistusi, lüües kõiki vaenlasi, kõrvaldades teelt kõiki vastupanijaid, saavutab Lenin parteikonverentsi kokkukutsumise. 1912. aasta jaanuaris toimus Ülevenemaaline VI (Praha) konverents. Lenin juhtis vahetult kogu konverentsi tööd: esitas tähtsamad aruanded, esines kõnedega, kirjutas tähtsamad resolutsioonid.

Oma esinemistes näitas Lenin, et eelmise, V konverentsi otsused kolmanda juuni režiimist ja partei ülesannetest on täielikult kinnitatud kogu sündmuste käigu poolt. Stolõpini režiim on pankrotis, rahvamassides, esmajärjekorras proletariaadi seas on märgata poliitilise elavnemise algust, revolutsiooniline meeolu suureneb. Päevakorras seisab nagu varemgi eelkõige eesrindlike proletariaadi masside revolutsioonilise kasvatamise, organiseerimise ja ühendamise töö, tingimata on vaja arendada poliitilist agitatsiooni, toetada igakülgset algavat masside liikumist, laiendada seda partei revolutsiooniliste loosungite lipu all.

Nende ülesannete lahendamiseks, ütles Lenin, on tingimata tarvilik tugev ja monoliitne illegaalne partei, kes kasutab veel laialdasemalt kui seni kõiki legaalseid võimalusi. Momendi ülesanded tõstavad esile partei uusi vorme organisatsioonilises töös. Painduvate, liikuvate, koosseisult väikeste illegaalsete parteirakukete loomine, mis on ümbritsetud legaalsete organisatsioonide võrguga, kindlustab parteijoone läbiviimise igas legaalse tööharus. Selles seisnebki kõigepealt otsustav võitlus likvidatsioonilusega.

¹ Lenin, Teosed, k. XV, lk. 293.

Suurt huvi pakub Lenini ettekanne Rahvusvahelise Sotsialistliku Büroo tööst. Ettekandes oli antud rahvusvahelise tööliikumise seisukorra iseloomustus. Lenin näitas, et II Internatsionaali parteides ja eelkõige väliselt „ühtses“ saksa sotsiaaldemokraatias eneses muutub üha teravamaks võitlus revolutsiooniliste ja reformistlike elementide vahel. Sotsiaaldemokraatlikud parteid lähenevad uuele epohhile — sotsialistliku revolutsiooni epohhile, kus toimuvad proletariaadi otsustavad lahingud kodanluse vastu. Majanduskriis, sõjaline kriis — on selle uue ajaloolise epohhi lähenemise sümptoomid.

Praha konverents tegi kokkuvõtte Lenini kogu eelnenud võitlusest revolutsioonilise proletarise partei eest, kokkuvõtte bolševike võitlusest oportunistmiga.

Konverents ajas menševikud parteist välja ja pani aluse uut tüüpi parteile, leninismi parteile, bolševistlikule parteile.

Bolševikud valmistasid ette niisugust parteid juba vana „Iskra“ ajast alates. Nad valmistasid teda ette visalt, püsivalt, millestki hoolimata. Kogu „ökonomitide“, menševike, trotskistide, otzovistide, iga liiki idealistide — ka empiriokriitikute — vastu võitlemise ajalugu oli just niisuguse partei ettevalmistamise ajalooks. „Peamist ja otsustavat osa selles ettevalmistustöös etendasid niisugused Lenini teosed, nagu „Mis teha?“, „Kaks taktikat“ jne. Lenini raamat „Mis teha?“ oli niisuguse partei ideoloogiline ettevalmistus. Lenini raamat „Üks samm edasi, kaks sammu tagasi“ oli sellise partei organisatsiooniline ettevalmistus. Lenini raamat „Sotsiaaldemokraatia kaks taktikat demokraatlikus revolutsioonis“ oli sellise partei poliitiline ettevalmistus. Ja, lõpuks, Lenini raamat „Materialism ja empiriokrititsism“ oli sellise partei teoreetiline ettevalmistus.“¹

Lenin osutus võitjaks eelkõige sellepärast, et ta ajas kõikumatul printsiibikindlat poliitikat, aga „printsiibikindel poliitika“, õpetas ta parteile, „on ainuõige poliitika“.

¹ „ÜK(b)P Aajalugu, Lühikursus“, Moskva 1943, lk. 115.

VII

PRAHA konverentsiga jõudis lõpule suur periood Lenini elus ja tegevuses. Pikki aastaid võitles Lenin visalt arvukate vaenlastega bolševistliku partei, uut tüüpi partei loomise eest, ja ta tuli sellest võitlusest võitjana välja. See oli ülisuur pidupäev, ülisuur triumf Lenini elus. „Likvidaatorlikest lurjustest hoolimata“, kirjutab ta Gorkile 1912. aasta alguses, „õnnestus lõppeks partei ja tema Keskkomitee uuestisündi teostada. Loodan, et tunnete sellest rõõmu ühes meiega.“¹

„Likvidaatorlik rämp“ tõstis pöörast kisa välismaal. „Meie omade seas,“ kirjutab Lenin omastele, „on siin puremine ja pori loopimine, millist ammu pole olnud, ja vaevalt ka kunagi on olnud. Kõik rühmad ja rühmakeded on ühinenud viimase konverentsi ja selle korraldajate vastu, nii et siinsetel koosolekutel on asi läinud sõna otseses mõttes lööminguks.“² Välismaised rühmakeded pöördusid II Internatsionaali poole abi saamiseks. Trotski paigutas saksa sotsiaaldemokraatlikku ajalehte „Vorwärts“ anonüümse paskvilli Praha konverentsi kohta. Lenin annab otsustava vastulöögi kõigile neile räpastele intriigidele. Ta pöördub kirjaga Rahvusvahelise Sotsialistliku Büroo poole, kirjutab artikli „Anonüüm „Vorwärtsist“ ja olukord VSDTP-s“, paljastades välismaiste gruppide, kes sugugi pole seotud parteiorganisatsioonidega Venemaal, desorganiseerivat tegevust. „Vorwärts“ keeldus seda artiklit avaldamast. Siis Lenin andis selle välja eri brošüürina saksa keeles ja saatis laiali 600 adressaadile (Saksa sotsiaaldemokraatliku partei ajalehtede toimetustele, funktsionääridele, kohalikele komiteedele, raamatukogudele ja muudele organisatsioonidele).

¹ Lenin, Teosed, k. XXIX, lk. 19.

² Lenin, Kirjad omastele, lk. 377.

Kuid üldiselt häiris Leninit vähe kogu see emigrantidest „armeeta kindralite“ lärmikeerutamine: parteiorganisatsioonid Venemaal olid bolševike poolt kindlasti vallutatud, Praha konverents liitis nad veel enam ühte. Lenini mõtted olid koondatud mujale. Rida aastaid olid bolševikud Lenini juhtimisel taganenud, taganenud organiseeritult, täies korras, purustades kõiki, kes püüdsid muuta seda taganemist paaniliseks põgenemiseks ja kapituleerumiseks või tõugata parteid poliitilisse аванtüüri. Nüüd ilmus üha enam ja enam tunnuseid uuest revolutsiooniliste meeleolude kasvust tööliismassides, uue revolutsioonilise tõusu lähedusest, mida Lenin oli ette näinud, milles ta oli kindlasti veendunud. Sellele tõusule oli tarvis vastu minna täies relvastuses, oli tarvis kindlustada Praha konverentsi tulemused, arendades parteitööd selle otsuste alusel.

Selleks oli eldkõige tarvis organiseerida Keskkomitee Venemaa-büroo tööd ja kiiresti korraldada bolševistliku legaalse päevalehe väljaandmine. Lenini ülesandel sõidab Venemaale sm. Ordžonikidze. Ta sõidab Vologdasse, kus oli asumisel Stalin, kes Praha konverentsi poolt oli tagaselja valitud Keskkomitee koosseisu ja pidi Lenini ettepanekul asuma Keskkomitee Venemaa-büroo etteotsa, ja informeerib teda konverentsi otsustest. Kirjas Leninile teatab sm. Ordžonikidze: „Käisin Ivanovitši juures. Rääkisime temaga kõik läbi ja leppisime lõplikult kokku. Ta jäi asja tulemusega rahule. Teade avaldas suurepärast muljet.“¹

29. veebruaril 1912. aastal põgeneb Stalin asumiselt ja asub energiliselt konverentsi otsuste realiseerimisele. Vastavalt Lenini juhistele organiseeritakse Stalini initsiatiivil legaalne bolševistlik päevaleht „Pravda“ (Tõde). Juba 22. aprillil (5. mail uue kalendri järgi) ilmus Peterburis „Pravda“ esimene number, mis oli ette valmistatud seltsimees Stalini juhtimisel. Päev hiljem areteeriti Stalin.

„Pravda“ hakkas ilmuma algava tõusu olukorras. 4. aprillil toimus kaugel Siberi taigas verine draama — tööliste tulistamine Leena kullakaevandustes. „Leena tulistamine oli tõukeks, mis muutis masside revolutsioonilise meeleolu masside revolutsioo-

¹ „Zvezda“ ja „Pravda“ ajajärgust (1911.—1914. a.), III vihk, lk. 233.

niliseks tõusuks,¹ kirjutas Lenin. Protestistreigid selle tulistamise vastu haarasid kuni 300.000 töolist, esimese mai streikidest võttis osa kuni 400.000 töolist. Algas töölisliikumise tõusu periood. Teostus Lenini ennustus.

Juhtida Pariisist „Pravdat“, laienevat parteitööd ja kasvavat töölisliikumist muutus üha raskemaks. Tuli asuda Vene piirile lähemale. Valik langes Krakovile. „Teie küsite, mispärast ma olen Austrias,“ vastas Lenin Gorki küsimusele, „Keskkomitee paigutas büroo siia (omavahel): piir on lähedal, kasutame seda, lähemal Piiterile, kolmandal päeval saame ajalehed sealt, kirjutamine sealsetele lehtedele on muutunud hulga kergemaks, kaastöö edeneb paremini.“²

19. juunil 1912. aastal asub Lenin Krakovi. Ta elab siin üle kahe aasta, talvel Krakovis, suvel Poronino külakeses, kuni imperialistliku maailmasõja alguseni 1914. aastal. Krakovisse asumisega jäi Lenin väga rahule. „Me elame siin paremini kui Pariisis,“ kirjutas ta omastele, „närvid puhkavad, rohkem kirjan duslikku tööd, — vähem intriige.“³ Aga peasi — õnnestus korraldada tihedamat sidet Venemaaga, kiiremalt reageerida kõigele seal toimuvale, süstemaatilisemalt teostada partei igapäevast juhtimist. „Krakovi baas osutus kasulikuks: meie kolimine Krakovi „tasus ennast“ täielikult (asja seisukohalt),“⁴ kirjutas Lenin Gorkile 1913. aasta jaanuaris.

Kui Lenin 1913. aasta suvel Krupskaja haiguse tõttu oli sunnitud asuma Poronino külakesse, kirjutas ta kurvastusega omastele: „Neil päevil kolisime meie... suveks mägedesse, Poronino külasse, 7 km Zakopanest. See on Tatra mägede juures, 6—8 tunni sõit raudteel Krakovist lõuna poole — ühendus nii Venemaaga kui ka Euroopaga on Krakovi kaudu. Kaugemal Venemaast — kuid midagi pole parata.“⁵ Olla kas või mõnikümmend kilomeetrit lähemal Venemaale, saada sealt teateid paar-kolm tundi varem, sel oli määratu suur tähtsus Leninile;

¹ Lenin, Teosed, k. XV, lk. 534.

² Lenin, Teosed, k. XXIX, lk. 26.

³ Lenin, Kirjad omastele, lk. 381.

⁴ Lenin, Teosed, k. XVI, lk. 220.

⁵ Lenin, Kirjad omastele, lk. 392.

nii tugev oli temas tarvidus kiiremini reageerida kõigele kodumaal toimuvale.

Krakovi halvaks küljeks oli heade raamatukogude puudumine. „Intriige on siin vähem, see on pluss. Head raamatukogu ei ole, see on miinus. Ilma raamatuteta on raske,“¹ kirjutas Lenin Gorkile.

Lenin pühendas „Pravdale“ erakordselt palju tähelepanu ja jõudu. Lenini ja „Pravda“ toimetuse vahel, mille sekretäriks oli seltsimees Molotov, kujunes tihe side, käis elav kirjavahetus. Lenin nõudis õigeaegset ja täpset „Pravda“ saatmist endale, ja teda häiris hilinemine isegi mõne tunni võrra (post tuli kaks korda päevas). „Täna Teid väga ajalehe saatmise eest kahel korral õigel ajal, s. t. üheaegselt kõigi kodanlike ajalehtedega,“ kirjutas ta toimetusele. „Kuid peale nende kahe korra tuleb ajaleht „Za Pravdu“ (Tõe Eest) alati pool päeva hiljem kodanlikest ajalehtedest. Kas ei saa seda ümber korraldada ja saata alati õigel ajal, et ta tuleks üheaegselt kodanlike ajalehtedega.“²

Lenin juhib päevast päeva „Pravdat“, jälgib tähelepanelikult tema tegevust, näitab eksisamme ja taotleb nende parandamist, märgib vaimustusega edusamme. Lenin kogub ajalehe ümber partei kirjanuslikke jõude ja jälgib ühtlasi teraselt tema kaastööliste koosseisu. Ta taotleb visalt „Pravda“ tiraaži suurendamist. „Tuleb otse tehaste viisi pidada võitlust „Pravda“ eest, nõudes, et tellitaks enam, et iga tehas vallutataks „Lutši“ käest, et „Pravda“ tellijate arvu pärast oleks võistlus tehaste vahel. Parteilisuse võit on „Pravda“ võit ja ümberpöördult. Tuleb alustada järgmist kampaaniat: tõsta „Pravda“ tiraaž 30.000-lt kuni 50—60.000-le ja tellijate arv 5.000-lt 20.000-le ning minna kõrvalekaldumatult selles suunas. Siis meie laiendame ja teeme paremaks „Pravda“.“³

Lenin kutsub „Pravda“ juurde Gorki. Lenin hindas teda kõrgelt kui suurimat sõnameistrit, suurt proletaarset kirjanikku. Juba vanas „Iskras“ esines ta tuliselt Gorki kaitseks, kes tsaari politsei poolt oli Nižnist välja saadetud. Reaktsiooniaastail ei

¹ Lenin, Teosed k. XXIX, lk. 26.

² Samas, lk. 103.

³ Lenini koguteos, XXV, lk. 333.

säästnud ta jõudu, et Gorkit tema mahhistlike sõprade ridadest välja kiskuda, aidata tal asuda kindlaile marksistlikele positsioonidele. Lenini kirjad Gorkile on tähelepanuväärsed dokumendid, milles esineb elav Lenin kogu oma geeniusel säravas erakordse mõistusejõuga ja revolutsioonilise kirglikkusega. Leninit ja Gorkit sidus tugev sõprus. Lenin hoolitses hellalt Gorki eest, tema tervise, tema kirjandusliku töö tingimuste eest. Ja kui Lenin teada sai, et Gorki mahhistlikud harrastused on möödumas, hakkas ta määratu rõõmuga kutsuma Gorkit aktiivsele kaastööle bolševistlikes väljaannetes.

Lenin kirjutas peaaegu iga päev „Pravdas“. Tema artiklid etendasid ülisuurt osa partei ja tööliikumise juhtimises, tööliste sotsialistliku teadvuse tõstmisel ja klassiks organiseerimisel. Lenini artiklid on arusaadavad igale töölisele: kõige keerulisemaid küsimusi käsitatakse nendes lihtsalt ja selgelt. Teravalt ja tabavalt paljastab Lenin kapitalistlikku korda, mis aheldab tehnika ja kultuuri õitsengut, eksploateerib julmalt tööliklassi ja töötavaid talupoegi. Ta näitab, kuidas üha enam teravneb proletaarlaste võitlus kapitalismi vastu ja puhkeb võitlus revolutsiooniliste ja oportunistlike elementide vahel tööliikumises eneses. Jälgib seda võitlust mitmel maal. Paljastab suurriikide kodanlust, kes igal pool ja kõikjal on reaktsiooni esindajaks, rõhutud rahvaste vabastusliikumise lämmatajaks. Tuliselt esineb ta Hiina revolutsiooni ja sõjamõllu paisatud Balkani rahvaste kaitseks. Lenin näitab, kuidas rohkenevad imperialistliku sõja lähenemise tunnused.

Oma kodumaa suure patrioodina piitsutab Lenin tsaari-Venemaa mahajäämist, äratades rahvamasside viha ja meelepaha selle mahajäämise süüdlase — pärisorjusliku isevalitsuse vastu. Suur hulk Lenini selle perioodi artikleid on pühendatud talurahvale; nendes on näidatud rõhutud talurahva masside raske olukord ja on näidatud orjusest ja puudusest väljapääsutee — ühine võitlus tööliklassiga, võitlus tööliklassi juhtimisel tsaari, mõisnike ja kodanluse vastu. Lenin oli sügavasti veendunud revolutsiooni tulevases võidus ja seda veendumust ning kindlust ta andis edasi parteile ja tööliklassile.

„Meie võitleme paremini kui meie isad. Meie lapsed võitlevad veel paremini ja n e m a d v ö i d a v a d.

Töölisklass ei hukku, vaid kasvab, tugevneb, saab mehisemaks ja haritumaks, ühineb ja karastub võitluses. Meie oleme pessimistid pärisorjuse, kapitalismi ja väiketootmise suhtes, kuid me oleme tulised optimistid töölisliikumise ja tema sihtide suhtes. Meie rajame juba uue hoone vundamenti ja meie lapsed ehitavad selle valmis,¹ nõnda kirjutab Lenin „Pravdas“.

Lenin koos Staliniga rajas „Pravda“ — suurepärase bolševistliku ajalehe, mis on kasvatanud sadu tuhandeid eesrindlikke ja ennastsalgavaid võitlejaid revolutsiooni eest, töölisklassi ideede eest, rahva huvide eest.

Kõrvuti „Pravda“ igakülgse kindlustamisega pidas Lenin tarvilikuks tunduvalt suurema ulatuse andmise bolševike kogu legaalse kirjustuslikule tööle. Ta organiseerib legaalse bolševistliku kuukirja „Prosveštšeniye“ (Haridus), mille esimene number ilmus Peterburis juba 1911. aasta detsembris, võtab aktiivselt osa toimetuse tööst, kirjutab peaaegu igasse numbrisse artikleid, hangib summasid ajakirja väljaandmiseks. Pärast seda, kui „Pravda“ oli pandud kindlaile rööbastele, esitab Lenin ülesande legaalse bolševistliku lehe väljaandmiseks ka Moskvast. „Iga teadlik tööline mõistab,“ kirjutab Lenin „Pravdas“, „et Peterburi ilma Moskvata on sama, mis üks käsi ilma teiseta... Moskva peab loomulikult endale muretsema oma töölis-päevalehe.“² Pärast arvukate takistuste ületamist õnnestus 1913. aasta augustis luua Moskvast bolševistlik ajaleht „Naš Put“ (Meie Tee). Lenin paigutas sellesse ajalehte hulga oma artikleid.

1912. aasta lõppesid III Riigiduumade volitused ja pidid toimema IV Duuma valimised. Sotsiaaldemokraatlik fraktsioon Duumas oli „Pravda“ kõrval peamiseks legaalseks tugipunktiks bolševike revolutsioonilise töö läbiviimisel massides. Lenin andis valimistele suure tähtsuse. Ta koostab partei valimisplatvormi, kavastab bolševike käitumisjoone valimiskampanias, kirjutab „Pravdas“ suure hulga artikleid, milles annab värvika iseloomustuse III Riigiduumale, selle mustsajalistele ja kodanlikele parteidele, paljastab kadettide ja likvidaatorite tegevust IV Duuma valimiskampanias. Kirjades „Pravda“ toimetusele näitab ta, et

¹ Lenin, Teosed, k. XVI, lk. 498.

² Samas, lk. 50.

ajalehes on vaja süstemaatiliselt valgustada valimistekäiku, nõuab võitluse kõvendamist likvidaatorite vastu. Vastavalt valimiste lähenemisele kulutab Lenin ikka enam aega nende ettevalmistamiseks. 1912. aasta septembris kirjutab ta Gorkile: „Nüüd me „istume kõrvuni“ valimistes... Valimiste tulemusel on väga suur tähtsus partei ülesehitamiseks.“¹

Valimiskampaania haripunktil komandeeritakse partei Keskkomitee poolt Peterburisse seltsimees Stalin, kes oli põgenenud asumiselt Narõmskis. Tema võtab enda kätte „Pravda“ ja bolševike valimiskampaania otsese juhtimise. Stalini tööst teatab seltsimees Molotov rõõmuga Leninile: „Toimetuses, nagu Teil arvatavasti teada, toimusid mõned muudatused Teile soovitavas mõttes.“ Lenini ja Stalini vahel kujuneb tihe side. Stalini tegevus, tema esinemised, artiklid kutsuvad esile Lenini täieliku heakskiidu. „Ei saa jätta teile tervitust ütlemata nr. 146 juhtkirja puhul,“² teatab ta toimetusele oma arvamise Stalini artiklist „Kes võitis?“, mis teeb kokkuvõtte valimistest Peterburi tööliskuurias. Saanud Stalini kirjutatud „Peterburi tööliste juhendi oma töölissaadikule“, kirjutab Lenin sellele enne trükikotta trükkimiseks saatmist: „Tingimata tagastada!! Mitte ära määrada. Äärmiselt tähtis on säilitada seda dokumenti.“ Kirjas „Pravda“ toimetusele juhatas Lenin: „Tingimata paigutage see juhend Peterburi saadikule nähtavale kohale suure kirjaga.“³ Valimiskampaania lõppes bolševike ülisuure võiduga: kõigis tähtsamais tööstuslikes kuberman-gudes valiti tööliskuuria poolt Riigiduumasse bolševikud. Oli tarvis teha kokkuvõtted peaaegu aastast parteitööst pärast Praha konverentsi, määrata kindlaks järjekordsed ülesanded seoses tööliikumise tõusuga, koos bolševistlike saadikutega välja töötada nende käitumisjoon Riigiduumas. Lenin leppis Stalini-ga kokku Keskkomitee ja parteitegelaste nõupidamise kokkukutsumiseks 1912. aasta lõpul, kui tuleb vaheaeg Duuma töös ja saadikud võivad Krakovi sõita.

Nõupidamine algas Krakovis 28. detsembril 1912. aastal. Lenin juhib nõupidamist, esineb ettekannetega tähtsamais küsi-

¹ Lenin, Teosed, k. XXIX, lk. 27.

² Samas, lk. 76.

³ Samas, lk. 78.

musis („Revolutsiooniline tõus, streigid ja partei ülesanded“, „Suhtumine likvidatorlusse ja ühtsuse küsimus“), koostab ja redigeerib resolutsioonid, lepib Staliniga kokku „Pravda“ juhtimise reorganiseerimiseks. Lenin töötab välja partei taktika revolutsioonilise tõusu tingimustes. Tingimata on vaja kõrvalekalduvat ja järjekindlalt kaitsta partei revolutsioonilisi pealoo-sungeid, nõndanimetatud „kolme valaskala“ — demokraatlikku vabariiki, kõigi mõisamaade konfiskeerimist, 8-tunnist töö-päeva. Partei peab igakülgset toetama, arendama ja organisee-ri-ma masside revolutsioonilisi väljaastumisi — revolutsioonilisi streike, revolutsioonilisi uulitsademonstratsioone, revolutsioo-nilisi mütinguid jne. Tähtsaimaks ülesandeks on talurahva kaasa-tõmbamine võimalikult enam ühistele üheaegseile ja laialdastele revolutsioonilistele väljaastumistele. Bolševikud peavad fabri-kutes ja tehastes päev päeva kõrval altpoolt ellu viima eesrind-like tööliste ühtsust. Lenin jäi nõupidamisega rahule. Ta kirju-tas Gorkile, et see „õnnestus hästi ja etendab tähtsat osa“¹.

Nõupidamine näitas, kuidas on kasvanud ja tugevnenud bol-ševistlik partei, saavutanud hulga suuri võite likvidatorite üle, neid kindlalt välja tõrjudes kõigilt töölisliikumise positsiooni-delt. Kuid Lenin ei jäänud saavutatuga rahule; ta taotles visalt veel suuremat bolševistlike illegaalsete organisatsioonide kind-lustamist, nende legaalse töö igakülgset arendamist. „Kui luua nüüd tubli proletaarne organisatsioon ilma takistusteta reetjate-likvidatorite poolt — kurat teab, millised võidud võiks siis saavutada liikumise kasvu puhul altpoolt...“, kirjutas Lenin Gorkile 1913. aasta jaanuaris, lisis aga samas nukralt: „Kahju, et raha ei ole, muidu me teeksime siit, siinsest baasist pagan teab kui palju!“²

Varsti pärast nõupidamist sai partei ranga hoobi. 10. veeb-ruaril 1913. aastal areteeriti Sverdlov, 23. veebruaril — Stalin. Saanud teate Stalini areteerimisest, kirjutas Krupskaja Lenini ülesandel Peterburisse: „Saime äsja kirja kurva teatega. Olu-kord on nüüsgune, et on vaja suurt kindlust ja veel suuremat solidaarsust.“³

¹ Lenin, Teosed, k. XVI, lk. 278.

² Samas, lk. 220, 222.

³ „Zvesda“ ja „Pravda“ epohhist (1911.—1914.), III vihik, lk. 219.

„Pravda“ kõrval pühendas Lenin palju tähelepanu Duuma sotsiaaldemokraatlikule fraktsioonile. Teraselt jälgis ta selle tegevust, juhtis saadikute-bolševike tööd. Lenin töötas välja direktiivid, mis määrasid kindlaks Duuma fraktsiooni deklaratsiooni, kirjutas saadikutele kõnede projekte haridusministeeriumi poliitikast, tsaarivalitsuse eelarvest, agraar- ja rahvusküsimusest, koostas seaduseprojekti rahvuslikust üheõiguslusest esitamiseks IV Duumas. Lenini ja bolševistlike saadikute vahel kujunes tihe side. Tähelepanu ja armastusega õpetas Lenin neid Duuma tribüüni revolutsiooniliselt kasutama.

Saadikud käisid korduvalt Lenini juures ja pikkades vestlustes temaga selgitasid välja oma käitumisjoone Duumas. Badajev kirjutab oma mälestustes, et tema, nagu teisedki töölissaadikud, ei kujutelnud täiesti selgelt oma ülesandeid Duumas. Lenin rääkis temale: „Mingeid seadusi, mis kergendaksid tööliste olukorda, et võta mustsajaline Duuma kunagi vastu. Töölissaadiku ülesanne on Duuma tribüünilt päevast päeva mustsajalastele meelde tuletada, et töölisklass on tugev ja võimas, et ei ole kaugel see päev, millal uuesti tõuseb revolutsioon, mis pühib minema kogu mustsaja koos selle ministritega ja valitsusega. Muidugi võib esineda ka parandusettepanekutega ja isegi mõne seadusega, kuid kõigil neil esinemistel peab olema üks siht: tuleb häbimärgistada tsaristlikku korda, näidata valitsuse kohutavat omavoli, rääkida töölisklassi õigusest olukorrast ja kõige julmest ekspluateerimisest. See on tõeliselt see, mida töölised peavad kuulma oma saadikult.“¹ Ja Lenini poolt juhitud bolševikud-saadikud hoidsid kõrgel töölispartei lippu mustsajalises Duumas.

Duuma fraktsioon oli ühine: sellesse kuulusid bolševikud ja menševikud. Kasutades oma ühehäälelist enamust, viisid menševikud fraktsioonis läbi oma otsuseid. Tulemusena kujunes täiesti ebanormaalne olukord, kus menševistlikud saadikud, kes olid valitud väikekodanlike kihtide poolt, hakkasid igati kõrvale tõrjuma bolševikke, kes olid saadetud Duumasse töölistasjade poolt. Lenin korraldas suure poliitilise kampaania loosungi all: üheõiguslus Duuma fraktsioonis, ta nõudis „Pravda“ toi-

¹ A. B a d a j e v, Bolševikud Riigiduumas, 1939, lk. 188—189.

metuselt „suurendada kampaaniat kuue töölissaadiku abistamiseks“¹. Lenini artiklid „Pravdas“ kiskusid maha seitsme likvidaatori maski ja mobiliseerisid töölismassid bolševike-saadikute ümber. See võitlus lõppes täieliku võiduga: saadikud-bolševikud, keda toetas tööliste enamus, moodustasid Duumas oma iseseisva fraktsiooni, võttes Lenini nõuandel nimeks: „Venemaa sotsiaaldemokraatlik töölisfraktsioon“.

Lenini mitmekülgses tegevuses sellel perioodil omas eriti tähtsat kohta rahvusküsimus. Mustsajalise suurvene šovinismi määramine kõigil ühiskondliku elu ja poliitika aladel, natsionalismi tugevnemine rõhutatud rahvaste kodanluse ja väikekodanluse seas, likvidaatorete esinemine „rahvusliku kultuurautonoomia“ natsionalistliku loosungiga, pöörane šovinismi jutlustamine Lääne-Euroopas — kõik see asetas bolševike ette täies suuruses ülesande purustada natsionalism igasugusel kujul ja töötada välja marksistlik programm rahvusküsimuses.

Lenin ja Stalin asuvad selle tähtsaima parteilise ülesande lahendamisele. Juba bolševike Krakovi nõupidamisel vestles Lenin sel teemal Staliniga. Siis seltsimees Stalin kirjutas oma kuulsa töö „Marksism ja rahvusküsimus“, milles töötas välja ja põhjendas marksistliku programmi rahvusküsimuses. 1913. aasta algul teatas Lenin Gorkile: „Meil üks suurepärase grusiinlane asus tööle ja kirjutab „Prosveštšeniye“ jaoks suurt artiklit, olles kogunud kokku kõik austria ja muud materjalid.“² Nõudes seltsimees Stalini artikli kiireimat avaldamist ajakirjas „Prosveštšeniye“, kirjutas Lenin: „Artikkel on väga hea. Küsimus on aktuaalne ja põhimõttelisest positsioonist „Bundi“ lurjaste vastu ei loovuta me raasugi.“ Seltsimees Stalini tööd hindas Lenin väga kõrgelt. Ta kirjutas selle kohta: „Teoreetilises marksistlikus kirjanduses... on sotsiaaldemokraatia rahvusprogrammi aluseid viimasel ajal juba valgustatud (esikohale tõuseb siin Stalini artikkel).“³

1913. aasta keskpaigast peale töötab Lenin intensiivselt bolševistliku programmi põhjendamisel rahvusküsimuse alal. Ta kirjutas hulga artikleid, nende seas sellised programmtööd, nagu

¹ Lenini koguteos, XXV, lk. 333.

² Lenin, Teosed, k. XVI, lk. 328.

³ Lenin, Teosed, k. XVII, lk. 116.

„Kriitilised märkused rahvusküsimuse kohta“ (1913. aastal) ja „Rahvaste enesemääramise õigusest“ (1914. aasta veebruaris). Ta pidas ettekandeid sel teemal Krakovis, Pariisis, Liège'is, Leipzgis ja Šveitsi linnades (Zürich, Genf, Bern).

Lenin tungib vihaselt kallale mustsajalisele suurvene šovinismile, piitsutab tsarismi rahvusliku rõhumise poliitikat ja tsarismi ees orjalikult kummardavaid kadette. Ta arvustab tabavalt poola sotsiaaldemokraate Luxemburgi pooldajaid, kes eitavad rahvaste enesemääramise õigust. Ta peab halastamata sõda bundistidega, ukraina sotsiaaldemokraatidega ja nendetaoliste natsionalistlike väikekodanlastega, kes püüdsid mürgistada töölisklassi kodanliku natsionalismi mürgiga ja killustada töölisliikumise ühtsust. „Ei, niisugust jõledust, nagu on Austrias, meil ei juhtu. Meie ei luba!“¹ — väljendas Lenin vihaselt, pidades silmas Austria töölisliikumise killunemist eraldatud rahvuslikeks organisatsioonideks. Vankumatult ja järjekindlalt kujundab ja kaitseb ta proletaarset internatsionalismi: tema artiklid on tuline propaganda rahvuste lähendamiseks, antud riigi kõigist rahvustest tööliste liitmiseks proletariaadi ühtsesse klassiorganisatsioonidesse. Tähelepanelikult uurib Lenin Stalini poolt loodud ja juhitud Taga-Kaukaasia parteiorganisatsioonide töö kogemusi. Ta seab need proletaarse internatsionalismi eeskujuks. „Töölisliikumise huvidele ja ülesannetele,“ kirjutas Lenin „Pravdas“ 1913. aasta mais, „vastab ainult see kõigi rahvuste tööliste täielik ühtsus (kohtadel, alt kuni üles tipuni), mida juba kaua ja täiesti edukalt on teostatud Kaukaasias.“²

Oma töödes toob Lenin nähtavale rahvaste enesemääramise õiguse loosungi konkreetselt ajaloolise sisu, kui rahva õiguse lahkulöömiseks ja iseseisva riigi moodustamiseks, formuleerib partei praktilise platvormi rahvusküsimuses: kõigi rahvuste ja keelte täielik üheõiguslus; oblastite laialdane autonoomia, rahvusvähemuste õiguste kindlustamine.

Nõnda Lenin töötas läbi ja põhjendas igakülgset marksistlikku programmi rahvusküsimuses.

¹ Lenin, Teosed, k. XVI, lk. 328.

² Samas, lk. 386.

Revolutsiooniline liikumine Venemaal tõusis üha kõrgemale. 1912. aastal streikis ametlike andmete järgi üldse 725.000 töölise, teiste, täielikumate andmete järgi aga üle miljoni töölise, 1913. aastal — ametlike andmete järgi 861.000 töölise, täielikumate andmete järgi aga 1.272.000 töölise. 1914. aasta esimesel poolel võttis streikidest osa juba umbes poolteist miljonit töölise. Streigid muutusid üha visamaks.

Lenini tagasihoidlikus korteris Krakovis oli tõeline revolutsioonilise liikumise staap. Käis elav kirjavahetus Venemaaga, parteitegelased Venemaalt ja emigrandid, kes pöördusid tagasi kodumaale, sõitsid instruksioonide saamiseks sageli Krakovi Vladimir Iljitsi juurde.

Tihti toimusid Keskkomitee nõupidamised parteitegelastega. 1913.—1914. aasta jooksul oli neid mitu. Suurim tähtsus oli Poronino nõupidamisel 1913. aasta septembris. Lenin juhtis seda nõupidamist, esines aruandega Keskkomitee tegevusest ja ettekandega rahvusküsimuse kohta, redigeeris hoolega kõik resolutsioonid.

Väsimatult pidas Lenin energilist võitlust likvidaatorite, vperjodlaste ja sotsialistide-revolutsionääride vastu, paljastas nende kodanlikke võtteid võitluses tööliklassi ja tema partei vastu. Eriti palju tähelepanu pühendab ta parteivastase Augustibloki paljastamisele ja purustamisele. Reas artiklites („Ühtsuse rikkumine, mida varjatakse kisaga ühtsusest“ jt.) piitsutab ta Trotski likvidaatorlikke ideekesi, tema poliitilist avantürismi.

Lenin võtab sel ajal aktiivselt osa läti töölisliikumisest, kirjutab „Platvormi projekti Lätimaa sotsiaaldemokraatia IV kongressile“, esineb 1914. aasta jaanuaris Brüsselis sellel kongressil ja saavutab läti sotsiaaldemokraatide väljaastumise Augustiblokist.

Nähes, et bolševikud on purustanud Venemaa töölisliikumises kõik oportunistlikud grupid, ruttas II Internatsionaal viimastele appi. Lenin astus otsustavalt välja II Internatsionaali oportunistide katsete vastu „lepitamise“ ja „ühtsuse“ lipu all tegelikult likvideerida iseseisvat bolševistlikku parteid.

Kaks aastat viibis Lenin Krakovis. Need olid töölisliikumise võimsa tõusu aastad, bolševike partei kiire kasvu aastad, mil bolševikud vallutasid kõik peamised positsioonid tööliklassis.

Neil aastail rajati kindel vundament massilisele bolševistlikule parteile, mida ei suutnud purustada tsarismi mingisugused jälitamised.

1914. aasta juunis toimus bolševike Keskkomitee nõupidamine järjekordse parteikongressi ettevalmistamise ja kokkukutsumise küsimuses. Kuid kongressi kokkukutsumist ei tulnud.

1914. aasta augustis algas esimene imperialistlik maailmasõda.

VIII

SOJA algus tabas Leninit Galiitsias (Poroninos). 26. juulil (8. augustil) 1914. aastal areteeriti ta Austria politsei poolt valekaebuse põhjal ja paigutati Uue Targe vanglasse. 6. (19.) augustil oldi sunnitud teda vanglast vabastama kaebuse ilmse mõtetuse tõttu. Kuid jääda edasi Austriasse, Venemaa vastu sõdivale maale, oli võimatu, pealegi oleks see loonud ületamatud raskused revolutsiooniliseks tööks. Lenin saavutas loa väljasõiduks erapooletusse Šveitsi. Siin, alguses Bernis ja seejärel Zürichis, elas ta kõik sõja-aastad kuni 1917. aasta aprillini.

Tsaari ohranka lootis sõja tõttu Leninit kätte saada. Politseidepartemang tegi edelarinde ülemjuhatusese ülesandeks kohe, kui Vene väed vallutavad Krakovi, areteerida Lenin ja saata ta Peterburi. Kuid see politsei plaan nurjus ja väikesest Šveitsist, mis kadus lõõmava Euroopa tulekahju keskele, kostis kogu maailmale Lenini leegitsev üleskutse rahvamassidele — kuulutada sõda sõjale.

Esimene maailmasõda oli tekkinud imperialistlikest vastuoludest, võitlusest maailma ja mõjusfääride uuestijaotamise pärast, võitlusest võõraste rahvaste orjastamise ja asumaade riisumise pärast kahe kapitalistliku suurriikide grupi vahel, Saksamaa ja Austria-Ungari ühelt poolt, Inglismaa, Prantsusmaa ja Venemaa teiselt poolt. See oli imperialistlik vallutus- ja röövsõda mõlemalt poolt.

Sõda osutus karmiks prooviks kõigile vooludele töölisliikumises. Lääne-Euroopa sotsiaaldemokraatlikud parteid, mida juba ammu enne sõda sõi oportunisti rooste, reetsid tööliklassi ja hakkasid abistama kodanlust sõdivate maade tööliste ja talupoegade teineteise kallale ässitamises „isamaa kaitsmise“, kodanliku isamaa kaitsmise nimel. II Internatsionaal lagunes.

II Internatsionaali ja enamuse sotsialistlike parteide juhid ja juhtijad asusid oma imperialistlike valitsuste kaitsmise ja toetamise positsioonile.

Sellel ähvardaval ajaloolisel momendil, sotsialistlike parteide sügava kriisi olukorras, töölisliikumise liidrite reetmise ja renegaatluse olukorras ainult Lenin ja tema loodud ning väljaarendatud bolševistlik partei tõstsid kõhklematult võitluslipu imperialistliku sõja vastu. Lenin esines kohe sõja selge ja täpse hinnanguga, näitas tööliste ja talupoegadele ainsa väljapääsu maailma tapatalgust — võitlustee oma imperialistlike valitsuste kukutamiseks.

23. augustil (5. septembril) 1914. aastal jõudis Lenin Berni. Juba järgmisel päeval esines ta linna taga metsas bolševike kohaliku grupi koosolekul ettekandega suhtumisest sõjale. Koosolek võttis vastu tema ajaloolised „Teesid sõjast“.

Selles esimeses sõjaaegses bolševismi programmilises esinemises andis Lenin geniaalse vastuse kõigile põhiküsimustele, mida esitas ajajärk käesoleva sõja iseloomust ja tööliklassi ülesannetest. Seda sõda määritles Lenin kui kodanlikku, imperialistlikku röövsõda. Lenin häbimärgistas proletariaadi võitluse reetmist II Internatsionaali juhtide poolt. II Internatsionaali krahh, kõneles ta, ei ole juhuslikkus; selle kraahi peapõhjus on oportunisti domineerimine II Internatsionaalis. Töeliste internatsionalistide tähtsaimaks ülesandeks, näitas ta, on propageerida sotsialistlikku revolutsiooni ja relvade suunamise vajadust mitte oma vendade, teiste maade tööliste ja talupoegade vastu, vaid oma maa imperialistliku valitsuse ja kodanluse vastu; Lenin kuulutas halastamatu võitluse šovinismi ja šovinismi kandjate — II Internatsionaali juhtide vastu, kes on reetnud sotsialismi. Teesid rõhutasid, et tööliklassi ja Venemaa kõigi rahvaste töötavate masside vaatekohalt oleks kõige väiksemaks paheks tsaristliku monarhia kaotus sõjas. Lenini teesides oli antud rahvusvahelise proletariaadi konkreetne revolutsiooniline tegevusprogramm.

Lenin saadab oma „Teesid sõjast“ otsekohe Venemaale ja levitab neid välismaa bolševistlikes sektiioonides. Teesid kiideti heaks partei juhtivate organite poolt Venemaal, kes kohe asusid sõjaküsimuses kindlale internatsionalistlikule seisukohale.

„Teesid sõjast“ olid aluseks Lenini poolt 1914. aasta septembri lõpus kirjutatud Keskkomitee manifestile imperialistlikust sõjast: „Sõda ja Venemaa sotsiaaldemokraatia“. Selles ajaloolises dokumendis Lenin tõstis võitlushüüde: muuta imperialistlik sõda kodusõjaks, sõjaks kodanluse ja mõisnike vastu. Kodanliku isamaa kaitsmise sotsiaalšovinistliku poliitika asemele püstitas Lenin oma maade imperialistlike valitsuste lüüasaamise loosungi. Läbimädanenud II Internatsionaali asemele tuleb asutada uus, õpetas Lenin, III Internatsionaal. Manifest lõppes järgmiste sõnadega:

„Käesoleva imperialistliku sõja muutmine kodusõjaks on ainuõige proletaarne loosung, mida on õpetanud Kommuuni kogemused, mis on märgitud Baaseli (1912. a.) resolutsioonis ja tuleneb kõrgesti arenenud kodanlike maade vahelise imperialistliku sõja kõigist tingimustest. Kui suured ei näikski sellise muutmise raskused ühel või teisel minutil, sotsialistid ei loobu kunagi süstemaatilise, visast ja kõrvalekaldumatust ettevalmistustööst selles suunas, kui sõda juba on saanud faktiks.

Ainult sel teel võib proletariaat lahti rabelda sõltuvusest šovinistlikust kodanlusest ja sel või teisel kujul, enam või vähem kiiresti, astuda otsustavad sammud teel tõelisele rahvaste vabadusele ja teel sotsialismile.“¹

Lenin hakkas määratu energiaga koguma bolševistlikke parteilisi jõude. Revolutsioonilise töö korraldamise raskused sõjalukorras olid suured. Lenin oli Venemaast ära lõigatud paljude rinnetega. Šveitsi tulid kirjad Venemaalt mõnikord enam kui kuu aega. Venemaa ajalehti ja ajakirju saadi äärmiselt ebakorrapäraselt, suure hilinemisega. Tsaari politsei purustas kogu aeg partei organisatsioone. Paljud juhtivad tegelased — Stalin, Molotov, Sverdlov, Spandarjan, Vorošilov, Ordžonikidze ja teised — olid vanglas või asumisel. Sõja tingimustes tuli otsida erilisi abinõusid isegi „demokraatlikus“ Šveitsis, et teha revolutsioonilist tööd hoolimata politsei- ja sõjavõimude kõvenenud kontrollist. Kõigele sellele lisandus veel rahapuudus parteil; 1914. aasta sügisel, kui „Sotsiaaldemokraat“ hakkas uuesti ilmuma, oli partei kassas kõigest 160 franki (umbes 60 rubla).

¹ Lenin, Teosed, k. XVIII, lk. 66.

„Raha ei ole, raha ei ole! Peamine häda on selles!“¹ — kirjutas Lenin.

Äärmiselt rasked olid ka Lenini enese elu materiaalsed tingimused. Ta elas alati väga tagasihoidlikult, tundes tihti tõsist puudust, eriti emigratsiooni aastatel. Kuid kunagi ei olnud tal nii rasket puudust kui sõja ajal. Ühes kirjas 1916. aasta teisel poolel oli ta sunnitud tunnistama: „Isiklikult enese kohta pean ütleva, et teenistust on tarvis, muidu võib otse nälga surra, tõepoolest!! Elukallidus on kohutav, aga elada pole millestki.“ Lenin palub kaasa aidata, et kirjastused tasuksid ära tema käsi-kirjade eest. „Kui seda ei saa korraldada, siis ma tõepoolest ei pea vastu, asi on täiel määral tõsine, täiel, täiel määral.“²

Hoolimata kõigist nendest sõjaaegseist raskustest ja ohtudest ei katkestanud Lenin minutikski määratud parteitööd, teeb seda edasi suurima energiaga ja ennenägematu mehisusega. Ta liidab kokku väikearvulised bolševike rühmad, mis olid välismaal, esineb Lausanne'is, Genfis, Clarant'is, Zürichis ja Bernis referaadidega partei suhtumisest imperialistlikule sõjale. Teada saades, et Plehhanov esineb Lausanne'is referaadiga sotsialistide suhtumisest sõjale, sõidab Lenin sinna ja esineb läbirääkimistel, purustades Plehhanovi sotsiaalšovinistliku seisukoha.

Šveitsis Lenin organiseeris bolševistlike väljaannete trükkimist ja levitamist. Kirjade ja isiklike jutuajamistega selgitas ta, milliseid väljaandmise võimalusi on Genfis, andis parteitegelastele täpseid konkreetseid näpunäiteid, kuidas toimida, silmas pidades vajalikku ettevaatust. Leninile oli selge, et sõja tingimustes on isegi „erapooletus“ Šveitsis ja isegi vene keeles imperialistliku sõja vastase dokumendi trükkimine väga komplitseeritud asi. Šveitsi kodanlik valitsus, kes oli majanduslikult täiesti sõltuv „suurte“ imperialistlike riikide kodanlusest ja kummardas orjameelselt Euroopa reaktsiooni ees, võis kergesti alustada jälitamist sõja tõeliste sihtide, selle imperialistliku olemuse paljastamist pärast. „Kõigi eelduste põhjal võib oodata,“ kirjutas Lenin 1914. aasta septembris, „et Šveitsi politsei ja sõja võimud (Vene või Prantsuse või mõne teise saadiku esimese mär-

¹ Lenin, Teosed, k. XXIX, lk. 195.

² Lenini koguteos, II, lk. 279.

g u a n d e puhul) korraldavad sõjakohtu või väljasaatmise erapooletuse rikkumise pärast.¹ Seepärast Lenin soovitas silmas pidada konspiratsioonid, äärmist ettevaatust, kirjavahetust pidada tingimata „keemiaga“, kõik mustandid hävitada, trükitud lendlehtede eksemplarid, ajalehed jne. hoida mõjuka Šveitsi kodaniku juures. Lenin juhtis isiklikult ajalehe väljaandmise tööd, ületades kõik, nii politseilise kui ka majandusliku iseloomuga takistused, andis juhtnööre trükitehnika alal, šrifti ja formaadi kohta. Tänu tema väsimatule energiale hakkas uuesti ilmuma „Sotsiaaldemokraat“, anti välja ajakirja „Kommunist“ (1915), kaks „Sotsiaaldemokraadi Kogumikku“ (1916) lendlehti ja brošüüre.

19. oktoobril (1. novembril) 1914. aastal ilmus pärast aastast vaheaega „Sotsiaaldemokraat“ nr. 33 Keskkomitee leninliku manifestiga. See number, mida illegaalselt toimetati Venemaale ja saadeti laiali bolševistlikele välismaasektsioonidele, etendas ülisuurt osa. Bolševistlik partei ja rahvusvaheline töölisliikumine said vahedaima relva võitluseks imperialistliku sõja, tsarismi ja kodanluse vastu, sotsialistliku revolutsiooni eest. Üle kõigi tõkete, läbi imperialistliku sõja rinate lõõmava tule kuma jõudis Lenini sõna massideni.

Bolševike töö Venemaal käis hoolimata kõigist tsaarivalitsuse repressioonidest. 1914. aasta novembris areteeriti Riigiduumas bolševistlik fraktsioon, kes tegutses Lenini direktiivide vaimus. 1915. aasta veebruaris oli kohus viie saadiku üle, nad mõisteti asumisele. Kohut nad kasutasid tribüüniks, kust kandus laiali leninlik üleskutse proletarisele internatsionalismile ja revolutsioonilisele võitlusele imperialistliku sõja vastu.

Bolševistlikul parteil tuli töötada sügaval põranda all, selleks olid tal kasutada Lenini juhtimisel kogunud suured kogemused, ja tänu leninlikule „Pravdale“ olid aastatel 1912—1914 kasvanud ka uued proletarised parteikaadrid. Oli sissekukkumisi, bolševike areteerimisi, aga töö kestis siiski edasi. Saanud teate bolševike saadikute areteerimisest, kirjutas Lenin: „Meie partei töö on muutunud nüüd sada korda raskemaks. Me teeme seda aga siiski! „Pravda“ on kasvatanud tuhandeid teadlikke töölisi, kelle hul-

¹ Lenin, Teosed, k. XXIX, lk. 130.

gast kõigist raskustest hoolimata tekib uuesti juhtijate kollektiiv — partei Venemaa Keskkomitee.¹ Rootsis, Venemaale lähimal erapooletul maal, organiseeriti Keskkomitee Välismaa-büroo, kes Lenini näpunäidete järgi ja tema juhtimisel pidas regulaarset sidet tegelastega Venemaal. Lenin õpetas, et tingimata on vaja paaris-kolmes Venemaa tähtsamas keskuses organiseerida juhtivad rühmad, luua uuesti Venemaal Keskkomitee Büroo ja ka Keskkomitee, sideme loomiseks välismaa keskusega korraldada ühe-kahe inimese sõitmine Venemaalt Rootsi. „Kõige tähtsam,“ kirjutas Lenin, „on kindel ja alaline läbikäimine.“²

Hoolimata kõigist raskustest õnnestus Leninil uuesti luua side parteiorganisatsioonidega Venemaal. Kirjavahetus toimus Petrogradis oleva Keskkomitee Bürooga, kus Lenini ettepanekul töötas seltsimees Molotov, kes oli põgenenud Irkutskist asumiselt. Sidet õnnestus luua ka kõige viletsamates Siberi kolgastes asumisel viibivate Stalini, Sverdlovi, Spandarjaniga ja saata neile „Teesid sõjast“. 1915. aasta veebruaris kirjutas Stalin asumiselt Leninile: „Minu tervitus Teile, kallid Iljitš, tuline-tuline tervitus!... Kuidas elate, kuidas tervis on? Mina elan nagu varem, väikest viisi, varsti on mul pool määratud aega läbi. Igavavõitu, aga midagi pole parata. Aga kuidas on Teie asjad? Teil peaks siiski olema lõbusam... Lugesin hiljuti Kropotkini artikleid, — vana loll, täiesti mõistuse kaotanud. Lugesin ka Plehhanovi artiklikest „Retšis“ — vana parandamatu lobiseja. Ah... Aga likvidaatorid oma vabamajandusliku ühiskonna agentide-saadikutega? Pole kedagi, kes neid peksaks, kurat mind võtku! Kas nad tõesti jäävadki karistamata? Rõõmustage meid ja teatage, et lähemal ajal ilmub ajaleht, kus neid piitsutatakse tublisti ja korralikult ja väsimatult.“³

1915. aasta veebruaris korraldas Lenin Bernis välismaa bolševistlike sektiioonide konverentsi. Ta oli aruandjaks peaküsimuses — „Sõda ja partei ülesanded“. Leninliku revolutsioonilise taktika vastu muuta imperialistlik sõda kodusõjaks ja leninliku loosungi vastu tsaarivalitsuse lüüasaamisest vaidles Buhharin.

¹ Lenin, Teosed, k. XXIX, lk. 154.

² Samas, lk. 187.

³ „Proletaarne Revolutsioon“, 1936, nr. 7, lk. 167.

Juba siis tuli tal omal nahal tunda Lenini kriitika purustavat jõudu. Konverents võttis vastu Lenini ettepannud resolutsiooni, milles olid formuleeritud bolševistlikud põhiloošungid sõja-aastatel. Keskkomitee manifesti ja Berni konverentsi otsuste alusel koondusid bolševike read.

Revolutsiooniline töö sõjaolukorras asetas partei kaadrite ette uusi aktuaalseid küsimusi. Täpse ja selge vastuse neile küsimustele andis Lenin artiklis „Mõned teesid“, mis avaldati „Sotsiaal-demokraadis“ 1915. aasta sügisel. Üheteistkümnes teesis olid formuleeritud partei ülesanded, kindlaks määratud taktika ja loosungid võitluses kodanlik-demokraatliku revolutsiooni eest Venemaal ja selle ülekasvamise eest sotsialistlikuks revolutsiooniks. Poolteist aastat enne Venemaa revolutsiooni näitas Lenin, milline peab olema partei positsioon tulevases revolutsioonis. 1917. aasta revolutsioon kinnitas oivalise täpsusega Lenini teese.

Lenini loosungid leidsid tänuliku pinna Venemaa töölismassides. Lenini ja tema poolt juhitud parteiorganisatsioonide töö andis tunduvald resulaate. Töölisklass oma enamuses ei läinud sotsiaalpatrootide järele ega jäänud kodanliku šovinismi vingu, vaid jäi truuks internatsionalismi lipule. Suurt revolutsioonilist tööd tehti laevastikus ja armees, eriti Põhjarinde armeedes, Balti-maade rajoonides.

Nõnda valmistas Lenin parteid suurteks lahinguteks, mille lähenemist ta selgesti ette nägi.

Lenini poolt juhitud bolševistlik partei oli kasvava revolutsiooni peamiseks organiseerivaks jõuks mitte ainult Venemaal vaid ka Läänes. Lenin, bolševikud olid ainsaks järjekindlalt internatsionalistlikuks ja lõpuni revolutsiooniliseks jõuks rahvusvahelises töölisliikumises. Peale bolševike polnud kedagi, kes oleks võtnud enesele uue, III Internatsionaali loomise initsiatiivi. Ja Lenin hakkas temale omase energia ja visadusega sõja esimestest päevadest peale rajama uue Internatsionaali vundamenti.

„See oli periood,“ ütleb seltsimees Stalin, „kui II Internatsionaal langetas oma lipud kapitali ees, kui šovinistliku laine ees ei jäänud püsima isegi niisugused mehed, nagu Plehhanov, Kautsky, Guesde ja teised. Lenin oli siis ainus, või peaaegu ainus, kes alustas otsustavat võitlust sotsiaalšovinismi ja sotsiaalpatsofismi vastu, paljastas Guesde'ide ja Kautsky'te reetlikkust ja häbi-

märgistas kohtlaste „revolutsionääride“ kindlusetust. Lenin mõistis, et temaga on tähtsusetu vähemus, kuid sel ei olnud tema jaoks otsustavat tähendust, sest ta teadis, et ainuõigeks poliitikaks, millel on tulevikku, on järjekindla internatsionalismi poliitika, sest ta teadis, et printsüübikindel poliitika on ainuõige poliitika.

On teada, et ka selles vaidluses uue Internatsionaali pärast osutus võitjaks Lenin.¹

Lenini üleskutse muuta imperialistlik sõda kodusõjaks jäi alguses üksikuks hääleks rahvusvahelises töölisliikumises. Kuid Lenin läks julgelt vastuvoolu, paljastades sõja tõelisi sihte, imperialistlike valitsuste valet, kodanluse „sotsialistlike“ lakeide sofisme. Eriti kahjulikeks ja eriti vastikuiks pidas Lenin varjatud sotsiaalsõviniste tsentriste (Kautskyt, Trotskit jt.), kes sõnades vandusid truudust Marxi õpetusele, tegelikkuses aga reetsid seda alatult. „Kautskyt vihkan ja põlgan praegu kõige enam,“ kirjutas Lenin, „rääpne, vilets ja enesega rahulolev silmakirjalikkus... Maailmas ei ole praegu midagi kahjulikumat ja ohtlikumat proletariaadi ideelisele iseseisvusele, kui see rääpne enesega rahulolu ja jäle silmakirjalikkus Kautsky juures, kes soovib kõike tumestada ja kinni mätsida, sofismidega ja quasi-teadusliku sõnade-mulinaga rahustada tööliste ärganud südametunnistust.“² Lenin näitas, et juudas Trotski tsentrism, tema tammumine kautskiaanluse soos, ei ole juhuslik nähtus. „Trotskit käskis jumal ise nüüd Kautsky ja Bernsteinini hõlmast kinni haarata,“ kirjutas Lenin artiklis „Olukorrast Venemaa sotsiaaldemokraatias“³.

Oportunistidega ei tahtnud Lenin mingit tegemist teha. Ta pani ette esitada neile ultimaatum: „Siin teile meie Keskkomitee manifest sõja kohta — kas tahate trükkida seda oma keeles?? Ei? Noh, siis hüvasti, meie teed lähevad lahku.“⁴

Lenin kutsus üles oportunistidest täiesti lahku lööma. Artiklis „II Internatsionaali krahh“ näitas ta, kuidas pikkamööda aastakümnete jooksul on valminud oportunistide sotsiaaldemokraatlikes parteides, õõnestades neid seestpoolt. Lenin kummutas kõik

¹ J. Stalin, Leninist, lk. 22—23.

² Lenin, Teosed, k. XXIX, lk. 143—144.

³ Lenin, Teosed, k. XVIII, lk. 177.

⁴ Lenin, Teosed, k. XXIX, lk. 144.

Kautsky ja temataoliste kodanluse õpetatud teenrite haledad ette-
käänded. „Suure sõja poolt loodud kriis“, kirjutas ta selles artik-
lis, „on katted maha rebinud, eelarvamused minema pühkinud,
on avanud juba ammu küpsenud paise ja on näidanud oportu-
nismi selle tõelises osas kui kodanluse liitlast. Selle elemendi täie-
lik, organisatsiooniline eraldamine töölisparteidest on saanud
hädavajalikuks.“¹

Kõigil neil sotsialismi reetjatel ja tööliklassi renegaatidel ei
olnud vihasemat ja halastamatumat vaenlast kui Lenin. Tema
väljaastumised võeti nende härrade poolt vastu pöörase tigiduse
ja viha puhanguga. Kuid see ei pannud Leninit vankuma ega
taganema. 1916. aasta detsembris kirjutas ta Inessa Armandile:
„Niisugune on minu saatus. Üks võitluskampaania teise järel —
poliitiliste lolluste, vulgaarsuste, oportunisti jne. vastu. Seda
1893. aastast peale. Ja tasuks vulgariseerijate viha. Kuid ometi
ei vahetaks ma seda saatust vulgariseerijatega sõlmitud „rahu“
vastu.“

Väsimatult ja visalt koondas Lenin internatsionalistlikke ele-
mente rahvusvahelises tööliikumises. Ei olnud ainustki tõeli-
selt pahempoolset rühmitust ega organisatsiooni, ei ainustki sii-
rast pahempoolset sotsialistlikku tegelast, kellega ta ei oleks
loonud sidemeid, keda ta ei oleks püüdnud ideeliselt mõjustada,
ergutades teda asuma järjekindlamale ja otsustavamale seis-
kohale sõja vastu, oportunisti vastu.

Šveitsis viibimise esimestest päevadest peale astub Lenin ener-
gilisi samme Euroopa ja Ameerika tööliikumise revolutsiooni-
liste jõudude ühendamiseks. Ta organiseerib Keskkomitee mani-
festi ja teiste bolševistlike dokumentide tõlkimist võõrkeeltesse,
kasutab kõiki võimalusi bolševistliku positsiooni tutvustami-
seks Euroopa töölistele. 14. (27.) septembril 1914. aastal toimus
tema initsiatiivil Luganos (Šveitsis) itaalia-šveitsi sotsialistlik
konverents. Sellel arutati Lenini „Teese sõjast“, mis avaldasid
teatud mõju konverentsi otsustele.

1915. aasta veebruaris oli kokku kutsutud Entente'i maade
„sotsialistide“ konverents. Lenin kasutas seda konverentsi sel-
leks, et erilises deklaratsioonis häbimärgistada rahvusvahelise

¹ Lenin, Teosed, k. XVIII, lk. 279.

sotsiaaldemokraatia liidrite sotsiaalšovinismi, esitada bolševike põhimõtteline positsioon ja näidata, mispärast nemad ei või osa võtta nende „sotsialistide“ konverentsist, kes on reetnud sotsialismi.

Bolševike initsiatiivil korraldati 1915. aasta märtsis rahvusvaheline sotsialistlik naiste konverents. Hoolimata delegaatide enamuse väikekodanlik-patsifistlikest meeleoludest, omas konverents teatud tähtsust kui esimene sotsialistide rahvusvaheline kokkutulek sõja ajal. Konverentsil viibiv bolševistlik delegatsioon esitas oma resolutsiooni, mis oli koostatud Lenini direktiivide põhjal. Resolutsioonis osutati II Internatsionaali Stuttgardi (1907), Kopenhaageni (1910) ja Baaseli (1912) kongresside otsuste otsuste rikkumisele enamiku sotsialistlike parteide poolt. Häbimärgistades sotsialismi reetmist, kutsus resolutsioon üles „kodurahu nurjaajamisele“.

Varsti toimus Bernis rahvusvaheline noorsoo-konverents. Lenin, kes juhtis bolševistlikku delegatsiooni, rajas otsesed sidemed noorsoo-liikumise silmapaistvate tegelastega.

Rahvusvaheline tööliikumine arenes järjekindlalt, aegamisi valmis selles revolutsiooniline protest sõja ja sotsiaalšovinismi vastu. 1915. aasta suveks, sõja esimese aasta järel, hakkasid sõja tulemused — miljonite inimeste hukkumine, tööstuselu korra ratus, elukalliduse tõus jne. — rahvamassidele ikka tugevamini tunduvaks muutuma ja šovinistlik ving hakkas vähehaaval hajuma. Leninliku joone õigsus sai üha enam ja enam silmanähtavaks, sõjaga rahulolematuse tugevnes. Küpses vajadus kõigi maade pahempoolsete sotsialistlike tegelaste konverentsi kokkukutsumiseks.

Lenin tegi hoolikat ettevalmistustööd selleks konverentsiks. Konverentsi initsiaatorid — Itaalia ja Šveitsi sotsialistid — kallutasid asja selle poole, et muuta konverents igalaadi väikekodanlik-patsifistlike ja tsentristlike organisatsioonide nõupidamiseks. Lenin võttis kõik abinõud tarvitusele selle ärahoidmiseks. Ta saavutas bolševike osavõtu eelnõupidamisest 1915. aasta juulis. Ta läkitas kirju pahempoolsetele tegelastele, püüdes kindlustada internatsionalistlike elementide osavõttu konverentsist. Ta taotles visalt, et pahempoolsete kokkuliitumiseks koostataks põhimõtteline deklaratsioon, mille keskseks punktiks oleks lõhe

oportunismiga, sotsiaalšovinismiga. Konverentsi avamiseks oli Lenin organiseerinud pahempoolse rühma. Kuid selles rühmas, mida nimetati Zimmerwaldi vasemikuks, asus sõja- ja revolutsiooniküsimuses ainuõigel, lõpuni järjekindlal seisukohal ainult bolševike partei Leniniga eesotsas.

Püüdes tutvustada Euroopa tööliste bolševike suhtumist sõjale, andis Lenin konverentsi puhul välja saksa keeles brošüüri „Sotsialism ja sõda“ ja prantsuse keeles — bolševike Berni konverentsi resolutsioonid. Brošüüris on selgel ja populaarsel kujul esitatud Lenini vaated sõjale ja tööliklassi ülesanded.

23. augustil (5. septembril) 1915. aastal toimus väikeses Šveitsi alevis Zimmerwaldis konverents, millele olid kogunenud Saksa, Prantsuse, Norra, Rootsi ja Hollandi sotsialistlike parteide vähe-
muste esindajad ja ka Itaalia, Šveitsi, Poola, Läti sotsiaaldemokraadid ja Vene bolševikud. Juhtides vasemat tiiba, andis Lenin lahingu konverentsi kautskiaanlikule enamusele ja saavutas mitmete oma ettepanekute paigutamise konverentsi resolutsiooni.

Konverentsi poolt vastuvõetud manifestis puudus järjekindlus ja selgus. Hoolimata nendest puudustest hääletasid Lenin ja tema poolt juhitud pahempoolsed selle manifesti poolt, sest see tähendas „sammu edasi oportunistmist ja sotsiaalšovinismist ideelise ja praktilise lahkulöömise poole“.¹ Keeldumist selle sammu tegemisest koos ebajärjekindlate ja kõikuvate elementidega pidas Lenin sektantluseks. Kuid ühtlasi jättis ta enesele täieliku vabaduse arvustada Zimmerwaldi konverentsi ebajärjekindlust. Zimmerwaldi pahempoolne rühm eesotsas Leniniga esines oma põhimõttelise deklaratsiooniga „Maailmasõda ja sotsiaaldemokraatia ülesanded“ ja oma „Manifesti“ projektiga. Kõik, millest oli vaikes mõõda mindud Zimmerwaldi manifestis, oli välja öeldud konverentsi pahempoolse osa dokumentides. Lenin omistas määratu suurt tähtsust Zimmerwaldi vasemiku iseseisvale esinemisele. Ta kirjutas, et see oli „esimene väljaastumine kõigi maade pahempoolsete sotsiaaldemokraatide tuuma poolt, kel on selge, täpne, täielik vastus küsimusele, mida teha ja kuhu minna“².

¹ Lenin, Teosed, k. XVIII, lk. 298.

² Lenin, Teosed, k. XXIX, lk. 214—215.

Lenin näitas Zimmerwaldi konverentsil kujukalt, mis on tõeliselt revolutsiooniline taktika, millele on ühtviisi võõrad nii ideelised kompromissid oportunistidega kui ka sektantlus.

Vene bolševikud ja nendega koos läinud pahempoolsed kujutasid endast väikearvulist vähemust selle perioodi töölisliikumises. Kuid see ei häirinud Leninit. Pole viga, et meid on üksikud, ütles ta, meiega tulevad miljonid, sest bolševike seisukoht on ainuõige. Lenini töö, tema loosungid koondasid miljoneid tulevasi võitlejaid, valmistasid neid ette kapitalismi ründamiseks.

Kõrvuti määratu praktilise tegevusega Euroopa maade proletariaadi revolutsiooniliste jõudude organiseerimisel ja ühendamisel töötas Lenin pinevalt ka teooria alal.

Sõja esimestel kuudel kirjutas Lenin Granat'i entsüklopeedilise sõnastiku jaoks artikli „Karl Marx“. Selles andis Lenin kokkuvõtet ja ühtlasi tervikliku iseloomustuse ja kokkuvõtte Marxi õpetusest.

Lenin asus sel ajal uuesti Hegeli teoste uurimisele ja aastatel 1914—1915, elades Bernis, tegi palju väljakirjutusi Hegeli töödest („Loogika“, „Ajaloofilosoofia“, „Filosoofia ajalugu“) ja teiste filosoofide (Aristoteles, Feuerbach) töödest. Need väljakirjutused ja märkused nende juurde moodustasid Lenini tuntud „Filosoofilised vihikud“.

„Filosoofilised vihikud“ on Lenini teaduslik-teoreetilise töö musternäide. Hoolega välja valides kõik väärtusliku, mida andis oma teostes Hegel, toob Lenin järjekindlalt nähtavale Hegeli idealistliku seisukoha ekslikkuse. Lenin jätkas Marxi ja Engelsi tööd materialistliku dialektika loomisel ja põhjendamisel. Kavatsedes kirjutada marksistliku dialektilise meetodi aluste lühikese kirjelduse, andis Lenin oma „Filosoofilistes vihikutes“ kõigi dialektilise meetodi elementide iseloomustuse, arendades edasi dialektilist materialismi.

Ühtlasi jätkas Lenin intensiivselt tegelemist agraarküsimusega, kapitalistlike maade põllumajanduse ja talurahva olukorra uurimist. Selle sihiga ta uuris hoolega Ameerika Ühendriikide ja teiste maade põllumajanduslike loenduste materjale. Selle töö tulemusena kirjutas ta aastatel 1914—1915 raamatu Ameerika Ühendriikide kapitalismist ja põllumajandusest (välja anti see

alles 1917. aastal). See oli esimene väljaanne Lenini kavatsetud teosest „Uusi andmeid kapitalismi arengu seadustest põllumajanduses“, mida tal ei õnnestunud lõpetada.

Eriolist tähelepanu pühendab ta marksistlike vaadete väljatöötamisele sõja kohta. Ta uurib ja töötab materialistlikult ümber kõik parema, mida on loonud kodanlik sõjateadus. Lenin hindab kõrgelt XIX sajandi väljapaistva sõjalise mõtleja Clausewitzi teoseid. Tema väidet: „sõda on poliitika jätkamine teiste“ (nimelt: vägivalla-) „vahenditega“ — peab Lenin tähtsaks iga sõja iseloomu mõistmisel. Ei saa mõista sõja olemust, uurimata seda poliitikat, mis on viinud sõjani, mis on seda ette valmistanud. Tehes väljakirjutusi Clausewitzi arutlustest kaitse ja pealetungi vastastikuste suhete kohta, märgib Lenin: „kaob erinevus kaitse ja pealetungi vahel“, „oma maa kaitsmine võõral maal“. Need Lenini juhtmõtted omavad ülisuurt tähtsust.

Lenini geniaalne mõte töötas pinevalt kogu uue ajaloolise epohhi — imperialismi — komplitseerituimate küsimuste kompleksi uurimisel. See hiiglatöö oli jõukohane ainult sellisele revolutsioonilise mõtte ja tahte hiiglasele nagu Lenin.

Sõja esimestest päevadest peale asus Lenin üksikasjaliselt ja sügavalt uurima maailmakirjandust, mis käsitles mitmesuguste maade ökonomikat, tehnikat, ajalugu, geograafiat, poliitikat, diplomaatiat, töölisliikumist, koloniaalküsimust ja teisi ühiskondliku elu alasid imperialismi ajastul. Väljakirjutused, konspektid, märkused, tabelid, mida Lenin on teinud läbiloetud kirjanduse ja allikate põhjal ja mis on tema poolt kogutud 20-sse vihku, moodustavad mahuka, üle 40 trükipoognalise raamatu; need materjalid on hiljem välja antud erikogumikuna nimetusega „Vihikud imperialismi kohta“. Iga väide ja üldistus, iga järeldus ja hinnang on rajatud määratu hulga konkreetse materjali kindlale alusele. Selliseid väsimatuid uurijaid, kristallpuhtaid teadusemehi, nagu oli Lenin, on maailm vähe andnud.

Selle määratu uurimistöo tulemusena tekkis Lenini kuulus raamat „Imperialism kui kapitalismi kõrgeim staadium“. See valmis 1916. aasta juunis. See raamat on marksismi-leninismi suurim teos.

Marx andis „Kapitalis“ kapitalismi aluste analüüsi. Lenin jätkas geniaalselt „Kapitali“. Meisterlikult valitsedes dialektilist

meetodit, andis Lenin oma teoses esimesena marksistide seas igakülge ja põhjaliku marksistliku analüüsi imperialismist kui kõrgemast ja ühtlasi viimsest staadiumist kapitalismi arenemises, paljastades selle paised ja paratamatu hukkumise tingimused, tõestas, et imperialism on surev kapitalism, et „imperialism on proletariaadi sotsiaalse revolutsiooni eelõhtu“¹.

Lenin annab imperialismi klassikalise definitsiooni: „Imperialism on kapitalism selles arenemistaadiumis, kus on välja kujunenud monopolide ja finantskapitali võim, on omandanud silmapaistva tähtsuse kapitali väljavedu, on alanud maailma jaotamine rahvusvaheliste trustide poolt ja lõpule viidud kogu maakera territooriumi jaotamine suurimate kapitalistlike riikide vahel.“²

Poliitilisel alal, õpetas Lenin, iseloomustab imperialismi pööre demokraatialt poliitilisele reaktsioonile. Finantskapitali määratu suur võim, kodanlike riikide poliitilise aparaadi vallutamine finantskapitali poolt, vale ja masside poliitilise petmise süsteem, „üldine“ vaimustus imperialistlike vallutuste perspektiividest kutsuvad välja „kõigi varandust omavate klasside täieliku ülemineku imperialismi poole“. Imperialistlik ideoloogia tungib ka töölisklassi, demoraliseerides töölisaristokraatia ülakihti, muutes selle kodanluse „tööliskubjasteks“.

Lenin paljastas lõplikult Kautsky antimarksistliku „ultraimperialismi“ teooria, mis väidab, nagu oleks imperialismi juures võimalik rahulik kokkulepe kapitalistlike riikide vahel, mis kõrvaldab sõjad ja paneb aluse organiseeritud maailmamajandusele. See „teooria“ pidas võimalikuks kõigi kapitalismi vastuolude lahendamise rahulike vahenditega, reformide teel, ilma proletarise revolutsioonita. Lenin ütles, et see Kautsky „teooria“ on „surnud abstraktsioon“, „rumal muinasjutt“, „kohkunud väikekodanlase reaktsiooniline katse peitu pugeada julma tõelikkuse eest“³. Paljastades Kautsky vale, et rahvusvaheliste kartellide tekkimine toob rahvaste vahelise rahu, tõestas Lenin, et tegelikult need kartellid toovad kapitalistlike maade vaheliste

¹ V. I. Lenin, „Imperialism kui kapitalismi kõrgeim staadium“, ENSV Riiklik Kirjastus, Moskva 1944, lk. 8.

² Samas, lk. 61.

³ Samas, lk. 67.

vastuolude äärmise teravnemise, et imperialismi juures on sõjad vältimatud.

Lenin iseloomustab imperialismi kui kapitalismi erilist ajaloolist astet, mis on seaduspäraselt ette valmistatud kogu eelneva arengukäigu poolt. Selle staadiumi iseärasus seisneb Lenini järgi selles, et imperialism on: 1) monopolistlik kapitalism, 2) parasitlik või kõdunev kapitalism ja 3) surev kapitalism. See muidugi ei tähenda seda, et kapitalism sureb välja ise, ilma proletarise revolutsioonita.

Lenin näitas oma raamatus, et imperialismi ajajärgul kõik kapitalismi vastuolud jõuavad teravuse äärmise astmeni. Sellepärast Lenin arvaski, et imperialism on sotsialistliku revolutsiooni eelõhtu. Tugevneb masside kapitalistlik röövekspluateerimine ja ühes sellega kasvab proletariaadi viha kapitalismi vastu, kasvavad revolutsioonilise plahvatuse elemendid kapitalistlikes maades enestes. Suureneb sadade miljonite inimeste jõhker ekspluateerimine ja ebainimlik rõhumine koloniaal- ja sõltuvates maades, ühtlasi aga kasvavad nendes maades vabadussõja elemendid imperialismi vastu.

Lenini töö imperialismi kohta on maailmaajaloolise tähtsusega. See osutus uueks astmeks Marxi majandusliku teooria arendamisel. See viis edasi marksistlikku teooriat, rikastas seda uue sisuga, aitas revideerida ja uut moodi lahendada proletarise revolutsiooni praktilisi küsimusi.

Uurides imperialismi, avastas Lenin kapitalismi poliitilise ja majandusliku arengu ebaühtluse seaduse. Ta näitas, et kapitalismi arengu ebaühtlus ja vastuolud muutuvad imperialismi tingimustes teravamaks. Kapitalismi areng omandab äärmiselt ebaühtlase, hüppelise, konfliktse iseloomu. Tugevneb pöörane võitlus imperialistlike kiskjate vahel kauba- ja kapitaliväljaveo turgude pärast, asumaade ja toorainete allikate pärast, mis teeb paratamatuks perioodilised imperialistlikud sõjad maailma uueks ümberjaotamiseks. Imperialistlikud sõjad nõrgestavad imperialismi jõudu, võimaldavad imperialismi rindest läbimurdmist seal, kus see osutub kõige nõrgemaks. Sellest järeldas Lenin, et Marxi ja Engelsi vana vormel, et sotsialismi võit on võimatu ühel maal ja võimalik ainult proletarise revolutsiooni üheaegse võidu puhul kõigil eesrindlikel kapitalistlikel maadel, ei vasta enam uuele

ajaloolisele olukorrale ja tuleb asendada uue vormeliga, et sotsialismi võit on võimalik ühel maal eraldi ja võimatu üheaegselt kõigil maadel.

See oli meie ajastu suurimaid avastusi. See oli juhtivaks põhimõtteks Lenini kogu edasises tegevuses, bolševistliku partei kogu edasises tegevuses.

„See oli uus, täielik sotsialistliku revolutsiooni teooria, teooria sotsialismi võidu võimalusest üksikuis maades; see oli sotsialismi võidu perspektiivide teooria, mille alused Lenin ära märkis juba 1905. aastal brošüüris „Sotsiaaldemokraatia kaks taktikat demokraatlikus revolutsioonis“.“¹

Oma geniaalse avastuse sotsialismi võidu võimalikkusest ühel maal formuleeris Lenin esmakordselt 1915. aasta augustis artiklis „Euroopa Ühendriikide loosungist“. „Majandusliku ja poliitilise arengu ebaühtlus,“ kirjutas Lenin selles artiklis, „on kapitalismi ilmtingimatu seadus. Siit järeldub, et sotsialismi võit on võimalik esialgu mõnel või isegi ühel kapitalistlikul maal eraldi. Selle maa võidule jõudnud proletariaat, olles eksproprieerinud kapitalistid ja organiseerinud oma maal sotsialistliku tootmisviisi, astuks ülejäänud, veel kapitalistliku maailma vastu, võites enda poole teiste maade rõhutatud klassid, algatades seal ülestõusu kapitalistide vastu, astudes tarbe korral välja isegi sõjalise jõuga eksploateerivate klasside ja nende riikide vastu.“²

Aasta pärast formuleerib Lenin artiklis „Proletaarse revolutsiooni sõjaprogramm“ uuesti oma vaated põhjaliku täpsuse ja selgusega. „Kapitalismi areng eri maades toimub äärmiselt ebaühtlaselt. Kaubatootmise korra juures teisiti olla ei saagi. Sellest järeldub vaieldamatult: sotsialism ei saa võita kõigis maades üheaegselt. Ta võidab esialgu ühel või mitmel maal, ülejäänud maad aga jäävad mõne aja kestel kodanlikeks või eelkodanlikeks. See peab tekitama mitte üksnes hõõrumisi, vaid ka teiste maade kodanluse otsese püüde sotsialistliku riigi võiduka proletariaadi purustamiseks. Neil juhtudel sõda meie poolt oleks seaduslik ja õiglane.“³

¹ „ÜK(b)P Ajalugu, Lühikursus“, Moskva 1943, lk. 137.

² Lenin, Teosed, k. XVIII, lk. 232—233.

³ Lenin, Teosed, k. XIX, lk. 325.

Oportunistid, pidades kinni Engelsi ja Marxi vanast vormelist, süüdistasid Leninit marksismist taganemises.

Nad toimisid siin aga dogmaatikutena ja marksismi vaenlas-tena, sest nad ei tahtnud arvestada seda, et Marxi ja Engelsi vormel, mis vastas eelimperialistliku kapitalismi tingimustele, mil kapitalism arenes ülespoole, ei vasta enam uutele tingimustele, imperialistliku kapitalismi tingimustele, mil kapitalism hakkas arenema alanevas joones, olles muutunud surevaks kapitalismiks. Oli tarvis leida uus vormel, mitte aga kinni hoida vanast ja muuta see dogmaks. Selle avastas Lenin. Nimelt Lenin oli tõeline marksist, kes julgelt edasi arendas marksistlikku teooriat tege-likkuse sügava uurimise põhjal. Revolutsioonilise teooria sellise arendamiseta ei oleks proletariaat suutnud võita ja oleks jäänud edasi kodanlikku orjusse. Lenini teooria sotsialismi võidu või-malusest ühel maal andis proletariaadile võitlusperspektiivi, pääs-tis valla üksikute maade proletariaadi energia ja initsiatiivi peale-tungiks oma maa kodanlusele, andis teaduslikult põhjendatud võiduveendumuse.

Nõrkematu energiaga koondas Lenin sotsialistlike parteide pahempoolseid elemente ja suunas nende tööd revolutsioonilist rada mööda. Sõja esimesel aastal oli Lenini tähelepanu suunatud peamiselt pahempoolsete elementide väljaselgitamisele rahvus-vahelises töölisliikumises, nendega sideme loomisele, nende orga-niseerimisele ja ühendamisele. Pärast seda, kui oli loodud Zim-merwaldi ühendus ja organiseeritud Zimmerwaldi pahempoolne rühm, viib Lenin raskuspunkti võitlusele Zimmerwaldi rühmi-tuses eneses, tsentristlike, väikekodanlike, patsifistlike elementide vastu, revolutsioonilise joone eest. Ja see võitlus andis ilmseid tulemusi. Elu ise andis Leninile õiguse. Juba teist aastat kestva sõja koorem muutus ikka tundavamaks. Seetõttu II Zimmerwaldi konverentsil, mis peeti 1916. aasta aprillis Šveitsi külas Kien-thalis, olid Zimmerwaldi parempoolsed masside tugeva pahem-poolsemate muutumise survele sunnitud hääletama palju pahem-poolsemate resolutsioonide poolt. Pahempoolsed olid Kienthalis tugevamad kui esimesel konverentsil ja avaldasid palju tugevamat mõju otsustele. Lenin saavutas resolutsiooni vastuvõtmise, milles arvustati patsifismi ja kärevalt arvustati Rahvusvahelist Sotsia-listlikku Bürood. Hinnates konverentsi tulemusi, kirjutas Lenin

1916. aasta mais: „Üldiselt on see siiski, vaatamata puuduste hulga, samm sotsiaalpatriootidest lahkulöömise poole.“¹

Juba enne konverentsi näitas Lenin, et lõhe oportunistidega, sotsiaalsovinistidega on peaküsimus. „Kõik selles suhtes kõhklejad,“ kirjutas Lenin 1916. a. märtsis, „on proletariaadi vaenlased, nende suhtes ei tule olla järeleandlik.“²

Pärast konverentsi aitab Lenin veel intensiivsemalt Lääne-Euroopa ja Ameerika töölisliikumise pahempoolsetel elementidel vabaneda oma väikekodanlikest vaadetest ja oportunistlikest vigadest. Ta esineb aktiivselt pahempoolses sotsialistlikus ajakirjanduses, eriti Zimmerwaldi pahempoolsete teoreetilises ajakirjas „Vorbote“. Eriti palju tähelepanu pühendab ta noorsoole, kasvatades teda revolutsioonilises vaimus. Lenin võitis enda poole proletaarse noorsoo paremad elemendid.

Vead, moonutamised, teoreetiline segadus, mis olid tehtud mõnede pahempoolsete poolt sõja, rahu ja revolutsiooni tähtsamais küsimusis, leidsid reas Lenini artiklis karmi hukkamõistu ja kriitikat.

Eriti karedalt arvustas Lenin mõnede pahempoolsete patsifistlike illusioone, nende poolt esitatud „desarmeerimise“ loosungit. Võideldes patsifistide vastu töötas Lenin välja oma õpetuse õiglastest ja ebaõiglastest sõdadest. Ta näitas, et bolševikud, proletaarsed revolutsionäärid peavad võitlema mitte igasuguse sõja vastu, vaid ainult vallutus-, rööv-, ebaõiglase sõja vastu, mille sihiks on võõraste maade ja rahvaste vallutamine ning orjastamine. Mis puutub vabadussõda: rahva kaitsmist enese orjastamise katsete vastu, rahva vabastamist kapitalismi ikkest, asumaade ja sõltuvate maade vabastamist imperialistide rõhumisest — siis niisugust sõda kui õiglast sõda peavad bolševikud toetama.

Lenin ütles, et ei ole midagi kahjulikumat pappide, väikekodanlaste, patsifistide jutlustamisest, nagu oleks sõdasid võimalik kaotada kapitalismi ajal. Imperialism on kapitalistlike riikide äge võitlus maailma jaotamise ja uuestijaotamise pärast. Seepärast kapitalismi ajal on sõjad paratamatud. Alles pärast kapitalismi

¹ Lenin, Teosed, k. XXIX, lk. 251.

² Samas, lk. 228.

kukutamist ja sotsialismi võitu kogu maailmas saavad sõjad võimatuks.

Lenin häbimärgistas põlastusega neid, kes soovitasid proletaarlastel desarmeeruda, relvad maha panna. „Rõhutud klass,“ kirjutas Lenin, „kes ei taotle relvakäsitsemise õppimist ja relva omamist, selline rõhutud klass pälviks ainult seda, et teda koheldaks orjana.“ Igas klassiühiskonnas on rõhuja klass relvastatud. See, kes tahab pääseda ekspluateerimise ikkest, peab relvastuma vihaseks võitluseks ekspluateerijatega. „Meie loosung“, kuulutas Lenin, „peab olema: proletariaadi relvastamine selleks, et võita, eksproprieerida kodanlus ja võtta temalt relvad.“¹

Lenin arvustas halastamatult „radikaalse“ fraasiga varjatud, aga oma olemuselt sügavalt oportunistlikku mõtet, mis eitas proletariaadi võitluse tähtsust demokraatlike nõuete eest imperialismi ajastul. Buhharin, Pjatakov, Radek püüdsid sisse mugeldada marksismile vaenulikku „ideekest“ loobuda võitlusest demokraatlike nõuete ja demokraatliku vabariigi eest, loobuda rahvaste enesemääramise õiguse loosungist. Lenin nimetas sääraseid „ideekesi“ „marksismi karikatuuriks“, „imperialistlikuks ökonomismiks“. Ta tõestas kogu nende rumaluse ja kahjulikkuse.

Leninil tuli palju võidelda nende oportunistide, segadusetekitajate ja intrigeerijate vastu, kes hiljem osutusid alatuteks reetjateks ja bandiitideks. Oli tarvis suurt valvsust, suurt läbinägelikkust, et mitte lasta sellistel elementidel kahjustada sotsialismi.

Lenin õpetas, et sotsialistlik revolutsioon — see pole mitte üks akt, mitte üks lahing, vaid klasside ägedate konfliktide terve ajastu, pikk rida lahinguid kõigil rinnetel, s. t. kõigis ökonomika ja poliitika küsimustes. Et valmistuda võiduks kodanluse üle, et olla suuteline lahingu võitmiseks, peab proletariaat pidama igakülgset, järjekindlat ja revolutsioonilist võitlust demokraatia eest.

Juba siis kujutles Lenin selgesti tõelist pilti tulevases sotsialistlikust revolutsioonist, mis varsti algas Venemaal. „Sotsialistlik revolutsioon Euroopas,“ kirjutas Lenin 1916. aasta sügisel, „ei või olla midagi muud, kui kõigi ja igasuguste rõhutute ja rahulolematute massilise võitluse puhkemine. Väikekodanluse

¹ Lenin. Teosed, k. XIX, lk. 326.

ja mahajäänud tööliste hulgad võtavad sellest paratamatult osa — ilma sellise osavõtuta ei ole võimalik massiline võitlus, ei ole võimalik mingi revolutsioon — ja niisama paratamatult toovad need hulgad liikumisse oma eelarvamused, oma reaktsioonilised fantaasiad, oma nõrkused ja vead. Kuid objektiivselt nad ründavad kapitali, ja revolutsiooni teadlik avangard, eesrindlik proletariaat, väljendades selle kireva ja mitmekesise, kirju ja väliselt killustatud massilise võitluse objektiivset tõde, võib seda võitlust ühendada ja suunata, vallutada võimu, haarata pangad, eksproprieerida kõigi poolt (olgugi eri põhjustel) vihatud trustid ja teostada teised diktaatorlikud abinõud, mis kõik kokku annavad kodanluse kukutamise ja sotsialismi võidu, mis kaugeltki korruga ei saa „puhtaks“ väikekodanlikust kõntsast.“¹

Lenin jätkab tegelemist rahvusküsimuse edasise läbitöötamisega, astub välja paljude pahempoolsete sotsiaaldemokraatide antimarksistlike vaadete vastu. Et mõista rahvaste enesemääramise õiguse bolševistliku loosungi kogu tähendust, rääkis Lenin, tuleb täiesti selgesti aru saada, et imperialismi ajastul jaguneb kogu maakera rahvastik kaheks ebavõrdseks osaks: ühel pool väike rühm rõhujaid rahvusi, teisel pool — määratu suur hulk rõhutud rahvaid, kes elavad asumaadel, poolasumaadel ja sõltuvatel maadel.

Lenin tõstis uuesti üles Marxi ja Engelsi loosungi, mis oli unustusse jäetud II Internatsionali parteide poolt: „Ei või olla vaba see rahvas, kes rõhub teisi rahvaid.“ Enese vabastamise huvides peab proletariaat nõudma asumaade vabastamist imperialistlike riikide rõhumisest, nagu Marxi nõuande järgi inglise proletariaat pidi nõudma täielikku enesemääramist Iirimaaale. Asumaade ja sõltuvate rahvaste vabastamise nõudmise proletariaat peab esitama eelkõige oma maa imperialistlikule valitsusele, oma maa imperialistlikule kodanlusele.

Lenini teesides „Sotsialistlik revolutsioon ja rahvaste enesemääramise õigus“ (kirjutatud 1916. aasta märtsis) ja tema artiklis „Kokkuvõtted diskussioonist enesemääramise kohta“ (kirjutatud 1916. aasta sügisel) on põhjalikult arvustatud poola ja

¹ Lenin, Teosed, k. XIX, lk. 269.

pahempoolsete hollandi sotsiaaldemokraatide antimarksistlikku seisukohta. Nendes ajaloolistes töödes Lenin arendas edasi bolševistlikku programmi rahvusküsimuse alal. Rahvusküsimus, õpetas Lenin, on kodanlik-demokraatliku revolutsiooni koostus-osast muutunud juba sotsialistliku revolutsiooni koostus-osaks. Rahvuslik-koloniaalne küsimus on lahutamatult seotud imperialismi kukutamise küsimusega, proletaarne revolutsioon peab igakülgsest toetama asumaade võitlust imperialistliku ikke vastu. Lenin töötas välja harmoonilise vaadete süsteemi rahvuslik-koloniaal-küsimusele imperialismi ajastul.

Šveitsis elades võtab Lenin aktiivselt osa ka šveitsi töölisliikumisest. Erapooletu Šveitsi rahvastik koosneb sakslastest, prantslastest ja itaallastest, mis andis lisavõimalusi Saksamaa, Prantsusmaa ja Itaalia töölisliikumise mõjustamiseks. Lenin uuris usinalt Šveitsi ajalugu. Ta esines koosolekuil ja miitinguil, pidas tihedat sidet šveitsi sotsiaaldemokraatia pahempoolsete tegelastega. 1916. aasta novembris esines Lenin šveitsi sotsiaaldemokraatia kongressil, detsembris kirjutas teesid pahempoolsete Zimmerwaldlaste ülesannetest Šveitsi sotsiaaldemokraatlikus parteis.

Võitlus Zimmerwaldi ühenduse parem- ja pahempoolsete vahel suurenes üha enam. Zimmerwaldi parem tiib ühines avalikult šovinistidega nii Prantsusmaal kui ka Saksamaal ja Itaalias. Šveitsis hakkas tsentrist Grimm, Zimmerwaldi ühenduse esimees, tegutsema koos oportunistidega.

Lenin astus kogu energiaga välja sotsiaalpatšifistide ja tsentristide — Kautsky, Grimm, Merrheimi ja teiste vastu, nende vastu, kes, alla kirjutanud manifestile Zimmerwaldis ja Kienthalis, hakkasid kokku leppima ja liitu looma oportunistidega.

„„Zimmerwald“ on ilmselt pankrotti jäänud,“ kirjutas Lenin, „ja head sõna kasutatakse jälle pehkinud oleku varjamiseks! Zimmerwaldi enamus, see on — Turati ja Ko, Kautsky Ledebouriga, Merrheim — kõik see on üle läinud sotsiaalpatšifismi seisukohale, mis nii pidulikult (ja nii viljatult!) hukka mõisteti Kienthalis... Aga Zimmerwaldi „tsentrum“ — R. Grimm, kes 7. I 1917 ühines šveitsi sotsiaalpatšifistidega võitluseks pahempoolsete vastu!! Grimm, kes kirub kõigi maade sotsiaalpatšifistide peale Šveitsi omade, keda ta hoiab! See on jälk!

Ma olen meeletu vihast nende lurjuste peale; vastik on kuulda neid ja nende üle; veel vastikum on mõelda tööst koos nendega.“¹

„Zimmerwaldi“ kokkuvarisemisega tuli võitlus uue Internatsionaali eest üle viia teisele alusele. Lenin kutsus üles uue, tõeliselt sotsialistliku Internatsionaali loomisele, uut tüüpi proletaarsete parteide organiseerimisele kõigil maadel, mis täielikult katkestaksid sidemed vanade, pankrotti jäänud parteidega ja oleksid suutelised juhtima masside revolutsioonilist võitlust sotsialismi eest.

„Ma näen ainult ja tean kõige kindlamini,“ ütles Lenin, „et kõikjal seisab päevakorras uue sotsialismi, tõeliselt revolutsioonilise marksismi, aga mitte räpase kautskismi programmi ja taktika küsimus.“²

Lenin esines rahvusvahelise töölisliikumise tõelise juhina, rajades uue, Kommunistliku Internatsionaali aluseid.

1917. aasta algul märkis Lenin maailmapoliitikas pööret imperialistlikult sõjalt imperialistlikule rahule. Sõda kurnas tugevasti mõlemat sõdivat koalitsiooni. Mõlema poole ressursid ja sõjalised võimalused olid sõja jooksul küllaldaselt selgunud, armeede ja laevastike jõud järele proovitud ja mõõdetud. Ikka teravamaks muutus toor- ja toiduainete puudus. Kodanlus ei saanud enam sellest sõjast edasi rikastuda. Masside meelepaha ja rahulolematuse kasv, tööliste revolutsioonilise võitluse tõus, käärimine rindel soldatite seas kõnelesid sellest, et Euroopas on valminud revolutsiooniline situatsioon. Kapitalistid, kartes lähenevat revolutsiooni, ruttasid sõlmima imperialistlikku rahu. Sotsiaal-patsifistide fraasid demokraatliku rahu võimalikkusest ilma sotsialistliku revolutsioonita olid imperialistidele sobivaks varjuks, et hakata ette valmistama röövrahu sõlmimist. Proletariaadil ja tema parteil oli vaja valmisolekut ja otsustavust revolutsioonilistele aktsioonidele üleminemiseks.

Kogu Lenini tegevus oligi suunatud tööliklassi ja tema partei ideelisele, poliitilisele ja organisatsioonilisele ettevalmistamisele lahinguteks sotsialistliku revolutsiooni eest. Suurimat tähtsust selles suhtes omas Lenini selle perioodi töö riigiküsimuse alal.

¹ Lenin, Teosed, k. XIX, lk. 401.

² Samas, lk. 402.

Proletariaadi diktatuuri küsimust, seda marksistliku teooria põhiküsimust, oli valgustatud juba Lenini varasemates töödes. Imperialistlik sõda oli loonud revolutsioonilise situatsiooni; küsimus proletaarsetest revolutsioonist, võimu vallutamise proletaariaadi poolt tõusis päevakorra. Ja Lenin asus uuesti selle küsimuse juurde. Sotsialismi reetjad — oportunistid (sotsiaalšovinistid, kautskilased) püüdsid selles küsimuses igati segadust tekitada, püüdsid varjata Marxi tõelisi vaateid. Marksismi alatult vassides ja moonutades, visates marksismist välja revolutsioonilise sisu, püüdsid oportunistid sellega varjata oma loobumist proletaarsetest revolutsioonist, proletariaadi diktatuurist.

Lenin ägestus ja oli väga pahane, nähes, kuidas oportunistid häbematult moonutavad marksismi. Revolutsioonilise marksismi puhtuse eest oli ta alati valmis lõpuni võitlema. Neil päevil, millal Lenin intensiivselt töötas riigiküsimuse kallal, kirjutas ta Inessa Armandile:

„Olen ikka veel „armunud“ Marxi ja Engelsisse ja mingisugust nende halvustamist ei suuda ma rahulikult taluda. Ei, — need on tõelised inimesed! Nendelt tuleb õppida. Sellelt pinnalt me ei tohi lahkuda. Sellelt pinnalt on lahkunud nii sotsiaalšovinistid kui ka kautskilased.“

Lenin kogus ja taastas hoolega kõik, mida Marx ja Engels olid kirjutanud riigiküsimuses. Ta puhastas marksismi riigiõpetuse oportunistlikest moonutusist ja arendas seda edasi, rikastas seda proletariaadi klassivõitluse uute kogemustega uutes tingimustes. Lenini selle töö tulemusena ilmus tema geniaalne teos „Riik ja revolutsioon“, mille ettevalmistavad materjalid ta oli kogunud sõja-aastatel „siniste kaantega vihikusse“, mis on tuntud nime all „Marksism riigist“.

Olles uuesti jalule seadnud Marxi ja Engelsi vaated revolutsiooni põhiküsimuses, teeb Lenin uute ajalooliste kogemuste kokkuvõtted. Ta märgib, et 1905. aasta Vene revolutsioon on toonud palju uut riigiküsimusse. Lenin annab lühikese formuleeringu, mis väljendab asja kogu olemust: „vana („valmis“) riigimasina ja parlamentide asendamise tööliste saadikute nõukogudega ja nende usaldusmeestega“. Küsimusele, et kuidas siis toimida mittetöötava rahvakihiga, vastab Lenin: „Kes ei tööta, see ei tohi süüa (veel vähem siis riiki valit-

seada)¹. Nõnda Lenin skitseerib siin tema poolt hiljem kolme Vene revolutsiooni kogemuste põhjal väljatöötatud marksistliku õpetuse proletariaadi diktatuurist ja nõukogude riigi teooria.

Lenin nägi selgesti, et imperialistlik sõda lähendab määratu kiirusega revolutsiooni.

9. (22.) jaanuaril 1917. aastal esines Lenin Zürichis töölisnoorsoo koosolekul ettekandega Vene 1905. aasta revolutsioonist. Ta kõneles:

„Meid ei tohi petta praegune hauavaikus Euroopas. Euroopa on rase revolutsiooniga. Imperialistliku sõja kohutavad koledused ja elukalliduse piinad tekitavad kõikjal revolutsioonilist meeleolu, ning valitsevad klassid — kodanlus ja nende käsutäitjad valitsused satuvad üha enam ja enam ummikusse, millest nad ilma suurimate vapustusteta üldse ei või väljapääsu leida.“²

Möödus pisut üle kuu, kui algas revolutsioon Venemaal — imperialistliku ahela kõige nõrgemas lülis.

Teade Petrogradi ülestõusu võidust jõudis Leninini märtsi algul. Sellest momendist peale olid kõik Lenini mõtted koondatud selle suurima sündmuse uurimisele ja hindamisele ning sellele, et võimalikult kiiremini tagasi pöörduda Venemaale.

1917. aasta 4. (17.) märtsi teeside visandis ja seejärel „Kirjades kaugelt“ andis Lenin Vene revolutsiooniliste sündmuste analüüsi. Lenin hindas Ajutist Valitsust kui kodanlikku, imperialistlikku valitsust, kes on seadnud oma sihiks pidada röövsõda lõpuni. Tööliste ja soldatite saadikute Nõukogu iseloomustas Lenin kui „töölisvalitsuse algastet, kõigi v a e s e m a t e rahvahulkade, s. o. üheksa kümnendiku rahvastiku huvide esindajat, kes taotleb r a h u, l e i b a, v a b a d u s t“³. Isevalitsuse kukutamine, kirjutas Lenin, on ainult revolutsiooni esimene etapp, partei ülesanne on — ette valmistada proletariaadi võitu revolutsiooni teisel etapil, kergendada ja kiirendada kodanlik-demokraatliku revolutsiooni ülekasvamist sotsialistlikuks revolutsiooniks. Ta õpetas järeleandmatult, et kõige tähtsam on — masside organiseerimine, bolševistliku partei kindlustamine, tema täielik ise-

¹ Lenini koguteos, XIV, lk. 314, 315.

² Lenin, Teosed, k. XIX, lk. 357.

³ Lenin, Teosed, k. XX, lk. 18.

seisvus. Ta kirjutas neil päevil: „Meie partei iseseisvus ja lahusolek, ei mingit lähenemist teistele parteidele — on minu jaoks ultimatiivne. Ilma selleta ei saa abistada proletariaati demokraatliku pöörde kaudu kommuni poole minekul, aga muid sihte ma teenima ei hakkaks.“¹

Lenin kippus Venemaale, et vahetult osa võtta revolutsioonilistest sündmustest. Lenin piinles nagu lõvi kitsas puuris. „Milline piin meile kõigile istuda siin niisugusel ajal!“² kirjutas ta. Kuid Šveitsist väljapääs ei olnud kerge. Entente'i maade kaudu minna oli võimatu. Kõik sellesuunalised katsed lõppesid nurjumisega. Oli selge, et Inglismaa ei lase mingil tingimusel Šveitsist välja sellist imperialistliku sõja leppimatut vaenlast, nagu oli Lenin.

Lenini peas valmis mitmesuguseid kodumaale tagasisõidu plaane, kuid kõik need olid praktiliselt teostamatud või väga riskantsed. Lenin otsustas kasutada vastuolusid imperialismi laagris ja tungida Venemaale Saksamaa kaudu. Šveitsi töölisliikumise tegelaste kaudu peetud läbirääkimiste tulemusena lubati Leninile sõit Saksamaa kaudu. Tingimuste alusel, mis olid kirjutatud erilisse protokoll, garanteeriti vagunile, milles Lenin sõitis koos teiste poliitiliste emigrantidega, eksterritoriaalsus; pass ja pagas ei allunud kontrollile; keegi ei tohtinud tulla vagunisse selles sõitjate loata; emigrandid kohustusid koju jõudes agiteerima selle eest, et lastaks välja niisama suur arv Venemaal interneeritud Austria sakslasi.

Lahkudes Šveitsist kirjutas Lenin „Hüvastijätu-kirja Šveitsi töölistele“, mis kinnitati Venemaale tagasipöörduvate bolševike-emigrantide koosolekul. Selles kirjas kõneles Lenin proletariaadi eelseisvatest ülesannetest Venemaal, sellest, et bolševistlik partei teeb viibimata rahuettepaneku, teeb viibimata ettepaneku vabastada kõik asumaad ja kõik rõhutud rahvad, alustab viibimata ja viib lõpule vene mõisnike ja kapitalistide rõhumise all olevate rahvaste vabastamise.

„Imperialistliku sõja muutumine kodusõjaks saab teoks. Elagu Euroopas algav proletaarne revolutsioon!“³ — nõnda lõpetas Lenin oma kirja.

¹ Lenini koguteos, XXVI, lk. 40.

² Lenini koguteos, II, lk. 369.

³ Lenin, Teosed, k. XX, lk. 70.

27. märtsil (9. aprillil) 1917. aastal sõitis Lenin grupi emigrantidega Bernist välja. 1. (14.) aprilli hommikul jõudis Lenin Stockholmisse ja sama päeva õhtul, peatumata ainustki liigset tundi, sõitis ta edasi Venemaale.

IX

LÖPPEKS on Lenin uuesti kodumaal — Venemaal, mis on haaratud revolutsioonist. Rongis, teel Soomest Venemaale, vestleb Lenin soldatitega, küsitleb neid suure huviga. Siinsamas, vagunis, teeb ta neile väikese ettekande „maast, vabadusest ja sõja lõpetamisest“, nagu mäletab üks soldateid.

Lenini esimene liigutav kohtamine töölistega toimus 3. (16.) aprillil Beloostrovi jaamas. Siin olid Leninil vastas Sestroretski töölised ja Petrogradi tööliste delegatsioon koos seltsimees Staliniga.

Üks töölisi, kes oli Leninil vastas, meenutab:

„Iljitš tahtis just minema hakata, kui ma hüüdsin: „Võtke ta kätele!“ Haarasin tal jalast kinni, aga nõnda, et ta kaotas tasa-kaalu ja haaras mul kaela ümbert. Siis teised seltsimehed ümber minu — võtsime Iljitši kätele ja kandsime teda. Tema aga ütleb: „Tasa, mehed, mis te...“ Vastutulejad astusid kõrvale — andsid teed (peale meie tungal platvormil väga palju mitmesugust rahvast). Me kandsime Iljitši jaamahoonesse, panime maha; ta seisab ja keegi ei saa sõna suust... Rõõmu pärast — justkui mingis kangestuses... Iljitš seisab ja vaatab; kõik töölised tema ümber. Ma mäletan nagu praegu — see pole uni: Vladimir Iljitš seisab hallis ülikonnas Beloostrovi jaamahoone laudpõrandal.

Oli midagi seletamatut. Nägin, et ka Iljitš on tublisti erutatud. Kuid see kestis ainult momendi: ta kohe nii-öelda toibus — embas meid, suudles üht, teist, kolmandat. Keegi meie seltsimehi alustas tervituskõnet Sestroretski tööliste nimel.“¹

3. (16.) aprilli õhtul kell 11.10 jõudis Lenin Petrogradi. Soome vaksal, vaksaliesine väljak ja lähedalolevad uulitsad olid täidetud tuhandete tööliste, soldatite ja madrustega punaste lippude all.

¹ „Iljitšist, Sotsekgis, 1934, lk. 13.

Kirjeldamatu vaimustus haaras massi, kui Lenin väljus vagunist. Kauakestva „hurraaga“ võttis proletariaat vastu oma juhi. Lenin oli sügavasti erutatud. Töölised tõstsid ta kätele ja kandsid vaksali suurde saali. Siin menševike liidrid tahtsid hakata ette kandma „tervituskõnesid“, kuid Lenin ei pööranud nendele tähelepanu, vaid läks välja platsile, kus teda ootasid töölised, soldatid ja madrused. Tõusnud soomusautole, pidas Lenin oma kuulsa kõne, milles kutsus masse võitlusele sotsialistliku revolutsiooni võidu eest. „Elagu sotsialistlik revolutsioon!“ — nõnda lõpetas Lenin selle oma esimese esinemise Petrogradi proletaarlaste ja soldatite ees pärast pikki maapao-aastaid.

Vaksalist sõitis Lenin soomusautol bolševistliku partei Keskkomiteesse. Mitmetuhandelised töörahva kolonnid saatsid Leninit. Prožektorid valgustasid eredate kiirtevihkudega teed, mida valvas mees- ja naistööliste ahelik.

Lenini kohalejõudmisel oli määratu suur tähtsus bolševistlikule parteile, revolutsioonile. Revolutsioonile oli tarvis erakordset mõistuse jõudu, et kiiresti orienteeruda väga komplitseeritud olukorras ja näidata töötavatele massidele eksimatult nende lähimat sihti. Oli tarvis erakordset tahtekindlust, et juhtida massid õiget teed mööda sellele sihile ja võita. Niisuguseks mõtte- ja tahtehiiglaseks oli Lenin, kes oli omandanud kõigi maade töörahva revolutsioonilise võitluse kogemused ja seisis proletariaadi ülesannete teadusliku mõistmise kõrguses. Revolutsiooni juht asus oma kohale.

Otsekohe hakkas Lenin arendama hiiglaslikku revolutsioonilist tööd. Juba samal ööl esitas Lenin oma vaated sõpradele ja lähimatele võitluskaaslastele.

4. (17.) aprilli hommikul esines Lenin Tauria palees juhtivate parteitegelaste koosolekul ettekandega sõjast ja revolutsioonist. Oma ettekande teese kordas ta seejärel bolševike ja menševike — Nõukogude Ülevenemaalise nõupidamise delegaatide koosolekul.

Need olid kuulsad Aprilliteesid, mis andsid parteile uue orientatsiooni. Nendes Lenin võttis kokku partei võitluskogemused ja andis geniaalse võitlusplaani kodanlik-demokraatlikult revolutsioonilt üleminekuks sotsialistlikule revolutsioonile.

Lenin näitas, et üleelatava momendi iseloomulik omapärasus seisneb kaksikvõimuses: Ajutise Valitsuse kõrval eksisteerib fakti-

liselt teine valitsus — Nõukogud. Ajutine Valitsus on kodanluse diktatuuri organiks, Nõukogud — proletariaadi ja talurahva revolutsioonilis-demokraatliku diktatuuri organiks. Kaksikvõim väljendab ainult ülemineku hetke revolutsiooni arengus, see ei saa kaua kesta, sest kahte võimu riigis ei saa olla. „Käesoleva hetke omapärasus Venemaal“, ütles Lenin, „seisneb ülemineku revolutsiooni esimeselt etapilt, mis proletariaadi puuduliku teadlikkuse ja nõrga organiseerituse tõttu andis võimu kodanlusele, — selle teisesele etapile, mis peab võimu andma proletariaadi ja talurahva kõige kehvemate kihtide kätte.“¹

Teeside põhinoudeks oli kogu riigivõimu üleminek Nõukogudele, Nõukogude Vabariigi rajamine. Seni pidasid marksistid parlamentlikku demokraatlikku vabariiki kõige otstarbekamaks ühiskonna poliitilise organisatsiooni vormiks üleminekul kapitalismilt sotsialismile. Lenin, olles uurinud ja kriitiliselt läbi töötanud Pariisi Kommuuni kogemused, arvestades kahe Vene revolutsiooni (1905. a. ja 1917. a.) kogemusi, tuli järeldusele, et uueks ja kõrgemaks ühiskonna poliitiliseks organisatsiooniks üleminekul sotsialismile on Nõukogude Vabariik.

Nõukogudes avastas Lenin proletariaadi diktatuuri riikliku vormi. See oli geniaalne avastus marksistlikus teaduses. Kui Lenin ei oleks asendanud vana marksistlikku teesi, et kapitalismilt sotsialismile ülemineku perioodil on ühiskonna poliitiliseks vormiks parlamentlik demokraatlik vabariik, uue teesiga, et selleks vormiks on Nõukogude Vabariik, siis „partei oleks ekselnud pimeduses, Nõukogud oleksid olnud desorganiseeritud, meil poleks olnud Nõukogude võimu ja marksistlik teooria oleks saanud tõsist kahju. Proletariaat oleks kaotanud, kuna võitnud oleksid proletariaadi vaenlased“².

Ka Ajutise Valitsuse ajal, öeldi teesides, jääb sõda imperialistlikuks selle valitsuse kodanliku iseloomu tõttu. Proletariaat peab revolutsioonilist sõda ainult siis, kui riigivõim on tema kätte üle läinud. Partei ülesanne seisneb visas ja kannatlikus selgitustöös massidele, et sõda lõpetada demokraatliku rahuga ei saa ilma kodanluse võimu kukutamiseta.

¹ Lenin, Teosed, k. XX, lk. 88.

² „ÜK(B)P Ajalugu, Lühikursus“, Moskva 1943, lk. 286.

Valitsuse suhtes esitas Lenin loosungi: „Ei mingit toetust Ajutisele Valitsusele!“ Kuid Lenin hoiatas, et seda valitsust ei saa praegu kukutada, sest Nõukogud toetavad teda. Eelkõige tuleb masse veenda selles, et Nõukogud on ainuvõimalik revolutsiooniline valitsusvorm, et kõik riiklik võim peab minema Nõukogudele ja et kodanluse Ajutise Valitsuse asemele tuleb luua Nõukogude Valitsus.

Lähtudes faktist, et menševikel ja sotsialistidel-revolutsionääridel on Nõukogudes ülevõim, seadis Lenin bolševike ette ülesande: selgitada massidele kokkuleppe-parteide poliitika reetlikku olemust, isoleerida menševikud ja sotsialistid-revolutsionäärid massidest ja võita enamus Nõukogudes, et Nõukogude kaudu muuta valitsuse koosseisu ja poliitikat.

See oli revolutsiooni rahuliku arengu orientatsioon.

Teesid märkisid ära sotsialismile ülemineku konkreetset majanduslikud abinõud: mõisamaade konfiskeerimise ja kogu maa natsionaliseerimise riigis, kõigi pankade liitmise üheks riigipangaks ja Nõukogude kontrolli selle üle, tööliste kontrolli kehtimapaneku produktide ühiskondliku tootmise ja jaotuse üle.

Partei alal püstitas Lenin ülesande — muuta partei programm ja nimetus. Ta nõudis loobumist partei nimetamisest sotsiaaldemokraatlikuks, sest selle nimetuse olid rüvetanud II Internatsionaali parteid ja vene menševikud, olles alatult reetnud sotsialismi. Ta pani ette nimetada bolševistlikku parteid kommunistlikuks parteiks, nagu nimetasid oma parteid Marx ja Engels, sest bolševistliku partei lõppeesmärgiks on kommunismi ülesehitamine.

Lõpuks pani Lenin ette luua kolmas, kommunistlik internatsionaal.

Lenini teesid avasid meelihaaravad perspektiivid. Nende aluseks oli õpetus sotsialismi ülesehitamise võimalikkusest ühelainsal maal eraldi. Nad vaimustasid töölisi võitlusele kodanluse võimu kukutamiseks, proletariaadi diktatuuri eest. Teesid võeti määratu rahuldustundega vastu kogu partei poolt, välja arvatud mõned üksikud Kamenevi ja Rõkovi tüüpi menševikele järelekiitjad.

Lenini teeside maailmaajalooline tähtsus seisneb selles, et nad relvastasid partei konkreetse, teoreetiliselt põhjendatud

rünnakuplaaniga üleminekuks kodanlikult revolutsioonilt sotsialistlikule revolutsioonile. Partei pidas võitlust selle plaani elluviimise eest oma juhi — Lenini juhtimisel.

Aprilliteesid näitavad selgesti Leninit kui järjekindlat revolutsionääri ja geniaalset õpetlast, kes rajab julgesti uusi teid marksistlikus teaduses.

Seltsimees Stalin oma kõnes kõrgemate koolide tegelaste vastuvõtul 1938. aasta mais ütles: „Ma tahaksin peatuda ühel niisugusel teaduse korüfeel, kes ühtlasi on kaasaja suurim inimene. Ma mõtlen Leninit, meie õpetajat, meie kasvatajat. Mee- nutage 1917. aastat. Venemaa ühiskondliku arengu teadusliku analüüsi, rahvusvahelise olukorra teadusliku analüüsi põhjal jõudis Lenin siis järeldusele, et ainsaks väljapääsuks sellest olukor- rast on sotsialismi võit Venemaal. See järeldus oli enam kui ootamatu paljudele selleaegseile teadusmeestele. Plehhanov, üks silmapaistvaid teadusmehi, kõneles siis Leninist põlastusega, väit- tes, et Lenin „jampsib“. Teised, mitte vähem tuntud teadus- mehed väitsid, et „Lenin on mõistuse kaotanud“, et teda tuleks peita kuhugi kaugemale. Kõik ja igasugused teadusmehed tõstsid siis kisa Lenini kui inimese vastu, kes hävitab teadust. Kuid Lenin ei kartnud minna vastu voolu, vaimse seisaku vastu. Ja Lenin võitis.“¹

Kodanlus, menševikud ja sotsialistid-revolutsionäärid võtsid Aprilliteesid vastu vihase ulgumisega. Algas Lenini pöörane tagakiusamine. Tema aadressil sadas kõikvõimalikke ähvar- dusi. Kodanlik ajakirjandus kutsus üles Lenini füüsilisele hävi- tamisele.

Kuid Leninit ei kohutanud kodanluse ega tema lakeide ähvar- dused. Ta teadis kindlasti, et tulevik kuulub bolševikele. Mas- sid said Lenini teesidest teada, et bolševikud seisavad viivitama- tu demokraatliku rahu eest, mõisamaade viivitamatu äravõtmise eest, otsustava võitluse eest nälja ja korralage- duse vastu. Ja see oli just see, mida tahtis kogu Venemaa töörahvas.

Lenini võitmatu jõud just selles oligi, et ta andis lihtsad, kris- tallselged loosungid, mis olid arusaadavad igale, ka vähearene-

¹ J. Stalin, Leninist, lk. 42—43.

nud töötavale inimesele. Nendes loosungites olid väljendatud töörahva sajaditepikkused ootused ja lootused, ja seepärast need vaimustasid ja innustasid võitlusele klassivaenlase vastu.

Kohale jõudes hakkas Lenin kohe kõige aktiivsemalt osa võtma bolševistliku partei Petrogradi organisatsiooni tööst. Tema otsesel juhtimisel toimus aprillis Petrogradi ülelinnaline parteikonverents. Petrogradi bolševike konverents läks Lenini järel, olles kokku liitunud Aprilliteeside alusel.

Konverentsi ajal puhkes Petrogradi tööliste ja soldatite võimas protestiliikumine Ajutise Valitsuse imperialistliku poliitika vastu. See tõi enesega kaasa kodanluse võimu esimese kriisi. Neil päevil — 20., 21. ja 22. aprillil (3.—5. mail) — bolševike Keskkomitee pidas iga päev istungeid. Lenin andis otsustava vastu löögi Petrogradi organisatsioonis oleva kallaklaste salga avanüristlikele üleskutsetele Ajutise Valitsuse koheseks kukutamiseks, sest tingimused selleks ei olnud veel valminud. Samal ajal võttis ta kõik abinõud tarvitusele selleks, et massid ammutaksid õppust nende päevade sündmustest, mis olid paljastanud Ajutise Valitsuse imperialistliku poliitika.

Partei tihedaks koondamiseks oli vaja kokku kutsuda konverents. Lenin valmistus selleks hoolega. 24. aprillil (7. mail) algas Petrogradis bolševike VII („Aprilli-“) konverents. Konverents valis Lenini juhatajaks. Lenin tegi kolm ülitähtsat ettekannet ja esines kõigi küsimuste puhul.

Oma esinemistes Lenin andis vastuse kõigile revolutsiooni põhiküsimustele ja määras kindlaks partei taktika põhijooned. Ta näitas, et kurss sotsialistlikule revolutsioonile eeldab klassijõudude uut asetust, et uuele revolutsioonile proletariaat läheb tihedas liidus maakehvikutega, neutraliseerides keskmik-talu-poegi, otsustavalt võideldes kodanluse, sealhulgas ka kulakluse vastu. Partei lähima ülesandena püstitas Lenin loosungi „Kogu võim Nõukogudele!“.

Lenin paljastas Kamenevi, Rõkovi, Pjatakovi, Buhharini ja nende väikearvuliste pooldajate parteivastase seisukoha, kes menševike eeskujul kuulutasid, et Venemaa ei ole veel küps sotsialistlikuks revolutsiooniks. Konverents võttis üksmeelselt vastu leninliku joone, suunates partei võitlusele kodanlik-demokraatliku revolutsiooni ülekasvamise eest sotsialistlikuks.

Aprillikonverentsi otsuste alusel arendas bolševike partei määratu suurt tööd masside poliitilise kasvatamise ja organiseerimise alal. Selle töö keskpunktis seisis Lenin oma ustavate võitluskaaslastega — Stalini, Sverdlovi, Molotovi, Ordžonikidze, Dzeržinski ja teistega.

Lenini energia oli tõesti ammendamatu. Peaaegu iga päev ilmus „Pavdas“ tema artikleid, tihti mitu ühes numbris. Isegi neil päevil, kui Leninil tuli teha hiiglatööd Aprillikonverentsi juhtimisel, ilmus „Pravda“ tema artiklitega. Ajavahemikul tulekust Venemaale kuni juulipäevadeni kirjutas Lenin üle 150 artikli ja mitu brošüüri.

Lenin esines sageli masside ees, tööliste ja soldatite miitingutel. Teda nägid enda juures putilovlased ja obuhhovlased, semjannikovlased ja „Treugolniku“ tehase töölised, Ohta püssirohu- ja Trubotšnõi vabrikute töölised, Aleksandrovi mehaanilise vabriku ja „Aivazi“, „Skorohodi“ vabriku ja vaguniehitustehase töölised, Nikolai (praegu Oktoobri) raudtee vagunipeatehaste ja teiste Petrogradi tööstushiiglaste töölised. Ta esines I Ülevenemaalisel Talurahva Saadikute Kongressil, vabrikutetehaste komiteede Petrogradi konverentsil, I Ülevenemaalisel Nõukogude Kongressil.

Vastupandamatu oli Lenini kui oraatori mõjujõud massidele. Tema kõnede jõud peitus raudses loogikas ja kõikumatus usus oma asja õigusse, lihtsuses, selguses ja tões. Nagu ütles Gorki Lenini kohta, „kutsus tema kõne alati välja vastupandamatu tõe otse füüsilise tunde“¹.

Üks tööline meenutab Lenini esinemist Putilovi (praegu Kirovi) tehases:

„Kuidagi äkki rahva seast, neljakümnetuhandelise massi hulgast tõusis ta tribüünile... Ei tea, kas leidub niisuguseid sõnu, mis suudavad edasi anda seda suurt kaasahaaravust, seda erilist jõudu, millega ta kõitis kõik oma kuulajad... see, mida Iljitš kõneles, kiskus kaasa, sütitas. Kadus hirm ja väsimus. Ja näis, nagu ei kõneleks mitte Iljitš üksi, vaid kõik nelikümmend tuhat töolist, istudes, seistes, katuseäärest kinni hoides, avaldaksid oma kõige salajasemaid mõtteid. Näis, nagu oleks kõik see, mis peitus

¹ M. Gorki, V. I. Leninist, 1932, lk. 29.

töölises, väljendunud Iljitši hääle kaudu. Kõik see, mida igaüks mõtles, eneses üle elas, kuid mille täielikuks ja selgeks avaldamiseks seltsimehele ei leidunud juhust ega sõnu, — kõik see omandas äkki selge kuju ja öeldi välja.

Näis, nagu kogu see mass oleks tahtnud midagi hüüda täie häälega.¹

Lihtne ja otsekohene Lenini sõna tungis rahvahulkade teadvuse sügavusse.

Lenini artikkelitest, ettekannetest, kõnedest sai bolševike partei täpsed ja selged direktiivid oma revolutsiooniliseks tööks. Töölise ja soldatite massid leidsid nendes bolševistliku joone selge ja arusaadava selgitamise, Ajutise Valitsuse ja menševike ning sotsialistide-revolutsionääride bloki rahvavastase poliitika paljastamise.

Menševikud ja sotsialistid-revolutsionäärid seisid kõigest jõust kodanliku võimu eest. I Ülevenemaalisel Nõukogude Kongressil (1917. aasta juunis) kuulutas menševike juht Tsereteli, et ilma kodanliku võimuta ja ilma kodanlusega liitumiseta revolutsioon hukkab. Ta väitis jonnakalt, et Venemaal ei ole sellist parteid, kes nõustuks üksinda võimu täielikult enda kätte võtma. Siis Lenin hüüdis kohalt: „On selline partei!“ Need sõnad kostsid nagu kõu selgest taevast. Bolševike partei, teatas Lenin, on igal hetkel „valmis võtma võimu täielikult enda kätte... osutage meile usaldust ja meie anname teile meie programmi“².

Lenin esitas kongressile bolševistliku partei platvormi revolutsiooni põhiküsimuste alal.

Bolševike mõju massidele kasvas iga päevaga. Bolševikud hakkasid ette valmistama oma jõudude demonstratsiooni, mis oli kavetatud Nõukogude kongressi ajaks. Demonstratsioon oli määratud 10. (23.) juunile. Kõik oli valmis. Kuid 9. (22.) juunil Nõukogude kongress, mis oli menševike ja sotsialistide-revolutsionääride mõju all, keelas demonstratsiooni. Selle otsuse vastu minek tähendas oma kaadrite saatmist purustamise hädadohtu. Oöl vastu 10. juunit teeb bolševike Keskkomitee demonstratsiooni ärajätmise otsuse. See otsus viiakse viibimata ja organi-

¹ „Töölise jutustusi Leninist“, 1934, lk. 37.

² Lenin, Teosed, k. XX, lk. 482.

seeritult ellu; nii kõrge oli Lenini kasvatatud partei nõtkus ja organiseeritus.

Menševikest ja sotsialistidest-revolutsionääridest koosnev Nõukogude kongressi juhatus ja Petrogradi Nõukogu Täitevkomitee olid sunnitud masside survele ise määrama demonstratsiooni 18. juuniks (1. juuliks). Sel päeval poolemiljoniline Petrogradi tööliste ja soldatite mass tuli tänavaile, kuid mitte menševike ja sotsialistide-revolutsionääride, vaid bolševistlike lippude all.

Igalt poolt üle maa, vabrikutest ja tehastest, šahtidest ja kaevandustest, küladest ja kaevikutest tuli Leninile poolehoiu, toetuse ja tulise armastuse sõnu. Tema poole pöörduiti küsimustega: „kuidas lõpetada sõda“, paluti teatada oma „arvamist agrariküsimuses ja olukorra kohta rindel“, saata „programm seletustega“ jne. Rühm soldateid kirjutas Leninile: „Meile sositatakse alaliselt kõrva, et Teie olete rahva ja Venemaa vaenlane jne. Kuid soldatid ei usu seda kõike, vaid hoiavad Teie poole.“ Ja teine kiri rindemeestelt: „Seltsimees, sõber Lenin. Pea meeles, et meie kõik (nii ja niisuguse polgu) soldatid, oleme nagu üks mees valmis minema sinu järel igale poole, ja et sinu idee on tõesti talupoegade ja tööliste tahte väljendus.“¹

Visalt ja väsimatult kujundas Lenin revolutsiooni poliitilist armeed, valmistas teda hoolega ette eelseisvaiks lahinguiks, vältis osavalt enneaegset kokkupõrget. Kui 3.—4. (16.—17.) juulil Petrogradi töölistes ja soldatid astusid välja nõudmisega, et kogu võim läheks Nõukogudele, siis bolševikud võtsid tarvitusele kõik abinõud, et anda liikumisele rahulik ja organiseeritud iseloom. See õnnestus bolševikel. Osavalt manööverdades vältisid Lenin ja Stalin enneaegse lahingu ebasoodsais tingimuses, ei lasknud kodanlusel verre uputada tööliste ja talupoegade liikumist.

Juulisündmuse kasutades asus kontrrevolutsioon pealetungile. Bolševike parteid hakati purustama, tema aktiivseid tegelasi areteerima. Nevski prospektil tapeti avalikult bolševik-tööline Voinov, kes levitas „Listok Pravdõ“ (Tõelehte). Ööl vastu 5. (18.) juulit rüüstati „Pravda“ toimetus junkrute poolt. Ainult juhuslikult pääses Lenin hukkamisest: pool tundi enne bandiitide kallaletungi oli ta toimetusest lahkunud.

¹ D. I. ja M. I. Uljanovi d Leninist, 1934, lk. 81, 82.

Bolševike partei ja tema juhtide vastu alustati metsikut tagakiusamist. Lenini vastu tõsteti laimusuüdistus salakuulamise Saksamaa kasuks, mis oli sepitsetud provokaatorite „tunnistuste“ põhjal. Kuid selles revolutsiooni ja rahva vaenlaste ulgumises nägi Lenin ainult oma õiguse tõestust. Ta armastas korrata Nekrassovi sõnu:

„Me kuuleme heakskiidu häält mitte magusas kiidusuminas, vaid metsikuis vihakarjeis!“

Ajutine Valitsus andis Lenini areteerimise käsu. Lenini pea eest lubati suuri summasid. Juba juunis kodanlik „Võitlusliiga bolševismi vastu“ tegi otsuse: surmata Lenin. Ja nüüd junkrud, ohvitserid, nuhid ja provokaatorid nuuskisid igal pool, otsides Leninit.

Kuid partei, minnes ise põranda alla, peitis ka oma juhi Lenini sügavale põranda alla.

Lenini elu säilitamisel on eriti suured teened Stalinil ja Sverdlovil. Kui 7. (20.) juulil junkrud tungisid sisse korterisse, kus Lenin elas, siis teda seal enam ei olnud. 5. (18.) juulil Sverdlov hoiatas Leninit ähvardava ohu eest ja juba samal hommikul läks Lenin peitu. Kahe päeva jooksul vahetas Lenin mitu korda korterit. 6. (19.) juulil võttis ta osa partei Petrogradi komitee istungist, mis toimus Renault' tehase vahiputkas.

7. (20.) juulil oli Lenin juba palju kindlamas kohas — vana bolševiku, töölise Allilujevi korteris. Lenin paigutati samasse tuppa, milles hiljem, augustist kuni oktoobrini 1917. aastal, elas Stalin.

Kuid ka siin oli ohtlik. 11. (24.) juuli ööl vastu 12. (25.) juulit toimetas seltsimees Stalin Lenini teise töölise juurde Razlivi jaama. Enne seda Lenin ajas habeme ära, pügas vurrud ja juuksed ja muutus tundmatuks. Esiailgu varjas Lenin end Razlivi jaamas kuuri põõningul. Mõne päeva pärast asus ta elama onni Razlivi järve taha. Kui augusti lõpul saabusid külmad, organiseeris seltsimees Stalin Lenini ärasõidu Soome. Parukas peas, varustatud dokumendiga, mis oli välja antud töölise nimele, sõitis Lenin kütjana veduril üle Soome piiri ja asus elama alguses Jalkala küllasse, hiljem Helsingi. Tema elu kaitsmine oli usaldatud Soome bolševike hoolde.

Pärast juulisündmusi astus revolutsioon uude faasi. Revolüt-

siooni rahulik periood oli lõppenud. Päevakorda olid võetud täägid. Maa poliitiline olukord muutus järsult. Kaksikvõim oli lõppenud. Kogu võimutäius läks kontrrevolutsioonilise Ajutise Valitsuse kätte. Nõukogud muutusid selle valitsuse ripatsiks. Menševikud ja sotsialistid-revolutsionäärid, kelle käes olid Nõukogud, muutusid lõplikult kontrrevolutsiooni avalikeks abilisiks.

Lenin, revolutsioonilise taktika suur meister, pani ette ajutiselt päevakorrast ära võtta loosung „Kogu võim Nõukogudele!“ Pärast 3.—4. juulit, ütles ta, oleks see loosung objektiivselt rahva petmine, temale illusiooni sisendamine, nagu võiksid menševistlikud ja sotsialistide-revolutsionääride Nõukogud veel nüüd võimu enda kätte võtta. Lenin õpetas, et pärast 1917. a. juuli kogemusi revolutsiooniline proletariaat „peab iseseisvalt riigivõimu enda kätte võtma — ilma selleta ei saa olla revolutsiooni võitu“.¹

Pannes ette ajutiselt maha võtta loosung „Kogu võim Nõukogudele!“, hoiatas Lenin, et see ei tähenda sugugi loobumist võitlusest Nõukogude võimu eest.

„Nõukogud,“ kirjutas Lenin, „võivad ja peavad esinema selles uues revolutsioonis, kuid mitte praegused Nõukogud, mitte kodanlusega kokkuleppimise organid, vaid revolutsioonilise võitluse organid kodanluse vastu. Et meie ka siis oleme kogu riigi ülesehitamise poolt Nõukogude eeskujul, see on kindel. See pole mitte küsimus Nõukogudest üldse, vaid küsimus võitlusest praeguse kontrrevolutsiooni vastu ja praeguste Nõukogude reetlikkuse vastu.“²

Uue taktika ja uute loosungite väljatöötamiseks toimus Petrogradis bolševike partei VI kongress, mis algas 26. juulil (8. augustil). Kongress valis Lenini, kes oli pöranda all, oma aujuhatajaks. Lenin juhtis kongressi pörandalt oma võitluskaaslaste — Stalini, Sverdlovi, Molotovi ja Ordžonikidze kaudu. Ta visandas teesid kongressi põhiküsimuste kohta. Kongressi otseseks juhtijaks oli seltsimees Stalin. Oma ettekannetes seltsimees Stalin formuleeris selgelt, leninlikult partei võitluse ülesanded ja taktika revolutsiooni uuel etapil.

¹ Lenin, Teosed, k. XXI, lk. 38.

² Samas, lhk. 32.

Kongress võttis maha loosungi „Kogu võim Nõukogudele!“ ja püstitas relvastatud ülestõusu ettevalmistamise loosungi, jõuga võimu haaramise loosungi proletariaadi poolt liidus kehvimata talurahvaga.

Kongress andis otsustava vastulöögi oportunistide trotskistlikule rünnakule. Need astusid relvastatud ülestõusule suunatud parteikursi vastu, proletariaadi diktatuuri vastu ja leninliku õpetuse vastu sellest, et sotsialismi võit meie maal on võimalik.

Oma juhi õpetusi teostades, suunas kongress partei relvastatud ülestõusule, sotsialistlikule revolutsioonile.

Vähe aega enne partei VI kongressi oli kontrrevolutsiooniline Ajutine Valitsus spioonide ja provokaatorite tunnistuste põhjal fabritseerinud absurdselt provokatsioonilise süüdistuse Vladimir Iljitši vastu „rüügreetmises“ ja teinud korralduse Lenini areteerimiseks ja kohtu alla andmiseks. See Ajutise Valitsuse samm kutsus esile meelepaha ja protestide laine tööliste ja revolutsiooniliste soldatite laiaade masside poolt.

Kamenev, Trotski, Rõkov ja teised arvasid juba enne kongressi, et Leninil tuleb ilmuda kohtu ette, kuigi oli selge, et see „kohus“ lõpeb revolutsiooni juhi füüsilise hävitamisega. Seltsimees Stalin vaidles kindlalt Lenini kohtu ette ilmutamise vastu.

Partei VI kongress, kes spetsiaalselt arutas seda küsimust, oli Lenini kohtu ette ilmutamise vastu, arvestades, et sellest kujuneb mitte kohus, vaid kättemaks. Kongress avaldas protesti revolutsioonilise proletariaadi juhtide kodanlik-politseiilise tagakiusamise vastu ja läkitas Leninile tervituse.

Olles põranda all, ei katkestanud Lenin minutikski oma võitlustegevust. Ta pidas tihedat sidet partei Keskkomiteega. Ta kirjutas palju artikleid, mis trükiti partei keskhäälekandjas. Oma viimase põranda all olemise ajal — juulist kuni oktoobrini — kirjutas Lenin üle 60 artikli, brošüüri ja kirja. Proletariaat kuulis oma juhi häält, tundis tema juhtimist.

Lenin oli kindlasti veendunud sotsialistliku revolutsiooni võidus, selles, et võim läheb varsti proletariaadi kätte. Ordžonikidze, kes külastas Leninit siis, kui ta varjas end onnis, meenutab, millist unustamatut mõju avaldasid temale Lenini sõnad, et ülestõus tuleb hiljemalt septembris-oktoobris. „Veel enam hämmastas

mind see," jutustab Sergo, „kui ma andsin talle edasi ühe seltsimehe sõnad. . ., et hiljemalt augustis-septembris läheb võim bolševike kätte ja et valitsuse esimeheks saab Lenin, siis Iljitš vastas täiesti tõsiselt: „Jah, nõnda see tuleb.“¹

Olles põranda all, alalises hädaohus, et iga minut võivad Ajutise Valitsuse nuhid ta kinni võtta, mõtles Lenin sügavalt läbi ja töötas igakülgselt välja küsimuse riigist, proletariaadi diktatuuri poliitika alustest ja esimestest praktilistest abinõudest. Lenini teoreetilise hiiglatöö tulemuseks olid tema teosed „Riik ja revolutsioon“, „Ähvardav katastroof ja kuidas sellega võidelda“, „Kas bolševikud suudavad riigivõimu käes hoida?“.

Geniaalses raamatus „Riik ja revolutsioon“ taastas Lenin kõigepealt Marxi ja Engelsi tõelise riigiõpetuse. Kuid Lenin ei piirdunud sellega. Tuginedes Vene 1905. ja 1917. aasta revolutsioonide kogemustele, arendas ta selles ja teistes teostes marksismi edasi riigi ja proletariaadi diktatuuri küsimuste alal. Lenin õpetas, et proletariaadi diktatuur ei saa olla demokraatia kõigile, nii rikastele kui ka vaestele. Proletariaadi diktatuur peab olema „u u t m o o d i demokraatlik riik (proletaarlastele ja üldse kehvadele) ja u u t m o o d i diktaatorlik riik (kodanluse vastu)“². Lenin näitas edasi, et proletariaadi diktatuur ei saa tekkida kodanliku ühiskonna rahuliku arengu tulemusena, see võib tekkida ainult proletariaadi vägivaldse revolutsiooni tagajärjel, kodanliku riigimasina p u r u s t a m i s e tagajärjel. Ta defineeris töölisklassi ülesanded oma riigiaparaadi loomise töös, määras kindlaks riigi väljasuremise majanduslikud alused, avastas kommunistliku ühiskonna arengu kahe faasi põhijooned.

Lenin andis hiigla suure tähtsuse oma tööle riigi kohta ja võttis kõik abinõud tarvitusele, et kindlustada selle töö täielikku säilimist partei jaoks. Ta kirjutas partei juhatusel, et juhul, kui ta tapetakse Ajutise Valitsuse agentide poolt, siis tuleb kõik abinõud tarvitusele võtta vihiku „Marksism riigi kohta“ avaldamiseks, mis oli jäetud hoiule Stokholmi. Kui Lenin sõitis illegaalselt Soome, siis andis ta raamatu „Riik ja revolutsioon“ käsi-

¹ G. K. Ordžonikidze, Valitud artiklid ja kõned, 1939, lk. 214.

² Lenin, Teosed, k. XXI, lk. 393.

kirja teda saatva seltsimehe kätte, kes Lenini areteerimise korral oli kohustatud selle käsikirja edasi andma Stalinile.

Leninil oli kavatsus kirjutada ka oma raamatu teine osa, milles ta kavatses teha tähtsamaid kokkuvõtteid Vene 1905. ja 1917. aasta revolutsioonide kogemustist, üldistada Nõukogude võimu kogemusi. Oli koostatud selle töö plaan. „Kuid välja arvatud pealkiri,“ kirjutab Lenin raamatu esimese väljaande järelsõnas, „ma ei jõudnud kirjutada sellest peatükist ainustki rida: „takistas“ poliitiline kriis, 1917. aasta oktoobrirevolutsiooni eelõhtu. Niisugusest „takistusest, tuleb ainult rõõmustada. Kuid brošüüri teise osa (mis on pühendatud „Vene 1905. ja 1917. aasta revolutsioonide kogemustele“) kirjutamine tuleb vist kauaks edasi lükata; meeldivam ja kasulikum on „revolutsiooni kogemusi“ teostada, kui neist kirjutada.“¹ Surm ei lasknud Leninil kavatsatud tööd lõpule viia.

Lenin töötas välja proletariaadi diktatuuri esimese olemasolu perioodi majandusplattvormi. Ta formuleeris selle brošüüris „Ähvardav katastroof ja kuidas selle vastu võidelda“. Isevalitsus ja kodanlus on viinud maa kuristiku äärele, kirjutab Lenin. Maa päästmine hukkamisest, selle kaitsevõime kindlustamine ja sotsialismi ülesehitamine on omavahel tihedalt ja lahutamatu seotud. Maad päästa võib ainult revolutsiooniliste abinõudega, milleks on: tööliste kontroll saaduste tootmise ja jaotamise üle, pankade natsionaliseerimine ja ühendamine üheks riigipangaks, sündikaatide natsionaliseerimine ja tööstusettevõtete sunniviisiline ühendamine sündikaatidesse, ärisaladuse kaotamine, rahvastiku ühendamine tarbijate ühingutesse. Need on esimesed sammud sotsialistliku ülesehituse teel. Ei saa minna edasi, kartes minna sotsialismi poole.

Need abinõud, ütles Lenin, uuendavad Venemaa majanduskult, kujundavad ta ümber, loovad materiaalse baasi rahva massilisele kangelaslikkusele. Ilma rahva suurima kangelaslikkuset, kes julgelt ja otsustavalt teostab suuri majanduslikke uuendusi, ei saa muuta maad kaitsevõimeliseks, ei saa esile kutsuda kangelaslikkust massides, kui ei ole loobunud imperialismist, imperialistikust poliitikast, imperialistikust sõjast. Ainult selline

¹ L e n i n, Teosed, k. XXI, lk. 455.

otsustav lahkulöömine suudab päästa revolutsiooni ja maa, mis on pigistatud imperialismi raudsete pihtide vahele. Selliste revolutsiooniliste abinõude rakendamiseks on suuteline ainult kõige revolutsioonilisem klass — võimul olev proletariaat. Ja Lenin tõstab julgelt loosungi:

„Revolutsioon on teinud seda, et mõne kuu jooksul on Venemaa oma poliitilise korra poolest järele jõudnud eesrindlikele maadele.

Kuid seda on vähe. Sõda on karm, halastamatu teravusega esitab ta küsimuse: kas hukkuda või järele jõuda eesrindlikele maadele ja neist ette jõuda ka majanduslikult.

Kas hukkuda või söösta täie auruga edasi? Nõnda on asetatud küsimus ajaloo poolt.“¹

See oli riigi ja revolutsiooni hukkumisest päästmise programm, proletariaadi diktatuuri maksmapanemise ja sotsialismi ülesehitamise programm meie maal.

Artiklis „Kas bolševikud suudavad riigivõimu käes hoida?“ töötas Lenin välja proletariaadi diktatuuri esimeste abinõude plaani Nõukogude riigi ülesehitamiseks ja kindlustamiseks. Ta lõi pihuks ja põrmuks kõik revolutsiooni vaenlaste väited, kes hirmutasid rahvast sellega, nagu bolševikud ei suudaks võimul püsida kahte nädalatki. Lenin avaldas vankumatut veendumust selles, et „maakeral ei leidu võimu, mis suudaks takistada bolševikke, kui nad ei lase end hirmutada ja oskavad võimu haarata, hoida seda enda käes kuni sotsialistliku maailmarevolutsiooni võiduni“².

Lenin jälgis teraselt revolutsiooni arengut ja hoiatas masse valmiva kontrrevolutsioonilise vandenõu eest. Ta kutsus töölisi ja talupoegi vastupidavusele, valvsusele ja mobilisatsioonilisele valmisolekule. Lenin näitas, et võim on läinud sõjalise kliki kätte, et kodanlus otsib intensiivselt sõjalist diktaatorit „Venemaa päästmiseks“, see tähendab oma võimu, varanduse ja eesõiguste päästmiseks.

25. augustil tõstis kindral Kornilov vene ja välismaiste imperialistide käsul mässu, et purustada revolutsioon ja restaureerida

¹ Lenin, Teosed, k. XXI, lk. 191.

² Lenin, Teosed, k. XXI, lk. 279.

tsarism. Bolševistliku partei Keskkomitee, mida sel perioodil otseselt juhtis seltsimees Stalin, kutsus töölisi, soldateid ja madraseid revolutsiooni kaitsma. Kornilov purustati.

Töörahas veendus veel enam, et bolševike partei on ainus partei, kes kaitseb rahva huvisid. Rahvahulgad pöördusid järele bolševike poole. Ajavahemikul aprillist kuni augustini kõhelnud kesktalurahvas hakkas liituma külakehvikutega. Menševikud ja sotsialistid-revolutsionäärid kaotasid oma mõju massidele. Algas nõukogude bolševiseerimine. Septembri alguses olid niisugused otsustava tähtsusega Nõukogud, nagu Petrogradi ja Moskva Nõukogu, juba bolševike käes. Kornilovi mässu purustamine pani alguse uuele perioodile revolutsiooni arengus — rünnaku organiseerimise perioodile.

Sündmused arenesid just nõnda, nagu Lenin oli ette näinud.

Lenin nägi selgesti kogu revolutsiooni käiku, klasside liikumist, vaenlaste kavatsusi, kes salajas ette valmistasid Kornilovi vandenõu. Ta mõistis, et revolutsioon on oma arengus jõudnud relvastatud ülestõusu piirile.

12. ja 14. (25. ja 27.) septembri vahel kirjutab Lenin ajaloolised kirjad bolševike Keskkomiteele, Petrogradi ja Moskva komiteedele: „Bolševikud peavad võimu enda kätte võtma“ ja „Marksism ja ülestõus“. Nendes ta paneb Keskkomiteele ette „võtta päevakorda relvastatud ülestõus“. Ta õpetab, et massid on oma kogemuste põhjal jõudnud veenduda bolševistlike loosungite õigsuses. Nüüd, ütleb ta, „on meiega rahva enamus“. Nüüd on tagatud „kindel võit“. Ta osutab, et „olles saanud enamuse mõlema pealinna Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogudes, bolševikud võivad ja peavadki riigivõimu enda kätte võtma“¹.

Lenin õpetab suhtuma ülestõusule kui kunstile, seda organisatsiooniliselt ja tehniliselt hästi ette valmistama, kasutama revolutsioonilist situatsiooni, koguma otsustavat jõudu otsustavas kohas ja õigesti valima momenti purustava hoobi andmiseks, et vaenlast kindlasti purustada ja võita.

15. (28.) septembril esitas seltsimees Stalin Lenini kirjad bolševistliku partei Keskkomiteele arutamiseks ja pani ette saata

¹ Lenin, Teosed, k. XXI, lk. 194, 196, 197, 193.

need laiali kohalikele parteiorganisatsioonidele direktiividena. Alatu reetja Kamenev tegi ettepaneku põletada Lenini kirjad. Keskkomitee lükkas selle ettepaneku pahameelega tagasi ja võttis vastu seltsimees Stalini ettepaneku.

Kamenev ja Zinovjev kaitsesid jonnakalt bolševike partei osavõtu vajadust menševike — sotsialistide-revolutsionäride — kadettide Eelparlamendist, sellest „Kornilovi mässu nurisünnitusest“, nagu nimetas seda seltsimees Stalin. Nad püüdsid sellega parteid relvastatud ülestõusu ettevalmistamisest kõrvale kallutada.

Lenin ja Stalin olid otsustavalt bolševike lühiajalise Eelparlamendist osavõtu vastu, et sellega mitte külvata rahva-
hulkadesse illusioone Eelparlamendi suhtes ja mitte varjata selle kontrrevolutsioonilist tööd. Eelparlamendi bolševistlik fraktsioon, milles istusid niisugused inimesed nagu Kamenev ja Teodorovitš, ei tahtnud Eelparlamendist lahkuda. Bolševike partei Keskkomitee kutsus bolševistliku fraktsiooni korrale, võttis vastu Eelparlamendi boikoteerimise otsuse ja sundis fraktsiooni Eelparlamendist lahkuma. Samal ajal valmistasid bolševikud energiliselt ette II Nõukogude kongressi kokkukutsumist, lootes sellel saada enamuse.

Lenini õpetusel kontsentreeris partei kogu oma tähelepanu relvastatud ülestõusu ettevalmistamisele.

Bolševikud tõstsid uuesti esile loosungi „Kogu võim Nõukogudele!“. Nüüd tähendas see loosung revolutsiooni otsest lähenemist proletariaadi diktatuurile ülestõusu abil, tähendas proletariaadi diktatuuri organiseerimist ja riiklikku kujundamist, võimu üleminekut bolševiseeritud Nõukogudele ülestõusu abil.

Lenin püüab olla lähemal Petrogradile, kus bolševikud tema direktiivide järgi energiliselt ette valmistavad relvastatud ülestõusu. Ta tahab pidada tihedamat sidet partei Keskkomiteega. Selle sihiga sõidab ta 17. (30.) septembril Helsingist Viiburi. Ta kiirustab parteid ülestõusu ettevalmistamisel, juhtides tähelepanu sellele, et Ajutine Valitsus on paigutanud tähtsamatesse tööstuskeskustesse kontrrevolutsioonilisi sõjaväeosi ning püüab revolutsioonilisi polkuseid pealinnast ja teistest suurlinnadest rindele viia ja seega revolutsiooni jõude nõrgestada. Lenin osutab kontrrevolutsiooniliste staapide organiseerimisele maa tähtsamates punktides kodanluse poolt. Petrogradi sakslastele loovutamise

ettevalmistustele, kodanluse katsele kokku leppida saksa imperialistidega, et ühiste jõududega, võttes sõjaväed rindelt, lämmatada revolutsioon.

Paljude kuude jooksul tegi Lenin hoolikaid ja igakülgeid ettevalmistusi sotsialistlikuks revolutsiooniks. Kannatlikult selgitas ta päevast päeva massidele revolutsiooni õppetunde, kodanluse ja menševike ning sotsialistide-revolutsionääride bloki käitumist, bolševistliku poliitika mõtet. Ta materdas otsustavalt neid, kes 1917. aasta kevadel avantüristlikult üles kutsusid Ajutise Valitsuse viivitamatule kukutamisele ja oleksid teinud seega poliitilistele juhtidele saatusliku vea — etteruttamise, avangardi eraldamise massidest. Nüüd, kus moment oli saabunud, nõuab Lenin ennenägematu jõuga relvastatud ülestõusu otsustavat energilist ja rutulist ettevalmistamist.

29. septembril (12. oktoobril) kirjutas Lenin kirjas bolševike partei Keskkomiteele: „Kriis on valminud. Kaalul on kogu Vene revolutsiooni tulevik. Kaalul on kogu bolševike partei au. Kaalul on kogu sotsialismi eest teostatava rahvusvahelise töölisrevolutsiooni tulevik.“¹

Oktoobri algul, kirjas Keskkomiteele, Moskva ja Peterburi komiteedele ja bolševikele — Piiteri ja Moskva Nõukogude liikmetele, õpetas Lenin uuesti: „Bolševikel ei ole õigust oodata Nõukogude kongressi, nad peavad võimu kohe enda kätte võtma“, „viivitamine on kuritegu revolutsiooni suhtes“².

Oktoobri algul juhib Lenin pöranda alt bolševike Petrogradi konverentsi tööd. Ta kirjutab selle jaoks teesid, juhendi parteikongressi delegaatidele ja kirja ettelugemiseks kinnisel istungil. Selles kirjas 7. (20.) oktoobrist teatab ta veel kord: „Tuleb tunnistada, et revolutsioon hukkub, kui Kerenski valitsust ei kukutata proletaarlaste ja soldatite poolt lähimas tulevikus. Ülestõusu küsimus seisab päevakorras.“³

Järgmisel päeval, 8. oktoobril, kirjas bolševikele — Põhja oblasti Nõukogude kongressi delegaatidele ütleb Lenin uuesti kogu jõuga: „Viivitamine on niisama hea kui surm.“

¹ Lenin, Teosed, k. XXI, lk. 239.

² Samas, lk. 293, 294.

³ Samas, lk. 290.

Lenin meenutab parteile Marxi ja Engelsi õpetust, et ülestõus nagu sõdagi on kunst. Lenin annab otsustava tähtsuse ülestõusu tehnilisele küljele, selle sügavalt läbimõeldud organiseerimisele, hoolega väljatöötatud plaanile. Marxi ja Engelsi geniaalsed sõnavõttud ülestõusu kui kunsti kohta üldistab Lenin harmooniliseks süsteemiks. Ta töötab kriitiliselt läbi sõjakunsti kodanliku teooria ja, ammutades sellest kõik proletariaadile väärtusliku ja kõlbliku, loob oma õpetuse relvastatud ülestõusust. Relvastatud ülestõusu kunsti formuleeris ta konkreetsetes, selgetes reeglites, mis on kõigi ajaloos tuntud relvastatud ülestõusude kogemuste kontsentreeritud väljenduseks.

Lenin annab parteile viis järgmist ülestõusukunsti peareeglit:

„1. Kunagi ei tohi mängida ülestõusuga, vaid alates seda, peab kindlasti teadma, et tuleb minna lõpuni.

2. Tingimata tuleb koguda suur jõudude ülekaal otsustavasse kohta otsustaval momendil, sest muidu vaenlane, kel on parem ettevalmistus ja organisatsioon, hävitab ülestõusust osavõtjad.

3. On kord ülestõusu alustatud, tuleb tegutseda suurima otsustavusega ja kindlasti, ilmtingimata üle minna pealetungile. „Kaitsepositsioonil asumine on relvastatud ülestõusu surm.“

4. Tuleb püüda haarata vaenlast ootamatult, tabada momenti, kui ta sõjaväed on veel laiali pillatud.

5. Tuleb saavutada iga päev kas või väikesigi edusamme (võib öelda: iga tund, kui tegemist on ainult ühe linnaga), hoida iga hinna eest „moraalset ülekaalu“.

Marx võttis kõigi revolutsioonide õppetunnid relvastatud ülestõusu suhtes kokku „ajaloo suurima revolutsiooni taktika meistri Dantoni sõnadega: „julgest, julgest ja veel kord julgest“.¹

Lenin skitseeris ülestõusu plaani: „ümber piirata ja ära lõigata Piiter, vallutada ta laevastiku, tööliste ja sõjavägede kombineeritud rünnakuga“, kombineerida need kolm peajõudu nõnda, „et tingimata vallutataks ja ükskõik milliste kaotuste hinnaga hoitaks käes: a) telefon, b) telegraaf, c) raudteejaamad,

¹ Lenin, Teosed, k. XXI, lk. 319—320.

d) sillad esmajoones“. Kõigist tähtsast operatsioonidest osavõtuks tuleb lööksalkadesse välja valida „kõige otsustavamad elemendid“ — kõige paremaid töölisi, töölisnoorsugu, paremaid madruseid, julgeid inimesi, kes läheksid loosungiga „hukkuda kõigil, kuid vaenlast mitte läbi lasta“. Ülestõusu eduks on tingimata vajalikud oskus ja kolmekordne julgus. „Nii Vene kui ka maailmarevolutsiooni edu oleb kahest-kolmest võitluspäevast.“¹

Just selle leninliku plaani järgi teostuski oktoobri relvastatud ülestõus.

7. (20.) oktoobril sõitis Lenin vastavalt Keskkomitee otsusele illegaalselt Viiburist Petrogradi. Järgmisel päeval kohtus ta „Aivazi“ tehase töölise korteris seltsimees Staliniga. See kokkusaamine kestis mitu tundi. Seltsimees Stalin esitas tema poolt Lenini õpetuste alusel väljatöötatud ülestõusu konkreetse plaani. Lenin kiitis selle plaani heaks.

10. oktoobril toimus bolševike partei Keskkomitee ajalooline istung. Ettekandega ülestõusu vajalikkusest esines Lenin. Pärast tema ettekannet võttis Keskkomitee vastu Lenini ettepanud kuulsa resolutsiooni, milles võeti „päevakorda relvastatud ülestõus“. See otsus ülestõusu kohta kinnitati Keskkomitee laiendatud istungil 16. oktoobril, kus Lenin esines kahetunnise ettekandega. Sellel istungil valiti Lenini ettepanekul ülestõusu juhtimiseks Parteikeskus eesotsas seltsimees Staliniga. See Parteikeskus oli Petrogradi Nõukogu juures oleva Sõjalis-Revolutionilise Komitee juhtivaks tuumaks ja juhtis praktiliselt kogu ülestõusu.

Oli tarvis Lenini geniaalset ettenägelikkust, tema imestamisväärsset revolutsioonilist meisterlikkust, tema ülisuurt mehisust, et julgeda ülestõusu alustada. Lenin teadis, et viia seekordses olukorras massid ülestõusule — see tähendab panna kõik kaalule. „Kuid Lenin ei kartnud riskida, sest ta teadis, nägi oma selgenägeliku pilguga, et ülestõus on vältimatu, et ülestõus võidab, et ülestõus Venemaal valmistab ette imperialistliku sõja lõppu, et ülestõus Venemaal paneb liikuma piinatud massid Läänes, et ülestõus Venemaal muudab imperialistliku sõja kodusõjaks, et üles-

¹ Lenin, Teosed, k. XXI, lk. 320.

tõus rajab Nõukogude Vabariigi, et Nõukogude Vabariik saab kogu maailma revolutsioonilise liikumise kantsiks.

On teada, et see Lenini revolutsiooniline ettenägelikkus teostus hiljem seninägematu täpsusega.¹

Ülestõusu otsuse vastu hääletasid mõlemal Keskkomitee istungil revolutsiooni reetjad Kamenev ja Zinovjev. Olles saanud otsustava vastulöögi, esinesid need reetjad 18. oktoobril menševistlikus ajalehes „Novaja Žizn“ teadaandega bolševike poolt ettevalmistatava ülestõusu kohta. Sellega nad andsid vaenlasele välja partei suurima saladuse — Keskkomitee otsuse ülestõusu organiseerimisest lähimal ajal. Lenini vaenlased, proletaarse revolutsiooni vaenlased — Kamenev, Zinovjev, Trotski ja nende vähesed pooldajad püüdsid ülestõusu igati nurja ajada. Trotski pani ette ülestõusu mitte alustada enne Nõukogude II kongressi avamist. Lenin nimetas neid reetjateks. Ta kirjutas, et oodata Nõukogude kongressi „on täielik idiotism või täielik reetmine“².

Lenin häbimärgistas suurima meelepahaga ja põlastusega Kamenevi ja Zinovjevi kui revolutsiooni reetjaid. Halastamatu kõigi sotsialistliku revolutsiooni vaenlaste vastu, nõudis Lenin nende vastikute kontrrevolutsiooni abiliste väljahetmist parteist.

Reetjatel ei õnnestunud ülestõusu nurja ajada. Partei valmistus intensiivselt ülestõusuks. Kogu ülestõusu ettevalmistustööd juhtis otseselt Parteikeskus, koondades kõik ülestõusuniiidid enda kätte.

Lenin elas sel ajal illegaalselt Viiburi rajoonis, suunates pidevalt Keskkomitee tööd. Ükskord ta oleks peaaegu Ajutise Valitsuse kätte langenud. Öösel välja jalutama minnes sattus ta patrullile. Kontrollinud Lenini dokumenti, laskis patrull tal minna.

Ajutine Valitsus, püüdes bolševikest ette jõuda, kavatses 24. oktoobril (6. novembril) rünnata Smolnõid, kus asus ülestõusu staap, ja anda revolutsioonile surmahoopi. 24. oktoobri varahommikul sulges Ajutine Valitsus partei keskhäälkandja „Rabotši Put“ (Töölise Tee). Toimetuse ja trükikoja hoone juurde saadeti soldatid soomusautodega. Seltsimees Stalin tegi korralduse soomusautod tagasi tõrjuda ja kindlustada ajalehe ilmumine.

¹ J. Stalin, Leninist, lk. 25.

² Lenin, Teosed, k. XXI, lk. 240.

Punakaartlased ja soldatid täitsid selle korralduse. Kella 11-ks hommikul ilmus „Rabotši Put“. Stalini kirjutatud juhtkiri „Mida meil on tarvis?“ kutsus masse Ajutise Valitsuse kuku- tamisele. Samal ajal koondati täpselt Parteikeskuse direktiivide kohaselt Smolnõisse punakaartlasi ja revolutsioonilisi soldateid.

Ülestõus algas.

Lenin, kes oli konspiratiivkorteris, kippus Smolnõisse. Kuid ilma Keskkomitee nõusolekuta ta ei tahtnud lahkuda oma varju- paigast. Õhtul Krupskaja tõi temalt Keskkomiteesse „Kirja Keskkomitee liikmetele“. Selles kirjutas Lenin:

„Olukord on äärmiselt kriitiline... nüüd ripub kõik juukse- karva küljes... mingil juhul ei tohi jätta võimu Kerenski ja Ko kätte kuni 25-ni, ei mingil tingimusel; asi tuleb lahendada tin- gimata täna õhtul või öösi.

Ajalugu ei andesta viivitamist revolutsionääridele, kes võiksid võita täna (ja kindlasti võidavad täna), riskeerivad aga palju kaotada homme, riskeerivad kaotada kõik...

Viivitamine on väljaastumise puhul niisama hea kui surm.“¹

Lenin kiirustas partei Keskkomiteed, sest ta kartis, et Trotski ja tema pooldajad võivad ülestõusu pidurdada.

Pealegi nägi Lenin, et Kerenski valitsus valmistub revolutsiooni verre uputama, ja ta tahtis nurja ajada Kerenski plaani. Kerenski ootas 24. oktoobri õhtuks või ööseks tema poolt rindelt kohale kutsutud vägede saabumist Petrogradi.

Hilisõhtul kutsuti Lenin Stalini pealekäimisel Keskkomitee poolt Smolnõisse liikumise üldiseks juhtimiseks. Seltsimees Stalin teatas Smolnõisse jõudnud Leninile üksikasjaliselt tarvitusele võetud abinõudest ja alanud ülestõusu käigust. Siinsamas kinnitati Talvepalee vallutamise plaan. Revolutsiooni juht võttis ülestõusu otsese juhtimise enda kätte.

25. oktoobri (7. novembri) hommikuks telefonikeskjaam, telegraaf, raadiojaam, Neeva sillad, vaksalid, tähtsamad asutused — kogu Petrograd oli ülestõusnud proletariaadi käes. Ülestõus oli võitnud.

Kell 10 hommikul avaldas Sõjalis-Revolutsiooniline Komitee

¹ Lenin, Teosed, k. XXI, lk. 362, 363.

Lenini kirjutatud ajaloolise üleskutse „Venemaa kodanikele“, mis teatas rahvahulkadele, et Ajutine Valitsus on kukutatud ja riigivõim üle läinud Nõukogude kätte.

Päeval Lenin esines Petrogradi Nõukogu erakorralisel istungil. Lenini ilmumine võeti vastu ovatsioonide tormiga ja tervitushüüetega. Lenin pidas kõne, milles teatas sotsialistliku revolutsiooni võidust ja avaldas vankumatut veendumust, et sotsialism Venemaal võidab. „Elagu sotsialistlik maailmarevolutsioon!“ — nii lõpetas Lenin oma kõne.

25. oktoobri õhtul kell 10.45 algas Smolnõis II Ülevenemaaline Nõukogude kongress, kes kuulutas, et kogu riigivõim keskuses ja kohtadel on üle läinud Nõukogude kätte.

Kogu 25. oktoobri öö ja päeva viibis Lenin Smolnõis, juhtides koos Staliniga ülestõusu, organiseerides jõudusid, teostades Nõukogude võimu esimeste edasilükkamatute abinõude tarvituselevõttu. Alles pärast peaaegu kaks ööpäeva kestnud pidevat valvelolekut, hilisööl 25. vastu 26. oktoobrit, pärast seda, kui rünnakuga oli vallutatud Talvepalee ja Ajutine Valitsus areteeritud, läks Lenin mõneks tunniks puhkama Smolnõile kõige lähemal asuvasse ühe parteitegelase korterisse. Kuid ta ei saanud magada. Vaikselt, et mitte kedagi äratada, istus ta laua juurde ja kirjutas maadekreedi.

26. oktoobri terve päev möödus niisama pinevalt nagu eelminegi. Tuli kiiresti organiseerida kaitset ja varustada Petrogradi elanikkonda leivaga. Peale selle juhatas Lenin bolševike partei Keskkomitee istungit, kus arutati Nõukogude Valitsuse koosseisu küsimust, pärast võttis osa nõupidamisest tööliskontrolli loomise asjus.

26. oktoobri õhtul algas Nõukogude kongressi istung. Lenin ilmus kongressile. Suurima vaimustusega võttis kongress vastu sotsialistliku revolutsiooni suure juhi. Käteplaksutamise mürin kadus võimsa, vaikimatu „hurraa“ varju. Kaua ei antud Leninile võimalust oma kõne alustamiseks. Alles pärast Lenini korduvaid, tungivaid nõudeid, kes märkidega palus tervitusi lõpetada, vaikis lõppeks ovatsioonide torm. Ja siis kostis kogu maailmale kõigi maade proletaarlaste ja rõhutute juhi hääl, kes kuulutas uue aja ja uue algust inimkonna ajaloos — proletaarsete revolutsioonide ja proletariaadi diktatuuri ajastu algust.

Lenini ettepanekul II Nõukogude kongress võttis vastu Nõukogude võimu esimesed dekreedid — rahu ja maa kohta. Need maailmaajaloolise tähtsusega dekreedid etendasid ülisuurt osa proletariaadi diktatuuri kindlustamisel ja sotsialismi ülesehitamisel. II Nõukogude kongressil loodi esmakordselt inimkonna ajaloos töölis-talurahva valitsus, Nõukogude Valitsus — Rahvakomissaride Nõukogu. Rahvakomissaride Nõukogu Esimeheks valiti Lenin.

TÕUSNUD Nõukogude Valitsuse etteotsa, asus Lenin kogu energiaga Nõukogude riigi ülesehitamisele ja kindlustamisele, sotsialismi ülesehitamisele.

Avanesid Lenini kõikehaarava geeniuse uued küljed. Bolševike partei asutaja ja juhtija, proletariaadi poliitiline juht, revolutsiooni strateegia ja taktika meister, silmapaistev teoreetik — niisugusena tunti Leninit enne Suurt Sotsialistlikku Oktoobri-revolutsiooni. Pärast Oktoobrit ilmnis erakordse selgusega tema riigimehelik geenius. Maailm ei ole veel tundnud niisugust riigijuhti, kelle teoreetiline võimsus, poliitiline tarkus ja ettenägelikkus, vankumatu tahe ja ülisuur mehisus oleksid sellisel määral ühendatud rahva, tema elu, tema salajasemate soovide ja pakilistemate vajaduste sügava tundmisega. Ükski riigitegelane enne Leninit pole olnud nõnda tihedalt seotud rahvaga ega uskunud nõnda tugevasti rahvasse kui Lenin. Ja rahvas omakorda usaldas Leninit piiritult. Ta oli rahva kõige sügavamate, suure revolutsiooni poolt iseseisvale ajaloolisele loomingule tõstetud „allkihtide“ tõeline juht.

Peaaegu võimatu on kujutella revolutsiooni esimeste päevade hiiglapingutusi ja raskusi, millega Nõukogude võim korruga kokku põrkas. Tuli kindlustada võitu, maha suruda kukutatud ekspuuteerivate klasside pöörane vastupanu, lammutada vana, kodanlik riigiparaat, murda ametnike ja teenistujate õel sabotaaž. Tuli organiseerida linnade varustamist toiduainetega, seada korda normaalne töö käitistes, luua uut elu, uut riiki — tööliste ja talupoegade riiki. Kuid Leninit ei kohutanud kõik need raskused. Tema teadis, et bolševike järel lähevad töölisel ennastsalgava truudusega, et töölisi toetab palavalt rahvas — kehvikud linnades, soldatid kaevikuis, talupojad maal. Ta rääkis:

„Ainult see võidab ja püsib võimul, kes usub rahvasse, kes sukeldub rahva elava loomingu allikasse.“¹

Smolnõi kihas neil päevil. Päeval ja öösel, hetkekski lakka-mata, kees selle seinte vahel pingeline revolutsiooniline elu. Lenin, kes oli täiesti haaratud määratu suurest ja mitmekülgsest riiklikust tööst, kolis Smolnõisse. Tuli lahendada kõige mitme-kesisemaid poliitilisi, majanduslikke, sõjalisi, organisatsioonilisi, administratiivseid, pedagoogilisi, kultuur-hariduslikke ja agitatsi-onilisi küsimusi. Parteil, töölistel ja talupoegadel ei olnud riik-liku töö vilumust. Ja ei saanudki olla. See vilumus tuli omandada.

Lenin tegeles kõigega, jälgis kõike, suunas kõike, ei jätnud midagi tähele panemata. Ta töötas välja Nõukogude poliitika alused rahva elu kõigis küsimustes. Ta koostas dekreete ja mää-rusi, kirjutas üleskutseid ja artikleid. Ta juhtis Rahvakomissaride Nõukogu, mille istungid novembri lõpust peale toimusid iga päev, ja suhtles samal ajal otseselt massidega. Nõukogude võimu esimesel kahel kuul tuli tal üle 20 korra esineda miitinguil ja rahvakoosolekuil. Ta võttis aktiivselt osa hulgalistest kongressi-dest, mis neil palavail päevil toimusid Petrogradis; tegi ettekandeid, esines kõnedega, kirjutas resolutsioone ja üleskut-seid.

Loendamatud tööliste delegatsioonid vabrikutest ja tehastest, rindesoldatite massi esindajad, talupoegade saadikud suundusid Smolnõisse Lenini juurde oma kahtlustega, küsimustega, ette-panekutega, nõudmistega, hädadega. Nad ümbritsesid teda tiheda ringina, kuulasid teda ahnelt ja siis kandsid kogu maal laiali leninlikku üleskutset massidele: võtta uue elu ehitamine enda kätte.

Oktoobrirevolutsiooni esimesil päevil oli olukord häiriv. Lenini tähelepanu oli suunatud sõjalistele küsimustele. Kerenski lähenes kasakatega Petrogradile. Linnas eneses oli ärev — 29. oktoobril (11. novembril) tõtsid junkrud mässu. Moskvaa käis veel relvastatud võitlus. „Poliitiline küsimus on nüüd kõige tihedamalt seotud sõjalisega,“ ütles Lenin Petrogradi garnisoni polkude esindajate nõupidamisel junkrute mässu päeval. Ja ta võttis enese kätte kukutatud ekspluateerivate klasside esimeste

¹ Lenin, Teosed, k. XXII, lk. 48.

vastupanukatsete likvideerimise juhtimise. Ööl vastu 28. oktoobrit Lenin ja Stalin ilmusid sõjaringkonna staapi. Lenin nõudis sõjalisi operatsioone juhtivailt töötajailt aruannet olukorra kohta. Sm. Podvoiski jutustab: „Minu küsimusele, mida tähendab see siiatulek — kas usaldamatust meie suhtes või midagi muud, Vladimir Iljitš vastas lihtsalt, kuid kindlalt:

„Mitte usaldamatust, vaid tööliste ja talupoegade valitsus soovib lihtsalt teada, kuidas toimivad tema sõjalised võimud.“

Sel hetkel ma tundsin esmakordselt, et meil on diktatuur, et meil on tugev, kindel töölisvõim.“

Mitu päeva viibis Lenin peaaegu pidevalt staabis, juhtides isiklikult Kerenski-Krasnovi vägede purustamist, mobiliseerides ja organiseerides selleks kõik jõud. Tema vankumatu kindlus ja rahulik võidu veendumus innustasid ja liitsid masse. Vaenlane purustati.

Samal ajal tuli Leninil võidelda nende vastu, kes revolutsiooni esimestest päevadest peale püüdsid külvata kahtlust ja kõhklemist massidesse. Kamenev, Zinovjev, Rõkov ja teised reetjad hakkasid nõudma „homogeense sotsialistliku valitsuse“ loomist asja Oktoobrirevolutsiooni poolt kukutatud menševike ja sotsialistide-revolutsionääride osavõtul. Bolševike partei Keskkomitee võttis vastu leninliku resolutsiooni, mis häbimärgistas nende käitumist kui „Nõukogude võimu loosungi reetmist“. Kamenev, Rõkov ja teised lahkusid Keskkomiteest ja Rahvakomissaride Nõukogust. Armetu argpükside salga põgenemine Keskkomiteest ja Rahvakomissaride Nõukogust ei kõigutanud Leninit. Reetjad heideti kõrvale. Üleskutses kõigile parteiliikmetele ja kogu töörahvale kirjutas Lenin: „Jäägu rahulikuks ja kindlaks kogu töörahvas! Meie partei, Nõukogude enamuse partei, seisab üksmeelselt ja liitunult nende huvide valvel ja meie partei poolt on endiselt miljonid töölised linnades, soldatid kaevikus ja talupojad maal, kes on valmis igal tingimusel teostama rahu ja sotsialismi võitu.“¹

Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võidu esimestest päevadest peale tõstab Lenin esiplaanile Nõukogude maa kaitsmise ülesande. „Argu arvatu, et ei tule kaitsesõda, mida võidakse

¹ Lenin, Teosed, k. XXII, lk. 61.

meile peale sundida.¹ — hoiatab Lenin parteid ja töörahva hulki. Ta esitab sotsialistliku isamaa kaitsmise võitlusloosungi. „Meie oleme kaitsesõjalased pärast 1917. aasta 25. oktoobrit,“ ütleb Lenin, „meie võitsime kätte õiguse isamaa kaitsmiseks... Me oleme sotsialistliku isamaa kaitsesõjalased.“² Nõukogude maa rahvaste nimel kuulutab Lenin, et sõjalise kallaletungi puhul meie kodumaale tõuseb kogu töörahvas pühaks kaitsesõjaks. „Meie, töölised ja talupojad, ütleme enesele ja kogu maailmale ja oskame ka tõestada, et meie tõuseme kui üks mees Nõukogude Vabariigi kaitseks.“³

Revolutsiooni esimesil nädalail oli Lenin täielikult tegevuses äsja tekkinud, uue, ajaloos seninägematu Nõukogude riigi ülesehitamisega. Tema juhtimisel puhastasid rahvahulgad pinna sotsialismi suurejoonelise hoone ehitamiseks. Purustati kogu vana kodanliku võimu aparaat, murti ametnike sabotaaži, aeti laiali kontrerevolutsiooniline Asutav Kogu. Hävitati täielikult pärisorjuse jäänused kõigil ühiskondliku elu aladel: mõisnike maavaldus, seisused, naiste üheõiglusetus, rahvuslik surve, kiriku eesõigustatud olukord. Ja ühtlasi pandi ka sotsialismi esimesed nurgakivid: teostati tööliste kontroll saaduste ühiskondliku tootmise ja jaotuse üle, natsionaliseeriti pangad, asuti raudteede ja suurtööstuse natsionaliseerimisele.

Lenin on kõigi tähtsamate Nõukogude võimu dekreetide initsiaator, nende tunduva osa autor. Ühed nendest, purustades vana põhjani, rajasid laia teed helgesse tulevikku; teised — märkisid ära selle tuleviku kontuurid. „Meie dekreet“, ütles Lenin, „on üleskutse, kuid mitte üleskutse vanas vaimus, et: „Töölised, tõuske, kukutage kodanlus!“ Ei, see on üleskutse massidele, nende kutsumine praktilisele tööle. Dekreedid on instruksioonid, mis kutsuvad massilisele praktilisele tööle. Just see on tähtis.“⁴

Kõik Nõukogude võimu organid, kõik rahvakomissariaadid loodi Lenini otsesel juhtimisel. Tema initsiatiivil loodi Ülevenemaaline Erakorraline Komisjon võitluseks kontrerevolutsiooni

¹ Lenin, Teosed, k. XXIII, lk. 34.

² Samas, lk. 13—14.

³ Samas, lk. 16.

⁴ Lenin, Teosed, k. XXIV, lk. 166.

vastu (VTŠK) — proletariaadi diktatuuri vahe mõök. VTŠK etteotsa pandi Dzeržinski. Leninile kuulub Kõrgema Rahvamajanduse Nõukogu (VSNH) loomise idee — mis oli esimene proletaarne sotsialistliku rahvamajanduse juhtimise ja plaanimise organ.

Lenini ettepanekul moodustas II Ülevenemaaline Nõukogude kongress kapitalistlikus maailmas ennenägematu rahvuspoliitika organi — Rahvasasjade Rahvakomissariaadi. Rahvasasjade Rahvakomissariaadi juhtijaks pandi Lenini parim võitluskaaslane — seltsimees Stalin. 3. (16.) novembril 1917. aastal avaldati Lenini ja Stalini allkirjadega „Venemaa rahvaste õiguste deklaratsioon“, milles põhjaliku selgusega on formuleeritud Nõukogude võimu rahvuspoliitika alused. Deklaratsioon tõstis uuele elule varem rõhutatud rahvaste paljumiljonilised hulgad, rajas kindla aluse nõukogude rahvaste vankumatule sõprusele.

Nõnda ehitati uut tüüpi riik, mis oli lahutamatu seotud rahvaga, vastas täielikult rahva huvidele, loodi rahva enese poolt. On loomulik, et sotsialistliku ülesehitustöö esimesed sammud, poliitilise ja majandusliku valitsemise nõukoguliku organiseerimise algus nõudis Leninilt — Nõukogude riigi asutajalt — pinevat teoreetilist ja organisatsioonilist tööd, otsinguid ja korduvaid ümbertegemisi, mitmesuguste vormide ja asutuste, masside organiseerimise mitmesuguste meetodite ja võtete katsetamist ja järeleproovimist. Lenin uuris tähelepanelikult ja üldistas teaduslikult miljonite töötajate kogemusi uue elu ülesehitamisel. Ta püüdis kasvatada rahvamassides kindlat usku enese jõusse, sisendada neile, et on võimalik toime tulla ilma endiste elu peremeesteta, et praegu on peremeheks rahvas ise. Masside initsiatiivi suunamine uue elu ehitamisele — see idee läbib punase niidina Lenini kogu riiklikku tegevust, tema dekreete, üleskutsed, artikleid, kõnesid ja ettekandeid. „Sotsialismi“, ütles Lenin Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee istungil 4. (17.) novembril 1917. aastal, „ei looda ukaasidega ülalt. Sotsialismi vaimule on võõras kroonulik-bürokraatlik automaatsus; elav, loov sotsialism on rahvahulkade enese loodud.“¹

Lenin oli veendunud, et masside initsiatiiv, tööliste ja talu-

¹ Lenin, Teosed, k. XXII, lk. 45.

poegade looming tõstab esile mitmesugused vormid ja meetodid, mis on vajalikud riigi valitsemiseks, tööviljakuse tõstmiseks, rahva poliitiliseks ja kultuuriliseks kasvatamiseks. Üleskutses „Rahvale“ 5. (18.) novembril hüüdis Lenin: „Seltsimehed-töötajad! Pidage meeles, et nüüd teie ise valitsete riiki. Keegi ei aita teid, kui teie ise ei ühine ega võta kõiki riigiasju enda kätte. Teie Nõukogud on nüüdsest peale riigivõimu organid, täisvolilised, otsustavad organid.“¹

Lenin nõudis kohalikelt nõukogudelt iseseisvust kohalike küsimuste otsustamisel, äratas nende initsiatiivi, taotles, et nad käituskid riigivõimu esindajatena.

1917. aasta detsembri lõpul puhkas Lenin mõned päevad Soomes, Petrogradi lähedal. Lühikese „puhkuse“ päevil ta mõtles palju sotsialistliku ülesehituse teede üle, kirjutas tuntud artikli „Kuidas organiseerida võitlust?“.

Nõukogude valitsuse sotsialistlikud abinõud viisid pöörasesse raevu kodanluse ja tema lakeid — menševikud ja sotsialistid-revolutsionärid. Kõik rahvavaenlased, keda ässitasid ja toetasid imperialistlike riikide valitsused, pidasid meeletlikku võitlust Nõukogude võimu vastu. Tekkis kontrrevolutsioonilisi vandenõusid ja terroristlike akte partei ja valitsuse juhtijate, esma-joones Lenini vastu. 1. (14.) jaanuaril 1918. aastal sooritati atentaadikatsed Lenini elule: terroristid tulistasid autot, milles sõitis Lenin. Autost tungisid mitmest kohast kuulid läbi, kuid Lenin jäi puutumata.

Nõukogude võimu kukutamiseks kontrrevolutsioon tahtis kasutada Asutavat Kogu. Bolševikud kutsusid Asutava Kogu kokku selleks, et panna ta teenima rahva huvisid, või, kui ta seda ei tee, siis näidata rahvahulkadele, et ta on rahvavaenulik asutus. 1918. aasta 5. (18.) jaanuaril kokkuastunud Asutav Kogu keeldus tunnustamast Nõukogude võimu ja kinnitamast nõukogude dekreete. Massid nägid nii oma silmaga tema kontrrevolutsioonilist nägu ja veendusid tema laialiajamise vajaduses. Asutava Kogu laialiajamine osutus Lenini väljenduse järgi üle maailma tunduvaks hoobiks kodanliku demokraatia, rikaste demokraatia fetišite pihta.

¹ Lenin, Teosed, k. XXII, lk. 55.

10. (23.) jaanuaril 1918. aastal algas III Ülevenemaaline Nõukogude kongress. Noor Nõukogude võim sai selleks ajaks 2 kuud ja 15 päeva vanaks. Lenin esines kongressil aruandega Rahvakomissaride Nõukogu tegevusest, joonistades värvika pildi uut tüüpi riigivõimu — sotsialistliku Nõukogude vabariigi — loomisest. „Meie sotsialistlik Nõukogude Vabariik“, ütles Lenin, „seisab kindlalt rahvusvahelise sotsialismi tõrvikuna ja eeskujuna kõigi töörahva hulkade ees.“¹

Nõukogude kongress kinnitas Lenini ettepanud „Töötava ja ekspluateeritava rahva õiguste deklaratsiooni“. See ajalooline deklaratsioon — esimese Nõukogude konstitutsiooni visand — kinnitas seadusandlikult Nõukogude korra esimesed sammud.

Lenin võttis arvesse, et Nõukogude võimu olukorda ei või pidada täiesti kindlustatuks, kuni Venemaa on sõjajalal Saksamaaga. Nõukogude võimu kindlustamiseks tuli tingimata lõpetada sõda. Ja Oktoobrirevolutsiooni võidu esimestest päevadest peale arendas Lenin võitlust rahu eest. Ajaloolises rahudekreedis 26. oktoobril (8. novembril) 1917. aastal tegi Lenin Nõukogude valitsuse nimel ettepaneku „kõigile sõdivatele rahvastele ja nende valitsustele alustada viibimata läbirääkimisi õiglase demokraatliku rahu sõlmimiseks“².

Kodanlus ja tema agendid — menševikud ja sotsialistid-revolutsionäärid — püüdsid rahuläbirääkimisi Saksamaaga nurja ajada, provotseerida sakslaste pealetungi ja asetada veel kindlustamata Nõukogude võim Saksa sõjamasina hoopide alla. Selles suunas toimis ka vana armee ülemjuhatus, generaliteet, saboteerides Nõukogude võimu korraldusi. 9. (22.) novembri ööl Lenin ja Stalin pidasid otseühenduse teel läbirääkimisi vägede ülemjuhataja kindral Duhhoniniga, pannes temale ette lõpetada sõjaline tegevus ja alustada sakslastega läbirääkimisi vaherahu sõlmimiseks. „Hetk oli õudne,“ jutustab seltsimees Stalin. „Duhhonin ja Peastaap keeldusid kategooriliselt täitmast Rahvakomissaride Nõukogu käsku. Armee juhtiv koosseis oli täielikult Peastaabi käes. Mis puutub soldateid, siis oli teadmata, mida ütleb 12-miljoniline armee, kes on allutatud Nõukogude võimu vasta-

¹ Lenin, Teosed, k. XXII, lk. 218.

² Samas, lk. 13.

selt meelestatud nõnda-nimetatud armeorganisatsioonidele. Piiteris eneses, nagu teada, valmis siis junkrute mäss... Mäletan, kuidas mõningase pausi järel Lenini nagu aparaadi juures võttis kuidagi erakordse selginud ilme. Oli näha, et ta juba oli teinud otsuse.“¹

Lenin pani ette minna kohe, öösi, raadiojaama, tagandada erikäsuga kindral Duhhonin ja pöörduda juhtivast koosseisust mööda minnes soldatite poole üleskutsega — „piirata sisse kindralid, lõpetada sõjategevus, astuda ühendusse austria ja saksa soldatitega ning võtta rahu tegemine enda kätte“.

„See oli „hüpe teadmatusse“. Kuid Lenin ei kartnud seda „hüpet“, ümberpöördult, ta tegi selle, sest ta teadis, et armee tahab rahu, ja et ta võidab kätte rahu, pühkides teelt rahule kõik ja igasugu takistused, sest Lenin teadis, et niisugune rahu tegemine viis ei jää mõjuta austria ja saksa soldatitele, et see päästab valla rahutungi kõigil rinnetel eranditult.

On teada, et see Lenini revolutsiooniline ettenägelikkus teostus hiljem samuti väga täpselt.“²

Lenin mõistis, et noore, veel ilma sõjaväeta Nõukogude Vabariigi sõda hambuni relvastatud saksa imperialistliku kiskja vastu võib tuua Nõukogude võimu hukkumise. Ta teadis, et Nõukogude Vabariigil on võimalik rahu sõlmida, sest oma poliitikas tugineb ta sügavaimatele vastuoludele, mis lõhestavad maailma imperialismi ja olid tõuganud kaks imperialistlikku pearühma — Inglise-Prantsuse ja Saksa surmaheitlusse. Võideldes rahu eest, töötas Lenin välja kapitalistlikus ümbruses asuva Nõukogude maa välispoliitika juhtivad põhimõtted.

Rahu sõlmimine, õpetas Lenin, ei nõrgesta, vaid ümberpöördult, kõvendab veelgi enam meie revolutsiooni rahvusvahelist tähtsust. „Sotsialistliku Nõukogude Vabariigi näide Venemaal seisab elava eeskujuna kõigi maade rahvaste ees ja selle eeskuju propageeriv, revolutsiooniline mõju muutub hiigla suureks. Siin — kodanlik kord ja lõpuni paljastatud vallutussõda kahe kiskjate rühma vahel. Seal — rahu ja sotsialistlik Nõukogude Vabariik.“³

¹ J. Stalin, Leninist, lk. 25.

² Samas, lk. 26.

³ Lenin, Teosed, k. XXII, lk. 198.

Lenin oli sügavasti veendunud meie revolutsiooni ammendamatus jõus, selle ülisuures rahvusvahelises tähtsuses. Nõukogude Vabariigis nägi Lenin sotsialistliku maailmarevolutsiooni kantsi ja baasi ning püüdis igal juhul säilitada selle olemasolu. Kui rasked olidki rahutingimused, „rahvas, kes on osanud luua Nõukogude võimu, ei või hukkuda“¹. Niisugune rahvas väljub võitjana kõigist katsumistest.

Iga sammu võitluses rahu eest kavastas Lenin Staliniga nõupidades. Lenin ja Stalin töötasid ühiselt välja direktiivid Nõukogude rahudelegatsioonile Brestis. Kui delegatsioon esitas Leninile küsimuse edasiste direktiivide kohta, vastas tema: „Stalinit ei ole ja ma pole saanud temale näidata... Ma tahaksin alguses nõu pidada Staliniga, enne kui vastata teie küsimusele.“ Mõne aja pärast teatas Lenin delegatsioonile: „Stalin jõudis praegu kohale, arutame temaga läbi ja kohe anname teile ühise vastuse.“ Rahu allakirjutamise direktiiv saadeti Bresti Lenini ja Stalini allkirjadega.

Saksamaaga rahu sõlmimise vastu seisid vihaselt koos kodanlusega, sotsialistide-revolutsionääridega ja menševikega ka Trotski ja tema kaaslane Buhharin. Trotskistid ja buhharinlased ajasid radikaalsete fraasidega maskeeritud provokaatorlikku poliitikat, nõudes sõja jätkamist, et tegelikult asetada Nõukogude Vabariik saksa imperialismi hoopide alla. Olles Nõukogude rahudelegatsiooni esimeheks Brestis, keeldus Trotski 28. jaanuaril (10. veebruaril) 1918. aastal alla kirjutamast rahulepingule Saksamaaga, rikkudes reetlikult bolševike partei otseseid direktiive. 18. veebruaril asus Saksa armee pealetungile. Kohutav hädaoht ähvardas Nõukogude maad.

18. veebruari hommikul astus kokku bolševistliku partei Keskkomitee. Lenin nõudis tungival viivitamatut telegrammi saatmist sakslastele rahuettepanekuga. Trotski ja Buhharin pidasid jonnakalt edasi oma provokatsioonilist sõjaõhutajate joont, nad väitsid, et „sakslane ei julge peale tungida“. Ühehäälise enamusega lükati Lenini ettepanek rahu kohta tagasi. Möödus mõni tund, ja reeturite valeväide oli elu poolt pihuks purustatud: Saksa väed asusid pealetungile kogu rindel, vana armee

¹ Lenin, Teosed, k. XXII, lk. 401.

Jäänused ei suutnud vastu panna hambuni relvastatud saksa jõukudele. Saksa imperialistide armee, kes ei leidnud tõsist vastupanu, liikus kiiresti edasi. Petrogradi ähvardas hädaoht. Enam ei tohtinud viivitada minutitki.

Teiskordselt astus bolševike Keskkomitee kokku selle päeva õhtul. Lenin ja Stalin astusid otsustavalt Trotski ja Buhharini vastu, paljastades nende joone reetliku iseloomu. Lenini ettepaneku poolt — teatada Saksa valitsusele nõusolekust rahu viivitamatuks sõlmimiseks — oli Keskkomitee liikmete enamik.

Õel vastu 19. veebruari saatis Lenin Rahvakomissaride Nõukogu nimel Saksa valitsusele raadiogrammi nõusoleku kohta rahu sõlmimiseks. Kuid saksa imperialistid viivitasid vastusega ja jätkasid pealetungi. Alles 22. veebruaril avaldasid nad nõusoleku rahu allakirjutamiseks, olles esitanud veel raskemad tingimused kui alguses.

Neid päevi täidab Lenini pingeline võitlus rahu eest. 19. veebruaril ta esineb kaks korda kõnega sõjast ja rahust, alguses Rahvakomissaride Nõukogus ja pärast Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee liikmete — bolševike ja „pahempoolsete“ sotsialistide-revolutsionääride, bolševike Petrogradi konverentsi delegaatide ja Ülevenemaalise talurahvakongressi saadikute ühendatud nõupidamisel. Kaks korda esineb Lenin ka järgmise päeva õhtul Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee liikmete — bolševike ja „pahempoolsete“ sotsialistide-revolutsionääride fraktsioonide ühendatud istungil. 21. veebruaril ilmub „Pravdas“ tema esimene artikkel trotskistlik-buhharinlike sõjaõhutamajate vastu — „Revolutsioonilisest fraasist“, järgmisel päeval teine artikkel — „Sügelistest“.

Saksa imperialism, kes oli sisse tunginud Nõukogude maale, seadis oma sihiks Nõukogude võimu kukutamise ja meie kodumaa muutmise oma asumaaks. Oli tarvis kaitsta sotsialistlikku isamaad saksa interventide vastu. Lenin organiseerib kiiresti riigikaitset. Tema lähimaks abimeheks oli seltsimees Stalin. Saanud esimesed teated saksa vägede pealetungi ettevalmistusest, võtavad Lenin ja Stalin kiired abinõud tarvitusele. 18. veebruari hommikul kõneluses otseühenduse teel Düüna-Nõukogu liikmetega andsid nad täpsed ja selged direktiivid, kuidas toimida, et

raskendada sakslaste edasiliikumist ja takistada neil sõjalise varustuse määratu suurte tagavarade vallutamist.

21. veebruaril 1918. aastal esines Lenin Rahvakomissaride Nõukogu nimel dekreet-üleskutsega „Sotsialistlik isamaa on hädaohus“. Selle tähelepanuväärse dokumendi iga rida on täidetud nõukogude patriotismi sügavaima tundega.

„Venemaa tööliste ja talupoegade pühaks kohuseks“, hüüdis Lenin, „on Nõukogude Vabariigi ennatsalgav kaitsmine kodanlik-imperialistliku Saksamaa vägede vastu.“ Kõik maa jõud ja vahendid tuleb täielikult anda revolutsioonilisele kaitsetööle. Lenin kutsus üles kõiki kohalikke nõukogusid, kõiki töölisi ja talupoegi, „kaitsma iga positsiooni viimse veretilgani“, kogu jõuga takistama meie varanduste kasutamist vaenlase poolt; taganemise puhul hävitada teed, lasta õhku ja põletada raudtee hooned; kogu veerev-koosseis — vagunid ja vedurid — saata viibimata ida poole sügavale sisemaale. Kõik vilja- ja üldse toiduainete tagavarad, igasugused väärtuslikud varandused, mida ähvardab vaenlase kätte sattumise oht, tuleb hävitada, kui neid ei suudeta välja vedada.

Petrogradi ja Kiievi, kõigi uue rindejoone linnade, alevite, asulate ja külade töölisi ja talupoegi kutsus Lenin moodustama pataljone kaevikute kaevamiseks sõjaliste spetsialistide juhatusel.

„Vaenlase agendid, spekulandid, rüüstajad, huligaanid, kontrerevolutsioonilised agitaatorid, saksa spioonid lastakse maha kuriteo kohal.

Sotsialistlik isamaa on hädaohus! Elagu sotsialistlik isamaa!“¹

Lenini isiklikul juhtimisel ja seltsimees Stalini kõige lähemal osavõtul loodi Petrogradi Sõjaringkonna Erakorraline Staap, kelle ülesandeks oli piiramisseisukorda kuulutatud Petrogradi kaitsmise otsene operatiivne juhtimine.

Lenini üleskutse sotsialistliku isamaa kaitseks saksa imperialistide relvastatud interventsiooni vastu tekitas riigis võimsa revolutsioonilise meeleolu tõusu. Kõikjal hakati moodustama uue revolutsioonilise rahvaarmee — Punaarmee väesalku. Noor Punaarmee lõi kangelaslikult tagasi saksa kiskja pealetungi. 23. veebruaril 1918. aastal Nõukogude armee andis purustava hoobi

¹ „Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee Teated“ nr. 31, 22. veebr. 1918. a.

saksa okupantidele Pihkva ja Narva all. Sakslaste edasitung Petrogradile oli peatatud. „23. veebruar, päev, kus saksa imperiaalsi sõjavägedele anti vastulöök, kujunes noore Punaarmee sünnipäevaks.“¹

23. veebruari hommikul saadi uued Saksa rahutingimused. Vastamiseks jäi tegelikult ainuüksi see päev — 23. veebruar. See oli Lenini kõige ägedama ja pinevama võitluse päev rahu eest. Keskkomitee ajaloolisel istungil nõudis Lenin järsult ja ultimatiivselt Saksa tingimuste vastuvõtmist, teatades, et „revolutsioonilise fraasi poliitika on lõpetatud“. Lenini joont kaitsesid kõigest jõust täielikult Stalin ja Sverdlov. „Kas hingetagasitõmme või revolutsiooni hukkumine — muud väljapääsu ei ole,“ ütles Stalin. Trotskistid ja buhharinlased panid vihaselt vastu. Kuid Lenini joon võitis. Häälteenamusega võttis Keskkomitee vastu Lenini ettepaneku Saksa rahutingimustega nõustumise vajaduse kohta.

Oma seisukoha tegi Lenin viibimata teatavaks parteile ja riigile. „Pravda“ 23. veebruari õhtusest väljaandest luges iga parteiliige, iga tööline erutusega Lenini vihaseid sõnu:

„Ainult oheldamatu fraas võib tõugata Venemaa niisugustes tingimustes käesoleval momendil sõtta ja mina isiklikult enesestmõistetavalt ei jääks hetkekski valitsusse ega meie partei Keskkomiteesse, kui fraasipoliitika saaks ülekaalu...“

Teadku igauks: kes on viibimatu, olgugi ülliraske rahu vastu, see hukutab Nõukogude võimu.“²

23. veebruari õhtul pärast Keskkomitee istungit toimus Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee liikmete — bolševike ja „pahempoolsete“ sotsialistide-revolutsionääride fraktsioonide ühine koosolek. Lenin pidas kõne rahu kaitseks. Tema vastu seisis trotskistide, buhharinlaste ja „pahempoolsete“ sotsialistide-revolutsionääride ühisrinne. Seejärel toimus Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee bolševistliku fraktsiooni erikoosolek, kes pärast Lenini esinemist kiitis häälteenamusega heaks tema ettepaneku. Lõpuks kell 3 öösi (23. vastu 24. veebruari) algas Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee istung. Lenin andis aru Saksa

¹ „ÜK(b)P Ajalugu, Lühikursus“, Moskva 1943, lk. 175.

² Lenin, Teosed, k. XXII, lk. 276.

rahutingimustest. Pärast ägedat võitlust, kell 4.30 hommikul, otsustas Ülevenemaaline Kesktäitevkomitee häälteenamusega vastu võtta Lenini resolutsiooni.

Raskeimate katsumiste nädal 18.—24. veebruarini — sakslaste pealetungi algusest kuni Saksa rahutingimuste vastuvõtmiseni — oli lõppenud. Lenin kirjutas siis, et see nädal „läheb ühe suurima ajaloolise murranguna Vene ja rahvusvahelise revolutsiooni ajalukku“¹. Trotski ja Buhharini provokatsioon aetas hädaohtu kogu Nõukogude Vabariigi olemasolu. Trotski Brestis kordasaadetud reetmise otseseks tulemuseks oli veel raskem rahu ja määratu hulga sõjavarustuse kaotus, mille sakslased olid vallutanud pealetungi ajal. Trotskistid ja buhharinlased „tegelikult a b i s t a s i d saksa imperialiste ja t a k i s t a s i d revolutsiooni kasvu ja arengut Saksamaal“². Lenin, Stalin ja Sverdlov päästsid oma kindla ja konsekvantse rahupoliitikaga Nõukogude Vabariigi olemasolu.

Pärast Keskkomitee ja Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee otsust rahulepingu allakirjutamise kohta võttis võitlus veel teravam, veel ägedama kuju. Trotskistid ja buhharinlased pidasid avalikult oheldamatut võitlust Lenini, partei ja Nõukogude valitsuse vastu. Samal ajal valmistasid nad sügavas põranda all koos „pahempoolsete“ sotsialistide-revolutsionääridega kontr-revolutsioonilist vandenõu Nõukogude Valitsuse vastu. Need lurjused seadsid oma sihiks — Bresti rahu nurjaajamise, Nõukogude valitsuse kukutamise, Lenini, Stalini ja Sverdlovi arettemise ning tapmise. Alles 20 aastat hiljem said teatavaks nende inimjätiste jälgid plaanid.

Vastupandamatu jõuga levisid Lenini sõnad kogu riigis. Pea-aegu iga päev ilmus „Pravdas“ Lenini leegitsevaid artikleid, mis langesid ränkade hoopidena sõjaprovokaatorite peale, kes püüdsid Nõukogude võimu kuristikku tõugata. Elu veenis erakordse kiirusega masse, et Leninil oli suurimal määral õigus, näitas, et pääsmiseks on ainult üks tee: võttes kokku kogu oma tahte ja otsustusjõu kirjutada alla ränk rahuleping selleks, et viibimata alustada tõelist ettevalmistust sotsialistliku isamaa kaitseks.

¹ Lenin, Teosed, k. XXII, lk. 290.

² Samas, lk. 307.

Partei, tööliklass ja rahvahulgad koondusid üha tihedamalt Lenini ümber.

6. märtsil 1918. aastal algas Petrogradis partei erakorraline, VII kongress. Aruande Bresti rahu kohta esitas Lenin. Poolteist päeva kestis otsustav ja visa võitlus trotskistidega ja buhharinlastega. Kongress tunnistas leninliku joone rahuküsimuses õigeks.

Kongressile esitatud aruandes ja resolutsioonis sõja ja rahu kohta rõhutas Lenin erilise jõuga imperialistlike riikide sõjaliste väljaastumiste paratamatust ka tulevikus Nõukogude maa vastu. Meie kodumaa kaitsevõime kõvendamine igasuguste abinõudega, ütleb Lenin, on sellepärast bolševistliku partei ja Nõukogude võimu pealesandeks ja kogu töörahva pühaks kohuseks. Ta nõuab kõige otsustavamate abinõude tarvitusele võtmist revolutsioonilise korra ja raudse distsipliini jaluleseadmiseks, masside ettevalmistamiseks sotsialistliku isamaa ennastalgavale kaitsmisele, Punaarmee igakülgeks tugevdamiseks. Lenin esitab võitlusülesandena „täiskasvanud elanikkonna, soost olenemata, igakülge süstemaatilise üldise väljaõpetamise sõjaliste teadmiste ja sõjaliste operatsioonide alal“. Tuleb saavutada, õpetab Lenin, et töölised ja talupojad iga päev „õpiksid võitlema“. Riigi kaitseks on tarvilik tugev armee ja kindel tagala.

„Meie loosung“, kuulutab Lenin, „peab olema üks — õppida tõsiselt sõjaasjandust.“¹

Peale selle arutas kongress partei programmi ja partei nime-tuse muutmise küsimust. Ka selles küsimuses esines aruandega Lenin. Tema ettepanekul sai partei nimetuseks Venemaa Kommunistlik (bolševike) Partei. Kongress võttis programmi aluseks Lenini poolt väljatöötatud projekti ja valis uue programmi koostamiseks komisjoni, millesse kuulusid Lenin, Stalin ja teised.

15. märtsi IV Erakorraline Ülevenemaaline Nõukogude Kongress kinnitas Lenini aruande järel Bresti rahulepingu.

„Venemaa Nõukogude Föderatiivne Vabariik,“ öeldakse kongressi resolutsioonis, „mõistes üksmeelselt hukka röövsõjad, tunnistas nüüdsest peale oma õiguseks ja oma kohustuseks sotsialistliku isamaa kaitsmise kõigi võimalike kallaletungide vastu mistahes imperialistliku riigi poolt.

¹ Lenin, Teosed, k. XXII, lk. 339, 330.

Kongress tunnistas seepärast kõigi töörahva hulkade ilmingimatuks kohustuseks kõigi jõudude pingutamise meie maa kaitsevõime uuestiloomiseks ja suurendamiseks, meie maa sõjalise võimsuse uuestiloomiseks.¹

Neil päevil otsustati Nõukogude valitsuse Petrogradist Moskvasse kolimise küsimus. Oli tarvis kaitsta Nõukogude pealinna interventsiooni katsete eest, oli tarvis luua rahulikumaid töötingimusi riigivõimu keskaparaadile ja selle paremaid sidemepidamise võimalusi riigiga.

Kontrrevolutsioonilised sotsialistide-revolutsionääride vandeseltslased kavatsesid õhku lasta rongi, milles sõitsid Lenin, bolševistliku partei Keskkomitee ja valitsus. Kuid Nõukogude luure ja Petrogradi tööliste valvsus purustasid terroristide kavatsused.

10. märtsil 1918. aastal lahkus Lenin Petrogradist. 11. märtsil ta jõudis Moskvasse. Moskva sai sotsialistliku riigi pealinnaks. Kreml sai vabastatud rahva ajuks ja südameks ning teednäitavaks täheks kogu maailma rõhutatud massidele.

Hingetagasitõmme oli kätte võidetud. Võitluses selle hingetõmbe eest, rahu eest ilmnis täie selgusega leninliku strateegia geniaalsus, mille sihiks oli — aega võita, demoraliseerida vastast ja koguda jõude pealetungile üleminekuks.

„Kui jõude on ilmsesti vähe, siis on tähtsamaks kaitsevahendiks taganemine sügavale sisemaal“², see Lenini tark õpetus aitas teostada Bresti rahu perioodil taganemist kõige organiseeritumalt ja koguda lühima aja jooksul jõude otsustava vastulöögi andmiseks saksa röövvalutajatele ja teistele Nõukogude maa vaenlastele.

„Oktoobrirevolutsiooni ajajärgul õpetas Lenin bolševistlikku parteid, kuidas tuleb kartuseta ja otsustavalt peale tungida, kui selleks on olemas tarvilikud tingimused. Bresti rahu ajajärgul õpetas Lenin parteid, kuidas tuleb organiseeritult taganeda niisugusel hetkel, kus vaenlase jõud on meie jõust ilmselt suurem; taganeda selleks, et suurima energiaga valmistuda uuele pealetungile vaenlaste vastu.

Ajalugu näitas, et leninlik joon oli täiesti õige.“³

¹ Lenin, Teosed, k. XXII, lk. 410—411.

² Samas, lk. 511.

³ „UK(b)P Ajalugu, Lühikursus“, Moskva 1943, lk. 176—177.

Lenin pidas hädavajalikuks hingetagasitõmbe maksimaalset ärakasutamist Nõukogude võimu kindlustamiseks, sotsialistliku ülesehitustöö arendamiseks, Punaarmee loomiseks.

Varsti pärast rahu sõlmimist kirjutas Lenin artikli „Tänapäeva peamine ülesanne“. See oli leegitsev üleskutse rahvale kujundada väsimatult Nõukogude maa majanduslikku ja sõjalist võimsust. „Ei ole tarvis enesepettust,“ kirjutas Lenin. „Tuleb omada julgust vaadata otse näkku ilustamata kibedale tõele. Tuleb mõõta täielikult, kuni põhjani seda kaotuse, tükeldamise, orjastamise, alandamise kuristikku, millesse meie nüüd oleme tõugatud. Mida selgemini me seda mõistame, seda kindlamaks, karastatumaks, teraskõvaks muutub meie vabastustahe, meie püüe tõusta orjusest uuesti iseseisvusele, meie vankumatu püüe saavutada igal juhul seda, et Venemaa lakkaks olemast armetu ja jõuetu, et Venemaa saaks sõna täielikus mõttes võimsaks ja rikkaks.

Venemaa võib saada niisuguseks, sest meile on siiski jäänud küllaldaselt avarust ja loodusrikkusi, et varustada kõiki ja igaüht kui mitte rikkalikult, siis küllaldasel määral elamisvahenditega. Meil on materjali nii loodusrikkustes kui ka inimjõudude tagavaras ja suurejoonelises hoos, mille andis rahva loomingle suur revolutsioon, — et luua tõeliselt võimas ja rikas Venemaa.“¹

Lenin tähistab tee, kuidas muuta armetu ja jõuetu Venemaa võimsaks ja rikkaks Nõukogude sotsialistlikuks riigiks. Ta töötab välja sotsialistlikule ülesehitustööle asumise plaani. „Meie, bolševike partei, veensime Venemaa. Meie vallutasime Venemaa rikastelt vaestele, ekspluateerijatelt töötajatele. Meie peame nüüd Venemaad valitsema.“²

Põhilüli maa valitsemise organiseerimises nägi Lenin saaduste tootmise ja jaotamise karmis üldrahvuslikus arvestuses ja kontrollis. Tingimata on tarvilik tööviljakuse tõstmine kõige abinõudega ja uue, nõukogude, sotsialistliku töödistsipliini loomine. Sellega on seotud sotsialistliku võistluse organiseerimise ülesanne ühelt poolt ja otsustav, halastamatu võitlus väikekodanliku lohakuse, hooletuse, logelejate, spekulantide vastu teiselt

¹ Lenin, Teosed, k. XXII, lk. 376.

² Samas, lk. 441.

poolt. Kapitalismi ajal, rääkis Lenin, loodi distsipliin, nälja, vägivalla ja drilli abil. Teine asi on Nõukogude kord. Uus distsipliin — sotsialistlik distsipliin, seltsimeheliku sideme distsipliin, nõukogulik distsipliin — kujundatakse miljonite töötajate igapäevases praktilises töös.

Lenin näitas, et majanduselu küsimused on tõusnud uuel viisil esile. „Pea täpselt ja ausalt rahalist arvet,“ kirjutas Lenin, „majanda kokkuhoidlikult, ära logele, ära varasta, pea karmi töödistsipliini, — nimelt niisugused loosungid, mida revolutsiooniliste proletaarlaste poolt õigusega välja naerdi siis, kui kodanlus varjas niisuguste kõnedega enda kui ekspluateerijate klassi võimu, saavad nüüd, pärast kodanluse kukutamist, momendi järjekordseteks ja peamisteks loosungiteks.“¹

Lenin ütles, et nende loosungite praktiline elluviimine Nõukogude võimu poolt, tema meetoditega, tema seaduste alusel on tingimata vajalik ja küllaldane sotsialismi võiduks.

Skitseerides sotsialistlikule ülesehitustööle asumise plaani, rõhutas Lenin suur-masinatööstuse otsustavat tähtsust kogu rahvamajanduse sotsialistliku ümberehitamise puhul. Juba siis esitas Lenin maa teaduslikele jõududele ülesande „koostada võimalikult kiiremini Venemaa tööstuse reorganiseerimise ja majandusliku tõusu plaan“. Selle plaani väljatöötamise juhtmõtteks pidi olema nõue „varustada ennast iseseisvalt kõigi tähtsaimate tooraine liikidega ja tööstusaladega“², saavutada meie maa tehnilis-majanduslik sõltumatus. Sotsialistlik rahvamajandus, õpetas Lenin, peab rajanema elektrifitseerimise eesrindlikul tehnilisel baasil. Lenini õpetused maa industrialiseerimise ja elektrifitseerimise kohta panid aluse sotsialistliku riigi kogu ülesehitus- ja uuekskujundamistööle.

Juba esimesil päevil pärast Nõukogude sotsialistliku riigi loomist esitas Lenin ühtse riikliku majandusplaani idee. Kohale pannes esimesi sotsialistliku ühiskonna aluskive, rõhutas Lenin väsimatult, et edukaks sotsialistlikuks ülesehitustööks on meil „vaja ühtset tahet, iga praktilise küsimuse puhul on tarvis, et

¹ Lenin, Teosed, k. XXII, lk. 443.

² Samas, lk. 434.

kõik toimiks nagu üks mees¹. Lenin osutas korduvalt, et „ei raudteed, ei transport, ei suured masinad ega käitised saa üldse funktsioneerida õigesti, kui ei ole tahte ühtsust, mis seob kogu töötajaskonna üheks majanduslikuks organismiks, mis töötab kella-mehhanismi täpsusega“². Selle miljonite sotsialismiehitajate tahte- ja tegevusühtsuse peab tegema riiklik sotsialistlik plaan. „Kogu riikliku majandusmehhanismi muutmise ühtseks suureks masinaks, majanduslikuks organismiks, mis töötab nõnda, et sajad miljonid inimesed oleksid juhitud ühe plaani järgi — see on see hiiglasuur organisatsiooniline ülesanne, mis lasub meie õlgadel,“³ — kõneles Lenin partei VII kongressil 1918. aasta märtsis.

Niisugused on need ideed Nõukogude võimu järjekordsetest ülesannetest, mida Lenin arendas 1918. aasta kevadel. 26. aprillil ta esineb selles küsimuses Keskkomitees, kes kiidab heaks tema teesid. 28. aprillil ilmub „Izvestijas“ (Teated) Lenini kuulus töö „Nõukogude võimu järjekordsed ülesanded“. Järgmisel päeval esineb ta sama küsimuse kohta ettekandega Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee istungil.

Lenini teesid said kogu parteilise ja riikliku töö aluseks. Sotsialistlik ülesehitustöö arenes. Teostus üleminek töölikontrollilt töölis-juhtimisele. 28. juunil Lenin kirjutas alla kogu suurtöötuse natsionaliseerimise dekreedile.

Väsimatult kujundab Lenin Nõukogude maa kaitset. Ta kutsub masse üles täielikult kasutama hingetagasiõmmet tugeva Punaarmee loomiseks.

Hoolimata rahulepingust Nõukogude Venemaa ja Saksamaa vahel, püüdsid saksa imperialistid seda lepingut rikkudes kõigiti nõrgestada ja hävitada Nõukogude maad. Saksa väed vallutasid Ukraina, Valge-Venemaa ja teisi rajoone, restaureerisid okupeeritud rajoonides kodanluse ja mõisnike võimu, hakkasid riisuma ja rõhuma ukraina ja valgevene rahvaid, hävitama asulaid ja külasid, tuhandete viisi maha laskma töölisi ja talupoegi.

Lenin häbimärgistas halastamatult saksa okupante kui riisujaid ja vägistajaid. „Saksa röövlid on püstitanud rekordi oma

¹ Lenin, Teosed, k. XXV, lk. 143.

² Lenin, Teosed, k. XXII, lk. 420.

³ Samas, lk. 316.

sõjalise arveteõendamise metsikuses,¹ — ütleb Lenin „Kirjas Ameerika töölistele“. Ukraina ja Valge-Venemaa rahvad tõusid isamaaliseks vabadussõjaks välismaiste rööv vallutajate vastu. Okupeeritud rajoonides löi lõkkele partisanisõda, üha sagedamini puhkesid tööliste ja talupoegade relvastatud ülestõusud. Interventide armee ei suutnud toime tulla kasvava isamaasõjaga. See sõda nõrgestas saksa sõjamasinat ja kiirendas saksa armee laostumist. Saksa okupantide armee muutus, kõneleb Lenin, „röövlite jõuguks, vägivallatsejaks võõraste rahvaste kallal“².

Kui jultunuks läinud saksa röövlid ja ukraina valgekaartlased püüdsid edasi liikuda üle Ukraina piiride, andis Lenin Sõjaasjade Rahvakomissariaadile ettekirjutuse „võtta viibimata tarvitusele kõik temast olenevad abinõud Harkovi kubermangu idapiiride kaitseks“. Konkreetsed juhtnõõrid töötas välja seltsimees Stalin. „Üksikasjade suhtes rääkida läbi Staliniga,“ — juhatas Lenin oma ettekirjutuses sõjakomissariaadile.

Arvestades õppetunde võitlusest saksa okupantidega Ukrainas, pöördus Lenin 2. juunil 1918. aastal kõigi Nõukogude võimu kohalike organite poole kindla direktiiviga pidada halastamatut hävitussõda interventide ja valgekaartlaste vastu, kes on kallale tunginud Nõukogude maale.

„Ukrainas on juhtunud korduvalt, et talupojad ja töölised takistasid varanduste väljavedu või hävitamist, lootes säilitada seda enestele. Neid karistati julmalt. Tulijad võtsid ja viisid enesele kõik: vilja, loomad, söe, metalli, masinad. Ukraina näide peab olema kohutavaks õppetunniks kogu Venemaale.“³

Lenin kutsus üles ohustatud rajoonide kogu rahvastikku mitte jätma vaenlasele toiduaineid, vedama vilja varem tagalasse, ajama ära karjad. Esmajoones välja vedada sõjavarustuse tagavarad, masinad, seadmed, viia ära vedurid ja vagunid, lõhkuda lahti raudteerööpad, lasta õhku sillad, põletada kõik, mida ei saa ära viia, hävitada metsad ja külvid, matta maasse väljavedamata jäänud metallid.

„Kõigi jõudude ja vahenditega raskendada vaenlase edasiliikumist. Organiseerida varitsemist. Tegutseda tuli- ja külmrelvaga.

¹ Lenin, Teosed, k. XXIII, lk. 180.

² Samas, lk. 80.

³ „Pravda“ nr. 54, 23. veebruaril 1942.

Kindlustada enesele tagala. Selleks hävitada viimseni spioonid, provokaatorid, valgekaartlased, kontrrevolutsioonilised ärandjad, kes osutavad otsest või kaudset abi vaenlasele.¹

Lenini direktiivid suurendasid tööraha mobilisatsioonilist valmisolekut. Täites Lenini õpetusi, löid töölised ja talupojad välismaiste röövullutajate poolt okupeeritud rajoonides vaenlastele talumatud tingimused. Saksa röövlite ja vägivallatsejate armee aeti relvastatud rahva poolt varsti välja Nõukogude maa piiridest.

Palju jõudu nõudis Leninilt toitlusküsimus. 1918. aasta maisjuunis tõusis see esikohale. Riigi kohale kerkis nälja-oht. Kulakud ja spekulandid peitsid vilja, lootes lämmatada revolutsiooni näljaga. Küläs kees kehvtalurahva võitlus kulaklusega.

Lenin pöördub tulise üleskutsega töölisklassi poole, esmajärjekorras Piiteri tööliste poole. Kehvtalurahva organiseerimiseks ja edukaks võitluseks kulakluse vastu kuulutab Lenin välja tööliste sõjaretke külasse.

„Seltsimehed töölised!“ kirjutas Lenin. „Pidage meeles, et revolutsiooni seisukord on kriitiline. Pidage meeles, et revolutsiooni päästa võite ainult teie ja ei keegi muu.

On vaja kümneid tuhandeid väljavalitud, eesrindlikke, sotsialismile ustavaid töölisi, kes kunagi ei kaldu altkäemaksu võtmisele ega röövimisele, kes on suutelised looma raudse jõu kulakute, spekulantide, marodöörude, altkäemaksuvõtjate, desorganiseerijate vastu.“²

Lenin nõudis halastamatut võitlust kulakluse vastu. „Kulakud on Nõukogude võimu vihased vaenlased,“ kirjutas ta. „Halastamatu sõda kulakute vastu! Surm nendele!“³ Viljaomajad, kellel on ülejääke ja kes ei anna neid kindlate hindade eest riigile, kuulutas Lenin rahvavaenlasteks. Tema ettepanekul pannakse maksma karm toitlusküsimus, mida teostas eriline rahvakomisariaadi — Toitluse Rahvakomisariaadi — aparaat. Lenini ja Sverdlovi allkirjadega avaldati 11. juunil dekreet maakehvikute komiteede kohta.

Revolutsiooni saatust otsustas leivaküsimus. „Võitlus leiva eest on võitlus sotsialismi eest,“ ütles Lenin. Selle võitluse tule-

¹ „Pravda“ nr. 54, 23. veebruaril 1942.

² Lenin, Teosed, k. XXIII, lk. 25.

³ Samas, lk. 206, 207.

mus otsustati esmajoones maa viljarikka lõunaosa põldudel. Partei ja valitsus läkitavad sinna seltsimees Stalini. 29. mail 1918. aastal määratakse seltsimees Stalin toitlusasjade erakorraliste õigustega juhtijaks Lõuna-Venemaal. 6. juunil ta sõidab Tšaritsõni. Lenin peab tarvilikuks tööliste ja talupoegade teatavaks teha Stalini energilise töö tulemusi. Rahvakomissaride Nõukogu üleskutses kogu töörahvale kirjutas Lenin 10. juunil: „Vene, prantsuse ja tšehhoslovakkia imperialistidel ei õnnestu võita revolutsiooni näljutamise abil. Nälgivatele põhjapoolsetele aladele tuleb appi Kagu-Venemaa. Rahvakomissar Stalin, kes viibib Tšaritsõnis ja juhib sealt toitlustustööd Doni ja Kubani maadel, telegrafeeris meile sealsetest määratu suurtest viljatagavaradest, mida ta loodab lähimate nädalate jooksul saata põhja poole.“¹

Seltsimees Stalin saadab lõunast ronge viljaga, lihaga ja kalaga Petrogradi, Moskva ja teiste tööstuskeskuste nälgivatele töölistele.

Tööliste sõjaretk külasse ja maakehvikute komiteede organiseerimine kindlustasid Nõukogude võimu külas, aitasid keskmiktalupoegi tõusta selle võimu kaitseks kulakute, valgekaartlaste ja interventide vastu.

Kulakluse kaitseks astusid välja „pahempoolsed“ sotsialistid-revolutsionäärid. Nad arendasid ägedat võitlust Lenini ja bolševistliku partei vastu, Nõukogude valitsuse vastu.

4. juulil 1918. aastal algas Nõukogude V kongress.

„Pahempoolsed“ sotsialistid-revolutsionäärid, keda toetasid „pahempoolsed kommunistid“, nõudsid kongressil sõja kuulutamist Saksamaale. Nad püüdsid hirmutada bolševikke sellega, et kui viibimata ei purustata Bresti rahulepingut, siis „rahvas“ purustab selle ise. Nad nõudsid kulakluse vastu võitlemise lõpetamist ja loobumist tööliste toitlustussalkade saatmisest külasse. Lenin vastas neile, et neil ei ole mingit pinda rahva seas, „nende asi rahva seas on lootusetu“, tööliste ja talupoegade liit kõveneb iga päevaga ja „mingisugused hüsteerilised karjed meie partei vastu ei purusta seda liitu“².

¹ „Pravda“ nr. 116, 11. juunil 1918. a.

² Lenin, Teosed, k. XXIII, lk. 116, 130.

Veendudes oma täielikus läbikukkumises kongressil, tõtsid „pahempoolsed“ sotsialistid-revolutsionäärid 6. juulil mässu Nõukogude võimu vastu. Nad tapsid Moskvas Saksa saadiku Mirbachi, püüdes provotseerida Saksamaad sõtta Nõukogude Venemaa vastu. Vandenõust Nõukogude valitsuse vastu võtsid koos „pahempoolsete“ sotsialistide-revolutsionääridega osa buharinlased ja trotskistid. Nad tahtsid nurja ajada sotsialistliku revolutsiooni võitu, hävitada Nõukogude võimu. Lenin võtab viibimata tarvitusele kõige energilisemad abinõud mässu likvideerimiseks. Ta saadab telefonogrammi kõigile partei rajoonikomiteedele, kõigile rajooninõukogudele, kõigile Punaarmee staapidele. Lenin nõuab „kõigi jõudude mobiliseerimist, kõigi viibimatut jaluleajamist kurjategijate kinnipüüdmiseks“¹. Mäss suruti maha sõna otseses mõttes mõne tunni jooksul.

Samal ajal jälgib Lenin teraselt saksa imperialistide intriige, kes püüdsid intsidenti Mirbachiga kasutada interventsiooni eesmärgil. Nõukogude valitsus andis otsustava vastulöögi saksa kiskjale. Saksa valitsuse nõudmisele lasta Moskvasse pataljon saksa soldateid saatkonna kaitsmise ettekäändel, teatas Lenin vastuseks, et saksa sõjavägede sissetoomine Moskvasse tähendaks „Venemaa okupeerimise algust välismaiste sõjavägede poolt“, ja hoiatas hoogu sattunud saksa imperialiste, et sellisele sammule Nõukogude valitsus vastab „intensiivse mobilisatsiooniga, eranditult kõigi täiskasvanud tööliste ja talupoegade kutsumisega relvastatud vastupanule... Seda revolutsioonilist sõda peavad töölistid ja talupojad käsikäes Nõukogude võimuga kuni viimse hingetõmbeni“².

„Pahempoolsete“ sotsialistide-revolutsionääride mässust informeerib Lenin kohe Stalinit, kes viibis Tsaritsõnis: „Meie likvideerime selle täna öösi halastamatult ja ütleme rahvale tait tõtt: ainult juuksekarva võrra puudub sõjast... Kõikjal tuleb halastamatult maha suruda need armetud ja hüsteerilised аванtüristid, kes on saanud tööriistadeks kontrrevolutsionääride käes.“ Sellele vastas seltsimees Stalin: „Mis puutub hüsteeri-

¹ Lenin, Teosed, k. XXIX, lk. 485.

² Lenin, Teosed, k. XXIII, lk. 143.

kuid — olge kindlad, meie käsi ei värise. Vaenlastega toimime nõnda nagu vaenlastega toimima peab.“¹

Nõukogude V kongress lõpetas oma töö. Kongressil võeti vastu Venemaa Nõukogude Föderatiivse Sotsialistliku Vabariigi Konstitutsioon — esimene Nõukogude konstitutsioon. Selle väljatöötamisest võtsid kõige aktiivsemalt osa Lenin, Stalin ja Sverdlov. Konstitutsiooni vastuvõtmine viis lõpule terve ajaloolise etapi Nõukogude riigi ülesehitamises. Suurima rõõmu ja uhkusega kirjutas Lenin 1918. aasta juulis Klara Zetkinile: „Mulle toodi just äsja uus riigipitsat. Siinjuures pitsati jäljend. Selle pealkiri kõlab: Venemaa Sotsialistlik Föderatiivne Nõukogude Vabariik. Kõigi maade proletaarlased ühinege!“²

Vahepeal lähenes imperialistlike riikide relvastatud intervent-sioon Nõukogude maale. Mai lõpust ja juuni algusest peale avaldusid üha teravamalt hingetõmbe lõpu tunnused. Samas kirjutas Zetkinile ütles Lenin: „Meie elame praegu siin üle võib-olla kõige raskemaid nädalaid kogu revolutsiooni jooksul. Klassi-võitlus ja kodusõda on tunginud sügavale rahva hulka: külades on kõikjal lõhe — kehvatalurahvas on meie poolt, kulakud maru-vihaselt meie vastu. Entente on ära ostnud tšehhoslovakid, mõl-lab kontrrevolutsiooniline ülestõus, kogu kodanlus pingutab kõike jõudu, et kukutada meid. Siiski meie usume kindlasti, et pääseme sellest „tavalisest“ (nagu aastatel 1794 ja 1849) revo-lutsiooni käigust ja võidame kodanluse.“

Nõukogude revolutsiooni Venemaal ei tabanud XVIII ja XIX sajandi Euroopa revolutsioonide „tavaline“ saatus. See on tingi-tud esmajoones sellest, et seda revolutsiooni juhtis kindlalt võit-lustes kogenud ja karastatud marksistlik bolševike partei ees-otsas sellise juhiga nagu Lenin.

¹ „Bolševik“, 1936, nr. 2, lk. 74.

² Lenini koguteos, k. XXI, lk. 249.

XI

LENIN nägi selgesti, et rahulik hingetagasitõmbamine on lõppenud. 29. juulil 1918. aastal esines ta Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee, Moskva Nõukogu, Moskva vabrikute ja tehaste komiteede ja ametiühingute ühisel koosolekul kõnega, mis oli pühendatud vabariigi rahvusvahelisele ja sisemisele olukorrale. Ta ütles: „Esiplaanile on tõusnud jällegi sõjaline, sõjaliste sündmuste küsimus kui revolutsiooni peamine, põhimine küsimus, Venemaa Sotsialistliku Föderatiivse Nõukogude Vabariigi kogu olemasolu küsimus, kogu Venemaa revolutsiooni küsimus on koondunud sõjalisse küsimusse... meie oleme sõjas, ja revolutsiooni saatus otsustatakse selle sõja tulemusega. See peab saama esimeseks ja viimseks sõnaks meie agitatsioonis, kogu meie poliitilises, revolutsioonilises ja ümberkujundamise töös... peame pingutama kogu omajõu ja kutsuma kõiki relvade juurde.“¹

1918. aasta suvel oli Nõukogude Vabariigi olukord äärmiselt raske. Välis- ja sisemine kontrrevolutsioon ühinesid võitluseks Nõukogude võimu vastu. Välismaistel interventidel — Inglismaal, Prantsusmaal, Jaapanil, Ameerika Ühendriikidel õnnestus siis vallutada kolm neljandikku meie maast. Meie olime ajutiselt kaotanud Ukraina ja Kaukaasia, Siberi ja Kaug-Ida, Uurali ja Kesk-Aasia. Sisemaal puhkesid kulakute mässud. Nõukogude Venemaa ümber oli tulerõngas. Ära lõigatud oma põhimistest toidlus-, toor- ja kütteaine rajoonidest, elas ta üle julma nälga ja suurimat tööstuslikku laost. Sotsialistlik isamaa oli kuulutatud hädaohus olevaks.

Lenin asub energiliselt organiseerima riigi kaitsmist. Ta suunab partei, tööliklassi ja rahvahulkade tähelepanu sõjaküsimustele. Artiklites, üleskutsetes, ettekannetes, kõnedes püstitab ta

¹ Lenin, Teosed, k. XXIII, lk. 160, 161—162.

loosungi „Kõik rinde heaks!“ kutsudes masse pingutama kõiki jõude võitluseks Inglise-Prantsuse interventide ja valgekaartlaste vastu, vaimustades töölisi heroilistele kangelastegudele võitluses sotsialistliku kodumaa eest. Ta külastab sageli tehaseid, mõnikord esineb päeva jooksul kolmel-neljal miitingul. Ja seda kõike peale Rahvakomissaride Nõukogu peaaegu igapäevaste koosolekute ja hulga Keskkomitee koosolekute, peale määratu suure igapäevase töö partei ja riigi juhtimisel.

Lenin oskas eksimatult kindlaks määrata peahädaohu, mis ähvardas proletaarset riiki, pearinde, kus otsustatakse maa saatus, ja mobiliseerida õigeaegselt kõik inim- ja materiaalsed ressursid hädaohu likvideerimiseks, vaenlase võitmiseks.

Punaarmee loojateks, tema kasvatajateks olid Lenin ja Stalin, Frunze ja Vorošilov. Lenin ja Stalin, Frunze ja Vorošilov juhtisid otseselt riigi kaitsmist koos bolševistliku partei parimate tegelastega. Kõikjale, kus rinnetel otsustati revolutsiooni saatust, saatsid Lenin ja partei seltsimehed Stalini, Frunze, Vorošilovi — Punaarmee tähtsaimate võitude organiseerijad.

15. (28.) jaanuaril 1918. aastal Lenin kirjutas alla dekreedile Töölis-Talupoegade Punaarmee loomisest vabatahtlikkuse alusel. Nüüd korraldatakse Lenini direktiividel Punaarmee ümber regulaararmeeks kindla sõjalise distsipliiniga, sõjaväeteenistus kuulutatakse kohustuslikuks, kaotatakse juhtiva koosseisu valitavus, värvatakse vanu sõjalisi spetsialiste, avatakse esimesed kursused tööliste ja talupoegade hulgast pärinevatele punastele komandöridele, seatakse sisse sõjakomissaride instituut.

Lenin valmistas maad ette kestvale ja tõsisele kodusõjale Nõukogude võimu sise- ja välisvaenlaste vastu. 1918. aasta oktoobris püstitas ta ülesande: omada 1919. aasta kevadeks kolme miljoni meheline armee. Ka see ülesanne lahendati edukalt: 1919. aastal oli püssi all kuni kolm miljonit punaarmeelast.

Kõik jõud ja ressursid olid koondatud võiduka sõja organiseerimisele. „Kui on sõda, siis käituda sõjaliselt“ — see Lenini nõue viiakse kindlalt ja kõrvalekaldumatult läbi kõigil elualadel. Maa kuulutati sõjaleeriks, kogu majanduslik ja kultuur-poliitiline elu kujundati ümber sõja tarviduste kohaselt. Peale suurtööstuse võeti kontrolli alla ka kesk- ja väiketööstus, seati sisse

viljamonopol, keelati erakaubandus viljaga, pandi kehtima toiduainete andmise kohustus, seati sisse üldine töökohustus printsiibil: „kes ei tööta, see ei söö“.

Kõigi ressursside mobiliseerimiseks riigi kaitseks loodi Töölis-Talupoegade Kaitsenõukogu. Selle eesotsas seisis Lenin. Tema tegelikuks asetäitjaks oli Stalin.

Lenini vankumatu võiduveendumus, tema raudne tahe ja hiiglaenergia liitsid masse võitmatuks ja kõikepurustavaks jõuks. Lenini juhitud bolševike partei viis rahva isamaasõtta välismaiste interventide ja kodanlaste ning mõisnike valgekaartluse vastu. „Meie sõda — see on õiglane, seaduslik, paratamatu kaitse,“¹ ütles Lenin.

Maa kaitsmise organiseerimisele annab Lenin kõik oma jõu. Ta arvestab, et relvastuse kõrval on armeele esmajoones tarvilik „toitlustuse kindel korraldus“. Toitlustusküsimusele pühendab Lenin määratu suurt tähelepanu.

Kogu Toitlustuse Rahvakomissariaadi töö üldiste printsiipide väljatöötamisest kuni konkreetsete ja üksikasjaliste direktiivideni üksikuile rajoonidele ja üksikuile tegelastele oli Lenini valju järelevalve all, tema otsesel juhtimisel.

Toitlusolukord oli erakordselt pinev. Nälg piinas töölisi. 24. juulil ütles Lenin Tsaritsõnis viibivale Stalinile, olles jutujamisel otseühenduse teel: „Toitluse kohta peab ütleva, et täna Piiteris ja Moskvast ei anta üldse midagi. Olukord on täiesti halb. Teatage, kas saate tarvitusele võtta erakordseid abinõusid, sest peale Teie ei ole kustki hankida.“ Samal päeval saadab ta Stalinile telegrammi: „Saatke kala, liha, aedvilja, üldse kõiki toiduaineid, milliseid aga võimalik, ja võimalikult rohkem.“² Ja siis liikus põhja poole — Moskvasse, Petrogradi, Ivanovo-Voznesenskisse ja teistesse tööliskeskustesse kümneid ronge toiduainetega, mis olid organiseeritud seltsimees Stalini poolt.

Lenin jälgis pinevalt olukorda Tsaritsõnis. Tsaritsõni vallutamine valgete poolt oleks vabariigi ära lõiganud viimastest viljaressurssidest ja Bakuu naftast. Doni ja tšehhoslovakkide kontrrevolutsioon oleks ühinenud selleks, et ühise rindena

¹ Lenin, Teosed, k. XXIV, lk. 221.

² Lenini koguteos, XVIII, lk. 193, 196.

minna Moskva peale. Nälgivate pealinnade toiduainetega varustamise organiseerimise kõrval tegeles Stalin Tzaritsõni kaitsmisega. 31. augustil 1918. aastal läkitas seltsimees Stalin Leninile järgmise kirja:

„Kallis seltsimees Lenin! On käimas võitlus Lõuna ja Kaspia pärast. Et jätta enesele kogu see rajoon (ja selle võib jätta enesele!), on vaja mõned kergetüübilised miiniristlejad ja paar allveelaeva. Palun teid tungivalt purustada kõik takistused ja sellega kergendada, paigalt nihutada nõutava viivitamatut kättesaamist. Bakuu, Turkestan, Põhja-Kaukaasia on (tingimata!) meie, kui viivitamatult rahuldatakse nõudmised. Meie asjad rindel lähevad hästi. Ma ei kahtle, et need hakkavad minema veel paremini (kasaklus laostub lõplikult). Surun oma kalli ja armsa Iljitsi kätt. Teie Stalin.“¹

Olles saanud seltsimees Stalini kirja, Vladimir Iljits kriipsutas maha pöördumise ja lõpurea, mis puudutas isiklikult teda, muutis aadressi, kirjutas sellele kirjale oma allkirja ja saatis selle kohe käskkirjana miiniristlejate ja allveelaevade andmiseks Tzaritsõni vajadusteks. Seltsimees Stalini poolt innustatud, organiseeritud ja juhitud töölised ja talupojad ei andnud käest punast Tzaritsõni, mis nüüd teenitult kannab nime — Stalingrad.

Lenin oli raskesti haavatud, kui ta sai seltsimees Stalini kirja. Revolutsionääride poolt kukutatud ekspluateerivate klasside ja imperialistide kogu tigidus ja vihkamine oli kontsentreeritud Leninile. Kontrrevolutsionäärid valmistasid ette laialdast vandenõu, mille keskpunktis oli Lenini tapmine. Metsikuks muutunud roimarid-terroristid luurasid ja varitsesid Leninit igalpool. 30. augustil 1918. aastal esines Lenin Basmannõi rajooni tööliste ees ja sõitis siis Zamoskvoretski rajooni Mihelsoni tehasesse (praegu Vladimir Iljitsi nimeline tehas). Kui Lenin pärast miitingul esinemist sammus oma auto poole, siis naisterrorist, sotsialist-revolutsionäär Kaplan tulistas teda, tekitades kaks rasket haava, kuulid olid täkkelised ja mürgitatud. Nagu hiljem parempoolsete ja trotskistlike rahvavaenlaste jõugu kohtuprotsessidel selgus, võtsid sellest roimarlikust atentaadist Lenini vastu osa koos sotsialistide-revolutsionääridega Trotski, Buhharin ja nende saba-

¹ „Bolševik“, 1938, nr. 2, lk. 70.

rakud. Mitu päeva oli Lenini elu suures hädaohus. Iga päev trükiti ajalehtedes bülletääne tema tervisliku seisundi kohta. Nõukogude Venemaa töölised ja talupojad, kogu maailma töörahvas jälgis suure ärevusega oma juhi haiguse käiku. Vabrikutes ja tehastes, asulates ja külades, rindel ja tagalas — kõikjal võeti vastu vihaseid resolutsioone, milles nõuti halastamatut kättemaksu terroristidele, kontrrevolutsionääridele, kodanlusele. „Valgele terrorile tuleb vastata punase terroriga!“ — niisugune oli rahva nõudmine ja tahe.

Sverdlovi aruande puhul atentaadist Leninile võttis Ülevenemaaline Kesktäitevkomitee 2. septembril vastu otsuse punase terrori kohta kontrrevolutsioonilise kodanluse ja tema agentide vastu. Kontrrevolutsioonilised organisatsioonid purustati.

Suur oli rahva armastus Lenini vastu. Tema haiguse ajal töölised, talupojad ja punaarmeeelased, kartes, et Lenin ehk nälgib, saatsid talle toiduaineid oma vähesest normist. Paljud pakkusid oma verd ülekandmiseks haigele Leninile. Oma liigutavates kirjades palusid töötajad Leninit rutem terveks saada vaenlaste hirmuks ja kogu töörahva rõõmuks.

Lenini haigusepäevil areneb edukalt noore Punaarmee pealetung idas. Võitlejad, kes olid vallutanud Simbirski, saatsid Leninile telegrammi:

„Kallis Iljitš! Sinu sünnilinna Simbirski vallutamine on vastuseks sinu ühele haavale, teise eest aga töötame Samaara.“

Lenin vastas neile:

„Simbirski, minu sünnilinna, vallutamine on kõige tervendavam, kõige parem side minu haavadele. Ma tunnen enneolematut erksuse ja jõu juurdevoolu. Tervitan punaarmee lasi võidu puhul ja kogu töörahva nimel tänan kõigi nende ohvrite eest.“

Kolme nädala pärast vallutati ka Samaara.

Lenini tugev organism tuli toime raskete haavadega ja võitis kiiresti, kahe nädala jooksul, haiguse. 16. septembril võttis Lenin juba osa partei Keskkomitee istungist, 17. septembril ta juhatas Rahvakomissaride Nõukogu koosolekut.

Rahva rõõm oli suur, kui Lenin terveks sai. Tuhandeid tervitusi sai Lenin töölistelt, talupoegadelt ja punaarmee lastelt üle maa.

Juht oli jälle proletaarsete revolutsiooni tüüri juures. Ta juhib riigi kaitsmist, koos Staliniga töötab välja sõjaliste operatsioonide

plaane, saadab rindele direktiive, kontrollib Kaitsenõukogu otsuste täitmist. Ta jälgib toidu-, toor- ja kütteainete rongide liikumist, armee ja tööstuskeskuste varustamist, tööstuse ja riigi-aparaadi tööd.

Juhtides Nõukogude riiki, üldistab Lenin teoreetiliselt selle hiiglasuuri praktilisi kogemusi. 1918. aasta oktoobris-novembris kirjutab ta raamatu „Proletaarne revolutsioon ja renegaat Kautsky“. Oma viha ja põlguse hävitava jõu suunab Lenin kodanluse „rafineeritud lakei“ Kautsky ja teiste II Internatsionaali liidrite — imperialismi truude ketikoerte vastu. Ta rikastab marksismi õpetusega nõukogude riigist, annab proletaarse diktatuuri klassiloomuse meisterliku analüüsi, näitab proletaarse demokraatia põhjalikku erinevust kodanlikust demokraatiast, näitab, et „Nõukogude võim on miljon korda demokraatlikum kõige demokraatlikumast kodanlikust vabariigist“¹. Lenini raamat on väärtuslikem panus marksismi varaaita.

Oktoobrirevolutsiooni esimest aastapäeva pühitses töörahvas rasketes tingimustes. Kolm neljandikku meie maast oli sel ajal välismaiste interventide käes. Välismaised imperialistid ja valgekaartlased rõhusid siis Nõukogude Vabariigile peale. Viimane võitles vaenlastega paljudel rinnetel ilma liitlasteta. Punaarmee alles loodi, oli nappus leivast, toor- ja kütteainest, relvastusest ja sõjaväeriitusest. Siiski bolševike partei ja tema poolt juhitud töölikklass ei kaotanud julgust ega langenud norgu. Lenin innustas masse võitlusele interventide vastu.

Oktoobrirevolutsiooni esimeseks aastapäevaks teeb Lenin kokkuvõtteid tehtud tööst. Tööliste kontrollist tööstuse üle tööstuse valitsemisele tööliste poolt. Talurahva üldisest võitlusest maa eest külakehviku eraldamisele ja selle liitmisele võitluseks kulaku vastu. Lagunevast vanast armeest ja üksikuist punakaartlaste salkadest regulaarse Punaarmee, kes on saavutanud juba oma esimesi võite rindel. Nõukogude organisatsiooni esimestest sammudest Nõukogude võimu kindlustamisele kogu maal, esimesele Nõukogude Konstitutsioonile. Niisugused on need tulemused, mis on saavutatud bolševike kangelasliku ja ennastsalgava töö tulemusena, Lenini ja tema lähimate võitluskaaslaste pinge-

¹ Lenin, Teosed, k. XXIII, lk. 350.

lise tegevuse tulemusena. Nõukogude maa on õigustatult uhke nende tagajärgedele, mis sisendavad uut julgust ja lõpliku võidu veendumust.

Oktoobri aastapäeval tuletab Lenin töölisklassile meelde, et Nõukogude maale kallale tunginud vaenlaste purustamiseks on tarvis enesalgamist, vahvust ja kangelaslikkust, mille eeskuju näitasid oktoobrivoitlejad, relvastatud ülestõusust osavõtjad. Oktoobrirevolutsiooni võitlejate mälestustahvli avamiskõnes ütles Lenin 7. novembril 1918. aastal: „... Seltsimehed! Austame oktoobrivoitlejate mälestust sellega, et nende mälestusmärgi ees anname enesele vande käia nende jälgedes, jälgendada nende kartmatust, nende heroismi. Saagu nende loosung meie loosungiks, kõigi maade ülestõusnud tööliste loosungiks. See loosung on — „võit või surm“.“¹

1918. aasta lõpul kujunes olukord Permi rindel katastroofiliseks. Püüdes ühineda põhja poolt tulevate interventidega ühise löögi andmiseks Moskvale, surus Koltšak peale meie väeosale Idarinde vasakul tiival. 24. detsembril langes Perm, vaenlane liikus Vjatka peale.

Lenin võtab tarvitusele energilised abinõud Idarinde abistamiseks. 25. ja 29. detsembril esitab Lenin Kaitsenõukogule arutamiseks küsimuse viivitamatust toetusvägede saatmisest Idarindele. Lenini ettepanekul komandeerib partei Keskkomitee Permi rindele Stalini — Tsaritsõni all valgekaartlaste üle võidu organiseerija — ja Dzeržinski Permi langemise põhjuste uurimiseks ja kõigi vajalike abinõude rakendamiseks, et uuesti korda seada kogu Idarinnet.

Stalini ja Dzeržinski teatele nende poolt rakendatavate abinõude kohta vastas Lenin: „Sain kätte ja lugesin läbi esimese šifreeritud telegrammi. Palun tungivalt teid mõlemaid koha peal isiklikult juhtida kavatsatud abinõude täitmist, sest muidu ei ole tagatist eduks.“² Seltsimees Stalin koos Dzeržinskiga taastas III armee võitlusvõime, ja see asus pealetungile Koltšaki vastu.

Juhtides riigi kaitsmist jälgib Lenin teraselt ühtlasi ka rahvusvahelist olukorda, uurib tähelepanelikult rahvusvahelise töölisliikumise arenemist.

¹ Lenin, Teosed, k. XXIII, lk. 275.

² Marx-Engels-Lenini Instituudi Arhiiv.

1918. aasta teise poole algul toimus imperialistliku maailmasõja käigus murrang Entente'i kasuks. Saksa imperialismi jõud hakkasid lõppema. Saksa armee laostus. Saksamaa tagalas kees rahva meelepaha sõja raskuste vastu. 1918. aasta novembri alguses algas Saksamaal revolutsioon. Saksamaa oli sunnitud tunnistama enese võidetuks ja palus Entente'ilt rahu.

Puudutades Saksamaa sõjalist lüüasaamist, ütles Lenin oma kõnes Nõukogude VI kongressil 8. novembril 1918. aastal saksa imperialismi kohta: „Algul paisus ta uskumatult laiali kolmele neljandikule Euroopast, läks rasva ning lõhkes seejärel sealsamas, tekitades kõige hirmsamat lehka.“ Saksa imperialiste rõhus puruks nende eneste loodud sõjamasin. „Nad vajusid rappa, nad osutusid inimese seisukorras, kes oli enese liiga täis söönud ja läks sellega vastu oma hukkamisele.“¹

Arvestades muutunud olukorda, esitas Lenin Bresti rööv-rahulepingu annuleerimise küsimuse. 13. novembril 1918. aastal Ülevenemaaline Kesktäitevkomitee annuleeris Bresti rahulepingu. Üleskutses „Kõigile Venemaa rahvastele, kõigi okupeeritud oblastite ja maa-alade elanikkonnale“, mis oli alla kirjutatud Lenini ja Sverdlovi poolt, öeldi, et vägivaldne Bresti röövrahu on langenud „saksa ja vene proletaarlaste-revolutsionääride ühiste hoopide all“. Punaarmee hakkas saksa vägedest puhastama Saksamaa poolt vallutatud Nõukogude Venemaale kuuluvaid territooriume. Punaarmee regulaarväeosade ja partisanisalkade pealesurumisel põgenesid purustatud ja häbistatud saksa väe jõugud kuulsusetult Ukrainast, Valge-Venemaalt ja Baltimaadelt.

Revolutsiooniline tõus Euroopas, revolutsioonid Saksamaal, Austrias ja Ungaris tõid kaasa Euroopa kommunistlike parteide loomise. Oli kujunenud reaalne pind nende ühendamiseks Kommunistlikuks Internatsionaaliks, mille loomiseks Lenin oli töötanud väga palju ja visalt. Lenini initsiatiivil kutsuti juba 1918. aasta jaanuaris kokku mitme maa sotsialistlike parteide pahempoolsete rühmade esindajate nõupidamine. See nõupidamine otsustas kokku kutsuda Kommunistliku Internatsionaali esimese kongressi. 1919. aasta jaanuaris pöördus Lenin Euroopa

¹ Lenin, Teosed, k. XXIII, lk. 266, 265.

ja Ameerika tööliste poole kirjaga-üleskutsega asutada III Internatsionaal.

2. märtsil 1919. aastal algas Kremlis Kommunistliku Internatsionaali I kongress, millest võtsid osa delegaadid tähtsamalt Euroopa ja Ameerika maadelt. Kongressi juhtis Lenin.

Tema esitas põhimise programm-ettekande kodanlikust demokraatiast ja proletariaadi diktatuurist. Selles ettekandes näitas Lenin proletariaadi diktatuuri põhjalikku erinevust ekspluateerivate klasside diktatuurist. Ekspluateerivate klasside diktatuur on suunatud töörahva vastupanu vägivaldsele mahasurumisele tühise vähemiku huvides. Proletariaadi diktatuur on suunatud ekspluateerijate vastupanu vägivaldsele mahasurumisele rahva hiiglasuure enamiku huvides, kommunismi ülesehitamisele. Proletariaadi diktatuur on absoluutselt vajalik kogu töörahva massile, sest ainult selle kaudu jõuab inimkond kommunismile. Proletariaadi diktatuuri poliitiliseks vormiks on Nõukogud. Nõukogude võim on tõeline demokraatia töörahvale. Need leninlikud teesid said aluseks Kominterni programmile.

Nõnda loodi Lenini initsiatiivil uut tüüpi rahvusvaheline revolutsiooniline proletaarne organisatsioon — marksistlik-leninlik Internatsionaal.

Varsti pärast Kominterni kongressi tuli Moskvas 1919. aasta märtsis kokku bolševistliku partei VIII kongress. Kongressi avas Lenin, keda võeti vastu tormiliste hüüetega: „Elagu Iljits!“

Oma esimesed sõnad pühendas Lenin Sverdlovi, bolševike partei ühe parima organiseerija mälestamisele, kes oli surnud kongressi avamise eel.

Lenin esines ettekannetega kõigis tähtsamais küsimusis: Keskkomitee aruanne, partei programm, töö maal.

Aruandes Keskkomitee poliitilisest tegevusest juhtis Lenin partei erilist tähelepanu Nõukogude Vabariigi kapitalistlikule ümbrusele ja rõhutas proletaarse riigi sõjajõudude lakkamatu kõvendamise vajadust. „... Meie elame mitte ainult riigis, vaid ka riikide süsteemis,“ ütles Lenin, „ja Nõukogude Vabariigi pikemat aega eksisteerimine kõrvuti imperialistlike riikidega on võimatu. Lõppudelõpuks üks või teine võidab. Kuni aga saabub see lõpp, on rida kõige hirksamaid kokkupõrkeid Nõukogude Vabariigi ja kodanlike riikide vahel vältimatu. See

tähendab aga, et valitsev klass, proletariaat, kui ta ainult tahab valitseda ja saab valitseda, peab seda tõestama ka oma sõjalise organisatsiooniga...“¹

Kongress võttis vastu uue parteiprogrammi, mis oli välja töötatud partei erilise programmikomisjoni poolt Lenini juhtimisel. Programmi arutamisel mõistis Lenin järsult hukka Buhharini antibolševistlikud vaated, kes pani ette programmi välja jätta punktid kapitalismi, väike-kaubamajanduse ja keskmiktalupoja majanduse kohta. Buhharin püüdis varjata fakti, et talupoja väike-kaubamajandusest tekib ja kasvab kulaklikke elemente. Buhharini vaated tähendasid keskmiktalupoja osa menševistlik-trotskistlikku eitamist nõukogulikus ülesehitustöös. Samuti andis Lenin vastulöögi rahvaste enesemääramisõiguse ja rahvaste üheõiguse vastu esinevate Buhharini ja Pjatakovi kõige kahjulikumale suurriiklik-šovinistlikele vaadetele.

Ettekande töö kohta maal pühendas Lenin keskmiktalurahva küsimusele. 1918. aasta sügisest alates hakkas keskmiktalupoeg Nõukogude võimule lähenema, ja Lenin andis juhtloosungi, milles ta ühendas ühte üldisse vormelisse „parteitöö kolmasa ülesande maal“ (Stalin), ja nimelt: „Osata saavutada kokkulepet keskmiktalupojaga — hetkeski loobumata võitlusest kulaku vastu ja kindlasti toetudes ainult maakehvikule.“²

Selle vormeliga rikastas Lenin partei maal teostatava poliitika arsenalit, rikastas marksismi õpetust talurahva küsimuses uue loosungiga klassivõitluse uute kogemuste alusel.

Lenin näitas partei VIII kongressil, et „keskmiktalupoja suhtes tuleb asuda kindla liidu pinnale“, et põllumajanduslike artellide ja kommuunide organiseerimine peab toimuma veenmise teel, millega mingil juhul ei tohi kaasas käia vägivald. „Ei ole midagi totramat,“ rääkis ta, „kui paljas mõte vägivallast keskmiktalupoja majanduslike suhete alal.“³ Partei ja valitsuse tähelepanu, rääkis Lenin, tuleb suunata keskmiktalupoja elu korraldamisele, küla varustamisele põllumajanduslike masinatega. „Kui me suudaksime anda homme 100.000 esmaklassilist traktorit, varustada

¹ Lenin, Teosed, k. XXIV, lk. 122.

² Lenin, Teosed, k. XXII, lk. 294.

³ Lenin, Teosed, k. XXIV, lk. 114, 168.

need bensiiniga, varustada need juhtidega (te teate väga hästi, et seni see on fantaasia), siis keskmiktalupoeg ütles: „Ma olen kommuuni poolt (s. t. kommunismi poolt).“¹

Lenini ettekande järel tegi kongress otsuse kindla liidu poliitika teostamise kohta keskmikuga, säilitades selles liidus proletariaadi juhtiva osa. See oli pööre bolševistliku partei poliitikas keskmiktalupoja suhtes, üleminek keskmiku neutraliseerimise poliitikalt kindlale liidule keskmikuga, pööre, mis etendas otsustavat osa kodusõja edukas lahenduses interventide ja valgekaartlaste vastu ja sotsialismi ülesehitustöös meie maal.

Lenin ja Stalin paljastasid kongressil Trotski parteivastast sõjaväe-poliitikat ja nõndanimetatud „sõjaväelist opositsiooni“, mis võitles distsiplineeritud regulaarse Punaarmee loomise vastu. Lenini kõne partei sõjaväe-poliitika kaitseks jättis delegaatidele kustumatu mulje. Pärast Lenini esinemist võttis kongress sõjaväeküsimuses ühel häälel vastu Keskkomitee poolt ette pandud otsuse.

Partei VIII kongressi lõppsõnas meenus Lenin parteile uuesti sõjalaulukorda ja selle raskusi ja osutas Nõukogude Vabariigi jõudude tühjendamatu allikale võitluses imperialistlike kiskjate vastu. Meie kõik teame, ütles Lenin, kui raske on see sõda, kuidas see meid kurnab. Kuid meie asi on kindel. Miljoniliste töörahva hulkade teadvus, et nende asi on õige, tekitab ja suurendab massilist heroismi. „Esmakordselt maailmas,“ näitab Lenin, „on loodud armee, relvastatud jõud, kes teab, mille eest ta sõdib, ja esmakordselt maailmas töölised ja talupojad, kes kannavad usumatult raskeid ohvreid, teavad selgesti, et nad kaitsevad Nõukogude Sotsialistlikku Vabariiki...“² Selles on Nõukogude Vabariigi võitmatuse pant.

Olles võitnud Saksa ja Austria, koondasid Entente'i imperialistid oma jõud Nõukogude maa vastu. Nad kuulutasid Nõukogude maale blokaadi. Oli välja töötatud plaan Punaarmee purustamiseks ja Nõukogude Vabariigi hävitamiseks. Idast lähetatati Koltšaki armee, lõunast tungis peale Denikin, loodest liikus Petrogradi peale Judenitš.

¹ Lenin, Teosed, k. XXIV, lk. 170.

² Samas, lk. 176.

Vaenulik rõngas Nõukogude Vabariigi ümber tõmbus üha kõvemini koomale. Nõukogude võimu ähvardas surmaoht. Kuid Lenin uskus vankumatult Nõukogude rahvaste jõududesse, suure vene rahva lõpmatusse võimsusse. „Venemaa on silma paistnud sellega, et kõige raskemal ajal on temal alati leidunud masse, keda on võidud välja tuua tagavarana, mis sisaldab uusi jõude, kui vanad hakkasid lõppema,“¹ — kirjutas Lenin.

Pealootuse pani Entente siis admiral Koltšakile. Tema kuulutati „Venemaa ülemvalitsejaks“. Temale allus kogu kontrevolutsioon Venemaal. 1919. aasta kevadel jõudis Koltšaki armee peaaegu Volgani. Idarinne sai pearindeks.

Lenin rakendab kõik abinõud Koltšaki kiire ja otsustava purustamise organiseerimiseks. 11. aprillil 1919. aastal Keskkomitee kinnitas „VK(b)P Keskkomitee teesid seoses olukorraga Idarindel“. Need teesid, mis kutsusid üles asuma „tööle revolutsiooniliselt“, etendasid erakordset osa partei, ametiühingute, töölismasside mobiliseerimisel võitluses Koltšaki vastu. Samal päeval Rahvakomissaride Nõukogu kuulutab välja mobilisatsiooni.

Lenin annab Idarinde Revolutsioonilis-Sõjalisele Nõukogule direktiivi purustada Koltšaki jõud. Ta hoiatab: „Kui me talveks ei valluta Uuralit, siis ma pean revolutsiooni hukkumist vältimatuks.“

Lenin kutsub üles Punaarmee pingutama kõiki jõude ja purustama rahvusvahelise imperialismi vägesid, kes on tunginud Nõukogude maale. Ta nõuab kõigi jõudude kiiret mobiliseerimist võitluseks Koltšaki vastu. Lenin kasvatab nõukogude inimestes julgust, vaprust, hirmutundmatust võitluses, valmisolekut võidelda viimse veretilgani meie kodumaa vaenlaste vastu. Surmapõlgus peab levima massides ja kindlustama võidu, ütleb Lenin. Ta seab ülesandeks sisendada igale töölisle ja talupojale, igale komandörile ja võitlejale „üksikult, et tema vaprust, otsustavusest ja ustavusest oleneb sõja lõpetamine“². Lenin nõuab raudset distsipliini kodumaa eest võitlejate ridades, virisejate ja paa-nikatekitajate, desertööride ja argpükside halastamatut kohtle-

¹ Lenin, Teosed, k. XXIV, lk. 212.

² Samas, lk. 261.

mist. „Mahalaskmine, see on argpüksi seaduslik saatus sõjas,“¹ ütleb Lenin.

Sõjatingimustes taotles Lenin sõjaväelist korda kõigi organisatsioonide, ettevõtete ja asutuste, kõigi — suurte ja väikeste — juhtijate töös. Ta nõudis, et „iga hinna eest tuleb viibimata lõpetada liigne miitingute pidamine. Kõik töö ja iga töö tuleb korraldada sõja nõuetele vastavalt, nimetada tingimata erilised isikud, kes vasutavad kindlaksmääratud töö täpse täitmise eest. Distsipliin peab igal pool olema sõjaväeline.“²

Lenin andis suure tähtsuse Punaarmee ja tagalas teostatavale parteilis-massilisele ja agitatsioonilis-propaganda tööle. Punaarmeel oli erakordseid organisatoreid ja agitaatoreid sõjakomissaride kujul, kes Punaarmee kindlustamisel, tema poliitilises haridustöös, tema võitlusvõime ja distsipliini tugevdamisel etendasid otsustavat osa. Lenin ütles, et „sõjakomissarita poleks meil olnud Punaarmeed“.

Poliitilise töö ülesannet massides Nõukogude maa elu rasketel hetkedel nägi Lenin selles, et „sisendada julgust südamesse, kutsuda meelekindlusele, suurendada teadvust ja kindlustada seltsimehelikku distsipliini“³.

Lenin pöördub tööliklassi poole. Ta esineb ettekannetega Moskva Nõukogu pleenumi erakorralisel istungil, Ülevenemaalise Ametiühingute Kesknõukogu pleenumil, Moskva sõlme raudteelaste konverentsil, Moskva vabrikute ja tehaste komiteede ja ametiühingute konverentsil. Ta kutsub töölisi üles abistama Idarinnat, saatma sellele rindele tööliklassi parimaid poegi. Ta kirjutab 10. aprillil Petrogradi töölistele kirja, milles kutsub üles andma eeskuju kogu Venemaale, ajama jalule kõik ja abistama kõigiti Idarinnat.

„Appi Idarindele!“ — tõstab Lenin võitlushüüu.

Lenini üleskutsule vastab kogu maa. Koltšaki vastu paisati parimad bolševikud, kommunistlikud noored, parteitud töölised. Punaarmee, kes sai sellist võimsat toetusväge, hakkas Koltšakile peale suruma kogu rindel.

¹ Lenin, Teosed, k. XXIV, lk. 316.

² Marx-Engels-Lenini Instituudi Arhiiv.

³ Lenin, Teosed, k. XXIV, lk. 222.

Kui Punaarmee jõudis Uuralini, pani Trotski ette äraandliku plaani — peatuda Uurali ees ja saata väed Idarindelt Lõunarindele. Lenin ja Stalin olid kindlalt selle plaani vastu, nõudes Koltšaki purustamise lõpuleviimist.

„Pealetungi nõrgendamine Uuralis ja Siberis,“ kirjutas Lenin, „tähendaks olla revolutsiooni reetja, tööliste ja talupoegade Koltšaki ikkest vabastamise reetja.“¹ Lenin õpetas, et võitluses kontrrevolutsionääridega, vaenlastega, kes on tunginud sotsialistliku riigi kallale, on vaja kindlust ja vankumatust. „Vastast tuleb mitte pikali lüüa, vaid hävitada. Ärge piirduge poolikute abinõudega,“² õpetas Lenin.

Partei Keskkomitee kõrvaldas Lenini ettepanekul Trotski Idarinde juhtimisest. Punased väed andsid Frunze ja Kuibõševi juhtimisel Koltšakile Uuralis otsustava hoobi, paiskasid ta Siberisse. Aasta lõpuks hävitas Punaarmee võimsa partisaniliikumise toetusel Koltšaki armee jäänused.

Et nõrgestada Punaarmee survet Idarindel ja päästa Koltšakki, alustas kindral Judenitš 1919. aasta mais pealetungi Petrogradile. Vaenlane oli Petrogradi, proletaarse revolutsiooni hälli, väravate ees. Petrogradi päästma saadab partei Keskkomitee Lenini ettepanekul seltsimees Stalini. Mõnede tunnuste põhjal nägi Lenin, et Petrogradis eneses ja rindel tegutseb reetjaid ja spioone. Ta telegrafeerib Stalinile:

„Kogu olukord valgekaartlaste pealetungil Petrogradile sunnib oletama organiseeritud äraandmise olemasolu meie tagalas, aga, võib olla, isegi rindel... Palun pöörata kõvendatud tähelepanu neile asjaoludele, võtta tarvitusele erakordsed abinõud vande nõude avastamiseks.“³

Lenini olukorra-hinnang leidis täieliku kinnituse. Petrogradis ja rinde staabis oli spioone ja valgekaartlikke vandeseltslasi. Seltsimees Stalini juhtimisel need avastati ja likvideeriti.

Seoses reetmisega Petrogradi all pöördus Lenin koos Dzeržinskiga elanike poole üleskutsega — võidelda spioonide ja vandeseltslastega, püüda neid, kahekordistada revolutsioonilist

¹ Lenin, „Kõik võitluse Denikini vastu“, 1939, lk. 12.

² „Pravda“ nr. 54, 23. veebruaril 1942. a.

³ „Bolševik“ 1938, nr. 2, lk. 71.

valvsust kõigil tööaladel, eriti Punaarmees, hoida rangelt sõjalisi saladusi.

„Hoiduge spioonide eest! Surm spioonidele!“ öeldakse selles üleskutses. — „Kõik teadlikud töölised ja talupojad peavad tõusma rinnaga Nõukogude võimu kaitseks, asuma võitlusse spioonidega ja valgekaartlike äraandjatega. Igaüks asugu valvepostile — pidevasse, sõjaväeliselt organiseeritud sidemesse partei-komiteedega, Tšekaga, kõige enam ustavate ja vilunud seltsimeestega Nõukogude töötajate seas.“¹

Ei mingisugused valgekaartlikud vandenõud päästnud Judenitšit. Kõik Stalini ettepanekud tagala kindlustamiseks, spioonide pesade purustamiseks ja rinde organiseerimiseks leidsid toetust Lenini poolt. Seltsimees Stalin tõi kiiresti murrangu rindel ja tagalas. Tema juhtimisel purustas Punaarmee Petrogradi tööliste ja Punalaevastiku toetusel Judenitši armeed.

Siis annab partei Stalini hoolde Läänerinde, valgepoolakate pealetungile vastulöögi organiseerimiseks. Lenin kirjutab temale: „Palun teid sõita Läänerindele, mis on kohutavalt nõrgenenud komissaride poolest. Absoluutselt hädatarvilik on toetada kogu rinnet tervikuna.“

1919. aasta augustis, kui Punaarmee oli vabastanud Koltšaki käest kogu Uurali ja alustas Siberi vabastamist, avaldas Lenin „Pravdas“ „Kirja töölistele ja talupoegadele võidu puhul Koltšaki üle“. Lenin hoiatas upsakuse ja rahulejäämise eest, sest „vaenlane ei ole veel kaugeltki hävitatud“. Sõja rängad kogemused, kirjutas Lenin, ei tohi mööduda meist asjatult. Töölised ja talupojad, kogu töörahvas, peavad ammutama nendest kogemustest õpetust tulevase võitluse jaoks.

Esimene õppetund. „Meile on tarvis võimsat Punaarmeed. Meie oleme tõestanud mitte sõnadega vaid teoga, et me võime selle luua“, me oleme õppinud võitma mitte ainult tsaarikindraleid vaid ka välismaiste armeede kindraleid. „Abistada Punaarmeed kõigega, millega vaid keegi suudab abistada — niisugune on iga teadliku tööliste ja talupoja esimene, põhimine ja tähtsaim kohustus...“

Kes ei abista täielikult ja ennastsalgavalt Punaarmeed,

¹ „Pravda“ nr. 116, 31. mail 1919.

ei hoiu kõigest jõust selle korda ja distsipliini, see on reetur ja äraandja, see on koltšakluse pooldaja, see tuleb hävitada halastamatult.“

Teine õppetund. „Punaarmee ei saa olla tugev ilma suurte riiklike viljatagavaradeta, sest selleta ei saa armeed vabalt edasi viia ega valmistada teda ette nagu tarvis. Selleta ei saa ülal pidada töölisi, kes töötavad armee jaoks.“ Toota rohkem vilja, anda Nõukogude riigile kõik viljajäägid — niisugune on talupoegade kohus, kes ei soovi mõisnike ja kapitalistide võimu tagasitulekut.

Kolmas õppetund. „Tuleb pidada rangeimat revolutsioonilist korda“, pidada ja täita pühalikult Nõukogude seadusi. „Vähimgi seaduse-vastane tegu, vähimgi Nõukogude korra rikkumine on juba a u k, mida viivitamatult kasutavad töörahva vaenlased.“

Neljas õppetund. Koltšaklusel „aitasid ellu targata ja toetasid teda otseselt menševikud ja sotsialistid-revolutsionärid. On aeg õppida hindama poliitilisi parteisid nende tegude, aga mitte nende sõnade järgi . . . menševikud ja sotsialistid-revolutsionärid on valgekaartlaste abilised.“

Viies õppetund. „Maha kõhklejad, iseloomutud, kes heidavad abiks kapitalile, on kapitali loosungite ja lubaduste kütkes! Halastamatu võitlus kapitali vastu ja töörahva liit, talupoegade liit töölisklassiga — see on viimane ja kõige tähtsam õppetund koltšaklusest.“¹

Olles purustatud idas ja Petrogradi all, viisid välismaised intervendid ja valgekaartlased Nõukogude maa vastase võitluse keskpunkti üle lõunasse. 1919. aasta suvel ja sügisel organiseerisid nad Nõukogude Vabariigi vastu teise sõjakäigu — nõndanimeetatud „14 riigi sõjakäigu“. Peamiseks löögijõuks oli sel korral Denikini armee. Iseloomustades Denikini jõuke kirjutas Lenin, et see on vaenlane, kes „on erakordselt suuteline kiireteks rünnakuteks, avantüürideks, pöörasteks üritusteks paanika külvamise sihiga, purustamiseks purustamise pärast.

Võitluses sellise vaenlase vastu on tingimata tarvis äärmiste piirideni viidud sõjaväelist distsipliini ja sõjalist valvsust. Või-

¹ L e n i n, Teosed, k. XXIV, lk. 431—436.

maluse mööda minna laskmine ja meelekindluse kaotamine tähendab kõige kaotamist.¹

Imperialistide poolt hästi relvastatud Denikini armee hakkas 1919. aasta suvel Punaarmeele peale suruma. Punaarmee taganemise põhjuseks oli Trotski reetlik töö, mis desorganiseeris lõunarinde. Denikinlased võtsid ära Orjoli, lähenesid Tuulale, ähvardasid Moskvat. Kunagi veel ükski vaenlane ei ole olnud nõnda lähedal revolutsiooni südamele. Kogu maailma ja Venemaa kontrrevolutsiooni juubeldas juba Nõukogude võimu „paratamatu“ hukkumise puhul.

Lenin pöördus kogu rahva poole üleskutsega, milles teatas otse ja avalikult, et on saabunud „sotsialistliku revolutsiooni kõige kriitilisem hetk“. Lenin pöördub uuesti revolutsiooni põhiallika — töölisklassi poole. Ta teadis, et tööliste järgnevad talupojad, et töölised tsementeerivad Punaarmee osad ja teevad ta võitmatuks.

„Kõik võitlusse Denikini vastu!“ — kutsus Lenin üles.

„Tööraha massid on meie poolt,“ kirjutas Lenin neil ärevail päevil 1919. aasta sügisel. „Selles on meie jõud. Selles on ülemaailmse kommunismi võitmatuse allikas. Rohkem uusi töölisi masside seast partei ridadesse iseseisvaks osavõtuks uue elu ülesehitamisest — niisugune on meie võitlusmeetod kõigi raskustega, niisugune on meie tee võidule.“²

Bolševike partei kuulutas välja „parteinädala“. Partei ridadesse astus kümneid tuhandeid töölisi, talupoegi ja punaarmee-lasi, kes olid valmis andma oma elu Nõukogude võimu eest. Parimad bolševikud, eesrindlikud töölised läksid rindele. Uute jõudude ja tööliste ning talupoegade massilise heroismi lakka-matus kasvus, lõppemata reservides nägi Lenin otsustavat tegurit, mis tagab töörahvale võidu vaenlase üle. „Sõjas võidab see, kellel on rohkem reserve, rohkem jõuallikaid, rohkem vastupidavust rahvamasside sügavuses.“³ See leninlik õpetus on juhtivaks strateegiliseks printsipiks.

¹ Lenin, „Kõik võitlusse Denikini vastu“, 1939, lk. 12.

² Lenin, Teosed, k. XXIV, lk. 485.

³ Samas, lk. 493.

Denikini purustamise organiseerimiseks läkitas Keskkomitee lõunarindele seltsimehed Stalini, Vorošilovi, Ordžonikidze, Budjonnõi. Trotski kõrvaldati lõunarinde juhtimiselt. Trotski roimmarliku plaani asemele, mille järgi peahoop Denikinile kavatseti anda Tsaritsõnist Novorossiiski suunas läbi Doni steppide, mis olid asustatud vaenulikult meelestatud kasakatega, esitas seltsimees Stalin oma plaani Denikini purustamiseks. Selle plaani järgi tuli peahoop anda joonel Harkov-Donbass-Rostov, kus oli tihe raudteede võrk ja kus elanikud — töölised ja talupojad — tundsid kaasa Nõukogude võimule. Lenin kiitis selle plaani heaks ja tegi Peastaabile korralduse Stalini plaani elluviimiseks.

Sõja karmidel katsumispäevil, õpetas Lenin, peab iga töötaja ees seisma esikohal vaid üks küsimus: „kas meie oleme teinud kõik, et abistada sõda, kas oleme pingutanud küllaldaselt oma jõudusid, kas on küllaldaselt saadetud abi rindele? ... Rinde heaks kõik ohvrid, rinde heaks kogu abi, kõrvale heita kõik kõhklused. Ja, koondanud kõik jõud ning tuues kõik ohvrid, me võidame kindlasti ka sel korral.“¹

Lenin võtab tarvitusele kõik abinõud, et varustada Punaarmee ja nälgivaid töölisi toiduainetega. Ta nõuab raudtee-transpordi täpset töötamist, pöörab erilist tähelepanu toiduainete vedudele veeteede süsteemis. 1919. aasta oktoobris saadab Lenin telegrammid Kaasanisse, Samaarasse, Saraatovisse, Simbirski, Ufasse, Permi ja Vjatksse, nõudes viljaveo ülesannete täpset täitmist:

„Mitte ükski võimalikult kasutatav päev ega tund ei tohi teie poolt kasutamata jääda. Navigatsiooni viimse minutini, kuni täieliku jääkatteni tehke kõige visamat tööd, seiske valvel revolutsiooni eest nagu punaarmee lane vintpüssiga valvepostil, ärge pange ära oma kõrgeväärtuslikku relva enne, kui jää on aheldanud Volga.“

Lenin nõuab, et sõjaväelised keskused töötaksid operatiivsemalt, täidaksid kiirelt ja täpselt Stalini nõudmised, varustaksid lõunarinnet vajalike võitlusvahenditega. Lenin ja Stalin pidasid teineteisega kogu aja sidet, vahetades telegramme ja kõneldes otseühenduse kaudu.

¹ Lenin, Teosed, k. XXV, lk. 261.

Ka sel korral aeti välismaiste interventide plaan nurja. Teine sõjakäik Nõukogude võimu vastu kukkus läbi. Punaarmee purustas Denikini.

1919. aasta detsembri lõpul avaldas Lenin „Pravdas“ „Kirja Ukraina töölistele ja talupoegadele võidu puhul Denikini üle“. Lenin rõhutas siin kodusõja üht tähtsaimat õppetundi, mis on saadud võitluskogemustest Koltšaki ja Denikini vastu. Nõukogude maa töörahval seisab ees veel pikaajaline ja raske võitlus oma riikliku sõltumatuse eest. „Selles pikaajalises ja raskes võitluses“, kirjutas Lenin, „peame meie; suurvene ja ukraina töölised, minema tihedaimas liidus, sest üksikult meie kindlasti ei tule toime.“¹ Edu tagatis võitluses proletaarse riigi säilitamise ja sõltumatuse eest on Nõukogude maa rahvaste tihedas liidus, ukrainlaste ja teiste rahvaste vennalikus ühinemises suure vene rahvaga. Kodusõja tules järeleproovitud Nõukogude maa rahvaste sõprus on Nõukogude Liidu majandusliku ja sõjalise võimsuse otsustavaid tegureid.

Denikini-rindel peetavate otsustavate lahingute ajal paisati Judenitši armee uuesti Petrogradi peale, et ära tõmmata sõjavägesid lõunarindelt. Kui Judenitši väed olid vallutanud Krasnoje Selo ja Gatšina, kirjutas Lenin Petrogradi töölistele ja punaarmeele üleskutse.

„Seltsimehed! Petrogradi saatus on kaalul! ... Võidelge viimse veretilgani, seltsimehed, kaitske iga jalatäit maad, olge kindlad lõpuni, võit ei ole kaugel! Võit on meiel!“²

Vastuseks Lenini üleskutsel Petrogradi töölised mobiliseerivad oma jõud ja paiskavad need Judenitši vastu. Ja kui Judenitši väed hakkasid taganema, kirjutas Lenin teises üleskutses Petrogradi töölistele ja punaarmeele: „Hävitage neid, ärge andke neile puhkust tunniks ega minutikski.“³

Punaarmee purustas Judenitši armee seekord lõplikult.

Löödud punaste sõjavägede poolt, taganesid denikinlased lõuna poole. Lenin taotles visalt denikinlaste täielikku purustamist, lõplikku likvideerimist. 1920. aasta algul reorganiseeriti lõunarinne edelarindeks ja eraldati iseseisev Kaukaasia rinne.

¹ Lenin, Teosed, k. XXIV, lk. 659.

² Samas, lk. 488.

³ Samas, lk. 516.

Telegrammis Stalinile juhatas Lenin, et on tarvis „kiiresti saata toetusvägesid Kaukaasia rindele — see on kõige, kõige tähtsam“. 19. veebruaril 1920. aastal telegrafeeris Lenin uuesti Stalinile, et tema peab „tähtsaimaks ja edasilükkamatumaks ülesandeks lüüa Denikini lõplikult, milleks Teil tuleb kiirustada Kaukaasia rinde kõvendamist kõigest jõust“¹. Järgmisel päeval toimus Lenini ja Stalini jutuaajamine otsejuhtme kaudu. Lenin rääkis: „Olukord Kaukaasia rindel omandab üha tõsisema iseloomu. Praeguse olukorra juures näib olevat võimalik Rostovi ja Novotšerkasski kaotamine, ja samuti vastase edu arendamise katsed põhja poole, Donetsi rajooni ähvardamine. Võtke tarvitusele erakorralised abinõud neljakümne teise ja Läti diviisi üleviimise kiirendamiseks ning nende võitlusvõime suurendamiseks. Arvan, et hinnates üldist olukorda, rakendate kogu oma energia ja saavutate tõsisaid tagajärgi.“ Sellele vastas seltsimees Stalin lühidalt ja kokkurehutatult: „Võite olla kindel, et saab tehtud kõik võimalik.“² Denikini purustamine viidi lõpule.

Entente'i teise sõjakäigu purustamine oli Nõukogude Vabariigile mitte ainult sõjaliseks võiduks. See oli Lenini ülisuur võit välispoliitika rindel, diplomaatia rindel. Entente'i imperialistid pingutasid kogu jõu, et sundida Eestit, Lätit ja teisi Balti riike välja astuma Nõukogude maa vastu. Kuid kõik need jõupingutused lõppesid krahhiga. Kõige raskemal hetkel, kui Judenitš oli Petrogradi all ja Denikini väed kippusid Moskva poole, need väikeriigid ei osutanud valgekaartlastele sõjalist abi. Nõukogude diplomaatia, mida suunas Lenin, kasutas osavalt vastuolusid nende maade ja suurte imperialistlike kiskjate vahel. Igaüks nendest väikeriikidest oli enese kulul juba praktiliselt kogenud imperialistlike suurriikide poliitikat, kes tallavad jalge alla väikeriikide rahvuslikku väärikust ja riiklikku iseseisvust. Samal ajal need maad teadsid, et Koltšaki, Judenitši, Denikini ja teiste tsaarikindralite võit tähendab lõppu nende iseseisvusele, vana Venemaa — rahvaste vangla — restaureerimist. Imperialismi välispoliitikale, röövimis- ja vägivalda-poliitikale asetas Lenin vastu nõukoguliku välispoliitika, rahu- ja kõigi rahvaste sõltu-

¹ „Bolševik“, 1940, nr. 3, lk. 38.

² „Pravda“ nr. 21, 21. jaanuaril 1935. a.

matuse respektseerimise poliitika. Ja Nõukogude Vabariik väljus võitjana sellest pinevast võitlusest vägevate imperialistlike riikidega.

Lenin jälgis tähelepanelikult ja lakkamatult Punaarmee kogu tegevust, ta pidas otseühenduse teel läbirääkimisi rinnete juhtijatega, andis käsked ja korraldusi, nõudes ettekandeid nende täitmise kohta. Kümned tuhanded töölised näevad teda tribüünil, kuulevad tema leegitsevaid üleskutsesid kangelaslikule võitlusele sotsialismi eest sõja- ja tööriindel. Lenini üleskutsed tekitasid uute jõudude juurdevoolu võitluses vaenlase vastu, tõstsid töörahva teadvust, kindlustasid Nõukogude tagalat, millele Lenin andis erakordset tähtsust. „Sõda on iga rahva kõigi majanduslike ja organisatsiooniliste jõudude proovimine... meie võidame nüüd ja tulevikus sellepärast, et meil on tagala ja kindel tagala, et töölised ja talupojad, hoolimata näljast ja külmast, on tihedasti liitunud, on tugevnenud ja vastavad igale rängale hoobile jõudude suurema koondamise ja majandusliku võimsuse suurendamisega...“¹

Ja samal ajal ei lakanud hetkekski määratu suur jooksev töö partei ja riigi juhtimisel. Peaaegu iga päev pidas Lenin juhatusel istungeid Rahvakomissaride Nõukogu või Kaitsenõukogu. Päevakorralt ei kadunud niisugused tähtsad riigikaitse küsimused nagu toitus-, kütte-, transpordiküsimused. „Meil ei möödu ühtki Rahvakomissaride Nõukogu ega Kaitsenõukogu istungit,“ ütles Lenin, „kus meil ei tuleks jagada viimaseid miljoneid puudasadid sütt või naftat, olles piinavas olukorras, kus kõik komisсарid saavad endale viimased jäägid ja kellelegi ei jätku ning tuleb otsustada: kas sulgeda vabrik siin või seal, kas jätta töölised tööta siin või seal — piinav küsimus, kuid tuleb seda teha, sest sütt ei ole.“² Lahendades mitmekülgseid suureulatuslikke riigiasju, oskas Lenin tungida detailidesse, taotles visalt kavatsetud plaanide ja vastuvõetud otsuste teostamist. Iga tema esimesel pilgul väiksena näiva abinõu rakendamine oli suunatud ühte punkti, ühele eesmärgile — sotsialistliku revolutsiooni võidule. Nende „pisiasjade“ taga nägi Lenin suuri asju — Nõukogude võimu

¹ Lenin, Teosed, k. XXIV, lk. 544.

² Samas, lk. 297.

kindlustamist, tema vaenlaste purustamist, sotsialismi võitu meie maal.

Oma imestamisväärset organiseeritust elus ja töös tõi Lenin ka Keskkomitee, Rahvakomissaride Nõukogu ja Kaitsenõukogu istungitele. Aeg oli tema juures täpselt jaotatud. Ta ei raisanud ainustki minutit. Istungid avas ta täpselt, määratud ajal. Aruandjatelt ja kõnelejatelt nõudis ta äärmist kokkusurutust, asjalikkust, et ettepanekud oleksid täpsed, selged, andmed laitmatud. Paljusõnalisust ta ei kannatanud. Suured riikliku ja parteilise tähtsusega küsimused otsustati Lenini juuresolekul kiiresti. Oma reipusega, elurõõmuga, pulbitseva energiaga nakatas Lenin kõiki juuresolijaid. Ta armastas ütelda teravmeelsusi, teha nalja, naerda, nakatades sellega ka teisi. Üks inglise ühiskondlik tege lane, kes viibis Rahvakomissaride Nõukogu koosolekul ja nägi, kui nakatavalt naerab Lenin, ütles, et see on j õ u n a e r.

Kuulates tähelepanelikult aruandjaid ja kõnelejaid, jõudis Lenin samas, koosoleku ajal, kirjavahetuse teel juuresolijatega lahendada rea tähtsaid küsimusi.

Lenin oli nõudlik, taotles asja lõpuleviimist, kontrollis täitmist, oli halastamatu bürokraatidele, prügi-silmaajajatele, lohakatele ja korratutele töötajatele.

Lenin ilmutas ülisuurt hoolitsust tööliste, talupoegade, õpetlaste, parteiliste ja riiklike kaadrite eest. Kui näiteks olukord raudtee-transpordi alal muutus raskeks, pani Lenin ette suurendada toidunormi raudteelastele, kes töötasid äärmiselt raskeis tingimuses.

Lenin hoolitses selle eest, et kindlustada õpetlasi aineliselt, varustada neid kõige vajalikuga, luua eeldused teaduslikuks tööks. Tema juhatusel organiseeriti Keskkomisjon õpetlaste olukorra parandamiseks.

Isalikult hoolitses ta laste tervise ja hea toitmise eest, nende varustamise eest piimaga, võiga.

Märganud Rahvakomissaride Nõukogu istungitel, et Toitlustuse Rahvakomissar Tsjurupa on haige, kirjutas Lenin talle samas sedelikese, et tuleb hoolikalt suhtuda tervisele kui „kroonu varandusele“: „Kallis Aleksandr Dmitrijevitš! Teie muutute täiesti võimatuks kroonu varandusse suhtumises. Ettekirjutus: kolm nädalat arstimist!...“

Tõepoolest lubamatu on järelemõtlemata pillata nõrka ter-
vist. Tuleb paraneda.¹

Kirjanik A. S. Serafimovitšil sai poeg rindel surma. Serafi-
movitš kannatas raskesti armastatud poja kaotuse tõttu. Sellest
oma õelt teada saanud, kirjutas Lenin temale kohe kirja: „Õde
teatas mulle äsja hirmsast õnnetusest, mis on tabanud Teid.
Lubage mul tugevasti, tugevasti suruda Teie kätt ja soovida
südidust ja meelekindlust.“² Lenin veenab Serafimovitši, et ta
„sunniks ennast jälle tööle“, kuna tema kunstilised teosed
on tarvilikud töölistele, tarvilikud riigile.

Suurt tähelepanu pühendas Lenin naistööliste ja talunais-
tele. Ta esines korduvalt naistööliste ja talunaiste koosolekutel
ja konverentsidel, pöördus nende poole üleskutsega võtta aktiiv-
selt osa sotsialistliku riigi kaitsmisest ja ülesehitamisest. Kui
sotsialistliku ühiskonna ülesehitamisest võtavad osa miljonid
naised, siis, ütles Lenin, „oleme veendunud, et sotsialistlik üles-
ehitustöö on kindlustatud“. Erilist tähtsust andis Lenin sõjatingi-
mustes naiste tööle Punaarmee abistamisel, haavatute eest hoolit-
semisel, armeesse läinud meeste asendamisel käitistes ja asutustes.

Lenin oli parimaks sõbraks noorsoole, noorte tööliste ja talu-
poegade isaks ja kasvatajaks, ta abistas noorsoo-organisatsioone
nõuannete ja näpunäidetega. I Ülevenemaalise noorsoo-ühingute
kongressi delegatsioonile, kes teatas temale liidu ümbernimeta-
misest kommunistlikuks, selgitas Lenin, et asi ei seisne nime-
tuses vaid töös: tuleb olla kommunist kõiges, kogu oma elus ja
tegevuses.

Komsomoli III Kongressil 1920. aastal esines Lenin kõnega
„Noorsooühingute ülesanded“. Ta kutsus noorsugu üles aktiiv-
selt osa võtma kõigest Nõukogude riigi tööst, tõsiselt ja põhja-
likult omandama kõiki inimkultuuri rikkusi. Ta rääkis, et kom-
munistiks võib saada ainult siis, kui rikastada oma mälu kõigi
nende väärtuste tundmisega, mida inimkond on loonud. On
tarvis tööliste ja talupoegade liitumist ja teadlikku distsipliini,
sest ilma sellise liitumise ja distsipliiniga ei saa võita kogu maa-
ilma kapitaliste ja mõisnikke, ei saa ehitada kommunistlikku

¹ Lenini koguteos, XXI, lk. 280.

² Lenin, Teosed, k. XXIX, lk. 518.

ühiskonda. Kommunistlik noorsooühing peab kasvatama noori kommunistliku ühiskonna ülesehitajaid. On tarvis, ütles Lenin, et kogu kaasaegse noorsoo kasvatus- ja haridustöö oleks kommunistliku moraali kasvatamine noorsoos. Kõlblust, mis oleks väljaspool inimühiskonda, ei eksisteeri; see on pettus. Kommunistlik moraal ei ole kuidagi eraldatud proletariaadi klassivõitlusest; see on täiesti allutatud selle huvidele — kapitalismi kukutamise ja kommunistliku ühiskonna ülesehitamise huvidele. Kommunistlik noorsooühing õigustab ainult siis oma nimetust, kui selle ühingu liikmed seovad iga oma õpingute, kasvatus- ja hariduse ürituse osavõtuga tööraha üldisest võitlusest kommunismi eest. Komsomol peab igas töös osutama oma abi, ilmutama oma initsiatiivi, oma algatust. Lenini kõnes oli antud kommunistlike noorsooühingute tööprogramm, tööprogramm kogu Nõukogude noorsoole.

Ülekoormatud määratu suure riikliku ja parteilise tööga, leidis Lenin aega loengute pidamiseks Sverdlovi-nimelises Kommunistlikus ülikoolis, ilmuva kirjanduse jälgimiseks, filosoofiaküsimustega tegelemiseks. Tema järgmine sedel Rumjantsevi muuseumi raamatukogule annab tunnistust Lenini sügavast huvist filosoofiaküsimuste vastu isegi sellel enneolematult pineval perioodil ja iseloomustab ühtlasi Vladimir Iljitši ülisuurt tagasihoidlikkust. Lenin palub:

„Kasutada 1-ks päevaks:

I. Kaks p a r i m a t, kõige täielikumat k r e e k a keele sõnastikku, kreeka keelest s a k s a, prantsuse, vene või inglise keelde.

II. Parimaid filosoofilisi sõnastikke, filosoofiliste terminite sõnastikke: saksa, arvatavasti Eisler; inglise, arvatavasti Baldwin; prantsuse, arvatavasti Franc (kui ei ole uemat); vene, milline tahes uuemaist. Radlov jt.

III. Kreeka filosoofia ajalugu

1) Zeller, täielik ja kõige uuem väljaanne.

2) Gomperz (Viini filosoof): „Griechische Denker“.

„Kui määrustiku põhjal ei anta käsiraamatuid koju, kas siis ei oleks võimalik saada õhtuks, ööks, kui raamatukogu on suletud. T a g a s t a n h o m m i k u k s.“¹

¹ Lenin, Teosed, k. XXIX, lk. 519.

Organiseerides riigikaitset, kutsus Lenin töölisi ja kogu töötavat rahvast igati tõstma tööviljakust. Ta rääkis korduvalt, et tööviljakus — see on lõppeks kõige tähtsam, kõige olulisem uue ühiskondliku korra võiduks, kommunismi võiduks.

Lenin omas, nagu ei keegi teine, uue tunnet. Nagu vilunud aednik jälgis ta tähelepanelikult uue ilmumist ja kasvatas seda armastusega. Esimeses laupäevakus, mis oli organiseeritud Kaasani raudtee tööliste poolt 10. mail 1919. aastal vastuseks Lenini üleskutsule „töötada revolutsiooniliselt“, nägi ta kohe ajaloolise tähtsusega sündmust.

Artiklis „Suur algatus“ kirjutas Lenin:

„Otse hiigla tähtsust omab ses suhtes tööliste poolt nende eneste algatusel kommunistlike laupäevakute korraldamine... See on pöörde algus, pöörde, mis on palju raskem, palju olulisem, palju põhjalikum, palju otsustavam, kui kodanluse kukutamine.“¹

Lenin nägi laupäevakutes „kommunismi tegelikku algust“. Ta kirjutas, et kommunistlikud laupäevakud „näitavad meile tööliste teadlikku ja vabatahtlikku algatust tööviljakuse arendamisel, uuele töödistsipliinile üleminekul, sotsialistlike majandus- ja elutingimuste loomisel“². Ta arvas, et tööliste töösangarlikkus tagalas pälvib mitte vähem tähelepanu ja ergutust kui sangarlikkus rindel.

Lenin soodustas kõigiti seda töölistmasside „suurt algatust“. Kui 1. mail 1920. aastal teostati kogu maal laupäevak, töötas Lenin kaasa Kremli väljaku puhastamisel.

Üks sellest laupäevakust osavõtjaid, Kremli kooli kursant, meenutab: „Näeme, paremal tiival, kursuse lipu lähedal, seisab väheldane mees tööülikonnas. See oli Iljitš. Orkester hakkas Internatsionaali mängima.“

Akki signaal — suurtükkide mürin, ja meie koos Iljitšiga asusime tööle. Koos temaga puhastasime Kremli väljaku igasugu prahist. Iljitš kandis oma õlgadel palke, asus käru ette ja vedas kive.“³

¹ Lenin, Teosed, k. XXIV, lk. 329.

² Lenin, Teosed, k. XXIV, lk. 342, 339.

³ „Töölised ja talupojad Leninist“, 1933, lk. 105.

Kui pärast Koltšaki ja Denikini purustamist saabus üürrike rahulik hingetagasitõmme, koondas Lenin oma tähelepanu tööstuse, transpordi ja põllumajanduse tegevusele. Osa Punaarmee viidi üle tööriinidele. Töölis-Talupoegade Kaitsenõukogu kujundati ümber Töö- ja Kaitse-Nõukoguks. Lenin seab bolševike partei ja Nõukogude võimu ette kolm kõige pakilisemat ülesannet, mis otsustavad äärmuseni laastatud tööstuse taasehitamise saatuse: suure riikliku toiduainete tagavara kogumine, tööstuse kindlustamine kütteenäga, transpordi taastamine ja selle häireteta töötamine.

Lenin hoiatas, et Koltšaki, Judenitši ja Denikini võitmine oli palju kergem kui võitmine majanduslikul rindel, sest siin tuleb ületada sajandite jooksul kujunenud väikekodanlikud harjumused, suhted, kombed, ja et sellel rindel seisab ees kestav ja äärmiselt visa võitlus. Ta kutsub töölisi üles ilmutama rahulikult tööriindel „veel suuremaid sangarluse imesid ja võite, kui sõjaväljal ekspluataatorite vastu!“¹. Lenin uskus sügavasti töölisklassi loovatesse jõududesse, tema võimesse toime tulla kõigi raskustega. Ta arvas, et ka tööriindel töölisklassi teadlikkus ja kindlus, tema otsustavus ja „vankumatus teostada oma loosung — „meie pigem hukkume kui anname alla“ — on mitte ainult ajalooliseks teguriks, vaid ka otsustavaks, võitvaks teguriks“².

1920. aasta märtsi lõpul algas partei IX kongress. Keskkomitee poliitilise tegevuse aruandes märkis Lenin eriti bolševistliku partei organiseerivat osa isamaasõjas. Partei võitlusloosung: „kõik võidu heaks!“, „kõik sõja heaks!“ liitis ja organiseeris miljonilisi masse rindel ja tagalas. Bolševistlik partei tagas miljonite tööliste ja talupoegade tahteühtsuse ja tegevusühtsuse.

„Ainult tänu sellele,“ ütles Lenin, „et partei oli valvel, et partei oli rangeimalt distsiplineeritud, ja seepärast, et partei autoriteet ühendas kõik asutused, et Keskkomitee antud loosungi järel läksid nagu üks mees kümned, sajad, tuhanded ning lõppeks miljonid, ja ainult seepärast, et toodi kuulmatuid ohv-

¹ L e n i n, Teosed, k. XXV, lk. 25.

² Samas, lk. 103.

reid, — ainult seetõttu võis saada teoks see ime, mis on toimunud. Ainult seetõttu, hoolimata Entente'i imperialistide ja kogu maailma imperialistide kahekordsest, kolmekordsest ja neljakordsest sõjakäigust, meie suutsime võita.¹

Lenin juhtis bolševike partei kongressi tähelepanu eriti majandusliku ülesehitustöö küsimustele. Sellest ta kirjutas Keskkomitee nimel avaldatud „Kirjas VKP organisatsioonidele partei kongressiks ettevalmistamisest“. Sellest ta kõneles ka kongressi avamisel ja oma aruandes Keskkomitee tööst, kõnes majandusliku ülesehitustöö kohta ja ka kongressi lõppsõnas. Lenin kutsus parteid, töölisi ja talupoegi suunama kogu oma energia „maa majanduse uuesti jaluleseadmisele, esmajärjekorras — transpordi uuesti jaluleseadmisele, ja teises järjekorras — toitlusolukorra uuesti jaluleseadmisele“².

Lenin astus kongressil otsustavalt välja „demokraatliku tsentrismi“ parteivastase rühma vastu, mida toetasid Rõkov ja Tomski. See rühm kaitses piiritud „kollegiaalsust“ ja vastutamatust tööstuse juhtimisel vastu Lenini poolt esitatud ja kogu partei poolt toetatud direktorite ainujuhtimise ja isikliku vastutavuse printsiipi tööstuses ja transpordis.

Lenini direktiivide alusel pühendas kongress suurt tähelepanu ühtlasele majandusplaanile, milles tähtsam koht oli kogu rahvamajanduse elektrifitseerimise küsimusel.

Bolševistliku partei IX kongress otsustas, et tuleb asuda V. I. Lenini teoste täieliku kogu väljaandmisele.

1920. aasta aprillis märkis bolševike partei oma juhi ja asutaja Vladimir Iljitš Lenini viiekümnendat eluaastat. Koosolekul, mis oli organiseeritud Moskva komitee poolt 23. aprillil, esinesid Lenini lähimad võitluskaaslased ja sõbrad — Stalin, Gorki ja teised. Koosoleku lõpul pidas Lenin lühikese kõne. Oma kõne pühendas Vladimir Iljitš bolševike parteile — tema kõrgele seisundile parteina, kes valitseb määratu suurt maad, tema ülisuurele vastutusele rahva ja rahvusvahelise proletariaadi ees. Ta kõneles sellest, kui ohtlik on peapööritus edusammudest, kuidas ajaloos korduvalt on osaks saanud ebaõnnestumisi ja kaotusi

¹ Lenin, Teosed, k. XXV, lk. 96.

² Samas, lk. 128.

neile parteidele, kes on läinud upsakaks. Näidates, et pearakused — sotsialistliku ülesehitustöö raskused — on alles ees, hoiatas Lenin parteid upsakuse hädaohu eest. Ta ütles, et seda hädaohtu „tuleb eriti arvesse võtta igal bolševikul üksikult ja bolševikel kui tervel poliitilisel parteil“¹. Lenin lõpetas oma kõne kindla veendumusega, et bolševikud ei satu kunagi upsakaks muutunud partei olukorda.

Oma esinemistes propageeris Lenin väsimatult tööviljakuse tõstmise ülesannet, uue, sotsialistliku töödistsipliini loomise ülesannet. Ta kõneles ja kirjutas: „Kujundada uut töödistsipliini, kujundada inimeste vahel uusi ühiskondliku sideme vorme, kujundada uusi vorme ja meetodeid inimeste värbamiseks tööle, see on paljude aastate ja aastakümnete töö.“

See on tänulikem ja õilsaim töö.“²

Tähtsaimaks asjaks pidas Lenin kontrolli organiseerimist, sellele tööle tööliste ja talupoegade, eriti naiste värbamist. Riigikontrolli Rahvakomissariaadi etteotsa oli pandud seltsimees Stalin. 1919. aasta aprillis kirjutas Lenin Stalinile, et kontrollitöös tõusevad esiplaanile ülesanded: lendrevisjonid kodanike kaebuste põhjal, revolutsioonilised abinõud võitluses kuritarvitustega ja viivitamistega, töödistsipliini tõstmine ja produktide hulga suurendamine. Kontrollaparaadis nägi Lenin võimsat vahendit töörahva värbamiseks riiklikule tööle. Selle sihiga reorganiseeriti 1920. aastal Riigikontrolli Komissariaat Töölis-Talupoegade Inspeksiooniks. Lenin pidas Staliniga nõu, kirjutas temale: „Eesmärk: kogu töörahva hulka, mehi ja eriti n a i s i, tõmmata osa võtma Töölis-Talupoegade Inspeksioonist“³.

Kutsudes bolševike parteid ja töölisklassi võitlusele majanduse uuesti jaluleseadmise eest, hoiatas Lenin õigeaegselt, et vaenlane kogub jõudusid, et ta katsub veel kord relvade abil kukutada Nõukogude võimu. See ennustus täitus. Imperialistid üritasid varsti uut interventsioonikatset Nõukogude maa vastu, alustasid oma kolmandat sõjakäiku tema vastu. 1920. aasta aprillis

¹ Lenin, Teosed, k. XXV, lk. 163.

² Samas, lk. 151.

³ Lenin, Teosed, k. XXIX, lk. 387.

paiskasid nad Nõukogude Vabariigi vastu panide Poola sõjalised jõud ja Krimmist pealetungiva parun Wrangelli valgekaartlased. Lenin nimetas Poolat ja Wrangelli rahvusvahelise imperialismi kaheks käeks, kes püüab kägistada Nõukogude Vabariiki.

Sõda nõudis uuesti ohvreid, puudusekannatamist, kolossaalset jõudude pingutamist kogu riigilt. Kuid töölisklass ja töötav talurahvas, kes teadsid, et nendel on õigus, läksid julgesti raskustele vastu, võitsid need mehiselt ja olid kindlad oma võidus. „Meie“, ütleb Lenin, „kaitseme mitte võõraste rahvaste röövimise õigust, vaid meie kaitseme oma proletaarset revolutsiooni ja kaitseme seda lõpuni. Seda Venemaad, kes on vabanenud, kes kahe aasta jooksul on läbi kannatanud võitlusraskused oma nõukogude revolutsiooni eest, seda Venemaad kaitseme meie viimse veretilgani.“¹

Riigi kaitsmine on uuesti Lenini tähelepanu keskuses. Ta kutsub maad veel kord pingutama oma jõude, asetama kõik rinde teenistusse. Ta ütles: „Peab olema loosung — kõik sõja heaks! Ilma selleta meie ei tule toime poola šljahta ja kodanlusega nagu tarvis, et teha lõpp sõjale, et anda alatiseks õppetund viimasele naaberriigile, kes julgeb veel mängida sõjaga. Meie peame võõrutama neid sellest nõnda, et nad keelaksid oma lastel, lastelastel ja laste-lastelastel niisuguste tükkide tegemise.“² Lenini initsiatiivil saadab Keskkomitee poola panide purustamiseks edelarindele seltsimees Stalini. Vastuseks Lenin üleskutsule siirdub tuhandeid paremaid kommuniste ja kommunistlikke noori rindele.

Samal ajal teeb Lenin suurt ettevalmistustööd Kominterni II kongressi kokkukutsumiseks. Aasta jooksul pärast esimest kongressi oli rahvusvaheline kommunistlik liikumine kasvanud, tugevnenud, mehistanud. Lenin peab tähtsaimaks ülesandeks noortele vennas-komparteidele edasi anda bolševike ülirikkalikke kogemusi, mis on kogutud aastakümnete jooksul klassivõitluses kolme revolutsiooni tules, kogemusi, mille sarnaseid ei ole maailmas.

¹ L e n i n, Teosed, k. XXV, lk. 59.

² Samas, lk. 299.

1920. aasta aprillis-mais kirjutas Lenin suurepärase raamatu „Pahempoolsuse“ lastehaigus kommunismis“. Oma raamatu ta nimetas: „Populaarse vestluse katse marksistlikust strateegiast ja taktikast“. Ja tõepoolest — see on parim juhend leninismi strateegia ja taktika alal; selles raamatus on esitatud proletariaadi revolutsioonilise võitluse juhtimise teadus, on üldistatud suurte revolutsioonide kogemused. Revolutsiooniks, kirjutas Lenin, ei piisa ekspluateeritavate ja rõhutatud masside arusaamisest, et vanaviisi elada on võimatu, ja et nad nõuavad muutusi; revolutsiooniks on tingimata vaja, et ekspluateerijad ei suuda elada ja valitseda vana-viisi; revolutsioon on võimatu ilma üldrahvaliku (nii ekspluateeritavaid kui ka ekspluateerijaid riivava) kriisita. Ja teiseks. Selleks, et kogu töölisklass, laialdased töörahva hulgad alustaksid revolutsiooni, on vähe ainult propagandast ja agitatsioonist. Selleks on vaja nende masside endi poliitilisi kogemusi.

Lenin arvustab halastamatult „pahempoolset“ doktrinaarsust, revolutsiooniliste ülesannete dogmaatilist, šabloonilist käsitlust, laiade masside seas töötamise soovi puudumist. Kõigepealt tuleb võita avangard kommunismi poole, õpetas Lenin, kuid avangardiga üksi ei saa võita. Proletariaadi revolutsiooniline avangard, kommunistlikud parteid, peavad võitma enda poole töölisklassi enamuse, töörahva massid. Tuleb osata juhtida massid revolutsioonile, õpetada neid osavalt nende enda poliitiliste kogemuste põhjal, arvestades konkreetseid rahvuslikke ja rahvusriiklikke erinevusi. Kommunistlike parteide strateegia ja taktika peab olema nõrke maksimaalsel määral. Parteid peavad valdama kõiki võitlusvahendeid ja meetodeid: relvastatud ülestõusu kunsti ja kõige reaktsioonilisemate ametiühingute ja parlamentide revolutsioonilist kasutamist; osavalt ühendama illegaalset ja legaalset tööd; julgelt ja kartmatult peale tungima ning rahulikult ja organiseeritult taganema, laveerima, praktilisi kompromisse tegema „kas või kuradiga ja tema vanaemaga“; oskama kasutada kõiki ja igasuguseid hõõrumisi, konflikte, tülisid ja lahkhelisid vaenlase leeris; kiiresti ja ootamatult üht võitlusvormi teisega asendama, kui olukord nõuab.

Lenin koostas ka II kongressi tähtsaimate otsuste projektid, milles ta üldistas proletaarse maailmarevolutsiooni praktilisi koge-

musi. Ta kirjutas teesid Kominterni põhiülesannete kohta nii agraar- kui ka rahvus-koloniaalküsimuse alal. Ta töötas välja Kommunistliku Internatsionaali vastuvõtmise tingimused, mis kaitsesid komparteisid oportunistlike pahede eest.

II kongressil, mis toimus 1920. aasta suvel, tegi Lenin mitu ettekannet, esines mitmel korral kõnedega. Ühel istungil Lenin alguses, kui ta käsitles Saksamaa partei küsimust, esines saksa keeles, seejärel aga, siirdudes Prantsuse partei juurde, hakkas kõnelema prantsuse keeles. Kõigi tema esinemiste sisu suundus ühele: vennas-komparteid peavad olema organiseeritud revolutsioonilise marksismi põhimõtte alusel, peavad olema tihedalt seotud massidega; nad peavad ilmutama enam otsustavust ja marksistliku strateegia ja taktika valdamise oskust võiduka sotsialistliku revolutsiooni ettevalmistustöös.

Juhtides II kongressi tööd, ei nõrgendanud Lenin oma tähelepanu võitlusele kodusõja rinnetel ja tegi kõik võidu kindlustamiseks vaenlase üle.

Uue olukorra hinnangu pärast Nõukogude-Poola sõja lõppemist andis Lenin oma ettekandes IX parteikonverentsil 1920. aasta septembris.

„Seni me astusime“, kõneles Lenin, „ainsa jõuna kogu imperialistide maailma vastu, mõtlesime vaid sellest, kuidas tabada lõhesid nende vahel, et vastane ei saaks meid puruks rõhuda. Nüüd me aga ütlesime: nüüd me oleme saanud tugevamaks, ja igale teie pealetungi-katsele vastame meie vastupealetungiga, et teie teaksite, et te riskeerite mitte ainult sellega, et kulutate mitusada miljonit, nagu te kulutasite Judenitši, Koltšaki ja Denikini peale, vaid et te riskeerite sellega, et iga teie pealetungi puhul laieneb Nõukogude Vabariikide territoorium.“¹

Lenin hoiatas Nõukogude rahvast rahule jäämise eest. Ta näitas, et seni, kui Krimmis viibivad parun Wrangelli sõjaväed, on hädaoht olemas. „Kuni Wrangell ei ole lõplikult löödud, kuni ei ole võetud kogu Krimm, seni on sõjalised ülesanded e siiplaanil. See on absoluutselt väljaspool vaidlust,“ ütles ta. Lenini ettepanekul moodustati iseseisev lõunarinne, rinde juhatajaks määrati sm. Frunze.

¹ Marx-Engels-Lenini Arhiiv.

Lenin nõuab hoolsat ettevalmistust sõjalisteks operatsioonideks Wrangelli vastu, jõudude ja olukorra igakülgset arvestamist. Ta annab direktiivi: „iga hinna eest vastase kannul Krimmi tungida. Valmistuge põhjalikumalt ette. Kontrollige, kas on järele uuritud kõik läbi väina mineku võimalused Krimmi vallutamiseks.“ Lenini direktiiv täideti. Oktoobri kolmanda aastapäeva ajal asusid Punaarmee polgud Perekopi ründamisele, läksid Sivaši kaudu läbi väina ja purustasid Wrangelli. 16. novembril 1920. aastal telegrafeeris proletaarne väejuht Frunze Leninile: „Täna vallutas meie ratsavägi Kertši. Lõunarinne on likvideeritud.“

Pöördudes VIII Ülevenemaalise Nõukogude kongressi saadikute poole, ütles Lenin, et Punaarmee ilmutas võitluses Wrangelliga erakordset sangarlikkust, „võites niisugused takistused ja niisugused kindlused, mida isegi sõjalised spetsialistid ja autoriteetid pidasid vallutamatuks. Üks kõige hiilgavamaid lehekülgi Punaarmee ajaloo on see täielik, otsustav ja tähelepandavalt kiire võit, mis saavutati Wrangelli üle. Seega sõda, mis meile peale sunniti valgekaartlaste ja imperialistide poolt, on likvideeritud.“¹

Wrangelli purustamine tähendas välismaise sõjalise interventiooni ja kodusõja lõppu.

Mitme aasta vältel olid imperialistid organiseerinud ühe sõjakäigu teise järel Nõukogude maa vastu. Koltšak idas, Judenitš Petrogradi all, Denikin lõunas, Wrangell Krimmis, panide Poola läänes — kõik nad langesid meie maa kallale. Kuid Lenin oli alati valvel, ta sai alati õigel ajal aru vaenlase plaanidest, määras meisterlikult kindlaks vastase löögi põhisuuna, korraldas kiiresti jõud ümber, koondas rahvamassid vääramatuks jõuks ja saavutas võidu.

Selgitades Nõukogude võimu võitude põhjusi, rõhutas Lenin korduvalt, et Nõukogude maa ei olnud üksi võitluses valgekaartliku kontrrevolutsiooni ja välismaise interventiooni vastu. Nõukogude võimu võitlus ja tema edusammud kutsusid esile kogu maailma töörahva poolehoiu ja abi. Välismaade töölised organiseerisid streike, keeldusid laadimast sõjavarustust interventidele ja valgekaartlikele kindralitele saatmiseks, asutasid „aktisioonikomiteid“ loosungiga „Käed Venemaa küljest!“. Lenin ütles:

¹ Lenin, Teosed, k. XXVI, lk. 25.

„Niipea kui rahvusvaheline kodanlus meid lüüa ähvardab, haaravad ta käest kinni tema oma töölised.“¹

Lenini poolt innustatud töölised ja talupojad purustasid äntervendid ja valgekaartlased, päästisid Nõukogude võimu ja oma kodumaa riikliku iseseisvuse.

¹ Lenin, Teosed, k. XXV, lk. 405.

XII

LENIN juhtis osavalt nõukogude laeva läbi kodusõja tormide. Kuid revolutsiooni ähvardasid uued kohutavad hädaohud. Sõjalt rahule üleminekul pörkas bolševike partei uutele hiiglaraskustele. Maa oli laastatud mitmeaastaste sõdade ja interventsiooniga. Tööstus, transport ja põllumajandus oli purustatud. Rahvamassid olid väsinud. Talurahvas kõhkles, avaldades rahulolematust toiduainete andmise kohustuse pärast. Nälja ja väsimuse tõttu ilmnes rahulolematust osa tööliste seas. Klassivaenlane püüdis maa rasket majanduslikku olukorda ja talupoegade rahulolematust ära kasutada kontrrevolutsioonilisteks sihtideks. Tuli pingutada kõiki tööliklassi jõude raskuste ületamiseks. Lenin märkis geniaalselt tee korralageduse likvideerimiseks, rahvamajanduse taasehitamiseks ja sotsialistlikuks uuekskujundamiseks.

Sõjalised küsimused olid kodusõja aastatel Lenini tähelepanu keskuses. Kaitseülesanded neelasid kõik päevad ja tihti ka ööd. Nüüd, 1920. aasta novembrist peale, töötab Lenin pinevalt välja majanduspoliitikat. Faktis, et Nõukogude riik võitis intervendid ja valgekaartlased, nägi ta veel üht tõendit sotsialismi võidu võimalikkusest meie maal. Bolševike Moskva konverentsil 1920. aasta novembris näitas Lenin, et „kommunistliku korra, formatsiooni, võib luua sõjas võitnud proletariaat.“¹

1920. aasta detsembris esitas Lenin VIII Ülevenemaalise Nõukogude kongressi tribüünilt riigi rahvamajanduse taastamise ja uuekskujundamise plaani, sotsialismi majandusliku vundamendi rajamise plaani. Ta püstitab ülesande: taasehitada rasketööstus ja arendada seda kõigiti edasi, rajada kogu majandusele, selle hulgas ka põllumajandusele uus tehniline kaasaegse masinatega suurtootmise baas. Selleks baasiks oli elektrifitseerimine. „Kommunism — see on Nõukogude võim pluss kogu riigi elektrifit-

¹ Lenin, Teosed, k. XXV, lk. 490.

seerimine...“ ütles Lenin kongressil. „Alles siis, kui riik on elektrifitseeritud, kui tööstusele, põllumajandusele ja transpordile on rajatud kaasaegse suurtööstuse tehniline baas, alles siis me võidame lõplikult.“¹

See oli ajalooline maa elektrifitseerimise plaan, Venemaa Elektrifitseerimise Riikliku Komisjoni plaan, mis oli välja töötatud Lenini initsiatiivil ja juhtimisel ligi kahesaja teaduse ja tehnika parema esindaja osavõtul. Selles valgustas Lenin eredalt tulevikku. Ta õpetas, et suurtööstus on sotsialismi ainuvõimalikuks majanduslikuks aluseks. Ainult võimas tööstus, mis baseerub maa elektrifitseerimisel, suudab kindlustada killustatud üksik-talumajanduse uueks muutmist ja selle juhtimist sotsialistliku suurpõllunduse rööbastele.

„Minu arvates“, ütles Lenin maa elektrifitseerimise plaani kohta, „on see — meie teine parteiprogramm.“²

See oli kogu rahvamajanduse sotsialistlikel alustel uuekskujundamise grandioosne plaan. Proletariaadile oli esitatud ulatuselt gigantlik, kavatsuse julguse, avaruse ja tervikluse poolest ennemägematu ülesanne. Ning ühtlasi oli see teaduslikult põhjendatud, praktiliselt täiesti teostatav ülesanne. See seisnes selles, et 10—20 aasta jooksul muuta täielikult meie ääretu laia kodumaa nägu, põhjalikult ümber kujundada rahvamajandus, ehitada üles sotsialistlik ühiskond. Selleaegse viletsuse ja ruineerumise tingimustes näis Lenini plaan paljudele teostamatu unistusena. Ainult Lenin suutis nõnda julgelt vaadata tulevikku, uskudes masside imesid loovasse jõusse ja võimesse. Elu on kinnitanud Lenini geniaalse ettenägelikkuse. Seltsimees Stalini juhtimisel on maa elektrifitseerimise leninlik plaan ületatud.

Lenin nägi ette, et meie sotsialistliku ülesehitustöö edusamud on näiteks ja eeskujuks mistahes kapitalistliku maa võidukale proletariaadile. Ta ütles: „Kui Venemaa kattub elektrijaamade ja võimsate tehniliste seadmete tiheda võrguga, siis meie kommunistlik majanduslik ülesehitus saab eeskujuks tulevasele sotsialistlikule Euroopale ja Aasiale.“³

¹ L e n i n, Teosed, k. XXVI, lk. 46, 47.

² Samas, lk. 45.

³ Samas, lk. 48.

Lenin ja Stalin löid puruks trotskistide ja rōkovlaste katsed murja ajada maa elektrifitseerimise plaan. Kirjas Leninile 1921. aasta märtsis arvustas seltsimees Stalin hävitavalt trotskistide ja rōkovlaste seisukohta ning andis ühtlasi igakülgse hinnangu Venemaa Elektrifitseerimise Riikliku Komisjoni plaanile. „Tõeliselt ühtse ja tõeliselt riikliku majandusplaani, ilma jutumärkideta, meisterlik visand. Meie ajal ainulaadne marksistlik katse rajada majanduslikult mahajäänud Venemaa nõukogulikule pealisehitusele tõeliselt reaalne ja praegustes tingimustes ainuvõimalik tehnilis-tootlik baas.“¹

Kodusõja lõppemisega ja rahulikule majanduslikule ülesehitustööle üleminekuga tõusis partei ette uute põhimõtete väljatöötamise küsimus maa kõigil majanduselu aladel. Keskkomiteele oli selge, et sõjakommunismi süsteem oli enese juba tühjaks ammutanud. Langes ära vilja-ülejäakide sundusliku äravõtmise vajadus: talupoegadele tuli anda võimalus kasutada suuremat osa oma toodangu ülejäakidest. See oleks võimaldanud põllumajanduse ja kaubaringlemise elavnemist, tööstuse tõusu, linnade varustamise parandamist, uue majandusliku aluse loomist tööliste ja talupoegade liidule.

Lenin arvas, et maa ökonoomika aluste ümberehitamine sotsialistlikele alustele, sõdade ja interventatsioonide poolt rahvamajandusele löödud raskete haavade terveks ravimine on võimalik ainult tööliklassi ja tema ametiühinguliste organisatsioonide kõige laialdasema kaasatõmbamisega sellele tööle. Ta rõhutas, et on vaja saavutada seda, et töölisel ja talupojal mõistaksid vanaviisi edasielamise võimatust, jõuaksid arusaamisele, et on vaja muuta vanu majanduslikke olemasolutingimusi ja viiksid ellu suure majandusplaani. Esikohale tõusid selgituslik-kasvatustöö ülesanded. Meil tuleb, ütles Lenin, rajada „laialdane ja soliidne veendumuse baas kõigile uutele tootmisülesannetele“².

Sellel pineval momendil, järsul pöördel sõjast rahulikule majanduslikule ülesehitamisele, astusid Lenini ja partei vastu trotskistid. Trotskistlikul ametiühingute ajaviitmatu riigistamise ja „ametiühingute läbisarjamise“ poliitikal, masside palja sundi-

¹ „Pravda“ nr. 351, 22. detsembril 1930. a.

² Lenin, Teosed, k. XXVI, lk. 74.

mise ja käsutamise poliitikal oli ainult üks siht: ässitada töölisi partei vastu, lõhestada töölisklassi. See poliitika oli proletariaadi diktatuurile hukatuslik. Trotskistide järel astusid välja ka teised parteivastased rühmad: „töölisopositsioon“, „demokraatlikud tsentralistid“, „pahempoolsed kommunistid“. Nad sundisid parteile peale nõndanimetatud diskussiooni ametiühingute kohta.

Lenin materdas temale omase otsustavusega ja leppimatusega kõiki neid partei vaenlasi, partei ühtsuse lõhkujaid. Trotskistide ja teiste parteivastaste rühmade väljaastumist pidas Lenin sõjakäiguks proletariaadi diktatuuri vastu, töölisklassi ja talurahva liidu lõhkumise katseks.

Poliitiliselt kahjuliku ja ohtliku trotskistliku platvormi vastu astus Lenin viibimata välja Keskkomitee pleenumil 1920. aasta novembris. 30. detsembril 1920. aastal pidas Lenin kõne ametiühingute kohta Nõukogude VIII kongressi, delegaatide, bolševike ja ametiühingulise aktiivi koosolekul. Ta näitas, et trotskistid segavad ametiühingud ära sõjaliste organisatsioonidega, paljastas nende katse asetada ametiühingud partei vastu, näitas trotskistliku ja teiste parteivastaste platvormide hädaohtlikkust proletariaadi diktatuurile. Pealöögi suunas Lenin trotskistide kui parteivastaste rühmituste peajõu vastu.

1921. aasta jaanuaris esines Lenin opositsiooniliste gruppide vastu artikliga „Partei kriis“ ja brošüüri „Veel kord ametiühingutest“. Selles kaitses ja arendas Lenin marksistlikku vaadet ametiühingutele proletariaadi diktatuuri ajastul, väites, et ametiühingud on riigivõimu reservuaariks, ühinemise ja solidaarsuse kooliks, valitsemise ja majandamise kooliks, kommunismi kooliks. Ta paljastas trotskistide ja buhharinlaste ning šljapnikovlaste antimarksistliku, teoreetiliselt ja poliitiliselt eksliku lähenemise ametiühingute küsimusele — näitas dialektika asendamist eklektismiga nende poolt. Lenin kutsus parteid otsustavat vastulööki andma kõigile antibolševistlikele gruppidele.

Lenini ülisuur teene ametiühingulises diskussioonis seisneb selles, et ta paljastas siseparteilise võitluse tõelise mõtte. Ta näitas, et kõigi parteivastaste rühmade võitlus on suunatud partei juhtiva osatähtsuse vastu, töölisklassi ja talurahva liidu vastu, proletariaadi diktatuuri vastu.

Lenini ustavaks toeks selles võitluses oli Stalin. Lenin ja Stalin kaitsesid partei ühtsust leninismi vaenlaste rünnakute vastu.

1921. aasta märtsis algas bolševistliku partei X kongress. Kongressi valmistas ette ja juhtis Lenin. Ta oli aruandjaks kõigis põhiküsimustes: VK(b)P Keskkomitee poliitilisest tegevusest, naturaalmaksust, partei ühtsusest ja anarho-sündikalistlikust kallakust. Tema poolt olid koostatud tähtsaimate resolutsioonide projektid.

Kongressi töö toimus ühel kõige kriitilisemal momendil revolutsiooni ajaloos. Veebruaris-märtsis puhkes maal täie jõuga toitu-, kütte- ja transpordikriis. Kõhklemine talurahva seas suurenes. Nädal enne kongressi algas Kroonlinna mäss — kontrrevolutsiooni uus katse Nõukogude võimu kukutamiseks. Bolševike partei oli äsja üle elanud ägeda diskussiooni.

Lenini juhitud kongress oli pöördepunktiks nii töölisklassi partei konsolideerumise alal kui ka uue majanduspoliitika väljatöötamise alal.

Ettekandes ja sõnavõttudes bolševistliku partei ühtsuse küsimuses arvustas Lenin teravalt ja järsult kõiki opositsioonilisi rühmi, nende antimarksistlikke vaateid ja printsibiilagedat politikaanlust, paljastas nende ideelise seose väikekodanliku kontrrevolutsiooniga. Ta näitas, et diskussiooni tähtsamaks tulemuseks ja õppetunniks on kõige otsustavam võitluse vajadus fraktsioonilisuse vastu, partei ühtsuse eest; et kongress peab omandama selle õppetunni kogemuse ja muutma selle kohustuseks, seaduseks partei liikmetele. Ta näitas parteile, mida õpetavad kõigi möödunud revolutsioonide kogemused. Ta näitas, et vähemgi partei ühtsuse, proletariaadi avangardi ühtsuse nõrgestamine kergendab kapitalistide ja mõisnike võimu ja omanduse restaureerimist. Imestamisväärse läbinägelikkusega paljastas Lenin klassivaenlaste uue taktika, kes on asetanud oma panuse kommunistliku partei sisevõitlusele, igasuguste opositsiooniliste rühmituste kasutamisele. „Olles veendunud,“ tähendati leninlikus resolutsioonis, „et kontrrevolutsioon lausa valgekaartliku lipu all on lootusetu, pingutavad need vaenlased nüüd kogu oma jõudu, et, kasutades lahkkelisid Venemaa Kommunistlikus Parteis, nii või teisiti kontrrevolutsiooni edasi viia, ja anda võim

üle neile poliitilistele rühmitustele, kes seisavad Nõukogude võimu tunnustamisele väliselt kõige lähemal.¹

Lenini ettepanekul võttis kongress vastu resolutsiooni „Partei ühtsusest“. Selle tähtsus antileninlike rühmituste purustamisel, bolševistliku partei ühtsuse kindlustamisel on erakordselt suur.

Samuti võttis kongress vastu Lenini poolt esitatud teise resolutsiooni, mis oli „Partei ühtsuse“ resolutsiooniga lähedalt seotud, — „Sündikalistlikust ja anarhistlikust kallakust meie parteis“. Selles kongress mõistis hukka nõndanimetatud „töölisopositsiooni“ ja tunnistas, et anarho-sündikalistliku kallaku ideede propageerimine ei või olla ühendatav kuulumisega kommunistlikku parteisse. Kongress kutsus parteid võitlusele selle kallakuga.

Lenin võttis tarvitusele otsustavad abinõud revolutsiooni staabi — Keskkomitee — kindlustamiseks. Keskkomiteesse valiti kindlad ja kogenud bolševikud: Lenin, Stalin, Molotov, Vorosilov, Kalinin, Dzeržinski, Ordžonikidze, Frunze, Kirov, Kuibõsev ja teised.

Lüües opositsiooni, liitis Lenin partei tihedalt kokku, valmistades teda ette uutele lahingutele vaenlastega, uuele võitlusele raskustega. See kindlustas partei majanduspoliitika järsu pöörde edukuse.

Lenin oli X kongressi ajaloolise otsuse (otsus ülemineku kohta toiduainete andmise kohustuselt toitlusmaksule, ülemineku kohta uuele majanduspoliitikale), loojaks ja innustajaks.

Kaua enne kongressi mõtles Lenin hoolikalt ja igakülgset läbi küsimuse sotsialismi ülesehitamise teedest ja vormidest väiketalupoeglikul maal, töölisklassi ja talurahva vastastikustest suhetest, nende liidu uuest majanduslikust alusest. Esinedes 30. detsembril 1920. aastal diskussioonikoosolekul, tähendas ta, et ülemineku tagajärjel sõjast majanduse ülesehitamisele „muutub töölisklassi suhtumine talurahvaklassile“, et „seda tuleb tähelepanelikult vaadelda“, et „kuni me seda täielikult pole vaadelnud, tuleb osata ära oodata“². Ja Lenin vaatles tähelepanelikult ja teraselt seda, mis toimub talurahva seas, uuris materjale, talu-

¹ „ÜK(b)P resolutsioonid“, I osa, 1940, lk. 365.

² Lenin, Teosed, k. XXVI, lk. 73.

poegade kirju, vestles korduvalt talupoegadega. 1920. aasta detsembris võttis Lenin osa parteitute talupoegade — Ülevenemaalise Nõukogude kongressi delegaatide — nõupidamisest. Lenin kuulus tähelepanelikult nõupidamisel hargnevaid tuliseid läbirääkimisi talurahva elu kõige valusamate küsimuste üle, märkis hoolega üles parteitute talupoegade sõnavõtte. Oma üles tähendused saatis Lenin laiali Keskkomitee liikmetele ja rahvakomissaridele tutvumiseks talurahva hädadega.

8. veebruaril koostas Lenin „Teeside esialgse mustandvisandi talurahva küsimuse kohta“. Selles oli esile tõstetud järgmist:

„1. Rahuldada parteitu talurahva soov toiduainete andmise kohustuse (ülejäakide äravõtmise suhtes) asendamiseks viljamaksuga.

2. Vähendada selle maksu määra võrreldes toiduainete andmise kohustusega möödunud aastal.

3. Kiita heaks printsip maksu määra kohaldamiseks vastavalt põlluharija püüdlikkusele, maksu protsendi alandamise mõttes põlluharija püüdlikkuse suurenemise puhul.

4. Maksu kiire ja täieliku tasumise tingimusel laiendada põlluharija vabadust oma töösaaduste ülejäakide kasutamisel kohalikus majanduslikus ringlemises.“¹

Nõnda selles dokumendis, mis tagasihoidlikult oli nimetatud „esialgseks mustandvisandiks“, oli ära märgitud üleminek uuele majanduspoliitikale.

Lenini poolt parteikongressil esitatud ettekandes „Naturaalmaksust“ oli teoreetiliselt igakülgset põhjendatud üleminek nepile, täpselt ja selgelt formuleeritud poliitiline põhiülesanne — töölistklassi ja talurahva majandusliku liidu jaluleseadmise vajadus sotsialismi ülesehitamiseks.

Uue majanduspoliitika leninliku plaani ülesandeks oli sotsialistliku ökonoomika vundamendi ehitamine tööliste ja talupoegade jõul. Nepi esimeseks sammuks oli toiduainete andmise kohustuse asendamine määralt väiksema toitlusmaksuga. Talupojad said võimaluse vabalt talitada oma ülejäakidega. Kauplemisvabadus, ütles Lenin, toob riigis esialgu kapitalismi teatud elavnemise, kuid seda ei tule karta. Lenin oli arvamusel, et kauba-

¹ Lenini koguteos XX, lk. 57—58.

ringlemise mõningane vabadus äratav talupojas kasusaamise huvi, tõstab tema tööproduktiivsust ja toob kaasa põllumajanduse kiire tõusu. Sel alusel edeneb kiirel sammul riikliku tööstuse jaluleseadmine ja erakapital tõrjutakse välja. Pärast jõu ja ressursside kogumist on võimalik luua võimsat tööstust — sotsialismi majanduslikku baasi, ja seejärel võib asuda otsustavale pealetungile, et hävitada kapitalismi jäänused riigis.

Lenin näitas, et sõja ja ruineerumise poolt pealesunnitud sõjakommunism ei olnud ega saa olla poliitikaks, mis vastab proletariaadi ja talurahva põhimasside majanduslikele ülesannetele uutes tingimustes. See oli ajutine abinõu.

Sõjakommunism oli katseks vallutada kapitalistlike elementide kants linnas ja maal tormijooksuga. Selles pealetungis oli partei kaugele ette läinud, riskides eralduda oma baasist. Lenin pani ette taanduda ajutiselt oma tagalale lähemale, minna tormijooksult üle kantsi pikaajalisemale piiramisele, et pärast jõudude kogumist pealetungi uuesti alustada. Trotskistid ja teised parteivastased rühmitused, kelle sihiks oli kapitalismi restaureerimine meie riigis, püüdsid kujutada uut majanduspoliitikat ainult lausa taganemisenä. Sellele sügavalt kahjulikule nepi parteivastasele tõlgitsemisele andis Lenin kõige otsustavama vastulöögi.

Nõnda äärmiselt pinevas olukorras tegi bolševike partei Lenini juhtimisel järsu pöörde sõjakommunismilt uuele majanduspoliitikale, kindlustades töölisklassi ja talurahva kindla majandusliku liidu sotsialismi ülesehitamiseks. Selles pöördes ilmnes Lenini geniaalne revolutsiooniline ettenägelikkus, ilmnes leninliku poliitika tarkus.

Pärast X kongressi oli Lenini peategevusalaks uus majanduspoliitika — selle teoreetiline väljatöötamine ja selgitamine, selle praktiline elluviimine, kogu majandusliku ülesehituse ümberkujundamine nepi alusel.

Kohe pärast kongressi alustas Lenin oma tuntud brošüüri „Toitlusmaksust“ kirjutamist ja lõpetas selle aprillis. Selles näitas Lenin uue majanduspoliitika seost sotsialistlikule ülesehitustööle asumise plaaniga, mille ta oli välja töötanud juba 1918. aasta kevadel, ja põhjendas igakülgset ning täielikult neppi kui poliitikat, mis kindlustab sotsialismi ülesehitamist. Lenin näitas, et Nõukogude selle perioodi ökonomika on üle-

mineku-ökonoomika, mis sisaldab viie erisuguse sotsiaalökonoomilise formatsiooni elemente: patriarhaalne, s. o. tunduval määral naturaal-talumajandus; väike-kaubatootmine (süü kuu- lub enamik talupoegi nende seast, kes müüvad vilja); eramajanduslik kapitalism; riigikapitalism; sotsialism. On tarvis nüü- sugust sotsialismile ülemineku vormi, mis arvestaks talumajandust, lähtuks sellest. Uus majanduspoliitika arvestab sotsialismi võitu, talurahva põhihulkade kaasatõmbamist sotsialistlikule ülesehitusele. Nepi põhiülesanne on — sotsialismile majandusliku baasi rajamine, sotsialistliku ökonoomika vundamendi rajamine, väikekaubandusliku talumajanduse suunamine sotsialistliku suurtootmise teele.

Aprillis esines Lenin ettekandega Moskva parteiaktiivi koosolekul, mais bolševistliku partei X Ülevenemaalisel konverentsil, suvel Kominterni III kongressil, sügisel ettekannetega II Ülevenemaalisel poliitharidustöölise kongressil ja Moskva kubermangu parteikonverentsil. Sel ajal kirjutas ta ka tuntud artiklid „Oktoobrirevolutsiooni neljandaks aastapäevaks“ ja „Kulla tähendusest nüüd ja pärast sotsialismi täielikku võitu“. Kõigis nendes esinemistes, ettekannetes ja artiklites selgitas Lenin uue majanduspoliitika mõtet ja ülesandeid, selle teostamise teid ja meetodeid, taotles kõrvalekaldumatult selle elluviimist.

Nep tähendab, rõhutas Lenin väsimatult, meeleheitlikku võitlust elu ja surma peale kapitalismi ja sotsialismi vahel, võitlust põhimõttel „kes — keda“. Lenin õpetas parteid kõigiti kindlustama proletariaadi diktatuuri ja selle alust — tööliste ja talupoegade liitu, pidama nõrgenematut võitlust klassivaenlaste septsuste vastu.

Lenin kutsus parteid üles lakkamatult kõvendama meie riigi sõjalist võimsust: „Olge valvel,“ rääkis ta korduvalt, „hoidke meie riigi ja meie Punaarmee kaitsevõimet nagu silmatera ja pidage meeles, et nõrgenemist... ei tohi me lubada hetkekski.“¹ Meie ei tohi lasta end tabada ootamatult. „Me lõpetasime ühe sõdade perioodi, me peame valmistuma teiseks; millal see aga

¹ Lenin, Teosed, k. XXVII, lk. 120.

tuleb, seda meie ei tea, kuid peame valmistuma nõnda, et siis, kui see tuleb, me oleksime ülesande kõrgusel.¹

Lenin näitas, et uus majanduspoliitika omab rahvusvahelist tähtsust. „Tegelikult on see ülesanne, mis seisab ees kõigil sotsialistidel... Uus ühiskond, mis rajatakse tööliste ja talupoegade liidu alusel, on vältimatu. Varem või hiljem, paarkümmend aastat varem või paarkümmend aastat hiljem, see tuleb, ja selle ühiskonna jaoks aitame meie välja töötada tööliste ja talupoegade liidu vorme, kui me töötame oma uue majanduspoliitika lahendamisel.“²

Lenini kui maailma esimese Nõukogude Vabariigi valitsuse juhi riiklik tegevus oli sel perioodil äärmiselt mitmekülgne ja paljusid alasid haarav. Elektriijaamade ehitamine ja koöperatsioon; külvikampaania ja kalapüük; transport ja elektriadrad; võitlus näljaga ja väliskaubandus; rahandus ja õpetlaste olukorra parandamine; soonimismasinad Donbassile ja raadio; koolid ja naftatsisternid; Moskva ja Petrogradi tööliste varustamine ja geograafiline õppeatlas; hüdroturvas ja kaasaegse vene keele sõnaraamat „Puškinist kuni Gorkini“ — kõigisse nendesse — nagu paljudesse teistessegi — küsimustesse tungis Lenin üksik-asjaliselt, tegeles nende kõigiga. Ta pidas silmas kõiki uusimaid saavutusi teaduses ja tehnikas nii kodu- kui ka välismaal, võttis tarvitusele abinõud kõige säärase maksimaalseks kasutamiseks ja rakendamiseks meie majanduses, mis võis kaasa aidata riigi kiirele majanduslikule uuestisünnile.

Ometi oli kogu Lenini töö keskpunktis majanduskriisi likvideerimine, sotsialistliku ülesehitustöö plaani teostamine uue majanduspoliitika rööbastel.

Lenin juhtis kindlalt ja kõrvalekaldumatult taandumist, mis bolševike partei poolt oli ette võetud nepi alguses. Ta nägi selgesti ette, et see taandumine loob „palju laiema pealetungirinde lähimas tulevikus“ ja teeb „tööliste ja talupoegade liidu, kogu meie nõukoguliku revolutsiooni aluse, kogu meie Nõukogude Vabariigi aluse võitmatuks“. See taandumine pidi Lenini mõtte järgi tagama liidu talumajandusega, tema

¹ Lenin, Teosed, k. XXVI, lk. 35.

² Lenin, Teosed, k. XXVII, lk. 140—141.

pakiliste majanduslike tarvete rahuldamise, kindla majandusliku liidu temaga, „tootmisjõudude suurenemise, esmajoones suurtööstuse taasehitamise“¹. Sellele küsimusele pühendas Lenin palju jõudu, tähelepanu ja energiat.

Lenin pühendab palju tähelepanu rahvamajanduse plaanamise organiseerimisele. „Ei saa töötada ilma pikemaks perioodiks ja tõsiste tagajärgede saavutamiseks kavatsetud plaaniga,“² ütles ta. Tema initsiatiivil loodi Riiklik Plaanikomisjon (Gosplan). Riikliku Plaanikomisjoni põhiülesandeks pidi olema ühtse riikliku majandusplaani väljatöötamine ja järelevalve selle teostamise üle. See pidi suunama kogu riigi majanduselu ühiskondliku rikkuse suurendamise, töörahva materiaalse ja kultuurilise taseme järjekindla tõstmise, Nõukogude Vabariigi riikliku sõltumatuse kindlustamise ja kaitsevõime kõvendamise huvides. Lenini poolt kavatsetud sotsialismi ülesehitamise programmi teostamine eeldas plaanipärasuse kasvu, selle tugevnemist meie majanduses ja proletariaadi diktatuuri üha suurenevat mõju riigi kogu majanduselu arengule.

Lenin jälgis tähelepanelikult Riikliku Plaanikomisjoni tööd, suunas seda, märkis ära töötajate kaadreid, andis neile juhtnööre. Ta taotles visalt, et plaanimine ei oleks eraldatud reaalsest alusest; ta nõudis, et perspektiivplaani kõrval, mis on arvestatud paljudeks aastateks, koostataks ka aasta- ja kuuplaane. Ta püstitas plaanide täitmise ja ületamise ülesande „nälja, külma ja vaesuse perioodi lühendamiseks“.

Lenin teostas riigi elektrifitseerimise plaani täitmise igapäevast juhtimist. Ta jälgis tähelepanelikult plaanis ettenähtud elektrijaamade, eriti Kašira ja Volhovi kui esimeste Venemaa Elektrifitseerimise Riikliku Komisjoni plaani põhjal rajatavate elektrijaamade ehitustööde käiku, tegeles uusehituste tehnilis-materiaalse ja toiduainetega varustamise küsimustega, jälgis, et ehitustele seadmed, materjalid ja aparaadid õigeaegselt kätte toimetataks, valvas ehitustööde kvaliteedi järele, kontrollis ettevõtete valmisolekut uute jaamade voolu vastuvõtmiseks. Lenin

¹ Lenini koguteos, XXIII, lk. 286, 287.

² L e n i n, Teosed, k. XXVI, lk. 43.

mobiliseeris partei ja töörahva hulgad võitlusele esimese rahvamajandusplaani eduka teostamise eest.

Riigi majandusaparaati organiseeriti vastavalt põllumajanduse tõusu, tööstuse ja transpordi taasehituse plaanile. Selle ülesande teostamisel omas suurt tähtsust Lenini poolt koostatud „Töö- ja Kaitsenõukogu juhend nõukogude kohalikele asutustele“ põhimistest ülesannetest majandusliku ülesehituse alal.

Andes erakordset tähtsust „Juhendile“, edendas Lenin temale omase visadusega selle küsimuse lahendamist. „Juhendit“ arutati IV Ülevenemaalisel ametiühingute kongressil, Rahvamajanduse Nõukogude IV kongressil ja X Ülevenemaalisel parteikonverentsil. Lenin kirjutas rea kirju „Juhendi“ puhul ja esines kõnega Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee istungjärgul.

Nõrgenematu tähelepanuga kontrollis Lenin „Juhendi“ elluviimist kohtadel, ta vaatles seda kui oma idee — massilise kontrolli ja keskkoha töö üle kohtadel kontrolli teostamise idee — elluviimise algust, kui meetodit sotsialistlikule ülesehitustööle andunud parteitute tõmbamiseks riigi valitsemisorganitesse.

Masside kaasatõmbamist riigi valitsemisele pidas Lenin üheks tähtsaimaks ülesandeks. Ta õpetas lakkamatult, et Nõukogude võim taotleb kõigi töötajate, parteilaste ja parteitute, meeste ja naiste aktiivset osavõttu riiklikust ja majanduslikust ülesehitustööst.

Kasvatades masse, õppis Lenin ise samal ajal massidelt. Lenin piitsutas halastamatult kõiki, kes suhtusid massidesse üleolevalt, püüdsid masse ainult õpetada, unustades, et on vaja massidelt õppida, nende tegevusest aru saada, hoolega uurida ja üldistada masside võitluse praktilisi kogemusi.

Tuhandete niitidega oli Lenin seotud kõige laialdasemate tööliste ja talupoegade massidega ning visalt otsis ja taotles ta uute sidemete loomist. 1922. aasta jaanuaris kirjutas ta ajalehe „Bednota“ (Kehviklus) toimetajale: „Kas te ei kirjutaks mulle lühidalt (2—3 lehekülge maksimaalselt): kui palju on tulnud kirju talupoegadelt „Bednotale“? Mida tähtsat (eriti tähtsat) ja uut on nendes kirjades? Meeleolud? Päevamured? Kas ma ei saaks kahe kuu sees kord ka neid kirju?“¹

¹ Lenin, Teosed, k. XXIX, lk. 522.

Kohtamised, vestlused tööliste ja talupoegadega, esinemised miitinguul, ametiühingute laialdastel tootmiskonverentsidel, parteitute tööliste ja talupoegade konverentsidel, kongresside parteitute delegaatide nõupidamistel, arvukail koosolekuil, vestlused töölikorrespondentidega ja külakorrespondentidega, saadud kirjade uurimine — niisugused olid Lenini sidevahendid massidega.

Sügavaim usk massidesse oli Lenini silmapaistev joon. Kõvendada sidet massidega — see oli Lenini alaline meeldetuletus parteile. „Meie suudame valitseda ainult siis, kui väljendame õigesti seda, mida rahvas tunnetab,“¹ rääkis Lenin 1922. aasta kevadel XI kongressil. Rahvas teadis, et Lenin teda armastab, ja usaldas Leninit piiritult. Töölised rääkisid: „Lenin — see oleme meie ise.“

Oma kõnes Kremli kursantide vastuvõtul iseloomustas seltsimees Stalin Lenini usku massidesse järgmiselt: „Ma ei tea teist revolutsionääri, kes oleks uskunud nõnda sügavalt proletariaadi loovasse jõusse ja tema klassiinstinkti revolutsioonilisse otsarbekusse kui Lenin... Sellest Lenini väsimatu nõue: õppida massidelt, saada aru nende tegevusest, uurida hoolega masside võitluse praktilisi kogemusi.“

Usk masside loovasse jõusse — see on see omapärasus Lenini tegevuses, mis võimaldas temal mõista stiihiat ja suunata seda proletaarse revolutsiooni rööbastele.“²

Kannatamata lärmilöömist, nõudes kõiges lihtsust ja tagasihoidlikkust, oli Lenin ise sellise erakordse tagasihoidlikkuse eeskuju. „Lihtne nagu tõde“ — nii iseloomustasid töölised Lenini lihtsust. „See Lenini lihtsus ja tagasihoidlikkus, see püüe jääda tähelepandamatuks või vähemalt mitte silma torgata ega rõhutada oma kõrget seisukohta — see joon on Lenini kui uute masside, inimkonna sügavaimate „allkihtide“, lihtsate ja tavaliste masside uue juhi üks kõige tugevamaid jooni.“³

Lenin andis riigiaparaadile erakordselt tähtsa osa riigi sotsialistlikus ümberehitamises ja töölisklassi ja talupoegade liidu kindlustamises.

¹ Lenin, Teosed, k. XXVII, lk. 256.

² J. Stalin, Leninist, lk. 23, 24.

³ Samas, lk. 20.

Lenin oli igasuguse venitava asjaajamise, bürokratismi vaenlane. Ta võttis tarvitusele kõige otsustavamad abinõud bürokratide ja venitajate vastu. Ta näitas, et on lubamatu formaalne suhtumine mistahes küsimusele nõukogude asutuste poolt, kelle ülesandeks on bürokratismiga võitlemine. Ta nõudis venitamise ja bürokratismiga seoses olevate asjade kohtusse andmist, pidas tarvilikuks, et kohtunikud karistaksid karmilt viivitamise eest asjaajamises, osutas vajadust „kohtunikke korrale kutsuda Keskkomitee kaudu“.

Erilises kirjas Kohtu Rahvakomissarile 1921. aasta septembris tegi Lenin ettepaneku: sügise ja talve jooksul anda tingimata kohtusse 4—6 viivitamise asja Moskvas, valida välja „eredamad“ juhud ja teha iga kohus „poliitiliseks“. Leida mõned arukad „ekspersedid“ asjaajamise venitamise alal, kes peavad eriti osavalt „taga küsima asjaajamise venitamise eest“; anda välja seletuskiri venitamise vastu võitlemise kohta.

Lenin ei sallinud pettust ja oli eriti karm sotsialistliku omandi varastajate vastu. Ta võttis kõige karmimad abinõud tarvitusele igal juhul, kui oli tegemist riigirahade raiskamisega, riigivarade omastamisega. Leninit ei saadud petta. Kõiges nõudis ta otsekoheust ja tõde.

1921. aastal sõitis Moskvasse punaarmeeplane teatama Leninile võimupiiridest üleastumistest ja vargustest, mida toime panevad mõned tegelased Doni oblastis. Kirjas Leninile teatas see seltsimees, et need toimingud kutsuvad esile suurt rahulolematust tööliste ja töötavate talupoegade seas. Lenin saatis viivitamatult koopia kirjast Keskkomitee sekretärile seltsimees Molotovile; tegi ülesandeks saata Doni äärde erikomisjon Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee liikmetest ja 10—20 sverdlovlast; võtta kaasa kirja autor; lasta kohal maha need, kes paljastatakse röövimises. Kirja saatja suhtes kirjutas Lenin oma sedelis sekretärile: „1) otsige autor kiiresti üles, võtke ta vastu, rahustage, öelge, et ma olen haige, kuid tema asjale annan käigu“¹.

Isegi kõige pinevamal interventidega ja valgekaartlastega võitluse ajal rõhutas Lenin rahvamasside kultuuritaseme igakülgse tõstmise vajadust. Partei üleminekuga rahvamajanduse uuesti

¹ Lenini koguteos, XX, lk. 333.

jaluleseadmise rahulikule tööle muutusid kultuuriküsimused veel teravamaks, veel tungivamaks.

Sellest ka see erakordne tähtsus, mida Lenin omistas masside kultuurilise tõusu küsimustele ja esmajoones kirjaoskamatusel likvideerimisele. Ta kinnitas lakkamatult, et kirjaoskamatu inimene ei saa tegelda poliitikaga, temale tuleb enne õpetada kirjaoskust.

Lenin väljendas sügavat veendumust, et kui kirjaoskamatusel likvideerimisele asuvad massid ise, siis selle pahe saab kõrvaldada kiiresti. Uhtlasi aga osutas ta kultuurirevolutsiooni ülesannete lahendamise pikaajalisusele ja raskusele ja kutsus masse õppima, õppima ja õppima.

Kultuuri omandamist laialdaste masside poolt pidas Lenin üheks tähtsamaks revolutsiooni edu eelduseks. Masside kultuuri taseme tõus tagab teaduse, tehnika ja kunstide laialdast arengut, kõikkülgsel teadmiste rakendamist nõukoguliku majanduse ja riigi ülesehitamisele.

Lenin esitas määratu suure poliitilise tähtsusega ülesande: saavutada seda, et „teadus ei jääks meil surnud kirjatäheks ega moefraasiks (aga seda, mis sest salata, juhtub meil eriti tihti), et teadus läheks tõepoolest lihasse ja luusse, muutuks täielikult ja tõeliselt olustiku elemendiks“¹.

Väikekodanlikku stiihiat riigis ja uuele majanduspoliitikale ülemineku raskusi püüdsid vaenuliste klasside jäänused kasutada mitte ainult majanduslikul vaid ka ideoloogilisel rindel. Lenin astus alati otsustavalt võitlusse marksistliku teooria puhtuse eest.

1922. aasta märtsi esimesel poolel kirjutas Lenin ajakirjale „Pod znamenem marksizma“ (Marksismi lipu all) oma tuntud artikli „Võitleva materialismi tähtsusest“. See artikkel on kommunistide tööprogrammiks ideoloogilisel rindel, eriti aga filosoofia alal.

Leninlikku ideed partei sidemest massidega ja parteist kui kommunismi ülesehitamise avangardist on selles artiklis edasi arendatud. Lenin kirjutas:

„Kommunistide (nagu üldse revolutsionääride, kes edukalt on teostanud suure revolutsiooni alguse) üks kõige suuremaid ja

¹ Lenin, Teosed, k. XXVII, lk. 407.

ohtlikumaid vigu on arvamine, nagu revolutsiooni võiks teostada ainuüksi revolutsionääride kätega. Iga tõsise revolutsioonilise töö eduks on aga tingimata vaja mõista ja osata ellu rakendada seda tõe, et revolutsionäärid suudavad etendada ainult tõeliselt eluvõimelise ja eesrindliku klassi avangardi osa. Avangard täidab ainult siis avangardi ülesandeid, kui ta ei eemaldu tema poolt juhitavaist massidest, vaid oskab tõeliselt edasi viia kogu massi. Ilma liiduta mittekommunistidega kõige mitmekesisematel tegevusaladel ei saa juttugi olla mingist edukast kommunistlikust ülesehitustööst.¹

Lenin näitas, et on vaja luua kommunistide liit materialistide-mittekommunistidega, kaasaegse teaduse, eriti loodusteaduse esindajatega. Selles liidus peab hegemoonia kuuluma dialektilisele materialismile. Ainult dialektiline materialism suudab pidada edukat võitlust kodanlike ideede pealesurumise vastu, iga liiki idealismi ja pappide jutluste vastu. Selles suhtes osutas Lenin kolme tähtsamat ülesannet: 1) teha väsimatut ateistlikku propagandat, kasutada kõige mitmekesisemat materjali leppimatuks võitluseks pappide mõju kõigi vormide vastu; 2) valgustada dialektilise materialismi abil seda traditsiooniliste kujutluste järsku murrangut, mida üle elab kaasaegne loodusteadus ja mida kodanlikud filosoofid kasutavad idealismi sissemugeldamiseks; 3) arenada igakülgselt edasi materialistlikku dialektikat kui filosoofilist teadust. „Ilma enesele sellise ülesande püstitamisetä ja selle süstemaatilise täitmiseta materialism ei saa olla võitlev materialism.“²

Artikkel „Võitleva materialismi tähtsusest“ on nagu Lenini testamendiks filosoofiliste küsimuste alal. See on teooria alal parteilise võitlустаhte eeskujuks ja näitab seda teed, mida mööda peab arenema teoreetiline töö meie maal.

Hii glatahtsuse andis Lenin organiseeritud ja distsiplineeritud tööle, uut moodi töötamisele. Lenini kogu parteiline ja riiklik töö on vene revolutsioonilise hoo ja ameerikaliku asjalikkuse bolševistliku ühendamise eeskujuks.

Lenin ilmutas proletaarse organiseerituse ja distsipliini silma-

¹ Lenin, Teosed, k. XXVII, lk. 180.

² Samas, lk. 188.

paistvat eeskuju. Neid nõudmisi ta esitas ka teistele. Ranges partei- ja riikliku distsipliini pidamises nägi ta võidu tagatist.

Kõige enam armastas Lenin elavat tegevust. Halastamatult häbimärgistas ta lohakust, korralagedust, kalduvust loovat tööd asendada jutuajamisega. Piitsutas neid, kes alustasid kõike, kuid ei viinud midagi lõpule. Sügavalt vihkas ta asjatut askeldamist istungitega, juhumust, oblomovlust.

„Piisab pilgu heitmisest, kuidas meie istungeid peame, kuidas komisjonides töötame, et öelda, et vana Oblomov elab edasi ja teda tuleb veel kaua pesta, puhastada, ropsida ja katkuda, et mingit asja saada.“¹

Lenin õpetas, et täitmise kontrollimine ja inimeste õige valik on peaasi uut tüüpi riigiaparaadi töös. Paljudes oma esinemistes 1922. aasta algul seadis ta lakkamatult selle ülesande partei ja nõukogude kaadrite ette.

Lenin ilmutab väsimatut hoolt bolševistliku partei ühtsuse ja kindluse eest, tema sidemete tihendamise eest parteitute massidega. Uue majanduspoliitika teostamine tekitas partei ebakindlate elementide vastupanu. See vastupanu tõimus kahelt poolt. Poliitilised värdjad, „pahempoolsed“ kisakõrid „tõendasid“, et nep on tagasipöördumine kapitalismi juurde, et nep on Nõukogude võimu hukkumine. Otsesed kapitulandid — Trotski, Zinovjev, Kamenev, Radek, Buhharin, Rõkov, Sokolnikov ja teised, kes ei uskunud meie maa sotsialistliku arenemise võimalust, kes kummardasid kapitalismi „vägevuse“ ees, kes püüdsid kindlustada kapitalismi positsiooni Nõukogude Vabariigis, taotlesid suuri järeleandmisi erakapitalile. Nad nõudsid, et antaks erakapitalile hulk Nõukogude võimu juhtivaid positsioone rahvamajanduses. Lenini juhtimisel paljastas ja isoleeris partei nii ühed kui teised, andis neile otsustava vastulöögi.

Vastupanu olemasolu partei poliitikale tõendas vajadust partei ridade puhastamiseks ebakindlatest elementidest.

Lenin kaitses väsimatult partei puhtust, hoolitses lakkamatult tema koosseisu paremaks muutmise eest. „Näilisi parteiliikmeid meil ei ole ka muidu tarvis,“ kirjutas ta juba 1919. aastal. „Ainus

¹ Lenin, Teosed, k. XXVII, lk. 177.

valitsev partei maailmas, kes hoolitseb mitte liikmete arvu suuren­damise eest, vaid nende kvaliteedi tõstmise eest, partei puhastamise eest „külgekleepunust“, on meie partei — revolutsioonilise tööliklassi partei.“¹

Lenin andis suure tähtsuse partei puhastamisele, mille Kesk­komitee välja kuulutas 1921. aastal. Ta juhtis kõigi parteiliikmete tähelepanu vajadusele puhastada partei põhjalikult „masuuriku­test, bürokraatideks muutunuist, aututest, ebakindlastest kommunistidest ja menševikest, kes on oma „fassaadi“ üle võõbanud, kuid südames jäänud menševikeks“. Lenin osutas parteitute kaasa­tõmbamise tähtsusele partei puhastamisel. „On kohti, kus parteid puhastatakse tuginedes peamiselt parteitute tööliste kogemustele, näpunäidetele, toimides nende nõuannete järgi, arvestades parteitu proletaar­se massi esindajatega. See on kõige väärtuslikum, kõige tähtsam. Kui meil tööpoolest õnnestuks niisugusel viisil puhastada parteid ülalt alla, „hoolimata isikuist“, revolutsiooni saavutus oleks tõesti suur.“²

Lenin nõudis tungivalt eriti hoolikat suhtumist parteisse vastu­võtu puhul. Ta nõudis otsustavalt Zinovjevi ettepaneku — vähendada kõigi parteisse astujate tootmisstaaži — tagasilükkamist. Erilises kirjas partei Kesk­komitee sekretärile seltsimees Molotovile põhjendas Lenin kandidaadistaaži pooleaastasele täht­ajale vähendamise vajadust ainult töölistele, kes tegelikult on töötanud vähemalt kümme aastat tööstuslikes suurkäitistes. Teiste kategooriate parteisse vastuvõtmise puhul soovitas ta määrata pikemaajalist tootmisstaaži. Oma tungivate ettepane­kutega püüdis Lenin kaitsta parteid väikekodanlike ja vaenulike, ainult juhuslikult ja lühikeseks ajaks töölisteks muutunud elemen­tide sissetungimise eest partei ridadesse. See oht oli eriti suur nepi tingimustes.

Lenin nõudis, et kommunistlike noorte vastuvõtu puhul par­teisse kontrollitaks, et nad „tõesti on tõsiselt õppinud ja ka midagi kätte õppinud“, aga ka, „et nad teeksid läbi tõsiste prak­tiliste tööde (majanduslikul, kultuurilisel jne. alal) pikaajalise staaži“.

¹ Lenin, Teosed, k. XXIV, lk. 484.

² Lenin, Teosed, k. XXVII, lk. 13, 12.

Kogu tööd partei ja riigi juhtimisel, kogu tööd sotsialistliku ülesehitamise arendamisel tegi Lenin koos Staliniga, temaga alaliselt nõu pidades. Nagu varem, interventsiooni ja kodusõja aastatel, läkitas partei seltsimees Stalini kõige vastutavamatele ja otsustavamatele rindeosadele, nõnda ka nüüd saadetakse seltsimees Stalin partei poolt sinna, kus on otsustamisel majandusliku rinde võit. Rahvamajanduse uuesti jaluleseadmise saatus otsustatakse Donbassis, riigi tolleaegses ainsas kivisöe-metallurgia baasis, — ja Donbass saab seltsimees Stalini erilise tähelepanu aluseks. On tarvis korda seada transpordi, riigi majandusliku põhinarvi töö — ning seltsimees Stalin on Keskkomitee transpordi taasehitamise komisjoni liige. Kujuneb pinev olukord Siberis — ja Lenin kirjutab Stalinile: „Palun tähelepanu pöörata Dzeržinski teadetele Siberi kohta. Hädahoht, et meie omad ei oska sobida Siberi talupoegadega, on äärmiselt suur ja ähvardav.“ IV Ülevenemaalisel ametiühingute kongressil on parteivastased elemendid Tomski kuritegeliku hoolimatuse tõttu desorienteerinud bolševistliku fraktsiooni, — Keskkomitee delegeerib kongressile Lenini ja Stalini ning partei vaenlaste manöövrid paljastatakse. On tarvis purustada anarho-sündikalistlikud elemendid metallistide ametiühingus — Keskkomitee saadab metallistide kongressile Lenini ja Stalini. Lenin valmistub XI kongressiks. Ta kaalub küsimust, kuidas organiseerida ülesannete täitmise kontrollimist ja inimeste valikut, kavatseb selle ülitähtsa ülesande juurde tõmmata Töölis-Talupoegade Inspektsiooni, peab selle üle nõu seltsimees Staliniga. „On tarvis abilisi,“ kirjutab Lenin Stalinile. „Rahvakomissariide Nõukogu valitsuseaparaadist üksi on selleks vähe, selle suurendamine on aga ebaratsionaalne. Avaldasin arvamist, et selleks tuleb kasutada... Töölis-Talupoegade Inspektsiooni. Tahan teada, kas Teie pooldate seda.“¹

Lenin ja Stalin töötasid tihedas koostöös välja nõukoguliku rahvuspoliitika alused, juhtisid selle elluviimist. Erilist tähelepanu pühendas Lenin 1921. aastal Taga-Kaukaasiale. Oma esimese kirja — direktiivi Gruusia kommunistidele, pärast seda, kui seal oli kehtima pandud Nõukogude võim, saatis Lenin alguses seltsimees Stalinile. „Palun ära saata, kui aga vastu vaidlete, siis tele-

¹ Lenin, Teosed, k. XXIX, lk. 422.

foni kaudu teatada,¹ kirjutas Lenin Stalinile. Lenin ja Stalin on Taga-Kaukaasia föderatsiooni loomise initsiaatorid, Taga-Kaukaasia rahvaste vennaliku koostöö organiseerijad. Kirjutanud Taga-Kaukaasia vabariikide föderatsiooni moodustamise ettepaneku projekti, saatis Lenin selle Stalinile. Seltsimees Stalin tegi Lenini projektis paranduse. Lenin võttis paranduse vastu. Lenin võitles visalt ja leppimatult suurvene šovinismi vastu. Ühel Poliitbüroo istungil kirjutas ta Stalinile: „Kuulutan suurvene šovinismile sõja elu ja surma peale, kui ainult vabanen sellest neetud hambast, süün selle šovinismi ära kõigi tervete hammastega.“

Tuleb absoluutselt nõuda, et liidu Ülevenemaalist Kesktäitevkomiteed juhataksid kordamööda

venelane
ukrainlane
grusiinlane
j n e.
Absoluutselt!

Teie Lenin.“

Sellele kirjakesele vastas seltsimees Stalin: „Õige.“²

Lenin ilmutas silmapaistvat hoolitsust seltsimees Stalini eest. Saanud 1921. aasta juulis Põhja-Kaukaasiast teate Stalini haiguse kohta, päris Lenin viibimata telegraafi teel seltsimees Ordžonikidzelt järele: „Esiteks: palun teatada, kuidas on Stalini tervis ja arstide otsus selle kohta.“³ Mõne päeva pärast telegrafeeris Lenin uuesti: „Teatage Stalinit raviva arsti nimi ja aadress, ja mitmeks päevaks Stalin tööst eemaldati.“⁴ Ikka uuesti tuletab Lenin Ordžonikidzele meelde: „Imestan, et Teie ei lase Stalinil puhata. Stalinil tuleks veel puhata vähemalt 4 või 6 nädalat.“

Lenin osutas tähelepanu ka seltsimees Stalini elamistingimustele. Tähekeses Kremli komandandile (1921. aasta novembris) kirjutas ta, et seltsimees Stalinil on niisugune korter, kus ta ei saa magada (kõrval oli köök, kust kuuldus müra varasest hom-

¹ Lenin, Teosed, k. XXVI, lk. 189.

² „Pravda“ nr. 21, 21. jaanuaril 1937. a.

³ Lenini koguteos, XX, lk. 74.

⁴ Samas, lk. 263.

mikust peale). Palus anda seltsimees Stalinile rahulik korter, teha seda kiiremini ja kirjutada, kui see on tehtud.

1921. aasta detsembris tähekeses sekretärile kirjutas Lenin: „Kui Stalin tõuseb (mitte teda äratada), öelda temale, et ma olen kella 11-st alates komisjonis (oma toas) ja et ma palun Stalinilt teatada oma telefonid (kui Stalin ära läheb), sest mul on tarvis temaga telefoni kaudu kõnelda.“¹

1922. aasta märtsis toimus partei XI kongress. See oli viimne kongress, millest Lenin osa võttis. Viimaste aastate ülipingeline töö hakkas mõju avaldama tema tervisele. Hoolimata haigusest valmistus Lenin, nagu alati, kõige hoolsamalt kongressiks ja, kui-võrra lubas ta jõud, juhtis selle ettevalmistusi.

Kongressil esines Lenin partei Keskkomitee poliitilise aruandega. Oma aruandes andis Lenin olemasolevate puuduste julge arvustuse, mobiliseerides parteid nende likvideerimisele, ja tegi nepi esimese aasta kokkuvõtteid. Juba uue majanduspoliitika esimene aasta näitas, et see poliitika oli täiesti õige. Uuel majanduslikul alusel kõvenes tööliste ja talupoegade liit. Peaaegu täielikult oli likvideeritud kulaklik bandiitlus. Suurtööstus, transport, pangad, maa, sise- ja väliskaubandus, see tähendab, kõik juhtivad positsioonid olid hoitud Nõukogude võimu käes. Partei oli saavutanud murrangu majanduslikul rindel. Algas aeglane, kuid kindel tõus kõigil majandusliku ülesehituse aladel.

Need kokkuvõtted lubasid Leninil teatada:

„Taganesime aasta. Nüüd peame partei nimel ütleva: — küllalt! See eesmärk, mida taganemisega taotlesime, on saavutatud. See ajajärk lõpeb, või on lõppenud. Nüüd kerkib esile teine eesmärk — jõudude ümberkorraldamine.“² Selline jõudude ümberkorraldamine oli tarvilik uueks pealetungiks kapitalistlikele elementidele riigis. Selle defineeris Lenin kui „pealetungi ettevalmistamise eramajanduslikule kapitalile“³.

Lenin õpetas parteid mõistma uue majanduspoliitika kahe-sugust loomust. Ta näitas, et kapitalism on lubatud, kuid kõik rahvamajanduse juhtivad positsioonid on hoitud proletaarse riigi

¹ Lenini koguteos, XXIII, lk. 329.

² Lenin, Teosed, k. XXVII, lk. 238.

³ Samas, lk. 213.

käes. Kapitalistlike ja sotsialistlike elementide vahel on käimas meelegeitlik võitlus, mille käigus järjest kasvab sotsialistlike elementide osa, kes saavutavad võidu kapitalismi elementide üle. Nepi puhul arvestati seda sotsialismi võitu kapitalismi üle, arvestati klasside kaotamist, sotsialistliku ökonomika vundamendi ehitamist. Lenin ütles kongressil: „Venemaa proletaarne riik omab küllaldaselt majanduslikku jõudu selleks, et tagada üleminekut kommunismile.“¹

Aasta uut majanduspoliitikat näitas talurahvale, et Nõukogude võim teostab abinõusid, mis on talurahva laialdastele massidele arusaadavad, jõukohased. Nep näitas talurahvale, et bolševistlik partei hoolitseb tema igapäevaste vajaduste eest ja aitab teda tegelikult; nep näitas, et bolševistlik partei läheb kindlalt ja kõrvalekaldumatult oma sihi poole — sotsialismi ülesehitamisele meie riigis, töölisklassi juhtimisel oleva töölisklassi ja talurahva liidu alusel.

Lenin tõendas kongressil visalt, et sotsialismi võiduks on vaja kindlustada liitu töölisklassi ja talurahva vahel, liitumist sotsialistliku tööstuse ja talurahva ökonomika vahel. Ta õpetas, et liitudes talurahvamassiga, tavalise töötava talurahvaga, meie hakkame liikuma edasi, kuigi aeglaselt, kuid „selle eest nõnda, et meiega hakkab tõepoolest liikuma kogu mass. Siis ka selle liikumise kiirenemine tuleb omal ajal niisugune, millest me praegu ei või unistadagi“².

Lenin omas, nagu ei keegi teine, oskust ülesannete ahelas kindlaks määrata põhilüli, keskset ülesannet, formuleerida seda äärmiselt kokkusurutult ja selgelt, kontsentreerida selle täitmisele kõik partei jõud. Selliseks ülesandeks pidas Lenin seekord kaubandust linna ja küla vahel, sest tee sotsialistliku tööstuse ja talurahva ökonomika vahelise liidu teostamisele läks linna ja küla vahelise kaubaringluse arengu kaudu. Ja Lenin esitas loosungi — õppida kauplema, kultuurselt kauplema.

Lenin näitas, et peamine, mis kommunistidel puudub, on — kultuursus, oskus valitseda nepi tingimustes, mis nii majanduslikult kui ka poliitiliselt kindlustab sotsialistliku ökonomika

¹ Lenin, Teosed, k. XXVII, lk. 244.

² Samas, lk. 231—232.

vundamendi rajamise võimaluse. Ta ütles: „kontrollida inimesi ja kontrollida töö tegelikku täitmist — selles, veel kord selles ja ainult selles on praegu kogu töö, kogu poliitika nael“¹.

Lenin tungis kongressil kallale trotskistidele (Šljapnikovile, Preobraženskile jt.), kes astusid välja uue majanduspoliitika teostamise vastu ja külvasid paanikat partei ridadesse.

Oma kongressi-lõppsõna pühendas Lenin parteile, tema suuremale monoliitsusele, üksmeelele, suuremale ideelisele ja organisatsioonilisele ühtsusele, mille partei on saavutanud X ja XI kongressi vahelisel perioodil.

Kõigest kõrgemale aetas Lenin partei kui masside avangardi, kui Nõukogude riigi juhtiva jõu. Selle ühtsusele, monoliitsusele, liitumisele andis ta erakordse tähtsuse. „Põhimine ja peamine, mida me saime „uut“ sellel kongressil, on elav tõestus, et ei ole õigust meie vaenlastel, kes väsimatult väitsid ja väidavad, et meie partei jääb vanaks, kaotab oma mõistuse nõtkuse ja kogu oma organismi nõtkuse.

Ei. Seda nõtkust meie ei ole kaotanud.“²

Oli tarvis ellu viia Lenini poolt kongressil püstitatud ajaloolised ülesanded, oli tarvis ette valmistada sotsialismi võidukat pealetungi nepi rööbastel.

Lenini ettepanekul valis Keskkomitee pleenum pärast kongressi Keskkomitee peasekretäriks Lenini truud õpilase ja võitluskaaslase — seltsimees Stalini. Sellest ajast peale töötab seltsimees Stalin vahetpidamata sel kohal.

Lenini haavatasaamine suve lõpul 1918. aastal ja erakordselt pingeline töö murdsid ta tervise. Juba 1921. aasta talvest peale oli ta sunnitud oma tööd tihti katkestama.

1922. aasta mais halvenes Lenini tervislik seisukord tunduvalt. Sel ajal viibis Lenin Moskva lähedal Gorkis, kuhu ta kolis arstide tungival nõudmisel. Mai lõpus tuli äge haigusehoog ja esimene südame-atakk. See tõi osalise halvatus. Lenin kaotas ajutiselt võime liigutada paremat jalga ja paremat kätt, kõnelemisvõime oli rikutud. Juuni keskel tuli Vladimir Iljitši tervises teatud

¹ Lenin, Teosed, k. XXVII, lk. 179.

² Samas, lk. 271.

paranemine. Juulis lubasid arstid tal vastu võtta lähemaid seltsimehi, kuid tingimusel, et ei tohi olla töösse puutuvaid jutuajamisi.

Seltsimees Stalin kirjutab ühest niisugusest kohtamisest Gorkis järgmist:

„Seltsimees Lenin jättis minu esimesel kohtamisel temaga juuli lõpul, pärast poolteisekuist vaheaega, minusse nimelt mulje niisugusest vanast võitlejast, kes on jõudnud pisut puhata pärast pidevaid kurnavaid lahinguid ja on puhkuse järel värskenenud. Värske ja uuenenud, kuid väsimuse ja kurnatuse jälgedega.

„Ma ei tohi lugeda ajalehti,“ märgib seltsimees Lenin irooniliselt, „ma ei tohi kõnelda poliitikast, ma lähen hoolega kaugelt mööda igast paberitükist, mis vedeleb laual, kartes, et see võiks osutada ajaleheks ja et sellest võiks rülla distsipliinirikumine.“

Ma naeran valjusti ja kiidan taevani seltsimees Lenini distsiplineeritust. Samas aga naerame arstide üle, kes ei suuda mõista, et elukutselistel poliitikutel, kellele võimaldatakse kohtumine, on võimatu mitte kõnelda poliitikast.

Ullatav on seltsimees Lenini kirglik huvi küsimustele ja tung, võitmatu tung tööle. On näha, et ta tunneb selle järele nälga. Sotsialistide-revolutsioonäärde protsess, Genua ja Haag, lõikuse väljavaated, tööstus ja rahandus — kõik need küsimused välgatavad üksteise järel.¹

Lenini haiguse ajal külastas teda sageli Stalin, kes juhtis partei tööd. Lenin kutsus Stalinit enda juurde vestlemiseks olukorra üle, rea küsimuste ühiseks arutamiseks.

Lenini tervis paranes kiiresti. Ta hakkas uuesti pidama asjaajamiskirjavahetust, nõudis raamatute saatmist Gorkisse. Ta kirjutas oma sekretärile: „Võite mulle õnne soovida tervenemise puhul. Tõestus: käekiri, mis h a k k a b muutuma inimese käekirjaks. Hakake valmistama mulle raamatuid (ja saatma nimesrikke) 1) teaduslikke, 2) ilukirjanduslikke, 3) poliitilisi (viimaseid kõige hiljem, sest poliitikat mulle veel ei lubata).“ Lenin tungles osa võtma parteilisest ja riiklikust tööst, mille ta ei kujutlenud oma elu.

Juuli keskel seltsimees Stalin telegrafeeris Sergo Ordžonikidzele:

„Eile, pärast poolteisekuist vaheaega, lubasid arstid Iljitsil külastada sõpru ja mõni tund töötada.

Ma olin Iljitsi juures ja leidsin, et ta on lõplikult paranenud.

¹ J. Stalin, Leninist, lk. 10—11.

Täna on meil temalt juba kirjake direktiividega jooksvate poliitiliste küsimuste kohta.

Arstid arvavad, et kuu aja pärast ta võib asuda tööle endist viisi.¹

1922. aasta augustis XII Ülevenemaaline parteikonverents saatis tervituse proletaarse revolutsiooni juhile, kes haiguse tõttu ei saanud konverentsil viibida. Oma vastuse andis Lenin edasi Stalini kaudu.

„Seltsimehed,“ teatas Stalin konverentsil, — „mul on teatada, et ma täna olin kutsutud seltsimees Lenini juurde ja vastuseks konverentsi tervitusele volitas ta mind teile edasi andma, et ta tänab tervituse eest. Ta avaldas lootust, et ei ole kuigi kaugel see päev, kus ta pöördub jälle meie ridadesse tööle.“

2. oktoobril 1922. aastal tuli Lenin Gorkist Moskvasse ja asus tööpoolest tööle. Juba järgmisel päeval juhatas ta Rahvakomis-saride Nõukogu koosolekut. 5. oktoobril võttis ta osa Kesk-komitee pleenumi istungist. Lenini tagasipöördumine tööle oli suureks rõõmuks parteile, kogu töörahvale.

Arstid määrasid Leninile karmi režiimi, püüdsid piirata tema tööaega viiele tunnile päevas: kella 11-st kuni 2-i ja 6-st kuni 8-ni. Peale pühapäeva oli määratud veel üks täielik puhkepäev nädalas (Vladimir Iljitš valis kolmapäeva). Kuid Lenin ei täitnud arstide ettekirjutusi. Juba esimesest päevast peale asus ta tööle täies ulatuses. Oma kabinetti tuli ta kell 9.30 hommikul ja vaatas läbi hiiglahulga ajalehti. Kell 10.45 kutsus Lenin sekretäri ettekandeks. Kella 11-st peale algas pinev töö. Minnes kell 2 koju, võttis ta kaasa virna pabereid ja pöördus kell 6 tagasi hulga ülesannetega sekretäridele. Lisapuhkepäeval viibis Vladimir Iljitš samuti sageli tööl. Siin ühe sellise „puhkepäeva“ kirjeldus, tehtud Lenini sekretärade poolt: „1. november, päeval. Nõu-pidamine Stalini osavõtul. Öhtul: kella 7—8 kaks itaalia seltsi-meest. Kell 8.30 Vladimir Iljitš läks koju.“

31. oktoobril Lenin pidas kõne Ülevenemaalise Kesktäitev-komitee istungjärgul. See oli esimene esinemine pärast paranemist. Kõik ootasid seda esinemist suure erutusega. Ka Vladimir Iljitš ise oli erutatud. Ta kõneles hiilgavast võidust, mille on

¹ „Ida Koit“ nr. 25, 18. juulil 1922. a.

saavutanud Punaarmee ja Nõukogude diplomaatia ühenduses Nõukogude maapinna viimase osa — Vladivostoki — vabastamisega Jaapani interventidest. Ta rääkis, et Nõukogude maa on veel tunduvalt vaesem kapitalistlikest maadest, kuid ta jõuab neile järele sellise kiirusega, millest need ei või unistadagi. „Mistahes muutuste fantastilisse kiirusesse ei usu meil keegi, kuid see-eest tõelisse kiirusesse, kiirusesse võrreldes mistahes ajaloolise arengu perioodiga, võetuna nagu see oli, — sellisesse kiirusesse, kui liikumist juhib tõeliselt revolutsiooniline partei, sellisesse kiirusesse meie usume ja sellise kiiruse meie saavutame igal juhul!“¹

13. novembril esines Lenin Kommunistliku Internatsionaali IV kongressil ettekandega „Viis aastat Venemaa revolutsiooni ja maailma-revolutsiooni perspektiivid“. Kui raske ei olnudki laastatud Nõukogude maa olukord kapitalistlikus ümbruses, Lenin oli veendunud võidus, kõneles nepi esimeste kokkuvõtete suurepäraresetest perspektiividest.

„Möödunud poolteist aastat tõestavad positiivselt ja absoluutselt, et meie... oleme eksami sooritanud,“ teatas ta uhkusega. Meie, ütles Lenin, oleme nepi rööbastel saavutanud üldise tõusu: oleme kindlustanud tööliste ja talupoegade liidu, parandanud tööliklassi olukorda, stabiliseerinud rubla, suurendanud kerge-tööstuse toodangut. „Juba nüüd on meil tõendid, et meie riigina suudame arendada kaubandust, säilitada endal kindlad positsioonid põllumajanduses ja tööstuses ning minna edasi.“ Väga raskes seisukorras on veel rasketööstus. „Rasketööstus vajab riiklikke toetusi,“ ütles Lenin. „Kui me neid ei leia, siis meie kui tsiviliseeritud riik — ma ei ütlegi kui sotsialistlik riik — hukkume.“ Kuid Nõukogude maal on võimsad siseakumulatsiooni allikad. Ja Lenin teatas rõõmuga rahvusvahelise proletariaadi esindajatele, et Nõukogude võim on nepi tagajärjel juba akumulbeerinud esimesed 20 miljonit kuldrubla ja rakendab need vahendid kõik rasketööstuse taasehitamiseks ja arendamiseks, teostab kokkumõeldud kõikjal, isegi koolide alal. „Seda on tarvis,“ ütles Lenin, „sest meie teame, et rasketööstuse päästmiseta, rasketööstuse taastamiseta meie maa ei saa üles ehitada mingit tööstust, aga ilma selleta meie hukkume kui iseseisev riik üldse.“ Suurima

¹ L e n i n, Teosed, k. XXVII, lk. 318.

kindluse ja paindumatusega teatas Lenin: „Meie vallutasime võimu tööliste ja meie ees on siht — luua selle võimu abil sotsialistlik kord.“¹

Lenin kõneles saksa keeles. Ettekanne kestis tund aega ja seda kuulati kongressi poolt erutatult ja sügava tähelepanuga. Kuid ettekandega esinemine oli Lenini juba raske. Ta kõneles ilmse pingutusega. Pärast ettekannet oli ta väga väsinud. Haigus avaldas mõju. Nädala pärast, 20. novembril 1922. a., esines Lenin Moskva Nõukogu pleenumil. Tehes kokkuvõtteid Nõukogude võimu viieaastasest kestusest, lõpetas ta oma kõne järgmiste sõnadega:

„Meie oleme viinud sotsialismi igapäevasesse ellu ja siin peame orienteeruma. See moodustab tänapäeva ülesande, see moodustab meie ajastu ülesande. Lubage mul lõpetada kindla veendumuse väljendamisega: kui raske ka ei oleks see ülesanne, kui uus see ka ei oleks meie eelmise ülesandega võrreldes ja kui palju raskusi see meile ka ei põhjustaks, — kõik meie koos, mitte homme, vaid mõne aastaga, kõik meie koos lahendame selle ülesande iga hinna eest nõnda, et nepi-Venemaast saab sotsialistlik Venemaa.“²

See oli Lenini viimne esinemine kogu riigi ees.

¹ Lenin, Teosed, k. XXVII, lk. 345, 349, 350.

² Samas, lk. 366.

XIII

LENINI tervis halvenes. Visalt haigust võites jätkab ta tööd. Juhatab Rahvakomissaride Nõukogu koosolekut. Endiselt huvitub ta kõige mitmekesisematest küsimustest: rahandusest, elektrotööstusest, kontsessioonidest, laevade remondist, rahvaloendusest ja paljudest muudest asjadest. Võtab vastu, vestleb, kirjutab kirju, annab hulga ülesandeid. Saadab tervitusi Kommunistliku Noorsoo-Internatsionaali III kongressile, Üleukrainalisele Nõukogude kongressile, Nõukogude tööliste ja Haridustööliste ametiühingute kongressidele. Hoolitseb Marxi ja Engelsi kirjade populaarväljaande eest. Kaalutleb hoolega välispoliitika küsimusi, sõjahädaohu vastu võitlemise küsimusi, kirjutab märkused Nõukogude delegatsiooni ülesannetest Haagi rahukongressil.

Nendel oma töö viimastel nädalatel tegeles Lenin palju Nõukogude riigi edasise kindlustamise teede küsimusega. Kõigil revolutsiooniaastail kujundas Lenin Nõukogude rahvaste sõprust, juhtis otseselt rahvuslike Nõukogude Vabariikide loomist. Riigikaitse, sotsialismi ülesehituse ülesanded, kõigi Nõukogude rahvaste igakülgne areng nõudsid tungivalt Nõukogude maa rahvaste liidu edasist igakülgset kindlustamist. Päevakorrale tõusis küsimus Nõukogude Vabariikide tihedamast ühendamisest ühtseks liitriigiks. Oma tervituses Üleukrainalisele Nõukogude kongressile kirjutas ta 10. detsembril 1922. aastal, et üheks kõige tähtsamaks küsimuseks on vabariikide ühendamise küsimus, et „selle küsimuse õigest lahendamisest oleneb meie riigiaparaadi edasine organiseerimine“¹.

1922. aastal detsembri lõpul võeti X Ülevenemaalisel ja I Üleliidulisel Nõukogude kongressil Lenini ja Stalini ettepanekul vastu ajalooline otsus nõukogude rahvaste vabatahtlikust riik-

¹ Lenin, Teosed, k. XXVII, lk. 378.

likust ühinemisest Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liiduks — NSVL.

Lenini neil kongressidel ei olnud. Ta valmistus esinemiseks X Ülevenemaalisel Nõukogude kongressil, kirjutas oma aruande plaani valitsuse tegevusest, pidas asjaajamiskirjavahetust. Kuid varsti tuli Lenini tervislikus seisukorras uus halvenemine.

12. detsembril 1922. aastal töötas Lenin viimast korda oma kabinetis Kremliis.

Sekretäride ülestähendustes on selle päeva kohta märgitud: „12. detsembri hommikul Vladimir Iljitš sõitis Gorkist ja tuli oma kabinetis kell 11.15. Oli seal vähe aega ja läks koju. Kell 12 tuli tagasi ja võttis vastu Tsjurupa, kes jäi kuni kella 2-ni. Kabinetist läks ära kell 2 päeval, andmata mingeid ülesandeid õhtuks. Õhtul Vladimir Iljitš tuli kabinetis kell 5.30. Kõneles mõned minutid telefoniga. Kell 6.45 tuli Dzeržinski. Kell 7.45 — Väliskaubanduse Rahvakomissariaadi töötaja; Vladimir Iljitš läks koju kell 8.15.“

Haigus ei nõrgendanud Lenini tahet, tema energiat, täitmatut tööindust. Teda erutas hulk küsimusi. 13. detsembril ta dikteeris kirja Stalinile Keskkomitee pleenumi jaoks, milles ta kindlalt kaitses väliskaubanduse monopoli säilitamist. Lenin häbimärgistas siis spekulantide, nepmanite ja kulakute kaitsjana Buhharimit, kes pani ette likvideerida väliskaubanduse monopol.

Keskkomitee pleenumi koosolek, mis toimus seltsimees Stalini juhtimisel, tegi otsuse vastavalt Lenini direktiividele ja lükkas otsustavalt tagasi kallaletungid väliskaubanduse monopoli puutumatussele.

Lenini tervise halvenemise tõttu kirjutasid arstid talle ette täieliku puhkuse. Viimase 2—3 päeva jooksul enne kavatsetavat ärasõitu Moskvast võttis Lenin oma korteris vastu seltsimehi, dikteeris kirju, andis ülesandeid, tegi korralduse, kuhu missuguseid raamatuid saata. Lenin ei armastanud kõnelda oma haigusest ja peaaegu kunagi ei kaevanud. Sel korral ta ütles, et tunneb ennast halvemini, öösi ei maganud.

Lenin mõistis oma olukorra tõsidust. 15. detsembril kirjutas ta Stalinile: „Ma lõpetasin nüüd oma asjade likvideerimise ja võin rahulikult ära sõita... On jäänud ainult üks asjaolu, mis mind erutab äärmiselt tugeval määral — see on võimatus esineda

Nõukogude kongressil. Teisipäeval tulevad minu juurde arstid ja me arutame, kas on väikestki lootust selliseks esinemiseks. Sellest loobumist ma pean enesele suureks ebamugavuseks, et mitte öelda rängemalt. Kõnekonsept on mul kirjutatud juba mõni päev tagasi. Ma panen seepärast ette, katkestamata kellegi teise ettevalmistusi esinemiseks minu asemel, hoida kolmapäevani võimalus, et ma ise esinen võib-olla kõnega, mis on tublisti lühem tavalisest, näiteks kolmveerandtunnise kõnega. Selline kõne ei segaks sugugi minu asendaja (keda teie ka ei volitaks selleks) kõnet, kuid ma arvan, et see on kasulik nii poliitiliselt kui ka isiklikus mõttes, sest see kõrvaldab suure erutuse põhjuse.“

Uus haiguselõug ei lasknud Lenini esineda Nõukogude kongressil. Arasõit Moskvast Gorkisse lükati edasi.

Kogu partei, kogu töörahvas elas üle Lenini haigust kui oma suurt õnnetust. Kõik olid ärevuses armastatud juhi elu pärast.

Kuid ka raskesti haigena ei lõpetanud Lenin tööd revolutsiooni kasuks, sotsialistliku kodumaa hüvanguks, millele ta andis kõik oma jõud, kogu oma elu.

1923. aasta esimesel kahel kuul tuli teatud paranemine Lenini tervislikus seisundis. Sel ajal kirjutas Lenin rea väga tähtsaid artikleid: 2. jaanuaril ta dikteeris „Lehekülgi päevikust“; 4. ja 6. jaanuaril — „Kooperatsioonist“; 9., 13., 19., 22. ja 23. jaanuaril — „Kuidas reorganiseerida Töölis-Talupoegade Inspeksioon“; 16. ja 17. jaanuaril — „Meie revolutsioonist“; 2., 4., 5., 6., 7. ja 9. veebruaril — „Pigem vähem, aga paremini“.

Lenin oli harjunud ise kirjutama oma artikleid. Stenografist, kellele Lenin dikteeris artikli „Pigem vähem, aga paremini“, kirjutas samal 6. veebruaril: „Läbi vaadates artiklit, kaldus Vladimir Iljitš kõrvale, kõneles oma vanast harjumusest kirjutada, aga mitte dikteerida; ütles, et ta mõistab nüüd, mispärast stenografistid teda ei rahuldanud; et ta on harjunud nägema oma käsikirja silmade ees, peatuma raskusi tekitavatel juhtudel, läbi mõtlema seda kohta, millesse ta „kinni jäi“, toas edasi-tagasi käima, isegi lihtsalt kuhugi välja jalutama minema; et tal nüüdki on sageli tahtmine haarata pliiats ja ise kirjutada või teha parandusi. Tuletas meelde seda, kuidas ta juba 1918. aastal oli katsumud dikteerida oma artiklit stenografistile: kuidas ta sel korral,

kui tundis, et „jääb kinni“, oli segaduses „kihutanud“ ikka edasi ja edasi „uskumatu“ kiirusega, ja kuidas see oli viinud selleni, et tal tuli ära põletada kogu käsikiri, selle järel ta oli asunud ise kirjutama ja kirjutanud „Renegaat Kautsky“, millega oli jäänud rahule.“

Oma viimastes artiklites tegi Lenin kokkuvõtte revolutsiooni-aastate kestel tehtud tööst. Kõik revolutsiooni põhiküsimused — proletariaadi diktatuur, riigiparaat, majanduspoliitika, suhted talurahvaga, riigikaitse, välispoliitika, partei ühtsus — mõtles Lenin uuesti läbi.

Erakordse jõuga rõhutab Lenin oma artiklites veel kord sotsialismi võidu võimalust meie riigis. Nõukogude Vabariik, kirjutab ta, omab „kõik vajaliku täieliku sotsialistliku ühiskonna ülesehitamiseks“. Üha uuesti rõhutas ta rasketööstuse tähtsust sotsialismi materiaalse põhibaasina. Partei ülesanne on ümber istuda „talupoeglikult, mužiku viletsalt hobuselt, laastatud talupojariigi kokkuhoidude hobuselt — hobusele, millist proletariaat otsib ja millist ta peab endale otsima, suurtööstuse, elektrifitseerimise, Volhovstroi jne. hobusele.“¹

Lenin õpetas, et ainult võimas rasketööstus võib olla Nõukogude riigi sõltumatuse kindlustamise ja kaitsevõime kõvendamise kindlaks baasiks.

Lenin õpetas korduvalt, ja bolševistlik partei talitas kõrvalekaldumatult selle leninliku õpetuse järgi, et töölisklass võib ehitada ja peab sotsialismi ehitama liidus talurahvaga. Nep oligi tarvitusele võetud selleks, et tagada talurahva osavõttu sotsialistlikust ülesehitusest. Jäi lahendada nii teoreetiliselt kui ka praktiliselt tähtsaim ülesanne — kuidas, millisel teel, milliste vahenditega võib liidus talurahvaga üles ehitada sotsialismi, millest tuleb kinni haarata, et kindlustada talurahva kaasatõmbamist sotsialistliku ühiskonna ülesehitamisele. Oma viimastes artiklites andis Lenin selle ülesande geniaalse lahenduse, esitades koöperatsiooni plaani talurahva kaasatõmbamiseks sotsialismi ülesehitamisele.

Lenin oli arvamisel, et koöperatsioon üldse, põllumajanduslik tootmiskoöperatsioon eriti on Nõukogude maa tigemustes üle-

¹ Lenin, Teosed, k. XXVII, lk. 417.

mineku tee väiketalude üksikmajapidamiselt talupoegade suurtele ühistegelikele tootmisühendustele.

Kooperatiivsete algete sisestamine esmalt põllumajandussaaduste turustamise, hiljem aga tootmise alal — niisugune on miljonitele talupoegadele arusaadav ja jõukohane tee nende kaasatõmbamiseks sotsialistlikule ülesehitustööle.

„Kõik suured tootmisvahendid riigivõimu käes, riigivõim proletariaadi käes, selle proletariaadi liit paljude miljonite väike- ja pisitalupoegadega, selles liidus proletariaadi juhtivuse kindlustamine talurahva suhtes jne., — kas see ei ole kõik,“ kirjutas Lenin, „mida on vaja selleks, et kooperatsioonist, ainuüksi kooperatsioonist, mida meie varem halvustasime kaubitsemisena ja mida meil teatud küljest on õigus nii halvustada ka praegu nepi juures, kas see ei ole kõik, mis on vajalik täieliku sotsialistliku ühiskonna ülesehitamiseks. See ei ole veel sotsialistliku ühiskonna ülesehitamine, kuid ainult see on vajalik ja küllaldane selleks ülesehitamiseks.“¹

Lenini kooperatsiooni plaan on ülisuur samm edasi leninliku teooria arengus sotsialismi võidust meie maal.

Erilist tähelepanu pühendas Lenin oma viimastes artiklites rahvusvahelisele olukorrale ja Nõukogude Vabariigi välispoliitikale. Ta rajas sotsialistliku riigi välispoliitika alused. Rohkem kui ühe hiilgava võidu saavutas Lenini juhitud Nõukogude diplomaatia. Meie välispoliitika, õpetas tema, peab olema sõltumatu ja iseseisev, lähtuma Nõukogude riigi ja sotsialismi huvidest. Tema põhireeglilik kogu perioodile kuni sotsialismi täieliku võiduni kogu maailmas on imperialistide leeris olevate vastulolude kasutamine, et takistada imperialistide ühisrinde loomist Nõukogude maa vastu. Samal ajal aga Nõukogude võim ei tohi hetkekski nõrgendada võitlust sotsialistliku riigi kaitsevõime kindlustamise eest.

1923. aasta märtsis halvenes Lenini tervislik seisukord uuesti. 9. märtsil kordus haigusehoog, seekord väga raskel kujul. Lenin pidi täiesti voodisse jääma.

Ta ei saanud osa võtta partei XII kongressi tööst, mis toimus 1923. aasta aprillis. Pärast võimu yallutamist bolše-

¹ Lenin, Teosed, k. XXVII, lk. 392.

vike poolt oli see esimene kongress, millel Lenin ei saanud viibida.

XII parteikongress arvestas oma otsustes kõiki Lenini õpetusi, mis olid antud tema viimastes artiklites ja kirjades. Lenini ettepaneku põhjal, mis kongressile oli saadetud kirjalikult, moodustas XII kongress ühendatud organi: Keskkontroll-komisjoni — Töölis-Talurahva Inspeksiooni. Sellele asetati vastutavad ülesanded: meie partei ühtsuse kaitsmine, parteilise ja riikliku distsipliini kõvendamine, Nõukogude riigiaparadi igakülgne parandamine.

Kuni maini ei olnud märgata paranemist Lenini enesetundes. Mai keskel viidi Lenin Gorkisse. Juuli teisest poolest peale hakkas Lenini tervis seal uuesti paranema.

19. oktoobril 1923. aastal sõitis Lenin mõneks tunniks Moskvasse. Sõitis oma korterisse, heitis pilgu istungitesaali, astus oma töökabinetti Kremliis, sõitis mööda pealinna peauulitsaid, külastas põllumajanduslikku näitust ja pöördus uuesti Gorkisse.

See oli Lenini viimne käik Moskvasse.

21. jaanuaril 1924. aastal kell 6 õhtul algas kõigile ootamatult äge haigusehoog. Lenin kaotas teadvuse. Kell 6.50 õhtul suri Lenin Gorkis sisemise verejooksu tagajärjel peajaaju.

Suri see, „kes kehastas endas kogu Vene revolutsiooni, see, kes oli kandud revolutsiooni oma ajus, valmistanud seda ette, teostanud ja päästnud selle. Lenin on suurim ja igas suhtes puhtaim ajaloo looja; mees, kellest rohkem keegi ei ole teinud inimeste heaks“ (Barbusse).

Lenini, juhi ja õpetaja surm langes ränga hoobina parteile, töölisklassile, meie maa rahvahulkadele, kogu maailma töörahvale.

Lenini surm kutsus esile rõõmuhõisked imperialistide leeris: nad arvasid, et ilma Leninita proletaarne diktatuur hukkub. Lenini surm tiivustas ka neid, kes püüdsid parteid leninlikult teelt kõrvale pöörata: nad arvasid, et ilma Leninita õnnestub neil leninlikust parteist bolševismi kaotada.

Vaenlased eksisid rängasti. Nad ei arvestanud seda, et Lenin oli andnud oma partei kätte oma kartmatu ja selge mõtte võitmatu relva — leninismi relva. Lenin oli istutanud parteisse leegitseva vihkamise kodanliku korra vastu, oma raudse tahte,

mis on suunatud selle korra purustamisele ja kommunismi loomisele. Lenin oli õpetanud seda parteid raskusi mitte kartma, väsimusele, troostitusele, kõhklemistele mitte alistuma.

21. jaanuari ööl vastu 22-st tuli kokku bolševike partei Keskkomitee pleenum.

22. jaanuaril Keskkomitee pöördus partei ja kogu töörahva poole teadaandega Lenini surma kohta.

Teadaandes öeldi:

„21. jaanuaril lõpetas oma elutee seltsimees Lenin.

Suri mees, kes asutas meie teraspartei, ehitas teda aasta-aastalt, juhtis teda tsarismi hoopide all, õpetas ja karastas teda marulises võitluses tööliisklassi reetjate vastu, poolele teele seismajäänute, kõhklejate, ülejooksikute vastu. Suri mees, kelle juhtimisel bolševike kindlad read võitlesid 1905. aastal, taganesid reaktsiooni ajal, tungisid uuesti peale, olid isevalitsuse vastu võitlejate esimestes ridades, oskasid puruks lüüa, paljastada, kukutada menševike ja sotsialistide-revolutsionääride ideelise võimu. Suri mees, kelle lahing-juhtimisel meie partei püssirohusuitsus heiskas võimsa käega Oktoobri punase lipu kogu riigis, pühkis minema vaenlaste vastupanu, rajas püsivalt töörahva võimu endisel tsaari-Venemaal. Suri Kommunistliku Internatsionaali asutaja, maailma-kommunismi juht, rahvusvahelise proletariaadi armastus ja uhkus, rõhutud Ida lipp, Venemaa töölis-diktatuuri juht.

Kunagi pärast Marxi ei ole proletariaadi suure vabadusliikumise ajalugu esile tõstnud niisugust hiiglasekuju, nagu meie lahkunud juht, õpetaja ja sõber. Kõik, mis on proletariaadis tõeliselt suurt ja sangarlikku — kartusetu mõistus, raudne, paindumatu, visa, kõikevõitev tahe; orjuse ja rõhumise püha, surmani vihkamine, revolutsiooni kirk, mis liigutab mägesid; piiritu usk masside loovatesse jõududesse; hiiglasuur organisatsiooniline geenius — kõik see on leidnud oma suurepärase kehastuse Leninis, kelle nimi on saanud uue maailma sümboliks läänest idani, lõunast põhjani.

Lenin oskas, nagu ei keegi teine, näha nii suurt kui ka väikest, ennustada suurimaid ajaloolisi murranguid ja samal ajal ka arvestada ja kasutada iga väikest detaili; ta oskas,

*kui tarvis, märuliselt peale tungida ja, kui tarvis, taganeda, et ette valmistada uut pealetungi. Tema ei tundnud mingeid tardunud vormeleid; mingeid nägemist takistavaid klappe ei olnud tema tarkade, kõikenägevate silmade ees. Sest tema oli sündinud proletaarse armee juhiks, töölisklassi geeniuks.*¹

21.—23. jaanuaril sõitsid Gorkisse partei Keskkomitee liikmed eesotsas seltsimees Staliniga, valitsuse liikmed, II Üleliidulise Nõukogude kongressi ja Moskva töölisorganisatsioonide delegatsioonid. Tulid ümbruskonna külade talupojad.

23. jaanuaril kell 10 hommikul kanti kirst Lenini surnukehaga kätel Gerassimovo jaama ja kell üks päeval jõudis leinarong Moskvasse.

Lähimate sõprade ja seltsimeeste kätel kanti kirst lippude rivi ja sadade tuhandete inimeste ridade vahel Ühingute Maja Sammassaali. Neli päeva, 23.—27. jaanuarini, hoolimata käredast pakasest, käis sadu tuhandeid töölisi ja talupoegi, punaarmeelasi ja teenijaid, Moskva ja paljude teiste linnade delegatsioone, kapitalistlike maade tööliste delegatsioone Sammassaalis juhiga hüvasti jätmas.

27. jaanuaril kell 9 hommikul kanti kirst Lenini surnukehaga Ühingute Majast Punasele väljakule, kus toimus rahva hüvastijätt juhiga. Kell 4 päeval kanti Lenini kirst leinamuusika helide, tuhandete vabrikute ja tehasteviilede ja kahurite saluudi saatel mausoleumi.

Siia, Punasele väljakule, mausoleumi volab nüüd kokku miljonid inimesi kõigist maailma äärtest, et jäädvustada oma mällu ja südamesse inimkonna geeniuks — Lenini suur kuju.

Lenini matusenäeval kuulutas rahvusvaheline proletariaat kõikjal välja viiminutilise tööseisaku. Jäid seisma autod ja rongid, katkes töö vabrikutes ja tehastes. Sügavas leinas saatis kogu maailma töörahvas hauda oma isa ja õpetaja, parima sõbra ja kaitsja — Lenini.

Nõukogude Liidu töölisklass vastas Lenini surmale oma ridade veel suurema koondamisega leninliku partei ümber.

Juhi surm näitas, kui lähedane on meie partei töölishulkadele

¹ „ÜK(b)P resolutsioonid“, I osa, lk. 557.

ja kui kalliks peavad töölised leninlikku parteid. Parteisse tuli uusi kümneid tuhandeid töölisi. Lühikese aja jooksul astus bolševistliku partei ridadesse üle kahesaja neljakümne tuhande töölise. Parteisse tulid need, kes olid valmis oma elu andma partei sihtide eest, Lenini sihtide eest. See oli leninlik kutse parteisse.

Lenini lipu tõstis kõrgele ja kandis edasi Stalin — bolševistliku partei parim poeg, Lenini väarikas järglane ja tema töö suur jätkaja.

26. jaanuaril 1924. aastal avati II Üleliidulise Nõukogude kongressi leinakoosolek. Raske on sõnadega edasi anda seda pinevat tähelepanu, millega kongress kuulas Stalinit. Juba bolševistliku partei loomise koidikul sulasid Lenini ja Stalini elu ja tegevus tihedalt ühte võitluses revolutsiooni eest. Stalin — Lenini ustav õpilane ja võitluskaaslane — jätkas Lenini surematut tööd.

Seltsimees Stalini kõne oli oma jõu poolest ainulaadne. Stalin andis partei nimel suure töotusvande. Ta ütles:

„Meie, kommunistid, oleme erilaadi inimesed. Meie oleme isesugusest materjalist. Meie oleme need, kes moodustavad suure proletaarse strateegi armee, seltsimees Lenini armee. Ei ole midagi kõrgemat kui au kuuluda sellesse armeesse. Ei ole midagi kõrgemat kui kanda parteiliikme nime parteis, mille loojaks ja juhtijaks on seltsimees Lenin...“

Lahkudes meie juurest seltsimees Lenin pärandas meile kanda kõrgel ja hoida puhtana parteiliikme suurt nime. Töötame sulle, seltsimees Lenin, et meie auga täidame selle sinu käsu! ...

Lahkudes meie juurest seltsimees Lenin pärandas meile hoida meie partei ühtsust nagu silmatera. Töötame sulle, seltsimees Lenin, et meie auga täidame ka selle sinu käsu! ...

Lahkudes meie juurest seltsimees Lenin pärandas meile hoida ja kindlustada proletariaadi diktatuuri. Töötame sulle, seltsimees Lenin, et meie pühendame kogu oma jõu, et auga täita ka seda sinu käsku! ...

Lahkudes meie juurest seltsimees Lenin pärandas meile kindlustada kogu jõuga tööliste ja talupoegade liitu. Töö-

tame sulle, seltsimees Lenin, et meie auga täidame ka selle sinu käsu!...

Seltsimees Lenin kõneles meile väsimatult meie maa rahvaste vabatahtliku liidu tarvidusest, nende vennaliku koostöö tarvidusest Vabariikide Liidu raamides.

Lahkudes meie juurest seltsimees Lenin pärandas meile kindlustada ja laiendada Vabariikide Liitu. Töötame sulle, seltsimees Lenin, et meie auga täidame ka selle sinu käsu!...

Lenin kinnitas meile korduvalt, et Punaarmee tugevdamine ja tema olukorra parandamine on meie partei üks tähtsaimaid ülesandeid... Töötame, seltsimehed, et meie pühendame kogu oma jõu selleks, et kindlustada meie Punaarmeed, meie Puna-laevastikku.

Lahkudes meie juurest seltsimees Lenin pärandas meile olla ustavad Kommunistliku Internatsionaali põhimõttele. Töötame sulle, seltsimees Lenin, et meie pühendame oma elu selleks, et kindlustada ja laiendada kogu maailma töörahva liitu — Kommunistlikku Internatsionaali!"¹

See oli bolševistliku partei töotusvanne oma juhile, Leninile, kes jääb elama sajanditeks. Vaadates üle läbikäidud teed, bolševikud võivad uhkusega teatada: seda töotusvannet täidetakse auga.

*

Kogu oma elu andis Lenin täielikult tööliste ja talupoegade vabastamisele kapitali rõhumisest, kapitalistide ja mõisnike võimu alt, sotsialismi üleshitamisele.

Lenini elu ja tegevus sulab ühte suure ja sangarliku bolševistliku partei tegevusega, mille loojaks ta oli.

Lenin oli revolutsioonigenius. Uue ajastu, sõdade ja revolutsiooniliste vapustuste ajastu ägedaimais klassilahinguis läks Lenin rahvamasside eesotsas. Tema juhtimisel saavutas võidu Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Nõukogude Liidus. See revolutsioon tähendas põhjalikku murrangut kogu maailma inimkonna ajaloos, pööret vanalt, kapitalistlikult maailmalt uuele, sotsialistlikule maailmale.

¹ J. Stalin, Leninist, lk. 12—16.

Esimese imperialistliku maailmasõja pihtide vahelt, imperialismi põrgust esimene bolševistlik revolutsioon kiskus välja esimesed sada miljonit inimest maakeral. Järgmised, ütles Lenin, kisivad imperialistlikest sõdadest ja kapitalismi maailmast välja kogu inimkonna.

„Meil on õigus uhke olla ja pidada endid õnnelikuks sellepärast,“ kirjutas Lenin, „et meil esimestena on olnud võimalus kukutada ühes maailma nurgas see metsloom, kapitalism, kes on maa ujutanud üle verega, viinud inimkonna näljale ja metsistumisele, ja kes hukkub paratamatult ja varsti, kui koletislik-metsikud ei olekski tema surmaeelse raevu avaldused.“

Lenin on bolševike partei geniaalne juhtija, töölisklassi juht ja õpetaja. Ta on uut tüüpi juht — lihtne ja tagasihoidlik, tihedalt seotud massidega tuhandete niitude kaudu, uute masside juht, — lihtsate ja tavaliste inimkonna sügavaimate „allkihtide“ juht, kihtide, kes on tõusnud võitlusele enese vabastamise eest. Ja ühtlasi on ta kõigi aegade ja rahvaste suurim geenius, varustatud kogu inimteadmiste ja kultuuri rikkusega, valitsedes täiuslikult proletariaadi kõikevõitvat relva — revolutsioonilist marksismi.

Oma revolutsioonilise tegevuse inimühiskonna uuekskujundamisel rajas Lenin marksismi graniitsele baasile. Ta omandas kogu marksismi sisu rikkuse. „Lenin oli ja jääb“, ütles seltsimees Stalin, „ustavaimaks ja järjekindlaimaks Marxi ja Engelsi õpilaseks, kes täielikult ja tervelt toetub marksismi printsiipidele.“

Määratu suure armastusega suhtus Lenin teadusliku kommunismi rajajate igale sõnale ja igale mõttele. Suure jõu ja kirega häbimärgistas ta neid, kes püüdsid jutlustada „kriitikavabadust“ marksistliku teooria suhtes ja selle lipu all sisse mugeldada kodanlikke ideid. Halastamatult paljastas ta kõiki, kes sõnades vandusid truudust Marxile ja Engelsile, tegelikult aga reetsid marksismi. Lenin kaitses Marxi ja Engelsi tõelisi vaateid ning seadis need uuesti jalule, puhastas marksismi ideed igasugustest oportunistlikest moonutustest.

Ühtlasi aga rõhutas Lenin korduvalt, et marksism ei ole dogma, vaid tegevusjuhik, et marksistlikku teooriat tuleb viia edasi, arendada igas suunas. Ta rääkis sellest, et „on tarvilik

Marxi teooria iseseisev läbitöötamine, sest see teooria annab ainult üldised juhtivad teesid, mida üksikasjaliselt tuleb rakendada Inglismaal teisiti kui Prantsusmaal, Prantsusmaal teisiti kui Saksamaal, Saksamaal teisiti kui Venemaal“. Ei saa kaitsta marksismi vanu otsuseid, õpetas ta, kui olukord on muutunud ja nõuab uusi otsuseid. Tuleb osata kasutada marksistlikke uurimismeetodeid uute ajalooliste tingimuste, uue olukorra analüüsiks.

Ja Lenin — teaduse korüfee, materialistliku dialektika ületamatu meister — purustas kartusetult vanad ja oma aja äraelanud vaated, tõstis esile ja lahendas elu poolt püstitatud uued küsimused.

Ei ole ainustki töölisklassi vabadusvõitlusega seotud teooria ega praktika ala, mida Lenin ei oleks rikastanud ülisuurte ideedega. Ei saa nimetada ainustki enam-vähem suuremat sündmust rahvaste elus XIX sajandi lõpul ja XX sajandi esimesel veerandil, enam-vähem tõsist nähtust teaduse alal ja töörahvahulkade revolutsioonilises võitluses, mida ei oleks geniaalselt valgustatud Lenini teostes.

Lenin suurendas marksismi ideelist rikkust uue ajastu kogemuste alusel. Lenin arendas marksismi edasi, tõstis ta uuele, kõrgemale astmele. Tema on leninismi looja. Seltsimees Stalin on andnud leninismi klassikalise definitsiooni: „Leninism on imperialismi ja proletaarse revolutsiooni ajastu marksism. Täpsemalt: leninism on proletaarse revolutsiooni teooria ja taktika üldse, proletariaadi diktatuuri teooria ja taktika eriti.“ Seltsimees Stalin näitas Marxi ja Lenini õpetuste ühtsust ja pidevust, valgustas geniaalselt seda uut, mida Lenin on toonud marksismi ideelisse varasalve.

Lenini õpetus on tuletorn, mis valgustab töörahva võiduka vabadusvõitluse teed. Lenini ideed said masse vallutanult suureks jõuks ühiskonna uuekskujundamises sotsialismi alustel. Leninism on kogu maailma proletaarlaste ja töörahva miljoniliste hulkade lipp.

Lenin oli vene rahva ustav poeg. Ta oli täis rahvuslikku uhkustunnet rahva üle, kes oli loonud võimsa, elujõulise riigi, kaitsnud seda sajandite pikkuses võitluses välismaiste rööv-
vallutajate vastu, loonud rikkaliku, õitseva kultuuri, eesrindliku

teaduse ja kunsti. Lenin oli täis rahvusliku uhkuse tunnet vene rahva üle, kes on sünnitanud maailma kõige revolutsioonilisema töölisklassi, kes on kasvatanud endas vihkamist igalaadi rahvusliku rõhumise vastu, on loonud maailmas esimese sotsialistliku riigi — Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu, mis on rajatud kõigi rahvaste vennalikule koostööle.

Juhituna Lenini õpetusest bolševistlik partei koondas oma ridu, viis töölisklassi ja talurahva võitlusse isevalitsuse ja kapitalismi vastu. Lenini lipu all meie maa töölisklass ründas kapitali kantse ja võitis lahingutes Suure Sotsialistliku Oktoobri-revolutsiooni eest. Lenini lipu all nõukogude rahvas purustas ja hävitas valgekaartlaste ja interventide väed kodusõja aastatel. Lenini nimega on seotud nõukogude rahva võidud kõigil võitlusrinnetel — sõjalisel, majanduslikul, diplomaatilisel, kultuurilisel. Lenini nimega on seotud Nõukogude riigi rajamine ja kindlustamine, sotsialismi ülesehitamise suure plaani loomine ja teostamine meie maal. Tema nimega Nõukogude Liidu töörahvas läheb kommunismi säravate kõrguste poole, võites kõik takistused oma teel, paisates teelt kõrvale kõik sotsialismi vaenlased.

Lenini elu, teod ja suured teosed õpetavad meid edukalt võitlema kommunismi eest. „Pidage meeles, armastage Iljitšit, õppige temalt, meie õpetajalt ja juhilt,“ — hüüab seltsimees Stalin. Seltsimees Stalin õpetab meid Leniniga „nõu pidama“, pöörduma tema poole suurte ja väikeste küsimuste otsustamisel.

Lenini tüüpi tegelase ülla kuju joonistas seltsimees Stalin oma esinemisel valimiseelsel valijate koosolekul 11. detsembril 1937. aastal.

Rahvas peab nõudma oma saadikuilt, ütles seltsimees Stalin, „et nad jääksid Lenini tüüpi poliitikute positsioonile, et nad oleksid niisama selged ja kindlad teotsejad, nagu oli Lenin, et nad oleksid niisama kartusetud võitluses ja halastamatud rahvavaenlaste vastu, nagu oli Lenin, et nad oleksid vabad igast paanikast, igast paanika varjustki, kui asi hakkab minema keeruliseks ja horisondile kerkib mingi hädaoht, et nad oleksid niisama vabad igast paanika varjustki, nagu oli sellest vaba Lenin, et nad oleksid niisama targad ja kaalutlejad keeruliste küsimuste otsustamisel, kus on vaja igakülgselt orienteerumist

ja kõigi plusside ning miinuste igakülgselt arvestamist, nagu oli Lenin, et nad oleksid niisama õiglased ja ausad, nagu oli Lenin, et nad samuti armastaksid oma rahvast, nagu armastas teda Lenin.“

Meie kuulus bolševistlik partei päris Leninilt tema geniaalse õpetuse, tema võimsa, murdumatu tahte, tema tulise armastuse rahva vastu. Meie võitsime ustavusega Lenini tööle, leninismile!

Lenini nimi, tema teod ja õpetus elavad edasi sadu ja tuhandeid aastaid.

Lenini ideed on saanud elava kehastuse Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidus, sangarlikus bolševike parteis, Kommunistlikus Internatsionaalis. Nad on kehastatud Lenini suure võitluskaaslase, tema töö ustava jätkaja — seltsimees Stalini teostes ja tegevuses.

Lenin elab Nõukogude Liidu tööraha ja kogu maailma rõhutute peades ja südames. Lenini nimi kõlab kogu maailma töölisklassile ja kogu töörahvale leegitseva üleskutsena halastamatuks võitluseks rõhujate vastu, vaba ja õnneliku elu eest, kommunismi eest.

Julmade katsumiste ajal, mil meie kodumaa on astunud surmaheitluse hitlerliku röövimperialismiga, vaimustab suure Lenini mehine kuju Nõukogude Liidu sangarlikke rahvaid surematuile kangelastegudele sotsialistliku isamaa kuuluseks. Kogu nõukogude rahvas on tõusnud suureks Isamaasõjaks meie rahuarmastavale maale reetlikult kallale tunginud saksa fašistlike röövallutajate vastu. Lenini lipu all, suure Stalini juhtimisel ta kaitseb rinnaga oma kodumaad välismaiste hordide sissetungi vastu, kaitseb sotsialistliku revolutsiooni saavutusi, sotsialistlikku korda, sotsialistlikku kultuuri.

Nõukogude kangelaste terved generatsioonid on üles kasvatatud Lenini võitmatute ideede poolt, täidetud tema suure vaimuga. Miljonid oma emakesele-kodumaale piiritult andunud nõukogude rahva pojad ja tütreid, minnes Isamaasõjas surematutele tegudele, heroilistele sõjalistele kangelastegudele, kannavad oma südames suure Lenini kuju.

Lenini töö on võitmatu!

Ленин Владимир Ильич. Краткий очерк жизни и деятельности.
На эстонском языке.

MB 00450. Trükiluba 29. XII 44. Tellimise nr. 43. Tiraaz 20.200. 17³/₄ tr.-pg.

Trükikoda „Oktoober“, Tallinn.

